Хөрмәтле дуслар!

Менә гомеребезнең тагын бер елы үтеп китте. Кызганыч ки, ул бик авыр булды һәм шатлыкларга күмелеп тормады. Әлбәттә, моның сәбәпләренең берсе – яхшы хәбәрләрнең бик аз булуы. Сугыш, санкцияләр, чикләүләр, чирләр, бәяләрнең күтәрелүе...

Боларның барысы да тормышыбызга сөенеч өстәми шул. Шулай да, ул дәвам итә, һәм без якты киләчәккә өметләнәбез. Башкача мөмкин түгел! Бигрәк тә, кечкенә шатлыклар барыбер булды бит. Нindиләр, дисезме? Һәркемнең үз куанычы.

Мәсәлән, без октябрьдә журналыбызның 11 еллыгын һәм “Самар татарлары” сайтының 10 еллыгын билгеләп үттек. Чынлыкта, бүгенге заманда массакүләм мәгълүмат чаралары өчен бу – лаеклы уңыш.

Юбилейлар уңаеннан уздырылган зур бәйрәм турында басма битләреннән укырсыз. Шулай ук милләттәшебез – Рамил Гыйззәтуллин белән танышырсыз. Ул, заманага туры килгән, табышлы бизнес оештырып, үзенең партнеры белән бу турыда китап та язган! Сөенеч түгелме!

Узып баручы ел президентыбыз тарафыннан “Укытучы һәм остаз” елы дип игълан ителгән иде. Мөгаллимнәр алдында без һәрчак баш иябез һәм алар турында “Самар татарлары”нда еш язып торабыз. Бу юлы да укытучылар - Красный Яр районында гомер итүче, 100 яшен тутырган Дәрия Гайнуллина, Гали авылыннан Нәфия Муллабаева һәм шул ук авыл мәктәбе директоры Фидаил Маннанов турында мәкаләләр урнаштырдык.

Алда безне 10 көнлек кышкы каникуллар көтә. Ял вакытында сезгә укырга мәгълүмат булсын, дип, журналны бай эчтәлекле ясарга тырыштык. Һәрбер кеше биредә үзенә кызыклы язманы, һичшиксез, табачак!

Киләчәк Яңа ел белән сезне, кадерлеләрем! Ул безгә күбрәк куанычлар китерсен.

Данияр СӘЙФИЕВ,
“Самар татарлары” журналы мөхәррире

Дорогие друзья!

Вот и пролетел еще один год нашей с вами жизни. Год очень непростой и далеко не радостный. Одна из причин тому, конечно же, нехватка позитивных новостей. Войны, санкции, ограничения, инфекции, рост цен... Всё это, как-то мало вселяет в нашу обыденность оптимизма. Тем не менее жизнь продолжается и мы не перестаем верить в светлое будущее. А как же иначе?! Тем более что проблески радости, несмотря ни на что, всё равно случаются. Какие? У каждого они свои. Мы, например, в октябре отметили 11-летие журнала и 10-летие сайта «Самарские татары». В современных реалиях для средств массовой информации – это, я считаю, достойное совершеннолетие. О том, каким классным был этот праздник, вы узнаете на страницах этого номера. А еще мы вас познакомим с Рамилем Гизатуллиным, который не только смог выстроить современный высокодоходный бизнес, но и написал вместе со своим партнером об этом книгу. Тоже ведь радость!

Уходящий год был объявлен нашим президентом Годом педагога и наставника. Учителя, перед которыми мы всегда склоняем головы, и без этого всегда были героями наших публикаций. А в этот раз мы решили рассказать об учителях – Дарии Гайнуллиной из Красноярского района, отметившей свой 100-летний юбилей, Нафие Муллабаевой из Алькино и директоре школы из этого же села Похвистневского района Фидаиле Маннанове.

Учитывая, что впереди целых 10 дней новогодних каникул, этот номер журнала мы постарались сделать насыщенным на материалы. Уверен, каждый найдет в нем что-то интересное для себя. Будьте с нами!

С Новым годом вас, дорогие, и побольше радостей в новом, 2024 году!

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Шакуров Ильяс Гумерович –
президент СОТО «Туган тел»; председатель правления НКО «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области», член Общественной палаты г.о. Самара

Хазиев Артур Ахатович –
председатель Центра Стратегических Исследований «Платформа XXI»

Сайфиев ДаниярИрекович –
гл. редактор журнала «Самар татарлары» («Самарские татары»)

Нуретдинова Римма Равильевна –
главный редактор сайта samtatnews.ru

Вакказов Расих Ахметшамилович
имам-хатыб мечети «Булгарское наследие»

Ибятова Ляйсян Замиловна –
член Совета СОТО «Туган тел»

Надиров Азат Камилович –
член Совета СОТО «Туган тел»

Сафин Иршат Халилович –
старший имам-хатыб Соборной мечети г. Самары

Хузин Ривгат Туктарович –
председатель комиссии Общественного совета при ГУ МВД России по Самарской области

Мифтахов Искандер Фуадович –
член Совета СОТО «Туган тел»

Рамазанова Гюзяль Ибрагимовна –
директор СОТО «Туган тел»

Юсупов Рамиль Закряриевич –
член Совета СОТО «Туган тел»

Юсупов Фагим Ханифович –
член Совета СОТО «Туган тел»

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Биктаев Наиль Данисович
Варфоломеева Эльмира Мугаммаровна
Галимов Шамиль Хайдарович
Мифтахов Искандер Фуадович
Файзуллов Рустам Ильясович
Салахова Лилия Акрямовна
Ширияздaнов Фарид Хамитович
Шарипов Руслан Кабирович

Содержание:

Парад 7 ноября в «запасной столице»: от истоков к сегодняшнему дню. 6
I Вагыйзов укулары....10
Утыз Имәни нәселе шәҗәрәләре 15
Гали авылы мәктәбе директоры: “Ышанычлы терәгем булган хезмәткәрләрем – үзенә бер бәхет” 23
Мөгаллимә дип язылып куелган аның йөрәк түрендә!....28
Илдар Камалтдинов: “Ил өстенә афәт килгәндә, бердәм булырга кирәк”....34
Кешеләр китә, ләкин алар урынына хәтер кала! Эшләре, игелеге, изгелеге кала! 37
Охотники за возможностями, или Как провинциальным «уставшим банкирам» удалось создать федеральный бизнес 39
Бер гасыр гомер. Азмы ул, күпме?....44
Без прошлого нет достойного будущего 46
Дружба народов и журналов....52
Главбух с двумя медалями «За отвагу» 65
«Первый» двух райкомов....73
Сөю – мәңгелек!....88
Султан Бейбарс. Раб, ставший правителем Египта и оплотом ислама 91
Дастаннар - халыкның рухи мирасы сагында торучы борынгы әсәрләр... 94
Россия – родина сионизма....97
Жиренә житкереп эшләгәндә генә, жир дә уңышын мул бирә....101
Байтуганның данлы, горур, тугры бер улы 105
Спорт – это самый лучший жизненный мотиватор 110
Сайту – 10. Журналу – 11. 114
Яхшы сүз күңелгә май булып ята....116
Онытылмас бәйрәм мизгелләре....118
Полувековое служение сцене....120
Мөнәҗәтләр – халыкның җан авазы....131
Вәсимә Фәрдиева “Заманы”....136
Как остановить травлю по национальному признаку?....140
Крылатый символ года....143
О некоторых особенностях башкирских свадебных традиций в прошлом и настоящем....145
Наилә Хөсәенова: “Шигырьләрем, сезгә мин җан өрдем...” 148

13 ХВОРОСТЯНКА ТАТАРЛАРЫ ЖЫЕЛГАН ЖИРДӘ

50 «ЗАКОН ПАССИОНАРНОСТИ» ОТКРЫТ НА БАЗЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ ДРЕВНИХ ТЮРКОВ

99 ТУГАН ЖИР ИЗГЕ, ТУГАН ЖИР ГАЗИЗ

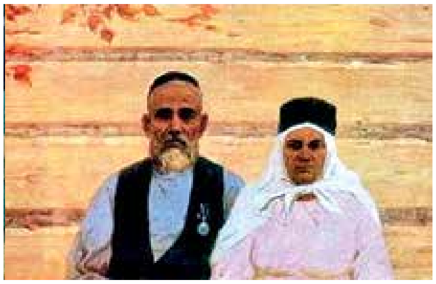

56 ЧУВСТВИЛИЩЕ СВОЕЙ СТРАНЫ

Уважаемые друзья!

Приобрести журнал «Самар татарлары» можно по следующим адресам:

- **Самара, ул. Революционная, д. 142 (магазин «Кулинария на Революционной»)**
- **Самара, пр. Кирова, 206 (бывшее здание «ИПОЗЕМбанк»),**
- **Самара, ул. Стара Загора, 54 (в магазине внутри Соборной мечети).**

Стоимость текущего номера с доставкой – 300 рублей, стоимость номеров за 2022 год – 300 рублей, все предыдущие номера – по 700 рублей.

Доставка журналов по Самаре – тел.: 8-937-64-044-77.

Издатель «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области», адрес: 443087, Самарская область, г. Самара, пр. Кирова, 206, оф. 28

Главный редактор: САЙФИЕВ Данияр Ирекович
Корреспонденты: Миляуша ГАЗИМОВА, Фарид ШИРИЯЗДАНОВ, Шамиль ГАЛИМОВ, Рашид ШАКИРОВ, Нурсина ХАКИМОВА
Дизайн-макет, верстка: Александр ГОРБАЧЕВ, Юрий ШВЕЦ
Фото: Миляуша ГАЗИМОВА, Анис МИНГАЛЕЕВ
Корректоры: Миляуша ГАЗИМОВА, Вадим ОЛЕНИН

Адрес редакции:
443087, Самарская область, г. Самара, пр. Кирова, 206, оф. 28
Телефон редакции: 8-917-104-44-45
Электронная почта: samartatarlary@bk.ru
www.samtatnews.ru

Отпечатано в ООО «СЛОВО»,
443070, Самарская область, г. Самара, ул. Песчаная, 1, офис 310, тел. (846) 267-36-82

Журнал «Самар татарлары» («Самарские татары»), № 4 (41), октябрь–декабрь, 2023 г.
Учредитель: «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области»
Журнал зарегистрирован Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Самарской области. Свидетельство о регистрации СМИ: ПИ №ТУ63 – 00628 от 15.10.2013 г.
Дата выхода 26 декабря 2023 г.
Тираж 1000 экз. Цена свободная

КАМИЛА ВАЛИЕВА ПОБЕДИЛА НА ЭТАПЕ ГРАН-ПРИ В МОСКВЕ, ДОПУСТИВ ДВА ПАДЕНИЯ

Камила Валиева выиграла шестой этап Гран-при России по фигурному катанию в Москве.

tatar-inform.ru

Олимпийская чемпионка начала свою произвольную программу на арене в «Мегаспорте» с падения с четверного прыжка. Далее последовали чистые тройной флип в тройке с двумя двойными акселями, каскад риттбергер-тулуп, тройной сальхов, тройные лутц-тулуп и тройной флип. После этого она неожиданно упала с тройного лутца.

Судьи оценили выступление Валиевой в 144,95 балла. По итогам двух дней это первое итоговое место.

Второе место заняла Вероника Яметова. Фигуристка из Свердловской области смогла сохранить позицию, которую занимала после короткой программы. В произвольном прокате Яметова допустила помарку на двойном акселе, поэтому судьи чуть снизили ее оценки. Всего за два соревновательных дня она набрала 212,75 балла.

Главная соперница Валиевой – Софья Муравьева упала с тройного акселя, после чего пыталась повторить прыжок, но снова не смогла выполнить триксель. Фигуристка ошиблась также в наборе элементов, нарушив правила соревнований. В связи с этим судьи поставили ей два «дедакшена» и ученица «Ангелов Плющенко» осталась третьей.

Напомним, ранее Валиева заняла четвертое место на этапе Гран-при в Казани, а Муравьева – выиграла.

Итоговое положение фигуристок:

1. Камила Валиева – 226,22
2. Вероника Яметова – 212,75
3. Софья Муравьева – 210,25
4. Ксения Синицына – 205,15
5. Ксения Гущина – 201,00

В ПОДМОСКОВЬЕ ОТКРЫЛИ ПАМЯТНИК ПЕВЦУ РЕНАТУ ИБРАГИМОВУ

На Волковском мусульманском кладбище в Московской области открыли мемориал народному артисту Ренату Ибрагимову. Мероприятие приурочено к памятной дате – 20 ноября певцу исполнилось бы 76 лет.

tatar-inform.ru

На памятнике на двух языках написали любимую фразу артиста: «Совершенствуя себя, мы совершенствуем душу. И наоборот...». Сам монумент был создан по мотивам из его автобиографии «По морю жизни».

Кроме семьи и друзей Ибрагимова в церемонии приняли участие вице-премьер Татарстана – полпред РТ в России Равиль Ахметшин, первый заместитель председателя Совета муфтиев России Рушан хазрат Аббясов и глава Автономии татар Москвы Фарит Фарисов.

Напомним, что народный артист умер 14 мая 2022 года. Ему было 74 года.

21 ноября в Москве пройдет концерт в память о Ренате Ибрагимове. Его самые известные композиции исполнят московские и татарстанские артисты под аккомпанемент оркестра Росгвардии.

ВЫШЕЛ НОВЫЙ ТАТАРСКИЙ КАЛЕНДАРЬ

1 декабря вышел татарский календарь памятных дат и событий на 2024 год.

Настольный перекидной календарь является ежегодным приложением к журналу «Самар татарлары» («Самарские татары»). Он включает в себя юбилейные даты известных представителей татарского народа, даты проведения светских и религиозных праздников, справочную информацию о религиозных и образовательных учреждениях, действующих на территории Самарской области, контакты администраций татарских сельских поселений, перечень национально-культурных общественных организаций, национальных СМИ, сайтов и многое другое. В этом году его создатели дополнили издание информацией о выдающихся татарских мыслителях, национальных традициях, народными пословицами и поговорками.

Красочный и информативный татарский календарь издается в Самаре с 2015 года. Над его созданием трудятся известные краеведы и журналисты. Среди них – Шамиль Хайдарович Галимов, Рашид Мигдэтович Шакиров, Данияр Ирекович Сайфиев. Финансовую поддержку подготовки и издания календаря ежегодно обеспечивают президент Самарского областного татарского общества «Туган тел» («Родной язык») Ильяс Гумерович Шакуров и директор магазина «Кулинария на Революционной» Равиля Гумеровна Киямова. В разные годы он издавался тиражами от пяти до десяти тысяч экземпляров. На этот раз из-за возросшей стоимости типографских услуг тираж календаря ограничился тремя тысячами экземпляров.

Календарь был и остается замечательным подарком для тех, кто ценит историю и культуру татарского народа, чтит национальные и религиозные традиции. Экземпляры календаря бесплатно передаются в школы и региональную библиотечную сеть. Отрадно, что некоторые предприниматели приобретают календарь небольшим оптом для раздачи сотрудникам своих предприятий и организаций, а жители часто берут его для раздачи в качестве садака. От имени создателей календаря всем им хочется сказать огромное спасибо, так как это помогает не только частично компенсировать понесенные затраты, но и дает возможность все большему количеству людей приобщиться к своим корням, узнать что-то новое о своих земляках и в целом о своем народе.

Приобрести календарь можно по следующим адресам:

- *Самара, ул. Революционная, д. 142 (магазин «Кулинария на Революционной);*
- *Самара, пр. Кирова, 206 (бывшее здание «ИПОЗЕМбанк»);*
- *Самара, ул. Воронежская, 9, к. 305 (редакция газеты «Бердэмлек»).*

«НӘНИ ШӘКЕРТ» ЯЗУ ДӘФТӘРЕ ЧЫККАН

Татар федераль милли-мәдәни автономиясе, «Нәни шәкерт» дип аталган язу дәфтәре чыгарып, аны Россиянең татарлар яши торган регионнарына тараткан.

tatar-inform.ru

«Татар теле укытучыларына һәм тәрбиячеләренә ярдәмлек итеп язу дәфтәре әзерләдек. Әлеге кулланма татар алфавитын матур итеп язарга өйрәтә», дип хәбәр итә Татар федераль милли-мәдәни автономиясе. Проект Татарстан Республикасы гранты хисабына тормышка ашырылган.

ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы 2020 елда үткәргән мониторинг буенча, Россиянең 28 субъектындагы 1077 мәгариф учреждениесендә татар телендә уку һәм татар телен предмет буларак укыту оештырылган, якшәмбе мәктәпләре эшли. Калган 57 субъектта татар теле укытыла торган балалар бакчалары да, мәктәпләр дә юк. Татар федераль милли-мәдәни автономиясе Россия Федерациясендә яшәүче татарларга ярдәм итүне үз эшчәнлегендә өстенлекле юнәлеш итеп саный, дип ассызыклана хәбәрдә.

«Нәни шәкерт» язу дәфтәре Татарстаннан читтәге татарларга ирештерү өчен бастырылган. Хәзерге вакытта язу дәфтәре почта аша Россиянең 46 регионына таратылган. Барлык материаллар да интернетка урнаштырылган. Аларны күчереп алырга мөмкин.

«Мондый кулланмаларны күпме генә бастырсаң да, кемгәдер җитми калырга мөмкин. Шуңа без аны интернетка урнаштырдык. Теләгән һәр кеше аны үзе күчереп алырга мөмкин», – ди Татар федераль милли-мәдәни автономиясенең башкарма директоры Миләүшә Шәрәпова.

Кулланма төсле рәсемнәр белән бизәлгән, кызыклы биремнәр, шигырьләр урнаштырылган. Бу уку процессын күңелле уенга әверелдерергә мөмкинлек бирә.

В ТАТАРСТАНЕ БАНКИ НАЧНУТ ОТКРЫВАТЬ «ИСЛАМСКИЕ ОКНА»

В Татарстане банки начнут открывать «исламские окна», клиенты которых получат исламское партнерское финансирование. Об этом представители банковского бизнеса рассказали на круглом столе в Агентстве инвестиционного развития РТ. Помимо республиканских кредитно-финансовых учреждений в проекте примет участие Сбербанк.

tatar-inform.ru

«Хочу сказать про наши ближайшие планы. Это открытие офисов в мусульманских республиках: Дагестане, Чечне и Башкортостане. Также мы хотим открыть офисы «Мираса» в Москве и Астрахани. Еще планируется создать выделенные «исламские окна» в отделениях «Мир Бизнес Банка», – сказал заместитель гендиректора – управляющий дополнительным офисом «Мир Бизнес Банка» в Казани Вакили Сейед Саид.

Для повышения качества обслуживания клиентов «Ак Барс Банк» планирует запустить «исламские окна» в офисах нового формата, которые называются «Лучше». В планах открыть «исламские окна» в Казани, Москве и Уфе, рассказал руководитель направления исламского банкинга «Ак Барс Банка» Марат Садриев.

Сбербанк также планирует открыть офисы нового формата, где можно будет воспользоваться продуктами исламского банкинга. Они будут расположены в регионах, которые участвуют в эксперименте наряду с Татарстаном. Аналогичный офис уже работает в Казани.

В ПЕНЗЕ ОПРЕДЕЛИЛИ ОБЛАДАТЕЛЬНИЦУ ТИТУЛА «ТАТАР КЫЗЫ – ПЕНЗА 2023»

Татарская автономия Пензенской области

25 ноября 2023 года, шесть финалисток областного конкурса красоты и таланта «Татар кызы – Пенза 2023» блестяще дефилировали на подиуме, задорно исполняли национальные танцы, пели песни. Всех их объединяла любовь к семейным традициям и ценностям.

В этом году мероприятие проводилось в рамках культурно-просветительского марафона «Счастливая семья – будущее страны». На протяжении всего конкурса девушки проходили различные этапы и мастер-классы по кулинарному искусству, рукоделию, навыкам ухода за детьми для будущих мам, а также занимались с педагогами по хореографии, вокалу и художественному слову.

Итоги конкурса оказались захватывающими, и каждая из финалисток получила заслуженное признание и награду. Обладательницей титула «Мисс Привлекательность» («Иң сөйкемле кыз») стала Ильвина Абдуллина, «Мисс искренность» («Иң ихлас кыз») стала Дина Чуйкина, «Мисс Очарование» («Иң ягымлы кыз») – Ания Мамлеева, «Мисс Скромность» («Иң тыйнак кыз») стала Алсу Казаева, «Мисс Изящество» («Иң нәфис кыз») стала Камиля Дашкина, «Мисс Творчество» («Сәләтле кыз») стала Алсу Качаева.

Мисс «Татар кызы – Пенза 2023» стала Камиля Дашкина.

1-й вице-мисс «Татар кызы – Пенза 2023» стала Ания Мамлеева.

2-й вице-мисс «Татар кызы – Пенза 2022» стала Ильвина Абдуллина.

Обладательницей приза зрительских симпатий стала Камиля Дашкина.

Несмотря на 5 конкурсных заданий в режиме нон-стоп, все конкурсантки выступали так, что зрители получали истинное удовольствие от происходящего на сцене.

Организатором конкурса выступила Региональная общественная организация «Татарская национально-культурная автономия Пензенской области».

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ МАРДЖАНИ ПРИСОЕДИНЯЮТ К АКАДЕМИИ НАУК ТАТАРСТАНА

Институт истории имени Шигабутдина Марджани, Центр перспективных экономических исследований и Научный центр безопасности жизнедеятельности станут частью Академии наук Республики Татарстан.

milliard.tatar

Премьер-министр республики Алексей Песошин подписал постановление Кабинета министров Татарстана о присоединении этих государственных учреждений к Академии наук РТ.

Это решение было принято с целью улучшения координации и развития потенциала научных исследований, а также эффективного использования государственного имущества Республики Татарстан.

На проведение реорганизации учреждений отведено 90 дней, а контроль за исполнением постановления возложен на отдел высшего, среднего профессионального образования и науки Аппарата Кабмина РТ.

В ЯКУТСКЕ ОТКРЫЛИ КАЗАНСКИЙ СКВЕР И ПАМЯТНИК ТАТАРСКОМУ ПОЭТУ МУСЕ ДЖАЛИЛЮ

ysia.ru

В Якутске состоялось торжественное открытие Казанского сквера и бюста великого татарского поэта, воина, Героя Советского Союза Мусы Джалиля. Новое общественное пространство создано возле Якутского художественного училища.

В мероприятии приняли участие руководство республики и делегация Татарстана во главе с заместителем премьер-министра республики, председателем Национального совета Всемирного конгресса татар Василем Шайхразиевым.

Решение о возведении сквера было принято в начале 2022 года, а летом того же года в рамках Дней Татарстана в Якутии был установлен символический камень на месте будущего Казанского сквера с участием президента республики Татарстан Рустама Минниханова.

АНВАР ГОРЛАНОВ ВНОВЬ ИЗБРАН ПРЕДСЕДАТЕЛЕМ

1 декабря в самарском Доме дружбы народов прошло отчетно-выборное собрание татарской национально-культурной автономии Самарской области. Областная татарская автономия успешно действует с 2009 года, является структурной единицей Федеральной национально-культурной автономии татар Российской Федерации и коллективным членом Всемирного конгресса татар. Председатель исполкома автономии избирается один раз в пять лет. Предыдущие два срока эту должность занимал Анвар Имранович Горланов. На состоявшемся в пятницу собрании единогласным голосованием было решено продлить его полномочия на следующие пять лет.

Самарские татары
Самар татарлары

! ПЛАНИРУЕТСЯ ИЗДАНИЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ВЫПУСКОВ

Известно, что в Самарской области татары работают в различных отраслях экономики. Начиная с 2024 года журнал «Самар татарлары» планирует начать выпускать специализированные приложения о наших соплеменниках, сумевших успешно проявить себя в различных профессиональных сферах. Пока рассматривается выпуск изданий «Татары в культуре и искусстве», «Татары в медицине», «Татары в образовании», «Татары в СМИ», «Татары в спорте», «Татары в строительстве», «Татары в торговле». Каждый из жителей может предложить своих героев для публикаций или тему для очередного спецвыпуска. Приглашаем рекламодателей и спонсоров!

Предложения принимаются по тел. 89171044445 или на E-mail: samartatarlary@bk.ru

Парад памяти 7 XI
Куйбышев-Самара
Запасная столица

«Гитлер о Москву сломает
не только свои хищные зубы,
но и свой хребет», –
из выступления Маршала Советского Союза К. Ворошилова на параде 7 ноября 1941 г. в Куйбышеве

ПАРАД 7 НОЯБРЯ В «ЗАПАСНОЙ СТОЛИЦЕ»: ОТ ИСТОКОВ К СЕГОДНЯШНЕМУ ДНЮ

Фарит Мубаракшевич Мухаметшин,
заместитель председателя Комитета Совета Федерации по международным делам, представитель от исполнительного органа государственной власти Самарской области

Осень 1941 года, фашистские войска подступают к советской столице, немецкая пропаганда уже празднует победу, убеждая весь мир, что роковой час для СССР предопределен. Некоторым тогда казалось, что сил для сопротивления уже не осталось. Именно в этот момент возникала объединяющая и вдохновляющая всех сограждан страны и воинов Красной Армии идея – провести 7 ноября 1941 года парад в честь очередной годовщины Октябрьской революции. Парад было решено провести сразу в трех городах – Москве, Воронеже и Куйбышеве. Как показало время, это решение было своевременным и очень символичным, оно сплотило всех без исключения граждан в каждом уголке необъятной страны.

Верховный главнокомандующий Вооруженными силами СССР Иосиф Сталин, выступая на параде Красной Армии в Москве 7 ноября 1941 года, заявил: «Враг рассчитывал на то, что после первого же удара наша армия будет рассеяна, наша страна будет поставлена на колени. Но враг жестоко просчитался… вся наша страна, организовалась в единый боевой лагерь, чтобы вместе с нашей армией и нашим флотом осуществить разгром немецких захватчиков».

Уже к этому моменту город Куйбышев (ныне Самара) указом Государственного Комитета Обороны от 15 октября 1941 года стал «запасной столицей», куда были переведены многие советские наркоматы и правительственные учреждения, а также иностранный дипломатический корпус.

Готовить и принимать парад в Куйбышеве было поручено Маршалу Советского Союза Клименту Ворошилову – «первому красному офицеру», легендарному военачальнику Гражданской войны, ближайшему соратнику И. Сталина. Парад нужно было провести так, чтобы показать всему миру несломленный дух советского народа и рьяную готовность до последнего сражаться за Родину.

Именно парад в Куйбышеве стал самым масштабным и вошел в летопись Великой Отечественной войны, став неотъемлемой частью мировой истории и ярким примером единения нашего народа перед лицом суровых испытаний. О значимости парада для поднятия духа на борьбу с вероломным врагом можно судить по судьбоносным выступлениям его участников.

Гостями парада на трибунах в ноябре 1941 стали члены дипкорпуса, военные атташе, иностранные корреспонденты из более чем более 20 стран, на которых парад произвел неизгладимое впечатление.

Украшением парада в Куйбышеве стала его воздушная часть – над

городом пролетело от 600 до 700 боевых самолетов преимущественно новых типов. В пешем, конном строю и с мехколонной прошло свыше 25 600 человек. Еще 178 тысяч жителей «запасной столицы» прошли в колонне демонстрантов. Эти цифры просто впечатляют. Ведь, если только задуматься, почти каждый третий житель Куйбышева прошел в тот день в парадных колоннах.

При этом, если московский парад 1941 г. был самым коротким в истории и продолжался всего 25 минут, то куйбышевский длился более полутора часов, и еще больше часа шла демонстрация трудящихся. Из воспоминаний очевидцев и участников парада мы знаем, что большинство подразделений вышли в полном боевом снаряжении, так как сразу после него отправлялись на самые сложные участки фронта, включая Московский, Калининский, Волховский и др.

22 ноября – через две недели после «демонстрации сил» в Куйбышеве –премьер-министр Великобритании Уинстон Черчилль писал Иосифу Сталину: «Когда война будет выиграна, в чем я уверен, мы ожидаем, что Советская Россия, Великобритания и США встретятся за столом конференции победы как три главных участника и как те, чьими действиями будет уничтожен нацизм». С похожим посланием к Сталину обратился президент США Рузвельт.

День 7 ноября 1941 года навсегда останется в истории нашей страны как одна из наиболее ярких

страниц, описывающих стойкость духа и волю к победе. Из воспоминаний очевидца парада Василия Савельева, которому тогда было 17 лет: «Промаршировали слаженные колонны солдат, появились самолеты, проехали танки… Парад продолжался полтора часа! А уже на следующий день все эти войска бросили на оборону Москвы. После этого парада мы снова пошли в военкомат проситься на фронт, и нас отправили под Москву». Особенно важной оказалась эта страница и для истории Самары-Куйбышева. В дань этому эпохальному событию появилась новая городская традиция – Парад Памяти.

Проект «Парад Памяти», посвященный истории военного парада, является одним из самых масштабных патриотических событий как Приволжского федерального округа, так и страны в целом. Впервые Парад Памяти прошел в Самаре в 2011 году и с тех пор стал визитной карточкой региона.

С 2018 года, когда губернатором региона был избран Дмитрий Азаров, проект «Парад Памяти» стал одним из важнейших мероприятий в календаре памятных дат нашего региона. Впечатляющий по своим масштабам Парад Памяти прошел в 2018 году, основной темой было «Оружие Победы». Участие в нем приняли представители 13 делегаций иностранных государств, среди них 5 послов. Всего по площади

Куйбышева прошло 104 парадных расчета: часть из них были историческими, часть – военными.

Оргкомитет каждый год подходит к подготовке Парада Памяти творчески, «не для отчета, не для галочки, а сердечно, в память об этом знаменательном событии». При этом главная цель Парада остается неизменной – продемонстрировать, какой значимый вклад наш регион внес в общую Великую Победу. «Парад Памяти должен подчеркнуть преемственность поколений, показать, что и сегодня мы готовы к решению самых масштабных задач... Провести его на самом высоком организационном уровне важно для нас. Считаю, это дело чести», – подчеркивал глава региона в 2018 г.

Парад Памяти 2019 года прославлял солдатскую славу и был посвящен живому Герою СССР 3-й ударной армии, бойцы которой водрузили Знамя Победы над Рейхстагом, участнику легендарного парада 7 ноября 1941 года в «запасной столице», Владимиру Чудайкину. В том же году впервые в рамках Парада Памяти состоялся «марш юнармейцев». В 2020 году в связи с пандемией состоялся первый Всероссийский онлайн-парад. В 2021 году отмечалось 80-летие присвоения статуса «запасной столицы» и легендарного военного Парада 7 ноября, а ключевые памятные мероприятия также состоялись в онлайн-формате.

В 2022 году Парад Памяти вновь вернулся на площадь Куйбышева и прошел под лозунгом «Дорога Победы». Вместе с парадными расчетами Вооруженных сил Российской Федерации, а также юнармейских отрядов из всех регионов Приволжского федерального округа по площади Куйбышева впервые прошли представители Донецкой Народной Республики. Всего в Параде Памяти приняли участие более 8 тысяч человек, и еще более 10 тысяч прошли по площади в колонне представителей городов и районов Самарской области.

В этом году Парад Памяти вновь прошел на площади Куйбышева. По величественной площади нашего города парадным маршем прошли потомки тех, кто защищал страну от немецко-фашистских захватчиков, ковал в тылу оружие Победы, освобождал страны Европы, подарил мир будущим поколениям.

Участие в параде приняли представители всех регионов Приволжского федерального округа, а также гости из Дагестана и Донецкой Народной Республики, в том числе юнармейцы из Снежного – города-побратима Самарской области, чьи отцы сегодня отстаивают свободу и независимость в зоне СВО. Впервые в «Параде Памяти» принял участие парадный расчет из города-героя Брест Республики Беларусь.

Почти 7 тысяч человек прошли торжественным маршем по площади Куйбышева. В составе 125

расчетов – представители подразделений силовых структур, военно-учебных центров, ветеранских и патриотических общественных организаций, промышленных и оборонных предприятий, высших учебных заведений, юнармейских отрядов, кадетских классов. В прохождении парадных расчетов также было задействовано 35 единиц исторической техники времен Великой Отечественной войны.

Губернатор Самарской области Дмитрий Азаров, обращаясь к участникам парада, отметил, что 7 ноября – это годовщина особенного, памятного события. «Это день, который стал символом мужества, единства и твердости духа нашего народа перед лицом смертельной опасности. Парад 7 ноября 1941 года в Куйбышеве сыграл особую роль в разгроме немецко-фашистских войск под Москвой и в целом – в ходе Великой Отечественной войны, – напомнил глава региона. – В самые трудные месяцы войны он продемонстрировал всему миру несокрушимую мощь Красной Армии, основанную на беззаветной любви к Родине, гранитной твердости характера, яром неприятии нацизма».

Губернатор подчеркнул, что в каждой семье есть свои Герои. И потому тема Парада Памяти 2023 года – «Герои и подвиги» – живо откликается в сердце каждого, и всех объединяет стремление сделать все для Победы.

За годы своего проведения Парад Памяти стал поистине народным символом сплочения людей разных возрастных и социальных групп, национальностей и вероисповеданий, политических партий и движений. Это дань памяти нашим героям, навеки вписавшим свои имена на страницы истории Великой Победы.

Сегодня с учетом целей и задач специальной военной операции, как вынужденного ответа на коллективные усилия ряда стран Запада по разрушению России, Парад Памяти приобретает особое значение. Как говорил Президент России Владимир Путин на Параде Победы 9 мая 2023 года: «Против нашей Родины вновь развязана настоящая война, но мы дали отпор международному терроризму, защитим и жителей Донбасса, обеспечим свою безопасность». Это действительно так, ведь сейчас подобно тому, как и в годы Великой Отечественной войны, коллективными усилиями пытаются нанести стратегическое поражение нашей стране, лишить ее суверенитета и права на самостоятельный выбор.

Парад Памяти олицетворяет связь времен и поколений, напоминая нам о несгибаемой воле и непоколебимой силе сплоченного народа, давшего решительный отпор фашизму. Парад Памяти – это не просто важное патриотическое мероприятие, это уникальный момент единения, когда мы вместе чтим всех тех, кто отдал свои жизни за свободу и независимость нашей Родины. Каждый раз, когда я пишу или говорю о событиях Великой Отечественной войны, перед глазами всегда мои родители – Мубаракша Мухаметшин и Рокия Хайруллина – которые прошли через горнило этой трагедии и вернулись с Победой!

Пусть звуки марша парадных расчетов разносятся на тысячи километров, а сердца участников наполняются гордостью за наших доблестных героев, включая тех, кто по примеру своих великих предков с честью отстаивает свободу нашей Родины сегодня! Пусть Куйбышевский парад навсегда останется в наших сердцах и в памяти будущих поколений, чтобы никогда не забывать о тех, кто, пожертвовав многим, даровал нам надежду на будущее!

7 ноябрьдә Г. Тукай исемендәге Арча педагогия көллиятендә Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгының 2023/24 уку елына календарь планы нигезендә татар "Әлифба"сы авторы Вагыйзов Сәләй Гатат улының 115 еллыгына багышланган I Республикакүләм Вагыйзов укулары үткәрелде.

Нурания Абзалова

I ВАГЫЙЗОВ УКУЛАРЫ

Педагог, галим, методист, 40тан артык методик дәреслек, фәнни хезмәтләр, башлангыч сыйныфлар өчен методик кулланмалар авторы, Татарстанның атказанган укытучысы, Россиянең халык мәгарифе отличнигы, К. Насыйри премиясе лауреаты, К. Д. Ушинский медале иясе Сәләй Гатат улы Вагыйзовның исемен таныту; педагогик, методик мирасын саклау һәм үстерү максатыннан оештырылган әлеге чарада Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы вәкилләре, Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, Казан (Идел буе) федераль университеты, Уфа фән һәм технологияләр университетының Стәрлетамак филиалы галимнәре, Самар өлкәсе делегациясе, урта һөнәри, төп гомуми һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары педагоглары һәм студентлар катнашты.

Конференция кысаларында пленар һәм секция утырышлары узды, анда катнашучылар С. Г. Вагыйзовның педагогик һәм методик мирасы турында фикер алыштылар, "Әлифба"ның тарихи әһәмиятен дәлилләделәр.

Пленар утырыш кысаларында М. Г. Әхмәтов, И. Г. Һадиуллин, И. А. Сәгъдиев, К. З. Хәмидуллина, Н. А. Мөкимова, Н. М. Абзалова катнашында панель дискуссиясе узды, педагогик хезмәткәрләргә ведомство бүләкләре тапшырылды.

Конференциядә катнашучылар бертавыштан Сәләй Гатат улы Вагыйзовның һәм Рәмзия Гыйләҗ кызы Вәлитованың фәнни һәм методик мирасы һәрьяклап өйрәнелергә тиеш, дигән фикер белдерделәр.

Кунакларны, иң беренче булып, Арча районы башлыгы Илшат Нуриев, аннан соң Татарстанның Дәүләт советы рәисе урынбасары Марат Әхмәтов, Республика мәгариф һәм фән министры Илсур Һадиуллин сәламләделәр. Уфа дәүләт университетының Стәрлетамактагы филиалында татар һәм чуаш телләре кафедрасы мөдире, доцент Илсур Мансуров һәм доцент Нәфисә Мөкимова әлеге чарада Рәмзия Вәлитованың якташлары буларак катнаштылар һәм аның нәсел тамырлары турында бәян иттеләр.

– Арчада, Татарстанда һәм башка төбәкләрдә Рәмзия Вәлитованы «Әлифба» һәм башка китапларның соавторы буларак беләләр. Бездә, Стәрлетамакта, аның белән һәркем горурланырга тиеш, – дип сөйләде Нәфисә Мөкимова.

Аларның Вагыйзовлар йортында булып, киленнәре белән сөйләшүе, фотоархивлары белән танышулары киләчәктә Рәмзия ханым белән танышу өчен, исемен күтәрү өчен, ныклы этәргеч булыр, дип белдерде Илсур Мансуров.

Стәрлетамак шәһәрендә 7 Ноябрь урамы бар. Менә шул урам XX гасыр башына кадәр Большая Татарская дип аталган. Менә шул урамның 56 нчы кварталында Вәлитов Гыйләҗетдин Мәҗит улы хатыны Зөһрә, 3 уллары - Әбделкадыйр, Әбделкәрим, Мостафа һәм кызлары Рәмзия белән яшәгәннәр. Менә шул кыз, 8 яшендә ятим калып, Стәрлетамак балалар йортында үсә. Легендар һәм үлемсез татар «Әлифба»сының автордашы була.

Башта әле бу гаиләгә күпме сынаулар аша узарга туры килгән бит. Программаның беренче өлешендә, башка чыгышлар белән бергә, Гүзәл Әдхәмнең «Әлифба» авторларына, аларның гыйбрәтле ачы язмышына багышлап язылган «Меңнәрнең берсе» дип аталган әсәреннән өзек сәхнәләштерелде. Аны караганда залда еламаган кеше калмагандыр. Рольләрне студентлар бик оста итеп башкардылар. Искиткеч катлаулы тормыш юлы узган яшь Сәләй һәм Рәмзия ролен башкару бик катлаулы, минемчә.

Аннан соң, Сания Әхмәтҗанова үзенең «Гыйлем алиһәсе – «Әлифба» шигырен укыды һәм укытучылары Сәләй Гатат улы белән Рәмзия Гыйләҗ кызы турында истәлекләре белән уртаклашты. Остазлар турында җылы истәлекләрен Татарстанның халык укытучысы Камария Зиннуровна Хәмидуллина да сөйләп узды. Камария ханым бездә, Байтугандагы «Әлифба» музеенда, ике тапкыр булды.

Рәсимә Равиловна Шәмсетдинова да Арча көллиятендә озак еллар директор вазифаларын башкарган, «Әлифба» авторларының гаилә дуслары - Илдус Абдрахманович Сәгъдиев та бик эчтәлекле чыгыш ясады. Аның сүзләренчә, әгәр шушы 12 сынау елы узарга туры килмәгән булса, алар диссертация дә яклаган булырлар иде. Ул аларны «халык академиклары» дип атады.

Олы яшенә карамастан (аңа 87 яшь), Илдус Абдрахманович Сәләй Вагыйзов музеенда кунак булды.

Камышлы мәктәбенең татар теле һәм әдәбияты укытучысы Тамара Фанзыловна Хисмәтова һәм мин дә шушы зур чарада катнаштык. Анда минем Сәләй ага белән беренче һәм соңгы тапкыр очрашуым, аның безне бик дулкынланып каршы алуы, ике ятимне ничек итеп Арча җылы каршы алганны сөйләгәннәре, безне озатканда туган йортын сорашулары тагын бер кат хәтеремдә яңарды да, күзләрем кайнар яшьләр белән томаланды. Безнең белән очрашудан соң улы Камил абыйга: «Авылдашларым килеп, минем гомеремне озынайттылар. Бу минем иң бәхетле көнем булды», – дип әйткән булган.

Бу юлы мин Арчага уникенче тапкыр бардым, бик күп чараларда катнашырга насыйп булды миңа монда. Кыска гына бер җөмлә белән: «Рәхмәт сиңа, Тукайлы, «Әлифба»лы, мәрхәмәтле, кунакчыл Арча!» Арча халкының шулкадәр югары дәрәҗәдә бәйрәмнәр оештыра белүләренә барган саен сокланып кайтам. Арчага барган саен Сәләй аганың нигезенә дога кылып кайтам. Уллары Камил аганың вафатына өч ел тулып килсә дә, киленнәре Лилия апа мине бик җылы каршы ала. Аны монда һәрбер бәйрәмгә чакырмыйча калмыйлар, бик хөрмәт итәләр.

Лилия апай бик кунакчыл, быел да музеебызга китаплар җыеп куйган. Кайткач, ачып карасам, китаплар арасында безнең «Бердәмлек» газетасы да бар. Моны күреп, бик куандым. 1992 һәм 1994 елларда газетада Радик Фәизов Сәләй ага турында бик эчтәлекле мәкалә бастырган булган. Ул вакытта «Туган тел» оешмасы эшләп килгән. Уйлыйм-уйлыйм да, туган тел белгеченә карата нигә шундый салкынлык, игътибарсызлык булды икән, дигән сорау туа. Радик Фәизов мәкаләсендә бик яхшы язылган бит Сәләй аганың халкы өчен күпме көч куйганы. Милләтнең тамыры – тел, тел ачкычы – «Әлифба». Туган телнең дәрәҗәсен күтәрүне шул вакытта ук башларга кирәк булган, минемчә. Мәктәп балаларына легендар якташларын, чын

бөек шәхесне танытырга булган. Ә «Туган тел» оешмасы әгъзаларына Сәләй ага белән очрашырга, элемтәдә торырга булган. Ул елларда ук Казан – Самар аралашуы башланган булган бит. Архив китаплары арасында Зыя Ярмәки, Рөстәм Мингалим, Гадел Кутуй китаплары да бар. Якташларыбыз бит...

Кунакларның барысы да музеййортыбыз турында сораштырдылар. Күбесе аны күргән, күрергә теләүчеләр дә күп икән. Аллаһыга шөкер, музеебыз ишекләре ябылып тормый. Күренекле шәхеснең туган авылы белән танышалар, беренче зал – Сәләй Вагыйзов белән Рәмзия Вәлитовага багышланган, икенчесе – бу җирлектә яшәгән милләтләрнең дуслык йортын бик кызыксынып карыйлар, элекке кием-салым, эш кораллары үсеп килүче буынны әби-бабаларының авыр тормышы белән таныштыра. Дөрес тәрбия бирү өчен, уйланыр өчен бик файдалы, минемчә.

Мәктәп укучылары күренекле «Әлифба» авторлары турында төрле фәнни проектлар язалар. Хәтта Яр Чаллы, Лениногорск, Самар шәһәрләрендә яшәүче укучылар да әлеге темага фәнни эш яздылар. Мин аларга бик теләп ярдәм итәм, билгеле. Алар, музейга килеп, шәхесләребезнең кием-салымнарын, кулъязмаларын, китапларын үз күзләре белән күреп, кирәкле материал туплап, фотоларга төшеп китәләр.

Никах яки туй көннәрендә музеебызга яшь парларның килүе дә матур гадәткә әйләнеп бара. Әйтеп үтәргә кирәк: бу татар милләтеннән булган парлар гына түгел, башка милләт кешеләре дә бик еш киләләр. Бик кыскача гына булса

да, Сәләй ага белән Рәмзия ханымның искиткеч авыр сынаулар узып та, гаиләләрен, мәхәббәтләрен саклап калулары турында сөйләп узарга тырышам. Безнең музеебызда туй көннәрендә кунак булган беренче пар - Филат белән Гөлия Мингалиевлар хәтта кызларына, «Әлифба»дан алып, Әминә исемен кушканнар.

2024 елны Владимир Путин «Гаилә елы» дип игълан итте. Шушы уңайдан, яңа гаиләгә нигез салган көнне музейда кунакта булган парларны Гаилә, мәхәббәт һәм тугрылык көнендә, тагын бер кат чәйгә чакырып, алар өчен матур чара оештырырга планлаштырам.

Ел саен «Туган телнең туган көне»н уздырабыз. Үткән елда икенче сыйныф укучысы Риналь Гарипов, «Туган тел» шигырен укып, онлайн бәйгедә I дәрәҗәле дипломга лаек булды. Балалар өчен «Беләсеңме син авылың тарихын һәм аның шәхесләрен» дигән конкурс уздырабыз. 9 майда – Җиңү көнен, 22 июньдә хәтер көнен билгеләп үтәбез. Музей көнен, Музей төнен, Белем бәйрәмен, Укытучылар, Өлкәннәр көнен, сугыш ятимнәре белән очрашулар, күпсанлы күргәзмәләр оештырабыз. Балаларны «Самар татарлары», «Сөембикә», «Салават күпере» журналлары белән таныштыру кичәләре, Бал һәм чәй бәйрәме үткәребез. Гомеренең 50 елын укытучы һөнәренә багышлаган мөгаллимә өчен юбилей кичәсе уздырдык. Музей-йортыбызда дини бәйрәмнәр дә күп оештырабыз. Корбан табыннары, ифтар ашлары, Мәүлид бәйрәме, шәхесләребезне искә алу көннәре, барысын да Раббыбыз кабул итсен, рухлары шат булсын.

18 ноябрьдә музей-йортыбызга 7 ел булды. Шушы гомер эчендә бездә ике яшьтән алып 90 яшькәчә 17000нән артык кеше кунак булды. Алар арасында – 22 фәннәр кандидаты, 8 – профессор.

I Вагыйзов укулары катнашучыларына музей-йортыбыз тормышы турында тәфсилләп сөйләдем, көнкүрешебез белән та-

ныштырдым. Кунакларга «Самар татарлары» журналларын бүләк иттем. Анда Дамир Тазиевнең «Остаз һәм укучы» дигән язмасы басылган иде. Чарада катнашучылар аны бик кызыксынып укыдылар. Оештыручыларга Сәләй аганың туган авылы - Байтуган сурәтләнгән картина бүләк иттем.

I Вагыйзов укулары, һич тә онытылмаслык чара булып, күңелемдә мәңге сакланачак. Бәйрәм югары дәрәҗәдә әзерләнгән, кунакларны шулкадәр зурлап каршы алдылар, андагы җылы очрашулар... Мин Гүзәл Әдхәм белән аралаштым. Ул музеебызны бик күрергә теләве турында әйтте.

Конференция азагында резолюция кабул ителде. Вагыйзов укулары киләчәктә өч елга бер үткәреләчәк һәм «Әлифба» авторларының милли казанышларын мәңгеләштерүгә юнәлтеләчәк. Бу карарны укыганда, күңелем тулып китте һәм Рәмзия ханымның «Әлифба»га багышланган шигъри юллары исемә төште:

«Әлифба, Әлифба –
син минем юл башым,
Син белем илендә
иң якты кояшым...»

Кичәдә Рәзил Исмәгыйлевичны да искә алдылар. Барысының да урыннары җәннәттә булсын.

Өйгә кайтканда, юл буе бу шәхесләребезнең татар халкының тарихында нинди тирән эз калдырганнары турында уйландым. Алар мәңгелек данга күмелеп яшәргә тиешләр. Бу - безнең изге бурычыбыз!

Искәрмә: Лилия ханым биргән китаплар арасында Сәләй Вагыйзовның кулъязмалары, көндәлекләре дә бар. Анда искиткеч тирән мәгънәле язмалар күп. Сокландыргыч - бу сүзләрне Сәләй ага 92 яшендә язган бит! Язмалар арасында, Рәмзия ханымга багышлап, 1937 елда язылган «Мәңгелек бүләк» дигән шигыре дә килеп чыкты.

Мәңгелек бүләк

Хисләремнең артык якынлыгын
Сиздермичә йөрдем,
Түзмәдем:
Мәңгелеккә калып яшәсен, дип,
Иң кыйммәтле бүләк эзләдем.
Табалмадым. Инде эзләмим дә,
Мин бит аны күптән тапканмын!
Син булган яшьлек дуслыгымның
Мәңге сүнмәс утын якканмын.
Энҗеләрдән торган бүләкләр
Дуслык булып, мәңге калалмас,
Йөрәктән чыкмаса, ул йөрәктә
Сөю хисе булып яналмас!
Еллар үтеп, чәчләр агарса да,
Яшьлек дәртен миндә табарлар,
Гөлләр корып, утлар сүнсәләр дә,
Сиңа булган хисләр янарлар.

Сәләй Вагыйзов.
1937 ел, 29 яшь.

ХВОРОСТЯНКА ТАТАРЛАРЫ ҖЫЕЛГАН ҖИРДӘ

11 ноябрьдә район үзәгендә Татар халык мәдәнияте көне узды.

Чарага хворостянкалылар гына түгел, җирле татарларның өлкә авылларында һәм шәһәрләрендә яшәүче туганнары һәм дуслары да килгән иде. Мөхтәрәм кунакларны — район башлыгы В.А. Маховны, Самар өлкәсенең авыл хуҗалыгы министры урынбасары Р.М. Насыйрованы һәм башка кунакларны ипи-тоз белән каршы алдылар.

Клара ГАЛИМҖАНОВА
Сергей ТАЛЮК фотосурәте

Татар бәйрәменә килгән кунакларны район башлыгы сәламләде. “Бүгенге чара – дуслык һәм аңлашучанлык, бер-беребезне хөрмәт итү бәйрәме ул, – дип билгеләп үтте Виктор Алексеевич Махов. – Шушы болганчык заманда, төрле милләт халыклары арасында дошманлык ялкыны кабызып җибәрүчеләр күбәйгән чакта, безнең регион тынычлык һәм дуслык мохитында яши. Бу - иң мөһиме. Бүгенге бәйрәмдә без хезмәт кешеләрен зурлаячакбыз, нәкъ алар

Хворостянка районы тормышын бай һәм сыйфатлы итүгә зур өлеш кертәләр. Татарларны – оешкан, дус, тәртипле һәм укымышлы халык дип беләбез. Алар мәдәният, мәгариф, сәламәтлек саклау һәм авыл хуҗалыгы өлкәләрендә җаваплы белгечләр булып танылдылар».

Район башлыгы иң эре агрохолдинг җитәкчесе Гамәл Замальтдиновның эшен югары бәяләде. Ул, Новокуровка авылындагы сөтчелек комплексын торгызып, халыкка сыйфатлы сөт продукциясе, эш биргән. Аның кырлары югары уңыш белән куандыра, чәчүлекләр әйләнешенә чирәм җирләр дә кертелә бара. Аның акчасына Хворостянкада менә дигән мәчет төзелгән.

Виктор Алексеевич Хворостянка районы эшчәнлегенә, татар мәдәниятен һәм гореф-гадәтләрен саклауга зур өлеш керткән татарларны – Ринат Курмакаев, Гөлнур Курмакаева, Рифкать Куряев, Наилә Мортазина, Мәзгуть Рәфыйков, Сәмия Рахмаева, Гөлнур Алиева, Аббас Әюпов, Гөлфия Аширова, Зөлфия Батова, Ришат Бигеев, Венера Доронина һәм Ринат Сулиховны Мактау грамоталары һәм Рәхмәт хатлары белән бүләкләде.

Ә иң югары бүләк –“Хворостянка районы алдындагы казанышлары өчен” күкрәк билгесенә Хворостянка мәктәбе укытучысы

Кадрия Абушаева лаек булды. Кадрия Хәйдәровна – кырык еллык педагог стажы булган хөрмәтле укытучы, җәмәгать эшлеклесе, татар халкы гореф-гадәтләрен саклап яшәүче, ике баласы һәм биш оныгында да шушы кыйммәтләрне тәрбияли алган ана һәм әби. Абушаевлар – Әфганстанның утлы юлларын узган Фәрит Мөнир улы һәм Кадрия Хәйдәр кызы бик матур тормыш юлы үткәннәр. Нинди генә хәл килеп чыкса да, туганнары һәм дуслары, ярдәм сорап, Абушаевлар-

га киләләр һәм беркайчан ярдәмсез китмиләр, аларны буш кул белән чыгарып җибәрмиләр.

Якташларын шушы бәйрәм белән котлап, Кадрия Хәйдәровна шундый матур чара үткәрелүе өчен район башлыгына рәхмәтләрен әйтте, туган телендә яхшы сүзләр, моңлы җырлар ишетү мөмкинлегенә бик сөенде.

Самар өлкәсенең авыл хуҗалыгы министры урынбасары вазифаларын вакытлыча үтәгән Розалия Насыйрова зур дулкынлану белән тамашачыларны татар телендә котлады.

– Милләтебез тамырларын белергә, тарихыбызны һәм мәдәниятебезне сакларга, телебезне өйрәнергә, ата-бабаларыбызның гореф-гадәтләрен онытмаска тиешбез. Биредә яшәүче башка милләт халыклары да үз милләтен шулай ук сакласа һәм хөрмәт итсә, без аңлашып яши алачакбыз. Бердәмлектә көч булуын беркайчан да онытмыйк!

Якташларын мөселманнар советы рәисе Рәшит Алиев һәм Хворостянка мәчете имамы Рәфыйк Рахмаев та котладылар һәм Самар өлкәсенең Диния нәзарәте рәисе, мөфти Талип хәзрәт Яруллинның котлау адресын халыкка җиткерделәр.

Тантаналы өлешне йомгаклау өчен сәхнәгә мәдәният идарәсе җитәкчесе һәм чараның алып баручысы С.А Пичугин чыкты:

– Рус һәм татар халкы, гасырлар буе бергә яшәсәләр дә, һәрберсе үз телен, мәдәниятен, милли кием үзенчәлеген саклап кала алган. Бу бик шәп! Без дә балаларыбызга мәдәният һәм тел байлыгын, үз милләтләребезгә генә хас орнаментларны, җыр-моңнарны, бизәнү әйберләрен, аш-су төрлелеген тапшырып калдырырга тиешбез. Алар да, үз чиратында, милли кыйммәтләребезне оныкларыбызга тапшырсыннар. Уртак илебездә дуслык җепләре нык булсын иде.

Бәйрәмнең икенче – күңел ачу өлеше ике сәгатьтән дә артыграк барды, бугай. Татарстанның атказанган җырчысы Раяз Фасыйховның көчле һәм моңлы тавышы тамашачыларны тәмам әсир итте. “Сәйдәш” хореографик коллективының дәртле биюләре, виртуоз-баянчы Ильяс Шәрипов моңнары һәм алып баручы, солист һәм пародист Әбри Хәбриевның мәзәкләре татар җыр-моңына сусаган милләттәшләребезнең күңелләренә май булып ятты.

Өлкәннәр артистларны алкышлаган, Раяз Фасыйхов белән җырлашкан, ә кайберләре хәтта биеп тә киткән арада тәмам ачыккан бала-чагалар фойеда тәмләшкәләр булуын сиземләп алганнар һәм бер-бер артлы фойе ишеге артына килеп югала башладылар. Сөбханаллаһ! Өстәлләр татар халкының милли ризыкларыннан сыгылып тора икән! Чарага килгән һәр татар гаиләсе үзе пешергән татар ашларын алып килгән. Бәйрәм атмосферасы шулкадәр җылы һәм аралашу өчен җиңел булды, әйтерсең лә биредә күптән күрешмәгән бер гаилә әгъзалары җыелган иде.

УТЫЗ ИМӘНИ НӘСЕЛЕ ШӘҖӘРӘЛӘРЕ

Бер ел элек, 2022 елның 25 ноябрендә, Лениногорск районының Тимәш авылында ачык һавада күренекле якташыбыз, шагыйрь, мәгърифәтче, фикер иясе Габдеррәхим Утыз Имәнинең мемориал музее ачылды.

Ямаева Әлфия Фәрит кызы
Төбәк тарихын өйрәнүче, конструктор хезмәте ветераны
Әлмәт шәһәре

18–19 гасырларда ул татар халкының үзаңын үстерүдә, аны укымышлы, фикерле итүдә зур көч куя. Ярты гасырдан артык мәдрәсә шәкертләренә гыйлем бирә. Соңгы 25–30 елын Тимәш авылында яши. Тимәш авылы элек Самар губернасы, Бөгелмә өязенә караган. Хәзер Татарстан Республикасының Лениногорск районына керә.

Музей ачылышында Казаннан Бөтендөнья татар конгрессының Милли шура рәисе В.Шәйхразыев, Лениногорск районы җитәкчесе Р.Хөсәенов, Әлмәттән депутат Р.Шәфигуллин, Чаллыдан профессор Ә.Шәрипов, нәсел туганнары, Тимәш авыл җирлеге җитәкчеләре, авылдашлары һәм башкалар катнашты. Бу эшне оештыруда башлап йөрүче авыл депутаты Айрат Габидуллин булды. Ул, депутат буларак, авылны төзекләндерү фикерләре белән янып йөри: тротуарлар ясау, төнлә урамнарны яктырту, туристларны җәлеп итү... Нияте – бөек якташы Габдеррәхим Утыз Имәни исемен, мирасын халыкка киң тарату, аны популярлаштыру, тарихны искә төшерү. Шул исәптән аның тырышлыгы белән Утыз Имәни сүзләрен эшкәртеп язылган "Тугры дус" җыры иҗат ителде. Утыз Имәни сүзләрен безгә аңлаешлы итеп эшкәртүче – Башкортостан шагыйре Р. Ш. Нурмөхәммәтова.

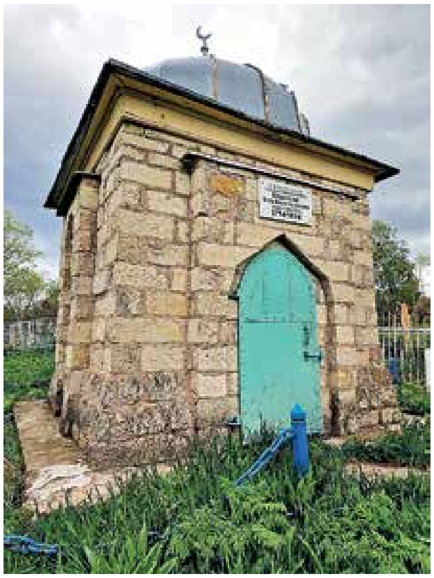

Кабер ташы төрбә эчендә

Тимәш зиратында Утыз Имәни төрбәсе.

Габдеррәхим Утыз Имәни (1752-1835)

Көен Э. Р. Шиһапов язды. Башкаручысы – Равил Галиев. Әлеге җыр "Фикерләрне пакьләндерүче файдалы киңәшләр" поэмасыннан, "Табылган тугры дусның кадерен белү кирәклеге" турындагы бүлегенә ияреп язылды. Бу җырны, "Тугрыдус" дип язып, ютубта тыңларга мөмкин. Анда ике ролик: Равил Галиевның җыры һәм Э.Шиһаповның көй язу процессы.

Тагын бер айдан (минем тәкъдимем белән) Тимәштә Утыз Имәни иҗатына багышланган конференция узды. Анда галимнәр, район җитәкчеләре, төбәкчеләр, укытучылар, укучылар, туганнары катнашты. Мәктәптә Утыз Имәни турындагы мәгълүматларны тирәнәйтү, ныгыту, иҗат мирасы белән танышуны дәвам итү, сөйләм әдәбиятын өйрәнү, уйлау, фикерләү сәләтен үстерү, милли горурлык хисе тәрбияләү максатыннан һәртөрле дәресләр узды. Укучылар саф татар телендә аның тормыш юлы, әсәрләре, дини эшчәнлеге турында һәм шигырьләрен сөйләделәр. Мин, сәхнәдән шәҗәрәләрнең кемгә, нигә

Тимәштә Мемориал музей. 2022.

Җитәкчеләр Мемориал музей ачылганда. 25.11.22.

кирәген, ничә шәҗәрә буласын сөйләп, аны ясау ысулларын өйрәттем.

Җыелышып яңа төзелгән мемориал музеена бардык. Аннары кемдер, каршыдагы авыл мәчетенә кереп, намаз укыды, кемдер, каберстанга барып, аның каберен зиярат кылды. Конференциянең пленар өлеше Тимәш авылының Мәдәният йортында дәвам итте. Анда мин Утыз Имәнинең нәсел шәҗәрәләрен сөйләдем. Түбәндә язылганнар шул чыгышымнан. Анда сөйләгән чыгышларны җыентык итеп бастырып чыгардылар. Мин моны бик кирәкле гамәл, дип саныйм.

Аның исеме үзе исән чагында ук һәм аннан соң да укучыларга яхшы таныш. Октябрь революциясенә кадәр К.Насыйри, Ш.Мәрҗани һәм Р.Фәхреддиннәр аны югары бәяләп калдырсалар, соңрак Ү.Беляева, М.Госманов, Ә.Шәрипов, Р.Әдһәмов, М.Кемпер һәм башкалар тарафыннан әдипнең эшчәнлеге төрле яктан тикшерелде. Шәхсән миңа Утыз Имәни, Р.Фәхреддин һәм Ш.Мәрҗани хезмәтләре шәҗәрәләрем аша төбәкчелеккә кереп китәргә этәргеч һәм үрнәк булдылар. Идел Болгарстанында рәсми Ислам динен кабул итүнең 1100 еллыгын бәйрәм итү уңаеннан һәм Казанда Утыз Имәни мәчете ачылу тантанасына миннән аның шәҗәрәсен төзүемне сорадылар. Шул уңайдан эшләнгән эшем бу. Утыз Имәнине якташыбыз, дип әйтсәк тә, урынлы булыр, чөнки аның туган авылы Яңа Кади Әлмәттән 100 чакрымда гына, ә яшәгән Тимәше 50 чакрымда. Гомумән, Лениногорск төбәге Утыз Имәнинең нәсел шәҗәрәсендә төп нокталарның берсе булып тора. Карендәшләре тирә-ягыбызда яшиләр, төбәкчеләр арасында да алар бар.

Ул шагыйрь, фикер иясе, филолог, педагог. 1788–1798 елларда Бохара, Кабул якларында гыйлемен арттыра, укый, укыта.

Шәрыкъ әдәбиятын үзләштереп, аларны татар мәдәниятенә кертә. Ул тапкыр сүзле, көчле характерлы шәхес була. Татар, гарәп, фарсы телләрендә яза, таҗик, үзбәк, рус телләрен белә. 100дән артык хезмәтенең яртысы педагогик, гыйльми хезмәт: сүзлек, шәрех, белешмәләр, библиография, медицина, астрономия, сәүдә, икътисад турында. Шуңа философия, дин тәгълиматы, 10 поэмасы өстәлә. Мирасында төп урынны әдәби әсәрләре алып тора: "Замананың укымышлылары", "Замананың мөһим хәлләре", "Читтә йөрүче гарибләргә бүләк", "Бурыч – дуслыкны кисү кайчысы"... Утыз Имәни үз иҗатында дин мәсьәләләре белән бергә әхлак, үгет-нәсихәт проблемаларын да күтәрә. Татар әдәбиятында, дини үгетләүдән тыш, фикерне социаль проблемаларга юнәлтүдә эшли. 1839 елда басылган "Кыйссаи Йосыф" китабының дөрес, җыйнама текстын булдыра.

А.Габидуллин кунакларны каршы ала. 21.12.22.

Тимәштә конференция оештырырга тәкъдим итү.

Шәҗәрәдә үзеңне табу куанычлы.

Күренекле якташыбыз белән горурланабыз

Сәмәрканд шәһәрендә "Мәсҗиде Хуҗа Әхрар"да булган вә хәзрәти Госманга нисбәт ителгән Коръәнне төзәтеп яңарта. Үзенең энциклопедик мирасы, күпкырлы эш-гамәлләре белән ул урысларның Ломоносовын хәтерләтә. Казанда 1986 елда "Шигырьләр, поэмалар" исемле сайланма әсәрләре дөнья күрде.

Гаилә хәленә килгәндә, аның өч хатыныннан 20 баласы туа. Р.Фәхреддин язганча: Хәмидә Габдеррәзакъ кызы (1756–1798), Бәдигылҗамал һәм Фәтхия Рәхманкол кызы Габдеррәзакова (1784). Ү.Беляевада хатыннар башка тәртиптә язылганнар, ул беренче хатыны итеп - Фәтхияне, соңгысы итеп Бәдигылҗамалны саный. Әмма 1834 елгы ревизиядә Фәтхия әле исән, ул 50 яшендә! Димәк, Фәтхия - иң соңгы хатыны. Яше буенча да ул иң яше. Кайбер дуслар аның ике генә хатыны булган, дип исәпләсә дә, егерме баласының да метрикада язылган аналарын гына түгел, балаларының исемнәрен дә белмәгән килеш (моңарчы аның 10–11 баласының гына исемнәрен язалар иде), ничек шулай раслап була? Хәмидәдән 13 баласы туган, Бәдигылҗамалдан - өч кызы, ә Фәтхиядән - ике улы һәм ике кызы. Имам Баһавиның "Мәсәвих" китабына ул 7 баласының исемнәрен язып калдырган. Ул китап Нәкый Исәнбәт китапханәсендә саклана. Мин аның 10 улы һәм 10 кызының да исемнәрен белә алдым: Бәдигылҗамал, Габденнасыйр, Габдрахман, Габделгафур, Фатыймаи Сания, Шаһиәхмәт, Сәхибкамал, Сәхибҗамал, Бибигайшә, Әхмәтҗан, Камалетдин, Хөснетдин, Бибиҗамал, Җәләлетдин, Бибибәдигылҗамал, Җамалетдин, Бәдигылкамал, Хәбибҗамал, Хәбибкамал, Шәйхелсәгъди.

Габдеррәхим Утыз Имәни 1752 елда хәзерге Чирмешән районының Яңа Кади авылында игенче гаиләсендә туа. Аның дөньяда яшәү елларын 1754–1834 дип язсалар да, моның дөрес түгел икәнен аңлыйм. Чөнки үзе яшәгән вакытта уздырылган өч ревизия буенча да, ул 1752 елгы булып чыга: 1762–10 яшендә=1752, 1816–64 яшендә=1752 һәм 1834–82 яшендә=1752 елда туган килеп чыга. 1834 елның 31 мартында 8 ревизия узганда, ул әле исән. Ә бер атнадан, 8 апрельдә, ул вафат булган, диләр. Ревизия бит бер генә көн бармаган, атналар, айлар буе язганнар. Бер атнадан соң вафат булганны язмаслар идеме? Аннары, Тимәш авылының 1834 елгы метрикасында үлүчеләр исемлегендә ул юк! Р.Фәхреддин аны "1835 елның 31 июлендә, җомга көнне вафат булып, җеназасын шул авылда имам вә мөхтәсиб булган Сәфәргали бине Габдеррахман укыган", – дип яза. Мин шунысына ышана төшәм.

Габдеррәхим кечкенәдән зирәк акыллы, җитез табигатьле, тапкыр сүзле, шаян була. Авыл мәдрәсәсеннән соң - Кизләүдә, аннары Оренбург Каргалысында Вәлид ахуннан белем ала. Бер төркем туганнары белән – җәмгысы 10 ир-ат һәм 10 хатын-кыз – Кади, Утыз Имәни авылыннан күчеп, Казан губерна

Әнвәр Шәрипов (уртада) фикердәшләре белән.

Ә.Ямаева шәҗәрә ясарга өйрәтә.

канцеляриясенең 1770 елның 4 август резолюциясе буенча, Тимәш авылына "йомышлы татарлар" булып килеп утыралар. Күченүчеләр арасында Госман Сәрмәкәевнең 4 улы бар: Дөмәй (1743), Уразмәт (1750), Габдеррәхим (1752–1835) һәм Җәгъфәр (1756). Госман үзе 1755 елда вафат булып, Габдеррәхим 3 яшендә ятим кала. Алар белән Тимәшкә күчеп килүчеләр арасында Госманның абыйсы Исмәгыйль Сәрмәкәевнең (1716–1750) шулай ук ятим калган балалары Габделҗәлил (1741) белән Габдулла (1743) һәм Сәли Корманаевның 4 улы бар. Алары инде, минем ирем Ильяс Ямаевның нәсел башы булып, соңында Югары Чыршылыда гомер итәләр.

Иң олысы **Дөмәй** Госман улы туганнары өчен җаваплы һәм тырыш була. Туганнар 20 еллар Тимәштә яшәгәннән соң, кайбер сәбәпләр аркасында тирә-як авылларга таралыша. Дөмәй Әлмәт районының Түбән Мактама авылына күчеп киткәндә, энеләре Уразмәт белән Габделҗәлилне үзе белән иярткә. 1795 елгы 5 ревизиядә инде алар Түбән Мактамада язылганнар. Димәк, Түбән Мактамада Сәрмәкәй Кырым улының Дөмәй (Динмөхәммәт), **Уразмәт** (Уразмөхәммәт) һәм **Габделҗәлил** исемле оныкларының нәсел-нәсәпләре булырга тиеш. Төбәкче Альбин Вәлиевнең алдагы хезмәтләреннән алар турында да белербез, Аллаһы боерса!

Чаллыда дәүләт педагогия институтында укыткан профессор Әнвәр абый Шәрипов – Утыз Имәни иҗатын һәм тормыш юлын өйрәнеп, илле ел элек кандидатлык диссертациясе яклаган кеше. Ул үзенең китапларында Утыз Имәни турында шактый күп мәгълүмат бирә. Әлеге хезмәте, монография булып, 2022 елда кабат бастырылды. Әмма анда иске хаталар барысы да шул килеш калган.

Аңларга җайлырак булсын өчен, мин Габдеррәхим хәзрәтнең нәсел дәвамчыларын яшәгән авыллары белән бәйләп карадым. Лениногорск районының 4 авылында яшәгән туганнарының шәҗәрә агачларын төзедем, өч меңгә якын кеше җыелды.

1. **Тимәш** авылы яклап 12 буында 162 кеше табылды. А.Вәлиев хезмәте.

2. **Югары Чыршылыда** яшәгән 14 буынлы бу нәселгә 1280 кеше керде. Ә схемага барлыгы 185 кеше генә сыйды.

3. **Куакбаш** авылында 12 буында 500 кеше җыелды.

4. **Зәй-Каратай авылыннан** 13 буында 440 кешене табып, шәҗәрәләрен ясадым. Моннан тыш, Түбән һәм Югары Мактама, Сарабиккол, Утыз Имән, Түбән Чыршылы, Стәрлетамак өязе Мерәс авылларында, Чиләбе ягында, Уфа, Сәмәрканд калаларында аның карендәшләре яшәве билгеле. Бу бүлгәләү шартлыча, барысы да шунда яшәгән, дигән сүз түгел. Аларның анда 1800–1900 яки 2000 елларда яшәгән булуы ихтимал. Габдеррәхим хәзрәтнең балалары һәм оныклары да, шушы як авылларының мулла-мөәзин балалары белән никах корып, нәсел үрчеткәннәр. Алар – төбәктә билгеле кешеләр, аталары юлын дәвам итеп, мәдрәсәләрдә укытып, дингә хезмәт иткәннәр.

Кырым бабайның бер улы билгеле – Сәрмәкәй (1686–1739) исемле. Алар Кади бабай белән Утыз Имән авылын нигезләүчеләрдән. Ул авылга 1701 елда нигез салына. Ләкин сугыш чыгу сәбәпле, аның йортларын яндырып, авылны юк итәләр. Халкы кайсы-кая таралышып бетә. 1708 елда Сәрмәкәй Кырым улы хәзерге Норлат районы Мамык авылына күченә. 1716 елгы 1 ревизиядә ул гаиләсе белән шунда теркәлгән. Аның уллары да шул авылда дөньяга килгән булырга кирәк. 20–30 еллар узгач, авыл халкы яңадан иске авыл нигезенә

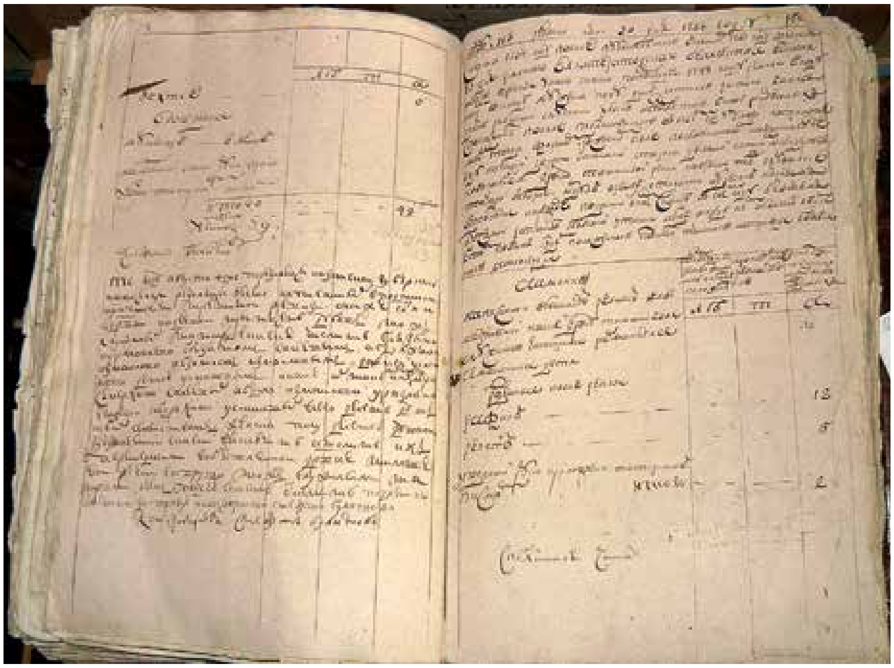

Кади авылының 1762 елгы ревизиясе. Уңда өстә Габдеррәхимгә 10 яшь дип күрсәтелгән.

кайтып урнаша башлый. 1743 елда Кади авылы кешеләре, ата-бабаларының биләмә җирләрен кайтаруны сорап, патшабикәгә үтенеч кәгазе язалар. Ул үтенечтә Исмәгыйль белән Госман Сәрмәкаевләрнең дә исеме бар. Ләкин Кади авылындагы 1745 елгы 2 ревизиядә алар юк әле, чөнки аларның “пропискасы” элек яшәгән авылларында булган. Хатыны Урайкүләй Туймәт кызы (1686) белән 4 улы туып-үскән. 1762 елгы 3 ревизиягә аның өч улы кергән: Исмәгыйль (1716–1750), Госман (1725–1755), Ибраһим (1735). Өчесе дә үз гаиләләре белән язылганнар. Үзенең вафатыннан соң дүртенче улы Морат (1740) туган, ләкин озак яшәмәгән. Ул вакытта Сәрмәкәй үзе исән түгел, 53 яшендә вафат булган.

Патша вакытында, хәзерге кебек, теләсә каян җир алып, шунда яшәп булмаган, аның рөхсәте белән генә. Габдеррәхим Оренбургка укырга Тимәштән киткән. Бохарага киткәндә дә аның “пропискасы” шунда калган. Шуңа күрә 10 ел йөреп кайткач, аңа Утыз Имән авылында җир бирмәгәннәр. Шулай булгач, “аның атасы Тимәшнеке булган”, “Габдеррәхим Тимәштә туган”, дигән сүзләр – шыр ялган! Гомумән, Тимәш авылы 1762 елгы 3 ревизиядә “деревня новопоселенная” дип язылган. Димәк, 1725 елда туган Госман Сәрмәкаев 1745–1762 еллар аралыгында барлыкка килгән Тимәш авылында туа алмаган! Аны “атасы вафатыннан соң туган”, дигән сүзләр дә урынлы түгел, чөнки 1762 елгы ревизиядә күренгәнчә, атасы Госман 1755 елда вафат булган, Габдеррәхимгә өч яшь чагында. Аңардан соң әле аның Җәгъфәр исемле энесе дә туган. Ул инде атасы вафатыннан соң туган булуы бар. Ә.Шәриповның “әтисе белән әнисе өйләнешкәч, алар Тимәштә яшәгәннәр”, дигән сүзләре дә дөреслеккә туры килми. Чөнки аның балалары башка туганнары белән Тимәшкә Госман үлгәннән соң гына күчеп киткәннәр. “Мерәскә уллары Әхмәтҗан белән Җамалетдин 1876 елда гына килгәннәр”, дип язылганы да дөрес түгел, чөнки Әхмәтҗан инде 1849 елда авырып вафат була.

1798 елда Габдеррәхим хәзрәт Урта Азиядән кайтканда юлда дусты Габдеррәхим яшәгән Мерәс авылында туктала. Анда дустының атасы Локман кантон йортында вафат булган улына багышлап уздырган Коръән мәҗлесенә тап була. Габдеррәхим хәзрәт белән аралашкач, ул көчле тавышы, Урта Азия мәкамнәре белән сүрә һәм догалар укып күрсәткәч, Локман кантон аның гыйлемле булуын, кайтып төпләнер урыны булмавын аңлый. Икенче көнне үк калага барып, аны үзенең варисы итеп яздыра. Шул вакыттан Утыз Имәни гаиләсе, балалары Мерәс авылы ревизияләрендә языла башлый. Җамалетдин турында Р.Фәхреддин “Мерәстә яшәп, 1890 елда вафат булды. Нәселе күп һәм таралган. Аны шәкертлек көннәремдә күргән идем”, дип яза. Аның уллары Мерәстә яшәсәләр дә, Тимәш белән араны өзмиләр. Җамалетдиннең улы Әхмәтшакир 1874 елда Тимәштән Хөснетдин кызы Бибинаиләне никахлап ала.

Утыз Имәнинең гыйльми хезмәтләренең шактые өйрәнелгән булса да, гаилә хәлләре, нәсел-нәсәбе аз билгеле. Ул узган катлаулы тормыш юлы хакында 100–150 ел элек галимнәребез тарафыннан язылган мәгълүматлар, табылган архив документлары белән тәңгәл килми. Гәрчә, ул ялгыш фикерләргә күп кенә тарихчылар ияреп, гыйльми хезмәтләр язганнар һәм мәктәп балаларының дәреслекләрендә, библиографияләрдә, энциклопедияләрдә һаман кабатланып торалар. Габдеррәхим хәзрәтнең тормыш юлы кабат өйрәнелеп, ачыклыклар кертүгә мохтаҗ! Без Альбин Вәлиев белән тапкан документлар шуны раслый.

Шәҗәрәләрне өйрәнү өчен, күп галимнәребезнең гыйльми хезмәтләре, язма чыганаклар, тарихи фактлар, ревизияләр, метрикалар, хуҗалык кенәгәләре, кабер ташлары белән таныштым. Кайбер сукмаксыз җирдә эз салырга туры килде. Бик дөрес булмаса да, кыйбласы күренсен, дидем. 270 ел элек яшәгән Утыз Имәни иҗаты турында галимнәр үз сүзләрен бүген дә әйтә киләләр. Мин ул өлешенә кермим, нәсел җепләренең бәйләнешен өйрәнәм. Ул турыда

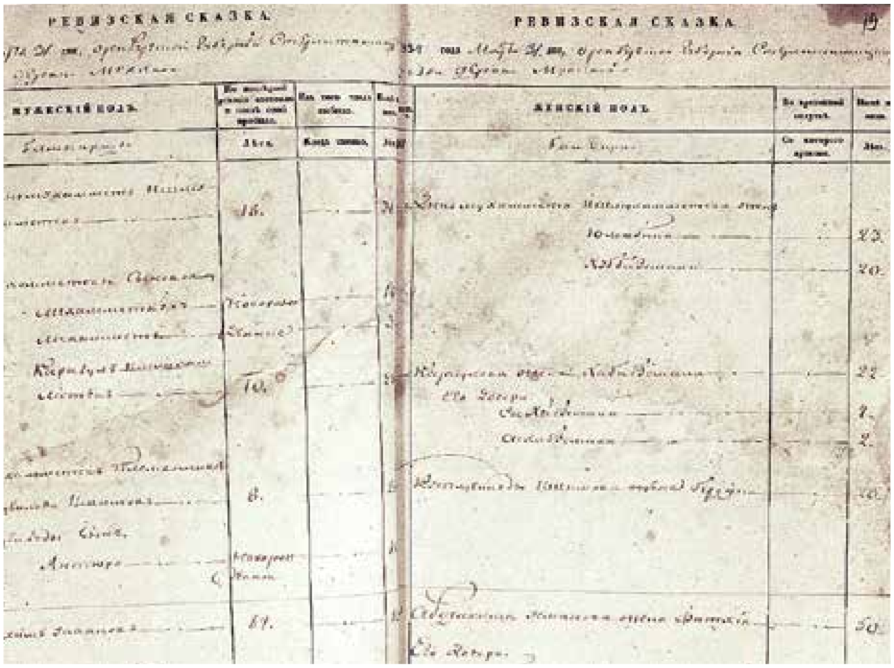
РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА

РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА

МУЖЕСКІЙ ПОЛЪ

ЖЕНСКІЙ ПОЛЪ

Мерәс авылының 1834 елгы 8 ревизиясендә 1816 елгы 7 ревизия саннары да бар

быел чыккан “Утыз Имәни нәселе шәҗәрәләре” исемле китабымнан укып белә аласыз.

Ыру көчле булсын өчен, нәсел агачының тамырларын белү кирәк. Мисал китерә алам: Зәй-Каратайдан Мөхәммәтзакир мулла Әхмәткәрим улы Туйкинның бүгенге көндә гомер итүче 80–90 яшьлек оныклары: Чәчкә апа, Нур абый, Сылу апалар да үз әбиләренең Утыз Имәни оныгы икәнен белмиләр иде. Кайсылары кайчандыр нидер ишеткән булсалар да, аның үз әбиләре булуына шикләнәләр, чөнки Закир мулланың никахлы өч хатыныннан 16 баласы булган. “Зәй-Каратай тарихы” (2014) китабына ике кешенең олы хезмәте кергән: яртысын тормыш дәверендә Утыз Имәни онычы Җәләлетдиннең онычы Ибраһим Туйкин (1892–1983) язып барган. Ул йөз ел элек яшәгән кешеләрне күреп-белеп, алардан сорашып, нәселләрен җыйган. Икенче яртысы – фидакарь шәхес Җәүдәт Хәлимов хезмәте. Әмма Ибраһим җизни китабында үзенең әнисе Бәдриҗамалның (1860–1909) Габдеррәхим хәзрәтнең кызы Бибибәдигылҗамалның онычы икәнен, һәм аларның балаларын аерып, яхшылап язып калдырмаган! Хәләл акчамны түләп, архивтан шул документларны чүпләп утырырга туры килде. Шуңа күрә белгәнемне китапка кертергә тырыштым.

Тимәш авылында яшәп калган Габдеррәхимнең энесе Җәгъфәр белән туганы Әбдүш Исмәгыйлев тармагы буенча дустым Альбин Вәлиев 2020 елда ясаган шәҗәрәсен һәм аның язмаларын кулландым. 1790 елларда аның өч абыйсы хәзерге Әлмәт районы Түбән Мактама авылына күчеп китәләр. Аларның нәсел эзләре турында Альбинның алдагы китапларында укырбыз, насыйп булса.

Сарабиккол тармагы турында Рәшит Якупов 2011 һәм 2014 елларда язып чыкты, шуны файдаландым. Ләкин анда яшәгән кызының исеме, ул язганча, Хәбибкамал түгел, ә Хәбибҗамал. Аның никах метрикасында һәм балаларының туу метрикаларында Хәбибҗамал исеме ачык күренә. Һәм аны Габдеррәхим үзе кияүгә бирмәгән, чөнки 1848 елда инде ул күптән вафат булган. Никах метрикасына кызның җизнәсе – мулла Гыймадетдин мулла Котлыбай улы, вәли вәкил булып, кул куйган. Метрикаларда авылның борынгы атамасы Әби исеме дә очрады.

Куакбаш авылы тарихы күләмле, элек тә зур авыл булган, хәзер дә. 19 гасыр башында Габдеррәхим хәзрәт Куакбашта укыткан. Бу якларда беренче булып, анда мәдрәсә салдырган, димәк, авылда потенциал барын яхшы аңлаган. Бу авыл турындагы кайбер мифларны да дөрес түгел, дип саныйм, чөнки ул Куакбашта укытканда, булачак кияве Гыймадетдин әле тумаган да булган һәм мәдрәсә төзеткәндә дә (оныкларына төзеткән, дип язалар) кызы Бибибәдигылҗамал әле 6–7 генә яшендә була. “Туган авылым – Куакбаш” китабының авторы Мәмдүдә Вәлиуллинага сокланып туя алмыйм – авыл кешеләрен белеп, тирән төшеп, шәҗәрәләре белән язган. Әле бүгенге көндә дә Мәмдүдә апа, яңа табышлар белән кызыксынып, тапкан архив документларын папкаларга теркәп бара. Киләчәктә аның ул язмаларына алынып, эшен дәвам итәрлек кеше таба алмавына борчылып яши. Гомумән, Куакбаш авылында Утыз Имәнинең нәселе бик таралган, зур, һәм алар ерак бабалары белән горурланып яшиләр. Март аенда китабымның презентациясен дә Куакбаш Мәдәният йортында ясадык. Аны язучы Дамир Таҗи хатыны Минзилә (ул үзе дә шул нәселгә керә) белән башлап йөрделәр. Туганнары, авыл халкы – барысы да кызыксынып катнашты, ярдәм иттеләр. Зур рәхмәт аларга!

Түбән Чыршылыда яшәгән тармакны Р.Сальманова “Иманлы төбәк җәүһәрләре” китабында яктыртты. Дөрес, анда архив документлары бик аз, күбесе музей материаллары! Китап хатларга, кешеләрнең шәхси истәлекләренә таянып язылган. Өстәмә, ачыш һәм ялгышлар Рәсим Хәбибуллинның “Түбән Чыршылы – гыйлем чишмәсе” исемле китабында дәвам итә. Мин дә аларның китапларына таянып язган идем, димәк, үземдә дә хаталар бар! Урысларның “От многократного повторения ложь не становится истиной” – дигән сүзләре бик дөрес! Соңгы вакытта табылган дәлилләр бу фаразларны исбатлый алмады. Дөреслек каядыр яшеренгән, һич очына чыгарлык түгел. Р.Хәбибуллинны Утыз Имәни нәселе белән бәйли торган әбисе табылмады. Монда минем пенсия акчасы гына җитми, архивлардан күп документларны сатып алырга кирәк. Кызыксынган, үзләре шул нәселгә кергән кешеләр җиң сызганып тотынса, очына чыгарлар, дип уйлыйм.

Утыз Имәнинең **Югары Чыршылы** авылында яшәүче карендәшләре миңа иң якыны булды, чөнки казанында кайнадым. Зиннәтулла Насыйбуллинның (1913–1987) кульязмасын файдаланып, 2004 елда “Чәшелем – асыл илем” исемле уртак китабыбыз чыкты. Анда 200 ел буена авылда яшәгән ун мең кеше исәпкә керсә дә, Габдеррәхим Утыз Имәни исеме телгә алынмады. Әмма китапның башында ук Утыз Имән авылыннан килеп төпләнүчеләр турында язылган иде. Чөнки әле ул вакытта интернет та юк, архив материалларын табу да авыр иде. Анда, авылда яшәүчеләрне 62 нәселгә туплап, 7–8 буынлы шәҗәрәләр ясадым. № 28 нәсел башында Абдул Колмәт улы тора. Аның улы Тәминдар көчле кеше булган, атаклы ыру башы. Бүген дә аның дәвамы авылда яши. Азнакайда 20 ел җитәкче булган Әнәс Исхаков шул нәселдән. Ул 7 буын нәсел шәҗәрәсен кемнәндер ясатып алган, ләкин аны башка Абдулга кушып куйганнар иде, Утыз Имәнигә түгел. Икенче китабымда 15 мең кешенең 12–14 буынлы шәҗәрәләре бар. Төпкә төшкән саен алар кушыла барып, нәсел саны 14кә генә калды. Анда авылда 300 ел буе яшәгән һәр

кешенең исеме һәм шәҗәрәсе бар. “Ай нурында нәсел сукмагы” исемле китабымда инде Утыз Имәни турында белгәнемне яздым. Югары Чыршылыда яшәгән нәсел-нәсәбе 1280 кешегә җитте. Габдеррәхимнең абыйсы Исмәгыйльнең оныгы Тәминдар гайрәтле кеше булган, атаклы нәсел. Бүген авылда яшәүче алты бертуган Вафиннар шул нәселдән, авылны тотып торалар.

Габдеррәхим хәзрәтнең (1752–1835) 20 баласы туган:

1. Бәдигылҗамал (1774) [имам Баһавиның “Мәсавих”китабында язылган].

2. Габденнасыйр (1782–1817). Бохара ягында һәм Тимәштә яши.

3. Габдрахман Акча шәһәрендә балачагында вафат була.

4. Габделгафур Акча шәһәрендә балачагында ахирәткә күчә.

5. Фатыйма-и-Сания 1788 елда Бохарада туа.

6. Шаһиәхмәт 1790 елда Шәһимәрдәндә туа, шунда ук дөньядан уза.

7. Сәхибкамал 1789 елда Туфида туа. Никахы Зариф хаҗи белән Чиләбедә яши.

8. Бибигайшә 1796 елда Һиратта туа.

9. Сәхибҗамал никахы Мөхәммәт белән Чиләбедә Күбәкәйдә яши.

10. Әхмәтҗанның (1808–1849) хатыннары Сәгыйдәбикә (1809) һәм Бибигалимә (1812). Тимәштә азанчы була.

11. Камалетдин (1813–1818), балачагында вафат.

12. Хөснетдин (1815–1820), балачагында вафат.

13. Бибибәдигылҗамалның (1815–1853) никахы Гыймадетдин (1813) бине Котлыбай бине Мирас бине Иманай бине Үтәш, Куакбаш имамы.

14. Җәләлетдин (1818), Куакбашта имам була.

15. Бәдигылҗамал (1818) никахы Әхмәтҗан Фәйзулла Яңа Кадидән.

16. Җамалетдин имам була, (1820–1890). Тимәштә, Мерәстә яши.

17. Бәдигылкамал (1822).

18. Хәбибҗамал (1824–1890), никахы 22.08.1848 Әхмәтҗан Шәмсетдин улы Сарабикколдан.

19. Хәбибкамал (1828).

20. Шәйхелсәгъди.

Бу балаларның язмышы төрле чыганакта төрлечә язылган. Мәсәлән, **Сәхибкамалны** Риза Фәхреддин Зариф хаҗи белән Чиләбедә яшәгән, дип яза. Ә.Шәрипов аның оныгының оныгы Кәримов Әхмәтҗанның Кара Чишмәдә яшәвен яза. Ә 21 декабрьдә Тимәшкә конференциягә килгән өч укытучы аны Утыз Имән авылы кешесе, дип аңлаталар. Шул кешенең фотосурәтенә нигезләнеп, Тавил Хаҗиәхмәтов 1985 елда Утыз Имәнинең портретын ясаган.

Әхмәтҗан Габдеррәхим улы Тимәштә яши, азанчы булып тора. 1816 елгы Мерәс авылы ревизиясендә “төшеп калган”, дип язалар. 1834 елда аңа – 26 яшь. Ике хатыны бар: Сәгыйдәбикәгә – 25, Бибигаатасы Габдеррәхим хәзрәтнең төрбәсеннән ерак түгел, уң яктарак.

Габдеррәхим Утыз Имәнинең кызы Бибибәдигылҗамалның (1815–1853) никахы Куакбаш имамы Гыймадетдин Котлыбай улы (1813) белән. Ул 1847 елның 12 декабреннән Куакбашның җәмигъ мәчетенә имам-хатыйб һәм мөгаллим булып билгеләнә. Аның хатынының исемен дә төрле урында төрлечә язалар. Куакбаш авылы метрикаларында Бибибәдигылҗамал дип язылган (бу иң дөресе!), ә Ә.Шәриповта һәм Куакбаш китабында Бибиҗамал дип. Аларның алты баласы туып-үсә: Минһаҗетдин (1833), Мөхәммәткамил, Җәләлетдин (1836–1908), Бибигайшә (1845), Бибисафия (1847) һәм Бибимәстүрә (1851). Алдагы ике улы сабый чагында вафат булалар. Җәләлетдин Куакбаш авылында имам булып тора. Хатыны Габидә Шәмсетдинова (1837), икенчесе – Иске Ярмәктән

Гранит такталарда шагыйрьнең шигырьләре.

лимәгә 22 яшь. Улы Мөхәммәтсафа Габделгазиз Әсән улының кызы Галимәгә өйләнә. Аңа “вәгазендә мөселман кануннарын бозып сөйли”, дип, хөкем эше кузгаталар. Җәсаде Тимәш авылы каберлегендә, имам Галәветдин кызы Бибинурдидә. Аларның уллары Мөхәммәтсәгыйть, Мәхмүт, Шиһабетдин, Гамилетдин дә, аталары юлын дәвам итеп, халыкка дин хезмәте күрсәтеп яшиләр. Кызлары Маһирә-

нең никахы Түбән Чыршылыдан имам Хәниф Габделкаюм улы. Бәдриҗамал – Зәй-Каратайдан мулла Мөхәммәтзакир Туйкин җәмәгате. Бибихәмидә (1872) Иске Госман

Бер елдан соң Илдус хәзрәт Маликов дога укый. 25.11.23.

авылы имамы Әхмәдулла Мөхәммәтшәрипов никахында гомер итә.

Бибихәмидәнең никахы Самар ягы кешесе буларак, никах метрикасын куям, бәлки, нәсел дәвамчылары табылыр? Бибихәмидә Куакбаш карьясендә туып-үсә. 20 яшендә Иске Госман авылы имамы Әхмәдулла белән никахы була. Кызның атасы Җәләлетдин мулла вәли вәкил. Кияүнең вәли вәкиле – Госман авылы мөәзине. Дүрт шаһит та Куакбаштан, кызның абзыйлары. Ә никах хөтбәсен укырга Түбән Чыршылының данлыклы ишаны Мөхәммәтхәниф мулла Габделкаюм улын чакырганнар. Ул вакытларда мәһәргә ат белән сыер, түшәк-ястык, акча һәм күчтәнәчләр бирү булган. Ә аларның сыйфаты тормыш дәрәҗәсенә карап аерылган. Мәсәлән: яшь айгыр, карт алаша, тай. Сөтле сыер яки бозау һәм башкалар.

1893 елның 11 гыйнварында Богырыслан өязе ***Иске Госман*** *авылының имамы Әхмәдулла мулла Гатаулла улы Мөхәммәтшәрипов (1867) белән никах укыйлар. Кыз 20 яшендә, кияү 25тә. Һәр икесенең әүвәлге никахлары. Кыз тарафыннан атасы Җәләлетдин мулла Гыймадетдин улы, вәли вәкил булып, кулын куя. Кияү тарафыннан Иске Госман авылы мөәзине ясаклы Кәлимулла Фәхретдин улы Шәмгылов тамга сала.*

Кызның ризалыгы шаһитлары: кардәше Мәхмүт Җәләлетдин улы Гыймадетдинов кул куя. Шиһабетдин Җәләлетдин улы Гыймадетдинов кул куя. Кияүнең ризалыгы шаһитлары: Куакбаш авылының типтәр Мөхәммәтшакир Гыймадетдин улы Котлыбаев кул куя. Типтәр Әхмәт Шәрәфетдин улы Котлыбаев кул куя. Мәһәр – 100 сум көмеш: 1 җирән алаша (40 сум), 1 сыер (15 сум), түшәк-ястык, тимерле сандык, 1 шәл, 1 юрган (30 сум көмеш) һәм 15 сум көмеш акча – бары мөгъҗәл. Хөтбә укучы имам Түбән Шәлчәле авылының Мөхәммәтхәниф мулла Габделкаюм улы. Куакбаш авылының сәни имамы Мөхәммәтзакир мулла Гыймадетдин улы.

Гаделлек шаһитлары: типтәр Җамалетдин Мөхәммәтрәхим улы Котлызаманов кул куя. Сәни шаһит типтәр Вилдан Гыйрфан улы Гобәйдуллин кул куя. Ә.Шәрипов язганча: “Бибиҗамалдан туган 82 яшендәге Фазыл карт” дигән сүзләр дөрес түгел, чөнки Фазыл Гыймадетдин улы 1870 елда туган, 1950 елда үлгән. Ә Бибиҗамал 1853 елда, ул туганчы ук, 17 ел элек вафат булган. Куакбашның 1853 елгы вафат булганнар метрикасы № 7 язмада: “Указлы мулла Гыймадетдин хатыны Бибибәдигылҗамал мартның 29 көнендә, 36 яшендә, тир зәхмәте берлән вафат булды”, – диелгән. Фазыл яшь хатынының улы.

Бибисафия Гыймадетдин кызы 26.03.1867 елда Кирлегәчтән мулла Җамалетдин мулла Биктимер улына никахлана. Аларның кызлары Һәдия – Куакбашның Хәсән мулла Котлыбаев җәмәгате. Аның җиде баласының дәвамчылары бүгенге көндә дә Куакбашта яшиләр. Бибимәстүрә Гыймадетдин кызы (1851) 10.01.1870 елда Карабаштан Исмәгыйль мулла Биккол улына (1848–1898) никахландырыла. Аларның 8 балалары Карабашта туып-үсәләр.

Тимәштә Утыз Имәнигә мемориал ачылганда, Чаллыдан һәм Казаннан Мөэмин-Каратай тумасы Гатаулла Крымовның нәсел дәвамчылары кайткан иде. Эзләнүләр нәтиҗәсендә А.Вәлиев аларның башка нәселдән булуларын ачыклады. Алар кенәз Крымовка мөнәсәбәтле булып чыктылар, әбиләре әйткән Утыз Имәнигә түгел.

Утыз Имәни кызыклы һәм катлаулы тормыш юлы узган. Аның гыйльми хезмәтләрен бөтен мөселман дөньясы белә. Безгә дә Утыз Имәнигә йөз белән борылыр вакыт житкәндер. 50–150 ел элек язылган дәлилсез фактларны алып ташлап, тормыш юлын документлар аша өйрәнеп, хезмәтләр язып, гыйльми әйләнешкә кертеп җибәрергә кирәк.

Дәреслекләргә, белешмәләргә һәм энциклопедияләргә дөресен язу зарур.

Гали авылы мәктәбе директоры: “ЫШАНЫЧЛЫ ТЕРӘГЕМ БУЛГАН ХЕЗМӘТКӘРЛӘРЕМ – ҮЗЕНӘ БЕР БӘХЕТ”

Фидаил Маннанов укучыларны бүләкли

Похвистнево районының Гали авылында туып-үсеп, биредә гомер итүче Мәҗит улы Фидаил Маннановка Аллаһы Тәгалә мәктәп директоры вазифасын юкка гына насыйп итмәгәндер инде. Затлы нәсел дәвамчысы, төпле, һәр сүзен үлчәп сөйләүче, зыялы, интеллигентларга хас кыяфәтле, югары тәрбияле Фидаил әфәнде нәкъ үз урынында, дияр идем. Ә бит әле агроном хезмәтен башкарган вакытларында ул укытучы, бигрәк тә мәктәп директоры, булырмын, дип уйлап та карамаган! Ә хәзер аңа карата “Урын кешене бизәми, кеше урынны бизи”, дигән гыйбарәне тулы ышаныч белән кулланырга була. Фидаил әфәнденең исеме дә җисеменә туры килеп тора бит әле - ул “мәрхәмәтлек кылучы, яхшы сыйфатларга ия, дәрәҗәле, абруйлы” дигән мәгънәне аңлата.

Миләүшә Газимова

Үз эшен намус белән, җиренә җиткереп башкаручы, итагатьле, мәрхәмәтле, коллективы өчен җан атып торучы җитәкчегә хезмәткәрләренең дә ихтирамы зур.

Авыл хуҗалыгы институтын тәмамлаган милләттәшебез ничек итеп уку йорты директоры булып куйган? Гали авылы мәктәбе бүген нинди хәлдә? Шушы һәм башка сораулар буенча Фидаил абый Маннанов белән әңгәмә кордык.

– Татар халкы “Оясында ни күрсә – очканында шул булыр”, дигән бик акыллы сүзләр әйткән. Сезнең уңышлы тормышыгызда да әти-әниегезнең хезмәте зурдыр?

– Әйе, һичшиксез, шулай, дип әйтә алам. Әти-әни тәрбиясе кешенең язмышына, тормышына зур йогынты ясый. Әлһәмдүлилләһ, әткәй белән инәкәй безне яхшы үрнәк күрсәтеп үстерделәр. Тәртипле, эш сөючән, тырыш, ярдәмчел кешеләр буларак, балаларында да шушы сыйфатларны тәрбияләделәр. Алар безнең һәр башлангычыбызны хуплап, акыллы киңәшләрен бирделәр, ярдәм кулын суздылар. Әти-әниебезне хөрмәтләп, сүзләрен тыңлап үстек һәм хәзер дә шулай ук.

Без гаиләдә дүрт бала. Олы абыем Наил Оренбург өлкәсендә гомер кичерә, авыл хуҗалыгы белән шөгыльләнә. Апам Зөлфия үз авылыбызда, әти-әниебез күршесендә генә яши. Энем Рафаил Оренбургның үзендә тора, сәүдә белән эш итә.

Раббыбызга шөкер, әткәй белән инәкәй тигезлектә, иминлектә, бәхетле булып гомер итәләр. Әтием Мәҗит 84 яшендә, әнием Фәния 82 яшен тутырды. Аларга без һәрвакыт күз-колак булып, ярдәм күрсәтеп торабыз.

2000 елда хәләл җефетем белән туган авылыбызга кайтып урнаштык.

Кинель-Черкасста теплицаларда яшелчә үстереп сату эше киң җәелгән бит. Мин анда бу бизнесның кайбер нечкәлекләренә

Газиз кешеләре - әтисе Мәҗит, әнисе Фәния

Әткәй 40 елдан артык колхозда машина йөртүче булды. Лаеклы ялга чыккач, күп еллар мәчеттә имам хезмәтен башкарды. Ә инде олыгайгач, вазифасын яшьләр кулына тапшырды. Әмма бүгенге көндә дә Аллаһы йортына йөреп, гыйбадәтләрен кыла.

Инәкәй дә башта – колхозда, ә пенсиягә китәр алдыннан мәктәптә сәркатиб булып эшләде.

Әткәебез белән инәкәебезгә үз гомеребездә рәхмәтле булачакбыз. Газиз кешеләребезне Аллаһы Тәгалә Үзенең киң рәхмәтеннән ташламасын.

– Фидаил абый, агроном белгечлеген алып, ничек итеп укытучы булып киттегез?

– Мәктәптән соң Куйбышев авыл хуҗалыгы институтын тәмамлап, Кинель-Черкасс районындагы Кабановка авылында үз һөнәрем буенча эшләдем. Аннары инде, колхозлар таркала башлагач, төшенгән идем. Һәм Галигә кайткач, йортыбызда теплица салып, яшелчәчелек белән шөгыльләнә башладык. Хәер, бу эшебез әле бүгенге көнгә кадәр дәвам итә.

Ә 2004 елда авылыбыз мәктәбенең директоры Исламнур улы Мөхтәр Алтынбаев мине эшкә чакырды. Балаларны яратканга, аның тәкъдимен кабул итеп, биология укытучысы хезмәтенә керештем. Әлбәттә инде, педагогик белем алырга кирәк булды. Һәм мин, Мөхтәр абыйның сүзен тыңлап, Мәскәү дәүләт педагогика университетының Самарадагы филиалында магистратура тәмамладым, диссертация якладым.

Кызганыч ки, Мөхтәр әфәнде якты дөньядан иртәрәк китеп барды шул. Күңеле алдан сизгәндәй, мине үз урынына әзерләп калдырды ул. Шулай итеп, аның вафатыннан соң вакытлыча директор вазифаларын башкардым. Ә бер елдан соң, коллектив хуплавын алып, мәктәпне җитәкләдем һәм бүгенге көнгә кадәр биология дәресләрен алып барам.

Биредәге хезмәтемә 19 ел үтеп киткән инде.

– Хәзер мәктәптә ничә бала укый?

- 162 укучы белем ала. Аларның саны елдан-ел кими бара шул. Мин директор вазифасына керешкәндә мәктәптә 221 бала иде.

– Татар теле укытыламы?

– Атнасына ике сәгать керә. Шунысы кызганыч ки, кайбер ата-аналар балаларына ана телен укытуны кирәксенмиләр. Алар белән даими рәвештә аңлату әңгәмәләре алып барабыз, татар теленең кирәклеге турында сөйләп торабыз да бит. Шулай да, бу проблема һаман да кала бирә.

– Укучылар нинди чит ил телен үзләштерәләр?

– Бездә инглиз теле укытыла.

– Мөгаллимнәрегез күпме? Аларга кытлык юкмы?

– Минем белән бергә барлыгы 20 укытучы – Хәсән кызы Әлфия Шиһапова, Николай кызы Надежда Иванова, Камил кызы Раилә Морта-

Фидаил һәм Фәһимә Манნановлар оныклары Кәрим белән

зина, Гомәр кызы Гүзәл Гозәерова, Минтин кызы Нурия Сәйфетдинова, Хәйдәр кызы Рәйхан Нуриева, Хәмәтнур кызы Рушания Манашева, Виктор улы Владимир Фогель, Абдулла кызы Фәния Мөхәммәдиева, Мингазиз кызы Гөлия

Ике улы - ике терәге, Фаил белән Раил

Мөхәммәтова, Зәйнулла улы Равил Искәндәров, Рәис кызы Гөлчәчәк Таҗетдинова, Фәрит кызы Ләйлә Гозәерова, Дәрҗеман кызы Раилә Маннанова, Мөхәсим кызы Әлфирә Гайнанова, Шәрифулла кызы Фирдәүсә Йосыпова, Әхәт улы Халит Шәһиев һәм бүгенге көндә декрет ялында булган Рәис кызы Айгөл Габдуллина белән Василий кызы Александра Латыйпова.

Коллективыбызның нигезен инде күптән эшләүче мөгаллимнәр тәшкил итә.

Әлегә, шөкер, укытучыларга андый ук кытлык кичермибез. Әмма алар олыгая бара шул. Яшьләр бик аз бездә.

Әле менә пенсиягә киткән ике мөгаллимәне яңадан эшкә кайтуларын сорарга туры килде. Татар теле дәресләрен алып барган Нәзахетдин кызы Зөлфим Асылгәрәева лаеклы ялга чыккач, аның урынына яшь укытучы Искәндәр Латыйпов килгән иде. Әмма ул озак эшләмәде, кайбер сәбәпләр аркасында мәктәптән китте. Хәзер татар телен ветеран укытучыбыз Мингазиз кызы Гөлия Мөхәммәтова укыта. Инглиз теленнән дә лаеклы ялда булган Абдулла кызы Фәния Мөхәммәдиева белем бирә. Соңгы ел укытам, ди дә ул, без сорагач, тагын эшкә чыга. Үтенечләребезне кире какмаганнары өчен, аларга Аллаһының рәхмәтләре яусын.

– Гомумән, коллективыгыз турында ни әйтер идегез?

– Хезмәткәрләрем – үзенә бер бәхет ул. Бердәм, дус, бер гаиләдәй без. Барысы да – үзебезнең кешеләр. Аңлашып, ярдәмләшеп эшлибез, Аллаһыга шөкер.

Менә мин мәктәпне биш ел җитәклим инде. Берәр укытучы канәгатьсезлек белдерсә, караңгы чырай күрсәтсә! Тәкъдимнәрне хуплап каршы алалар, үзләре дә инициатива күрсәтәләр, һәрьяклап булышалар. Алар – минем ышанычлы терәгем. Һәрберсенә рәхмәтем зур. Алга таба да бергәләп матур гына хезмәт итәргә язсын!

Ветераннарыбыз белән дә элемтәдә торабыз. Эчкерсез мактауга, олы хөрмәткә лаек булган бу мөгаллимнәребезне төрле чараларга чакырабыз, аралашып утырабыз. Алар безнең өчен үрнәк, маяк булып торалар.

– Директорның хезмәте авырмы?

– Җиңел, дип әйтмәс идем. Һәр җитәкченең өстендә зур җаваплылык ята бит. Ә балалар белән эш иткәндә – бигрәк тә.

Аннары, хәзер кәгазь мәшәкате күбәйде. Мониторинг, анкеталау, анализ ясау, хисап бирү һәм башкалар, һәм башкалар.

– Мәктәбегезнең уңышлары турында да әйтеп үтсәгез иде.

– Шатлыгыбызга, ел саен медалистларыбыз була. Менә быел гына юк иде.

Балалар югары уку йортларына керәләр. Элегрәк күбесе Самарның аэрокосмик, политехник, медицина университетларын сайлап алалар иде. Ә менә соңгы елларда Казан шәһәренә китүчеләр күбәйде. Анда алар дәрәҗәле уку йортларында белем алалар. Шөкер, йолдызчыкларыбыз бар, дип әйтәсем килә.

Укучыларыбыз, төрледән-төрле конкурсларда, олимпиадаларда катнашып, җиңүләр, призлы урыннар яулыйлар. Авылыбызның укытучылардан торган "Мирас" фольклор төркемендә җырлыйлар, бииләр, төрле төбәкләргә чыгыш ясарга йөриләр.

Куанычлы ки, тәртипләре ягыннан да битебезгә кызыллык китергәннәре юк. Һәр баланың әти-әнисен, нәселен яхшы беләбез. Һәрберсенә җаен табып, психологиясен исәпкә алып эшләргә тырышабыз. Ата-аналар белән мөнәсәбәтләр яхшы, алар һәрвакыт ярдәмгә килергә әзер.

Белем бирү сыйфатын ачыклау һәм бу юнәлештә нәтиҗәлелекне

Укытучылар

арттыру өчен, Самар өлкәсенең Мәгариф һәм фән министрлыгы ел да мәктәпләр рейтингын төзи. Һәр районда гыйлем һәм тәрбия бирү нәтиҗәләре буенча лидер мәктәпләр ачыклана. Шатлыгыбызга, Гали авылы мәктәбе 2021, 2022 елларда «Самар өлкәсенең иң яхшы уку йорты” исеменә лаек булды.

Дүрт бөртек, бертуган - Фидаил әфәнде, абыйсы Наил , апасы Зөлфия һәм энесе Рафаил

Бездә волонтерлар, юл хәрәкәте иминлеге отрядлары бар. Гомумән, укучыларыбыз иҗтимагый оешмалар эшчәнлегендә актив катнашалар.

Сүз уңаеннан шуны да искәртеп узасым килә – киләсе елга 1904 елда ачылган мәктәбебезгә – 120 ел, ә яңа бинага – 50 ел тулачак. Шушы юбилейлар уңаеннан, Аллаһы бирсә, февраль аенда зур бәйрәм үткәрергә ниятлибез.

– Бүгенге көндә нинди дә булса проблемалар белән очрашасызмы?

– Шул кадрлар мәсьәләсе күңелне борчый. Әйткәнемчә, элегә укытучыларыбыз җитә. Ә менә алга таба ничек булыр?! Яшьләр авылга ашкынмыйлар, аларга тормыш көтәргә кирәк. Галидә дә эш урыннары бармак белән санарлык бит – администрация, мәктәп, балалар бакчасы, хәләл колбаса җитештерү цехы, олыларга социаль ярдәм күрсәтү үзәге. Халык күбесенчә мал асрый, теплицада яшелчә үстереп сата, шулай көн күрәләр.

Аннары, укытучы булу, балалар, аларның ата-аналары белән эшләве дә җиңел түгел бит инде.

– Мәктәпкә ярдәм кулын сузучы кешеләр бармы?

– Әйе, әлһәмдүлилләһ, андыйлар бар. Авылдашыбыз, хәзерге көндә Казанда яшәүче Әсхәт кызы Дания Тулова безгә һәрдаим бик зур ярдәм күрсәтә. Ышанмассыз, ун ел элек ул үз акчасына өч катлы мәктәп бинасына капиталь ремонт ясатты! Диварлардагы штукатурканы кирпечкә кадәр куптарып, янәдән сыладылар, идәнгә яңа такталар һәм линолеум җәйделәр, түшәмнәрне ясадылар, утүткәргечләрне, сигнализация системасын алмаштырдылар һәм башкалар, һәм башкалар. Бинаның фасады җылытылып, сайдинг белән капланды. Гомумән, галәмәт булды ул ремонт. Әле бит видеокүзәтү камералары куелды, һәр класс – проектор, һәр укытучы компьютер белән тәэмин ителде. Безгә мәктәпне шул хәлдә саклап, тәртиптә тотып, җылы, матур, якты бинада рәхәтләнеп эшләргә генә кала. Дания ханым Туловага Аллаһының олы рәхмәте яусын!

Бу эштә ул вакыттагы директор Мөхтәр абый Алтынбаевның да хезмәте зурдан. Җитәкче буларак, күп көч куйды ул.

Исламшәриф улы Наил Баһаутдинов,
Миргазиз улы Рамил Мостафин,
Шәйхулла улы Халит Йосыпов,
Габдулла улы Сәйфулла Маннанов,
Әбүбәкер улы Камил Исхаков,
Әсхәт улы Рәфкать Исхаков,
Мингани улы Радик Сафиуллин,
өч бертуган – Шамил уллары Рафаэль, Равил, Салават Галимуллиннар шулай ук мәктәбебезгә гел булышып торалар.

Фидаил әфәнде укучыларын олы тормыш юлына озата

Игелекле гамәлләре, балаларга ярдәм иткәннәре өчен һәрберсенә Раббыбыз савапларын арттырып кайтарсын. Алардан башка безгә бик кыенга туры килер иде.

– Һәр мәктәпнең үз юнәлеше була бит. Сез нинди кыйбладa эшлисез?

– Безнең юнәлешебез – татар телен, мәдәниятен, милли гореф-гадәтләребезне саклау, аларны үстерү һәм пропагандалау.

Мәктәптә балалар Сабан туе

Дини йолаларга да зур игътибар бирәбез. Укучыларыбыз төрле төбәкләрдә уздырылган дини бәйгеләрдә катнашалар, призлы урыннар алып кайталар. Бу яктан алар белән Мөхәммәтнур кызы Кәүсәрия Шәйхетдинова яхшы эш алып бара. Җәйләрен нарасыйлар авылыбыз мәдрәсәсендә оештырылган лагерьга йөриләр.

Менә инде 25 ел буена мәктәптә балалар Сабан туе үткәрелеп килә. Аны да Кәүсәрия апалар оештырып җибәргәннәр иде. Былтыр без аны район күләмендә уздырдык. Төрле авыллардан, хәтта башка районнардан да кунаклар килде. Концертлар куеп, төрле ярышлар оештырып, бик күңелле итеп үтә бу милли бәйрәмебез. Көрәштә җиңгән малайларга, гадәт буенча, тәкә бирелә.

– Хәзер илнең барлык мәктәпләрендә директорның тәрбия эше буенча киңәшчесе, ярдәмчесе вазифасын кертәләр. Сез моңа әзерме инде?

– Похвистнево районындагы берничә мәктәптә бу гамәлдә йөри инде. Яңа елда бездә дә әлеге вазифа кертелергә тиеш. Коллектив белән үз арабыздан кандидатураны сайлап алдык инде, бу юнәлештә махсус курсларда да укып кайтты ул. Тарих фәненнән белем бирүче яшь укытучыбыз, оста оештыручы булган Шәрифулла кызы Фирдәүсә Йосыпованың яңа вазифаны лаеклы рәвештә башкарачагына шикләнмибез.

– Мәктәптә эш яхшы барсын өчен, нәрсәләр таләп ителә?

– Һәр кеше үз хезмәтен зур җаваплылык белән башкарырга тиеш. Шул чакта уңышларга ирешергә мөмкин.

– Хәзер, балалар булмау сәбәпле, кайбер авылларда урта белем бирүче уку йортларын ябалар. Ә сез мәктәбегезнең киләчәген ничек күзаллыйсыз?

– Аллаһы теләсә, ул яшәр, дип уйлыйм. Галидә яшьләр, бәби табучылар барыбер бар әле, алга таба да, инша Аллаһ, алар булыр.

Балалар бакчасына бүгенге көндә 52 бала йөри, дүрт тәрбияче эшли.

Раббыбыз ярдәме белән, мәктәбебезнең дә, авылыбызның да киләчәге булыр, дип ышанам.

– Фидаил әфәнде, кешенең тормышында иң ышанычлы тыл – ул гаилә. Сездә дә шулаймы?

– Бәхетемә, нәкъ шулай! 1991 елда, 24 яшемдә, авылыбызның Фәһимә исемле кызына өйләндем. Ике бала тәрбияләп үстердек. Икесе дә Самар шәһәрендә яшиләр.

Олы улыбыз Фаил реклама өлкәсендә эшли. Киленебез Ирида белән безгә Кәрим оныгыбызны бүләк иттеләр. Үзенә алты яшь тулды инде.

Кече улыбыз Раил әлегә өйләнмәгән. Төзелеш тармагында хезмәт куя.

Гаиләбез тату, Аллаһыга шөкер, малайларыбыз безне сөендереп яшиләр, киленебез үз кызыбыздай якын.

Хәләл җефетем Фәһимә – өлешемә төшкән көмешем! Барысы өчен дә аңа мең-мең рәхмәт. Бәхетле тормышта яшәвем өчен Раббыбызга шөкер кылам.

– Балаларыгыз татар телендә сөйләшәме?

– Әйе, ана телен яхшы беләләр алар. Без үзара гел татарча гына аралашабыз. Шунысы да сөендерә – киленебез Ирида, Самарда туып-үскән булса да, саф татар телендә сөйләшә. Кызларына тиешле белем-тәрбия биргәннәре өчен, кодабыз Марс белән кодагыебыз Юлиягә рәхмәт.

– Хезмәтегезне яратып башкарасызмы?

– Бу сорауга түбәндәге шигъри юллар белән җавап бирсәм, барысын да аңларсыз, дип уйлыйм:

“Фани дөнья гүзәллеген күрү өчен,
Җиргә туа, матур итеп яши кеше,
Максат куя һәм ирешә, үргә менә,
Булса әгәр чын күңелдән
сөйгән эше”.

Дөресен генә әйткәндә, директор вазифасына караганда, укытучы эше күңелемә якынрак, чөнки, әйткәнемчә, балаларны яратам мин.

Яшь чакларда да, институтны тәмамлап, эшли башлагач та, укытучы булырмын дип уйга да килмәгән иде. Әмма әле Кабановка авылында эшләгән чакта андагы мәктәп яныннан үтеп барганда никтер: “Ә мин мәктәптә эшли алыр идемме икән?” – дигән фикернең башымнан йөгереп узганын хәтерлим. Ул вакытта Раббыбыз күңелемә мөгаллимлек орлыгын салган булса кирәк. Һәм мин шул орлыкның, шытым биреп, ныклап үсеп китүе өчен Аллаһыга чиксез рәхмәтлемен.

МӨГАЛЛИМӘ ДИП ЯЗЫЛЫП КУЕЛГАН АНЫҢ ЙӨРӘК ТҮРЕНДӘ!

Мөгаллимнәрне зурлап, 2023 ел илебездә "Укытучылар һәм остазлар елы" дип игълан ителде. Әйе, бу һөнәр ияләре мондый хөрмәткә, һичшиксез, лаек! Мөгаллим, ата-аналар белән беррәттән, балага белем дә, тәрбия дә бирүче, кечкенә нарасыйдан зур шәхес үстерүче, олы тормышка юл күрсәтүче дә бит ул.

Миләүшә Газимова

Һәр кеше укытучы була алмый. Бу дәрәҗәле һөнәргә киң күңелле, акыллы, эш сөючән, белемле, сабыр, мәрхәмәтле, гадел, ә иң мөһиме, балаларны ихлас яратучы шәхес кенә ия булырга мөмкин.

Нәкъ шундый күркәм сыйфатлары булганга, Аллаһы Тәгалә язмам герое – Рәис кызы Нәфия Муллабаевага мөгаллимлек сәләтен биргәндер дә инде.

Похвистнево районының Гали авылында туып-үскән һәм шушында яшәүче милләттәшебез 41 ел гомерен балаларны укытуга багышлаган. Фидакарь хезмәтен югары бәяләп, аны Мактаунамәләр белән бүләкләгәннәр. Россия Федерациясенең Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан бирелгән Мактау грамотасы да бар аның.

– Нәселебездә бер мөгаллим булмаса да, мин бу һөнәргә кечкенәдән мөкиббән. Балачакта һәрвакыт укытучы булып уйнадым. Сеңелләремне, күрше-тирә кызларны утыртам да, кулыма указка тотып, үзләренә дәрес бирәм. Әле бит, укытучы апабызга охшарга тырышып, носки эченә шүре (шпулька) тыгып, үкчәле туфли ясый идем (көлә).

Аннары, беренче мөгаллимәм – Гыйззетдин кызы Әминә Хөснетдинова безнең күршедә яшәде. Мин аның кызлары белән дус идем. Алардан чыкмадым да, дияргә була. Әминә апаның да тәэсире тимичә калмагандыр, – дип, ни өчен укытучы белгечлеген сайлавын аңлата Нәфия апа.

Мәктәптә сигезенче сыйныфны бетергәч, ул Подбельскиның педагогика училищесында белем алган. Укуын тәмамлагач, башлангыч сыйныфлар укытучысын Кече Толкай авылындагы тәрбиягә авыр бирелүче балалар өчен каралган махсус мәктәпкә җибәргәннәр. Би-

редә эшли башлагач, Нәфия ханым читтән торып Куйбышев педагогика институтының математика бүлегенә укырга кергән.

– Кече Толкайда бер ел укыттым мин. Аннан соң Алешкино авылында да эшләп алдым. Ә бервакыт вокзалда Гали мәктәбенең директоры Юныс абый Шәгалиев-

Нәфия ханым ире Идрис белән

ны очраткач, ул миңа авылыбызга кайтырга тәкъдим итте. Туган җиремне өзелеп яратучы кеше буларак, чит якларда тилмереп йөрисем килмәде. Шуңа күрә шунда ук шатланып ризалаштым. Мине ул вакытта авылыбыз мәктәбенә эшкә чакырганы өчен, мәрхүм Юныс абыйга бүгенге көндә дә рәхмәтлемен.

Башта тәрбияче булып урнаштым, аннары инде математиканы укыттым.

– Ә ни өчен нәкъ бу фәнгә тукталдыгыз? – дип кызыксындым әңгәмәдәшемнән.

– Бу предметны мәктәптә яратып үзләштердем. Ул миңа җиңел бирелде. Берәр нинди авыр мәсьәләне чишәргә туры килсә, очына чыкмыйча, йокларга ятмый идем. “Коры фән”, дип саналса да, математика күңелемә ятты минем.

– Нәфия апа, балачак елларыгыз ничек үтте? Әти-әниегезне дә искә төшереп алыйк әле.

– Без алты бала үстек – биш кыз, бер малай. Әти-әнием колхозда эшләделәр. Әни күбрәк кырларда көч түкте. Әти склад мөдире дә, ревизор да, бригадир да булды.

Балачак, яшьлек елларыбыз матур, бәхетле узды безнең. Әти-әниебезгә мең рәхмәт. Башкалардан ким-хур итмәделәр, яхшы, рәхәт яшәдек, Аллаһыга шөкер. Безне, биш кызны, югары уку йортларында укытып чыгардылар. Төпчек энебез техникум бетерде. Ата-анабыз ярдәмендә кеше булып чыктык.

Әтиебез дә, әниебез дә күркәм сыйфатларга ия иде. Без алардан үрнәк алып үстек.

Әтием Рәиснең кызып киткән чаклары булса да, йомшак күңелле, юмарт, ярдәмчел кеше иде ул. Якты дөньядан иртә китеп барды шул, 66 яшендә вафат булды.

Әнием Нәфисәнең сабырлыгына, мәрхәмәтлелегенә исләрең китәр! Шундый нәзакәтле, түземле, йомшак иде. Кызганыч ки, ике ел элек, 84 яшендә, ул да бакыйлыкка күчте. Гомумән, кайгы-хәсрәтләр кичерергә туры килде шул. Бик тә авыр булды. Әнием һәм ике сеңелем бер-бер артлы үлеп киттеләр. Раббым үзләренә Җәннәт түрләрендә урын насыйп итсен иде.

– Гаиләгез белән дә таныштырып үтсәгез иде. Ничә яшегездә кияүгә чыктыгыз? Иregезнең нинди сыйфатларына кызыктыгыз?

– 23 яшемдә Идрис исемле авылдаш егетенә тормышка чыктым, параллель сыйныфларда укыдык без. Үзен армиягә озатып, көтеп алдым. 1982 елда өйләнештек. Әлһәмдүлилләһ, яратышып, матур яшәдек һәм яшибез.

Идрис бик сабыр, тыныч, йомшак, мәрхәмәтле. Менә инде 20 елдан артык авыл башлыгы булып эшли ул. Халыкка карата шулкадәр игелекле. Беркайчан тавышын

Муллабаевларның тату гаиләсе

күтәрмәс. Авылдашларына туганнарына карагандай карый, аларга гел яхшылык кылырга тырыша.

41 ел бергә гомер итәбез. Идрис гаилә җанлы, балаларыбыз, оныкларыбыз өчен өзелеп тора. Ул, кызларыбызның һәр башлангычын хуплап, аларның теләкләрен, карашларын хөрмәт итеп, ярдәмен күрсәтте һәм хәзер дә шулай ук. Дөрес, кызларыбыз да, әлхәмдүлилләһ, битебезгә кызыллык китермәделәр, укыдылар, тырыштылар.

Олы кызыбыз Нәсимә Самар медицина университетында терапевт һөнәрен үзләштерде, үз белгечлеге буенча эшли.

Кече кызыбыз Рәсимә Самар дәүләт университетында, физика һәм математика бүлегендә укыды. Аның ире – табиб. Бергәләшеп үз клиникаларын ачтылар.

Кияүләрем Рафаэль белән Шамилдән дә уңдым, дип әйтә алам, шөкер. Икесе дә булдыклы, миһербанлы, сабыр, ярдәмчелләр.

Рафаэль – хирург, бүгенге көндә Украинада махсус хәрби операциядә катнаша.

Кода-кодагыйларыбыз белән дә тату без, аралашып, күрешеп яшибез.

Дүрт оныгыбыз – күз нурыбыз бар. Дианага 15 яшь инде, тугызынчы сыйныфта укый. Әмир – бишенче класс баласы, баскетболчы, төрле шәһәрләрдә узган ярышларда катнаша. Дүртенче сыйныфта белем алучы Камил йөзү белән шөгыльләнә, шулай ук төрле җирләргә ярышларга йөри. Кәримебез икенче класста, ул – футболчы.

– Авыл башлыгы хатыны булуы авырмы?

– Җиңел, дип әйтмәс идем (елмая). Иртән иртүк өйдән чыгып китә, соң гына кайтып керә. Төнлә чыгып киткән чаклары да була. Кайда ут сүнә, кайда янгын чыга һәм башкалар. Проблемалар җитәрлек инде, барысын да хәл итәргә кирәк бит.

Аннары, Идрис бит – башлык, җитәкче кеше, аңа үрнәк булырга кирәк. Аның эчке дөньясы гына түгел, өс-башы да пакь, чиста булырга тиеш. Ирнең пөхтә киенеп йөрүе – ул хатынының бурычы. Гел карап, юып, чистартып торырга кирәк.

Моңардан тыш, рухи ярдәм күрсәтү дә мөһим. Җаны тыныч булсын өчен, гаиләдә дустанә мөнәсәбәт хөкем сөрергә тиеш. Өйдән чыгып киткәндә кәефе яхшы, күңеле күтәренке булсын. Ул бит кешеләр янына бара, халык белән эш итә. Кайтуына да өйдә чиста, ашарга пешкән. Аны һәрвакыт ачык йөз белән, елмаеп каршы алырга, күңелен төшермәскә тырышам.

Гомумән, хәләл җефетемне хуплап, аңа булышып яшим. Тормышта төрле хәлләр була бит инде ул. Берәр нинди күңелсез сәбәп килеп чыгып, эштән кәефсезләнеп кайткан чакларында, барысы да җайланыр, дип үзен юатам, тынычландырам. Шуңа күрә иремнең эше нинди җаваплы булса, минем өстемдә дә шулай ук зур җаваплылык ята, дип әйтәсем килә.

– Гаиләдә дә ирегез башмы?

– Әлбәттә, ул – минем таянычым, терәгем, гаилә башлыгы. Әмма Идрис, мин – хуҗа, минемчә генә булырга тиеш, дип күкрәген киереп йөрми. Шөкер, барлык мәсьәләләрдә дә киңәшләшеп торабыз.

Оныклары - бәгырь җимешләре

– Бәхетле булыр өчен, ир белән хатын арасындагы мөнәсәбәтләр нинди булырга тиеш?

– Бер-береңне ихтирам итеп, аңлап, санлап, юл куеп, ярдәмләшеп яшәргә кирәк.

– Нәфия апа, дүрт ел элек лаеклы ялга чыккансыз. Мәктәпне сагынасызмы? Гомумән, хезмәтегез күңелегезгә нәрсәсе белән якын булды?

– Мәктәптә эшләгән еллар сагындыра, әлбәттә. Укучыларымны яраттым, үз балаларымдай якын булдылар алар миңа. Үзләренә “улым”, “кызым”, дип эндәшә идем, барысын да бертигез күрдем.

Коллективыбыз бик яхшы, дус булды. Хезмәттәшләребез белән туганнарча аралаштык, хәтта өйдә сөйли алмаган кайбер серләребезне алар белән уртаклаша идек.

Хезмәтемне яратып башкардым. Эше генә күп, ә болай миңа бер дә авыр булмады. Балалар тәртипле, тыңлаучан, кушкан йомышны үтәргә әзерләр, апа, апа, дип кенә торалар иде. Рәхәтләнеп эшләдем.

Бүгенге көндә дә укучыларым мине онытмыйлар, хәлләремне беләләр. Очрашкач, озаклап сөйләшеп утырабыз. Ямьле мәктәп елларын искә төшереп, көлешеп тә, елашып та алабыз.

– Балаларда математика фәненә кызыксыну уятыр өчен, нинди ысуллар кулланып эшләдегез?

– Кечерәк сыйныфларда күбрәк уен формасын кулландым. Олы классларда укучыларга бу фәннең никадәр кирәкле булуын сүз белән аңлатырга, җиткерергә тырыштым, төрле дәлилләр китерә идем.

Математик кичәләр, викториналар кебек класстан тыш чараларны да күп үткәрдем.

Укучыларым олимпиадаларда уңышлы катнашып килделәр. Ә бер елны бердәм дәүләт имтиханнарында җыелган балларның саны буенча район күләмендә икенче урынга да чыккан идек әле. Бу – яхшы күрсәткеч.

Аллаһыга шөкер, укыткан балаларым лаеклы кешеләр булып үстеләр, мәктәпне медальгә тәмамлаучылар да булды. Төрле тармакларда эшлиләр, араларында дин әһелләре дә бар. Мәсәлән, Зубчаниновка бистәсе мәчетенең имамы Расих хәзрәт Вакказов – минем укучым.

– Тормышта киңәшчеләрегез кем?

– Әниемә, каенанама бөтен серләрем сыйды, киңәшләренә һәрвакыт колак салдым. Бианам Гамбәр белән 24 ел бергә гомер иттек. Ул бик акыллы хатын иде. Аллаһыга шөкер, сүзгә килмәдек, дус тордык.

Бүгенге көндә дә киңәшерлек кешеләрем бар. Ике сеңелем, энем, туганнарым, иремнең апалары белән туганлык җепләрен саклап, аралашып, күрешеп яшибез.

– Тормышыгызны яңадан башларга туры килсә, берәр нәрсәне үзгәртер идегезме?

– Бернәрсәне дә үзгәртмәс идем. Тормышымнан канәгать мин, Аллаһыга шөкер. Кадерле ирем, газиз бала-оныкларым, сөекле туганнарым, хөрмәтле авылдашларым булуы, туган җиремдә гомер итүем – олуг бәхет.

Яраткан эшемне башкардым. Балаларга белем бирү, үзләрен тәрбияләү – җитди хезмәт бит ул. Һәм шуның уңай нәтиҗәләрен күрү минем өчен, әлбәттә инде, зур сөенеч булып тора.

Әлһәмдүлилләһ, Раббыбыз дин юлыннан атларга насыйп итте. Намазларымны калдырмаска тырышам, мәдрәсәгә укырга йөрим. Вафат булган якыннарым рухына догалар кыла алам. Бу аерым бер олы бәхет булып тора.

Аллаһы Тәгаләдән дөньяларыбыз тыныч, барыбызның да киләчәге якты булсын, дип үтенәм.

Нәфия Муллабаева белән бергә эшләгән укытучылар хезмәттәшләре турында түбәндәге фикерләрен җиткерделәр.

Суфия Сәлимова:

“Без Нәфия белән әле Алешкино авылында бергә эшләдек. Мине анда директор итеп куйдылар, ә ул укытучы иде. Бер бүлмәдә яшәдек, яхшы иптәшләргә әйләндек. Гали мәктәбенә күчкәч тә, дуслыгыбыз дәвам итте. Гаиләләребез белән йөрештек.

Нәфия – акыллы, тыныч, сабыр холыклы, ипле хатын.

Минем Лилия кызымның, Шамил улымның сыйныф җитәкчесе иде ул.

Мәктәптә бөтен күңелен биреп эшләде, укучыларының һәрберсенә игътибарлы булды, аның балалары укуда да, класстан тыш чараларда да гел актив, алдынгылардан саналдылар. Яхшы тәрбия дә бирде ул аларга. Укучылары тәртипле, җаваплы, тыңлаучаннар иде.

Гомумән, Нәфия ханым – зур хәрефтән язарлык Укытучы!”

Рушания Манашева:

“Нәфия апа мөгаллимә буларак та, кеше буларак та, бары тик мактау сүзләренә лаек. Тыйнак, түземле, ярдәмчел, дусларының кадерен белүче кеше ул.

Аны укучылары да, хезмәттәшләре дә бик яратты. Үз фәнен үтемле итеп аңлата иде ул. Без дә, балалар да Нәфия ханымны сагынабыз.

Мин, укытучы һөнәрен үзләштереп, туган мәктәбемә эшкә урнаштым. Мөгаллимнәребез миңа, яшь белгечкә, ярдәм кулын суздылар, акыллы киңәшләрен, үгет-нәсыйхәтләрен бирделәр. Шуңа күрә эшләп китүе җиңел булды. Барысына да Аллаһының рәхмәтләре яусын.

Нәфия апа минем балаларымны укытты. Аларга яхшы тәрбия, математика фәненнән тирән белем биргәне өчен аңа бик рәхмәтлемен”.

Нурия Сәйфетдинова:

“Нәфия ханым турында рәхәтләнеп сөйләргә була, чөнки ул – искиткеч яхшы кеше. Бик тәртипле, оялчан, уңган, аш-суга да оста.

Бер коллективта рәхәтләнеп эшләдек, туганнарча мөнәсәбәттә, бердәм идек без. Аны бик сагынабыз. Эштән иртәрәк китте шул, дип күңелсезләнәбез. Яңадан мәктәпкә килегез, дип чакырганыбыз да бар, әмма ул хәзер вакытын оныкларына багышларга тели.

Нәфия ханым – үз эшенең остасы, югары профессионал, затлы укытучы, чын остаз. Язучы, шагыйрь Фәнис Яруллинның “Сез иң гүзәл кеше икәнсез” дигән шигъри юллары Нәфия ханым Муллабаевага бигрәкләр дә туры килә инде!”

Мәкаләмә Нәфия апа укыткан укучыларның фикерләрен дә өстәсәм, язмам эчтәлеклерәк булыр, дип, аларга мөрәҗәгать иттем.

Алсу Әбүзәрова (кыз фамилиясе – Маннанова):

“Нәфия апа 5–11 сыйныфларда безнең класс җитәкчебез иде. Аны бары тик җылы хисләр белән искә алам мин.

Ул таләпчән, әмма гадел укытучы булды. Мәрхәмәтле, кеше хәленә керүчән, сокланырлык

шәхес. Үз һөнәрен һәм укучыларын чын күңелдән яратып эшләде, һәрберебезгә игътибарлы иде. Кирәк чакта ачуланып та ала, вак-төякләргә күзен дә йома белде ул. Без, укучыларының, проблемаларын тыңлап, акыллы киңәшләре белән һәрвакыт ярдәм итте. Ә Нәфия апа табигать кочагында үткәргән класстан тыш чараларны онытырлык түгел!

Мөгаллимәбезгә фидакарь хезмәте, укучыларына күрсәткән искиткеч мөнәсәбәте өчен Аллаһының рәхмәтләре яусын!”

Рания Гәрәева:

“Безнең сыйныф җитәкчебез Нәфия апа – һәрьяклап килгән, сәләтле, акыллы кеше. Елмаючан, сөйкемле, ачык йөзле ул, матурлыкны күрә белүче. Таләпчән, гадел, укучыларына карата һәрвакыт әдәпле (тактичный) булды, безне әниләрчә яратты, хөрмәт итте.

Гомуммәктәп чараларның барысында да диярлек без беренче урыннар яулап килдек, чөнки Нәфия апа оста оештыручы да, фантазиясе дә бай аның, һәм ул, безне һәрвакыт хуплап, яңа уңышларга этәрде.

Безнең өчен Нәфия апабыз – иң яхшы укытучы һәм иң яхшы сыйныф җитәкчесе! Ул безгә тирән белем генә түгел, яхшы тәрбия дә бирде”.

Лилия Гыймадиева (кыз фамилиясе – Сәлимова):

“Нәфия апа күркәм сыйфатларга ия. Аны гел сагынып, яхшы сүз белән генә искә алабыз без. Бөтен укучыларын бертигез күрде ул, барысын да бертигез яратты. Көчле укытучы, темаларны шулкадәр яхшы аңлата, үз фәненә мәхәббәт тәрбияли белә иде.

Мәктәптә без актив класс булып саналдык. Сыйныфыбызда яхшы укучылар, биючеләр, җырчылар күп булды. Нәфия апа, безнең барлык идеяларыбызны хуплап, булышлык күрсәтеп торды.

Укытучыбыз бездә җаваплылык, миһербанлык, ярдәмчеллек, эш сөючәнлек сыйфатларын тәрбияләде. Әле дә исемдә – сыйныфташыбыз Шамилгә операция ясагач, Нәфия апа, бөтен классны җыеп, безне аның хәлен белергә алып барды.

Аның җитәкчелегендә төрледән-төрле чараларда катнаша идек. Авылыбыздагы Бабкай чишмәсен чистарту буенча өмәгә барганыбыз да хәтеремдә.

Гомумән, үз эшен өзелеп яратучы мөгаллимәбез өчен мәктәп икенче өе иде, ә безне үз балаларыдай якын күрде ул. Шулкадәр тырышып, бөтен йөрәген биреп эшләгән, укучыларын лаеклы кешеләр итеп тәрбияләгән Нәфия апабызга Аллаһы Тәгалә исәнлек, гаилә бәхете, озын гомер, җан тынычлыгы насыйп итсен!”

Язмам герое, аның хезмәттәшләре, укучылары белән аралашканнан соң, Нәфия апаның һөнәре аңа Аллаһы Тәгаләдән бирелгән вазифа, дип уйлап куйдым. Чыннан да, бу ягымлы ханымның йөрәк түрендә мөгаллимә дип язылып куелган!

ИЛДАР КАМАЛТДИНОВ: “ИЛ ӨСТЕНӘ АФӘТ КИЛГӘНДӘ, БЕРДӘМ БУЛЫРГА КИРӘК”

Ни өчен отставкадагы офицерлар тагын кайнар нокталарга баралар?

Хәрби кеше гомер буе хәрби булып кала, диләр. Яшь гомерләренең бер өлешен, кулларына корал тотып, Ватанны саклауга багышлаган элекке хәрбиләр, запаска яки отставкага чыккач, дәүләт түләгән лаеклы пенсияне алып, ташламалы санаторий, шифаханәләрдә дәваланып, тыныч тормышның тәмен татып яшәргә хокуклы. Әмма алар арасында, көч-куәтләре, исәнлекләре нык булганда, Ватанына файдалы булырга теләүчеләре дә шактый.

Эльмира Сәйфуллина

Өч дистә ел гомерен эчке эшләр системасында хезмәт итүгә багышлаган, Төньяк Кавказ (Чечен Республикасы) якларында кайнар нокталарда күпсанлы командировкаларда булган кешене, лаеклы ялга чыккач та, хәрби хезмәтен дәвам итәргә нәрсә мәҗбүр итә соң? Әлеге соравыма җавап табарга Камышлы районының Иске Ярмәк авылында туып-үскән, отставкадагы офицер Илдар Камалтдинов ярдәм итәчәк.

Якташыбыз хезмәт юлын тәмамлаган елларда башта авылда яшәүче әнисе бакыйлыкка күчә, аннан соң әтисе бөтенләй сукырая. Шулай итеп, Илдар берничә ел карт әтисен карый. Ул да мәңгелеккә күзен йомгач, мәкаләм герое илебезнең төрле төбәкләренә сибелгән хәрби дуслары белән киңәшләшә, һәм алар Украинада барган махсус хәрби операциягә китәргә булалар. Шулай итеп, майор Илдар Салахетдин улы хәрби хезмәтен «Барс» (ав-

тор искәрмәсе: *Боевой армейский резерв страны или Боевой армейский резерв специальный (БАРС)* – Россия Федерациясе Оборона министрлыгының мобилизацион резервы) батальоны составында дәвам итә. Аны беренче көннән үк взвод командиры итеп билгелиләр.

Иң элек, тәҗрибәле офицер, һәрбер солдат белән танышып, кемнең кем икәнен ачыкларга тырыша.

– Хәрби биремнәр үтәгәндә, янәшәңдә ышанычлы, сыналган, бер-береңне күз карашыннан аңлый белүче кешеләр булырга тиеш. Мәрхүмә әбием: «Дустың үзеңнән яхшы булсын», – дип әйтә иде. Кайнар нокталарда бу әйтемнең никадәр дөрес булуына кабат-кабат инанасың. Гомумән, яу кырында, бер йодрык кебек, нык команда булырга кирәк. Син эшлә дә, син эшлә, дип торышлар булырга тиеш түгел.

Минем взводта төрле кайнар нокталарны узган хәрбиләр дә, элек кулына автоматны тотып та карамаганнары да бар иде. Шуңа күрә мин, алар белән сөйләшеп, хәрби хәрәкәттә катнашырга әзерме-юкмы икәнлекләрен белештем, үзләренә белгертмичә генә, бертөрле психологик тест үткәрдем, дисәм дә була. Украинада барган конфликтны моңа кадәр телевизордан гына күргән кешеләрдә, чынбарлык белән очрашкач, хәрби операциядә катнашу теләге юкка чыгарга мөмкин. Мин моңа бер дә гаҗәпләнмим һәм аларны гаепләмим. Һәрбер кешенең үз фикере, карары булырга тиеш. Бу турыда мин солдатларга да әйттем, алгы сызыкка кергәнче, әйбәтләп уйларга тәкъдим иттем. Карарының дөрес булуында икеләнүчеләргә бу куркыныч эшкә алынмаска киңәш бирдем. Хәтта берничә кайнар ноктада булып кайткан тәҗрибәле хәрбиләр дә, берникадәр тыныч тормышта яшәгәннән соң, ут эченә кергәч, бераз каушап калалар. Калырсың да, уен эш түгел бит.., – ди Илдар.

– Сез – утны-суны кичкән, ничә кайнар ноктада булган кеше бит инде. Лаеклы ялга чыккач, үз теләгегез белән кабат хәрби операциядә катнашырга сезне нәрсә этәрде?

– Бу сорауны миңа күп тапкыр ишетергә туры килде. Кайнар нокталарга акча эшләр өчен баралар дип уйлаучылар да шактый... Кеше гомереннән дә кыйммәт нәрсә юк, минемчә, шуңа күрә алай уйлаучылар белән бәхәсләшеп торуны урынсыз, дип саныйм.

Украинага баруымның сәбәбе: яшь егетләрнең гомерен саклап калырга ярдәм итү. Хәрби тәҗрибәм, чыннан да, зур. Айлар буе тау-таш арасында, урманлыкларда, ашамыйча-эчмичә, дошманга каршы торырга туры килде. Ә махсус операциядә катнашучы егетләрнең күпчелеге хәрби тактика төшенчәсен ишеткәннәре дә юк, автомат һәм башка сугыш коралларын, бәлки, китапларда яисә телевизордан күргәннәрдер. Шуңа күрә мин үземне алар янында файдалырак итеп хис итәм. Аяк астындагы «ле-

песток» миналар, «растяжкалар» һәр тарафта сибелгән. Бер ялгыш адым да кешенең гомерен өзәргә мөмкин. Яшь солдатлар янында, һичшиксез, күпне күргән офицер булырга тиеш. Үзем белгәннәрне, бераз гына булса да, үзләренә өйрәтә алсам, алар, киләчәктә бу тәҗрибәне кулланып, үз-үзләрен сакларлар иде, дип бардым мин махсус операциягә, – ди майор Камалтдинов.

Аның чираттагы командировкага җыенуын соңгы көнгә кадәр, балачак дусты, кодасы Марс Йосыповтан башка, беркем дә белмәгән. Бу хәбәрне гаиләсеннән ни өчен яшергәне аңлашыла инде. Әтиебез инде лаеклы ялда, Аллаһыга шөкер, дип җиңел сулап куйган тормыш иптәше Фәридә, улы Ленар, кызы Азалия өчен гаилә башлыгының бу карары күңелсез «сюрприз», билгеле.

– Кая барасымны белдем. Шуңа күрә, алай-болай була калса, гаиләмне авыр хәлдә калдырмас өчен, үлемтекләр, сәдакалар һәм башка кирәк-яракларны качырып кына үз кулларым белән әзерләп куйдым. Бу турыда Фәридәгә хәрби комиссариатта саубуллашкан чакта гына әйттем.

Кызганыч, әмма минем белән киткән хәрбиләрнең үз аяклары белән туган якларына әйләнеп кайта алмаучылары да шактый булды, – дип авыр сулап куйды Илдар.

– Сугышчан бүләкләрегез турында да кызыксынмыйча булдыра алмыйм.

– Өч дистә елга якын хезмәт иткән дәвердә 17 медаль, 13 мактау билгесе белән бүләкләндем. Ләкин мин аларны тагып йөрергә дә, күрсәтергә дә яратмыйм. Чөнки кайнар нокталарга бүләк алу өчен бармадым. Ә һәрбер медаль ниндидер авыр сынау, каты бәрелеш, зур югалтулар белән бәйле. Алар минем генә казаныш түгел, һәрберсендә сугышчан дусларымның, тормыш иптәшем Фәридәнең дә өлеше бар, дип саныйм. Мин командировкаларда вакытта ул ике балабызны тәрбияләп үстерде. Гаилә өчен җаным тыныч булмаса, яу кырында миңа кыен булыр иде. Беренче көннән башлап, минем өчен ышанычлы тыл булганы өчен Фәридәмә бик зур рәхмәт.

– Улыгызның сезнең юлны дәвам итәргә теләвен ничек кабул иттегез?

– Ата кеше буларак, улымны чын ир-егет итеп тәрбияләргә тырыштым. Ул сайлаган юлны, карарын хөрмәт итәм. Баланы үз теләгенә каршы нәрсә белән булса да шөгыльләнергә мәҗбүр итү яхшы нәтиҗәгә китермәячәк. Бүгенге көндә улым үзе дә әти кеше – ике кызы үсеп килә, кызыбыз да тормышта. Мин алар өчен, беренче чиратта, әти булсам, икенчедән, дус булырга тиеш, дип уйлыйм. Ата-ана буларак, без балаларыбызның тормышын читтән генә күзәтеп, кирәк урында киңәш яки башкача ярдәм итәргә әзер торабыз. Аларның үз тормышлары, үз юллары, һәрнәрсәгә үз карашлары.

– Илдар, әйтегез әле, хәрби операцияләрдә җиңү яулау өчен, берәр төрле универсаль «рецепт» бармы?

– Илгә куркыныч янаганда, шәхси проблемалар, сәяси карашларның төрле булуы, үзара килешмәүчәнлекләр турында онытып, берләшергә һәм дошманны тар-мар итәргә кирәк. Дәүләт эчендәге мәсьәләләрне, ыгы-зыгы тынычлангач та, хәл итеп була бит. Бөтен асылы менә шул, минемчә...

Кешеләр китә, ләкин алар урынына хәтер кала! Эшләре, игелеге, изгелеге кала!

Рөстәм Хисмәтов Камышлы районында гына түгел, ә аннан читтә дә бик әйбәт билгеле иде. Лаеклы ялга чыкканчы, ул, стоматолог буларак, үз якташларына гына түгел, ә төрле төбәкләрдә яшәүче кешеләргә дә югары сыйфатлы хезмәт күрсәткән. Аның рәхмәтле клиентлары, авырту турында онытып, Россиядә Төньяк Пальмирадан Себергә кадәр, хәтта Грециядә һәм Беларусь Республикасында да тормышларына шатланып яшәүләрен дәвам итәләр.

Эльмира Сәйфуллина

Әйе, кызганычка, бүгенге көндә Рөстәм Әхсәнович турында үткән заманда сөйләргә туры килә. Чөнки ул 2023 елның 16 сентябрендә, юл һәлакәтенә эләгеп алган җәрәхәтләрдән терелә алмыйча, мәңгегә күзен йомды.

Ләкин аңа якташлары тешләрен дәвалаган өчен генә рәхмәт әйтми. Рөстәм Әхсәнович һәрвакыт гаилә һәм мәдәни кыйммәтләрне ныгыту, бәхетле балачак, яшьләрнең белем һәм иҗади уңышларын үстерү өчен шартлар тудыру максатыннан төрле чаралар оештыруда актив ярдәм итә иде.

Камышлыга 10 яшендә кайтып төпләнгән булса да, бу якларны ул үзенең туган ягы, кече Ватаны дип санаган. Гаиләсе Казахстаннан Самар өлкәсенә күченгәч, әтисе колхозда эшләгән, ә әнисе җиде бала тәрбияләү белән шөгыльләнгән. Табиб булырга уйламаган да ул. Куйбышев медицина институтына дусты артыннан барып кына укырга кергән. Ә стоматологка, башка юнәлешләргә караганда, бер елга азрак укырга кирәк булганга, шушы һөнәрне сайлаган. Һәм нәкъ менә бу һөнәр аның өчен гомерлек яраткан эшенә әверелгән.

Илле яшенә кадәр Рөстәм Әхсәнович башта Кләүле үзәк район хастаханәсендә, аннары Камышлы үзәк район хастаханәсендә эшли. Һәм теш авыртуыннан интегүчеләр һәрвакыт нәкъ менә аңа эләгергә омтылганнар. Башка табиблар эшсез утырганда да, Хисмәтов кабинеты янында чират беркайчан да бетмәгән. Мондый ышанычны ул югары дәрәҗәдәге һөнәри профессиональлеге һәм пациентларга игътибарлы булуы белән яулаган.

Шуңа күрә, шәхси стоматология клиникасы ачканнан соң, клиентларга кытлык беркайчан да кичермәгән.

«РуСтома» башта Рөстәм белән Гөлсинәнең шәхси йортының бер бүлмәсендә урнаша. Бераздан Хисмәтовлар, өйләренә өстәп, бина төзиләр, һәм шунда чын мәгънәсендә клиника эшләп китә. Анда комплексы стоматологик ярдәм өчен барлык кирәкле җиһазлар, шул исәптән рентген-аппарат та бар. Шәхси бизнеста гаилә башлыгы 13 ел эшли. Аннары үз эшен өлкән улы Маратка тапшыра. Ул, энесе Ринат кебек үк, Кләүле үзәк район хастаханәсендә стоматолог булып эшли. Рөстәм һәм Гөлсинәнең өченче улары Руслан да әтиләре эзләре буенча киткән. Ә төпчекләре Илнар исә, әнисе сукмагы буйлап, икътисади юлны сайлаган.

Уллары белән Рөстәм Әхсәнович аерым горурлана иде. Аларга ул тормышта уңышларга ирешергә ярдәм итүче хезмәт сөючәнлеген һәм максатчанлыгын җиткерә алган. Күптәннән якташларының хөрмәтен яулаган гаилә башлыгы дүрт улы һәм оныклары өчен чын үрнәк булды. Рөстәм Әхсәновичның район һәм өлкә дәрәҗәсендәге күпсанлы бүләкләрен атап чыгар өчен, журналның тулы бер битен биләргә туры килер иде. Иң югары дәрәҗәлеләре арасында «Меценат» номинациясендә өлкә премиясе лауреаты дипломы, 2017 елда «Ир-ат - гаилә башлыгы» өлкә иҗтимагый акциясенең «Ел ир-егете» номинациясендә алган титулы, авыл һәм район алдындагы казанышлары өчен медальләр дә бар.

Инициативалы һәм эшлекле, кече Ватанның барлык проблемаларын йөрәгенә якын кабул итүче кеше буларак, Рөстәм Хисмәтов лаеклы ялда да кул кушырып утырмый. 2019 елда «Туган як» иҗтимагый оешмасын оештыручыларның берсе була. Оешманың төп бурычы итеп җирле дәрәҗәдә милли мәдәниятне һәм традицияләрне күтәрү куела. Шулай итеп, «Туган як» Камышлыда Бөтенроссия авыл Сабан туен оештырудан һәм үткәрүдән читтә калмый. Оешманың президенты Раилә Сафина, директоры Рөстәм Хисмәтов һәм оешма активистлары туган якны өйрәнү, нәсел шәҗәрәләрен төзү һәм үстерү, гаиләдәге элемтәләрне һәм буыннар бәйләнешен ныгыту гамәлләрен дә оешманың төп бурычлары исемлегенә кертәләр. “Туган як” оешмасы районның топонимик (географик атамалар) электрон картасын булдыру өстендә дә эш алып бара. Шактый авыл-

ларда активистлар тырышлыгы белән чишмәләрнең, елгаларның, калкулыкларның, урамнарның һәм башка географик объектларның исемнәре, аларның ничек барлыкка килүе турында язып алынган. Авыл зиратларында элек җирләнгән кешеләрнең исемлеге дә булдырылачак һәм киләчәктә дә алып барылачак. Кызганычка, Камышлыда элек зират дәфтәре булмаган. Оешма активистлары, җирләнгән кешеләрнең исем-фамилияләрен язып алып, электрон картотека төзегәннәр. Шундый эшләр Яңа Усман, Дәүләткол авылларында да башкарылган.

2021 елда оешма “Туган як” дип аталган зур бәйге уздырган. Төбәкне өйрәнүгә юнәлтелгән бу чарада яше дә, карты да катнашкан. Рөстәм әфәнде КВН, «Авыл чибәре» кебек район күләмендә узган бәйгеләрдә дә төп иганәчеләр исемлегендә еш очрый иде.

Рөстәм Әхсәнович туган як табигатен бик ярата иде. Язын-көзен өмәләр, Сок елгасы ярларында даими тәртип урнаштырулар оештыра иде. Хәтта коронавирус пандемиясе вакытында да ул өйдә кул кушырып утыра алмаган һәм, яр буена чыгып, чүп-чар җыйган. Сок буенда туган авылында ял итү зонасы булдырырга хыялланган. Авылдашлары һәм авыл кунаклары, анда ял итеп, Камышлы җиренең матурлыгыннан ләззәт ала алсын, дип тырышкан.

Бераз буш вакыты булганда, якташыбыз, кармагын һәм фотоаппаратын алып, табигать кочагында вакыт уздырырга ярата булган. Аның фотосурәтләре Камышлы якларының гүзәллеген еракларга танытты. Туган авылында Хисмәтов фотокүргәзмәләре күп тапкырлар оештырылды. Хәтта аның вафатыннан соң да, 2023 елның октябрендә, Камышлыда чын комсомол, патриот һәм гражданин, матурлыкны бәяли белүче, профессионал һәм чын Кеше Рөстәм Әхсәнович Хисмәтовның фотокүргәзмәсе узды.

Кешеләр китә, ләкин алар урынына хәтер кала! Эшләре, игелеге, изгелеге кала! Һәр кеше Җиргә үз миссиясен үтәү өчен туа. Кешеләргә яктылык, бәхет һәм сәламәтлек бүләк итә, башкаларга ярдәм күрсәтә, дөньяны матуррак итә. Кайберәүләр үзе белән таныш булган һәр кеше күңелендә якты эз калдыра. Андыйларның күңел җылысы, вакытында әйтелгән яхшы сүзе, аларның тормышлары, якты йолдыз кебек, дөньяны барыбыз өчен дә яктыртып тора.

Рөстәм Хисмәтов нәкъ шундый кеше булган. Аның турында үткән заманда сөйләве бик авыр, «иде» сүзе Рөстәм Әхсәнович турында сөйләгәндә туры килми. Ул үзе, җан җылысы, игелекле, якты елмаюы, кешеләргә карата яхшы мөнәсәбәте, аның иҗаты мәңгегә якты маяк булып калачак.

ОХОТНИКИ ЗА ВОЗМОЖНОСТЯМИ,

или Как провинциальным «уставшим банкирам» удалось создать федеральный бизнес

Осенью этого года вышла в свет книга наших земляков Рамиля Гизатуллина и Владимира Борзунова под названием «Бизнес с гарантией». Бизнес-роман, а именно так свою творческую работу обозначили известные самарские предприниматели, повествует от имени создателей федеральной консалтинговой компании «Тендер Консалт» о том, как парням из провинции удалось построить масштабный бизнес, создать первоклассную команду единомышленников, выйти на миллиардные продажи и успешно продолжать масштабировать свою деятельность.

Данияр Сайфиев

Первоначально книга была издана тиражом всего 300 экземпляров и предназначалась для сотрудников и друзей компании. Однако увлекательное и легкое повествование, основанное на реальной истории успешного бизнес-проекта, не оставило равнодушными не только коллег авторов этого проекта и тех, кто только задумывается о создании собственного дела, но и людей совершенно далеких от предпринимательства. Поэтому было решено выпустить дополнительный тираж этого издания, а книгу уже сегодня каждый желающий может приобрести на маркетплейсе OZON.

С одним из авторов этого бизнес-романа Рамилем Гизатуллиным изначально я планировал поговорить именно о книге, а в итоге у нас получился интересный и продолжительный разговор о компании и целой бизнес-философии, которая привела «Тендер Консалт» к успеху.

– Рамиль, я поздравляю тебя с выходом первой книги, и хотелось бы узнать: какие цели авторы ставили цели, создавая этот роман?

– Книга – это воплощение той идеологии, которой мы придерживаемся в нашем бизнесе. Мы себя позиционируем себя как открытая компания. Честность и открытость являются основными нашими принципами. Мы активно присутствуем в социальных сетях, где рассказываем о том, что у нас происходит, показываем наших сотрудников, рассказываем о том, каких успехов мы добиваемся, делимся своим опытом и наработками. Всё это позволило «Тендер Консалт» стать одним из лидеров на российском рынке. Работая над книгой, мы ни в коем случае не ставили цели написать

про «успешный успех» или давать кому-то нравоучения. Исходили из того, что кому-то может стать полезным наш опыт, поможет избежать тех ошибок, которых в своем становлении допустили мы. С моим партнером Владимиром Борзуновым изначально строили системный и открытый бизнес, который сегодня конкурирует с федеральными компаниями и банками. Нам удалось собрать замечательную команду. Мы знаем рынок, наших конкурентов, и знаем, куда и как нам двигаться дальше. Открытость в социальных сетях привлекает к нам не только клиентов, но и наших конкурентов, с которыми мы также предельно откровенны и, как это ни странно, делимся своими кейсами. Рынок большой, и места на нем хватит всем.

– Давай сразу проясним для читателей специализацию вашей фирмы...

– Мы помогаем компаниям и юридическим лицам получать банковские гарантии, кредиты, факторинг, лизинг, страхование. Одним словом, всё, что связано с финансами. Например, та или иная организация выигрывает на «Госзакупках» конкурс, но без банковской гарантии контракт не будет подписан. Государство специально придумало и создало такую конкурентную площадку, чтобы бюджетные средства тратились максимально эффективно и без рисков для бюджета. Получается, что банки поручаются за тех, кто исполняет госконтракт. Строится, к примеру, школа стоимостью в 1 миллиард рублей. Нужна банковская гарантия на 300 миллионов. Мы помогаем такую гарантию получить. И если клиент не успевает получить гарантию и контракт не подписан, то он попадает в реестр недобросовестных поставщиков и больше уже не сможет нигде участвовать. А, значит, такой бизнес рушится. Сегодня в нашей компании обсуживается порядка 6 тысяч юридических лиц со всей России – от Калининграда до Находки. Сейчас в работе нашего отдела продаж находятся почти 20 тысяч юрлиц, которых мы обрабатываем. Работа эта не быстрая: иногда от знакомства с клиентом и до первой его заявки в нашу компанию может пройти года два и больше. В среднем, конечно, меньше. Мы работаем почти со ста банками страны. Приходя к нам, клиент получает доступ во множество банков. Также мы работаем с лизинговыми, факторинговыми и страховыми комрпаниями, так как клиенты достаточно часто страхуют свои контракты.

– Но ведь у каждого банка есть свои отделы по работе с клиентами. Для чего им посредники?

– Это только кажется, что у них есть классные отделы продаж. Их, по сути, заменяем мы, работая на аутсорсинге. Продажи – это одна из самых сложных структур в любом бизнесе – и по созданию, и по управлению. Чтобы привлекать клиентов со всей России банки должны содержать гигантские отделы продаж, которыми нужно управлять, повышать компетенции сотрудникам. Не каждая финансовая организация на такое способна. Сейчас в России нет ни одного банка, который полностью бы работал через собственные отделы продаж. Все они постепенно переходят к той системе, в которой мы работаем. Мы не только предоставляем им классный сервис, но и избавляем от головной боли по администрированию своих отделов и даем поток клиентов. Банкам это дешевле, удобнее и быстрее.

– Насколько высока конкуренция в этой сфере?

– Она большая. Системных крупных компаний, как наша, в стране порядка двадцати, но на рынке есть еще и частные брокеры, работающие из дома. По нашим оценкам, их осталось около пяти тысяч, но и среди них мы наблюдаем тенденцию к укрупнению. Наш бизнес, с точки зрения захода в него, достаточно прост. Главное – нужно уметь привлекать клиентов. Это самая большая компетенция, которая есть в нашей компании. Причем клиентов не только привлекать, но и системно их обслуживать. У нас от поступления заявки до реагирования на нее проходит не более 13 минут. Чтобы достичь такого уровня, мы потратили порядка трех лет. Это – огромная работа, когда приходится менять всю систему, совершенствовать CRM (управление взаимоотношениями с клиентами). Все это требует немалых капиталовложений, которые частники и малые компании позволить себе не могут. Частник, который не смог справиться с поступившей заявкой, часто отдает ее своему конкуренту. Таим образом может образоваться целая цепочка посредников. В итоге клиент получает услугу по цене в 2–3 раза выше ее рыночной цены. Мы же работаем без посредников, и это огромное наше преимущество. В неделю мы привлекаем порядка 30–40 новых юридических лиц. Да, не все из них в итоге становятся нашими клиентами, но из тех, кто заключает с нами договор, в 92% случаев получат банковскую гарантию. Мы стараемся искать «портретных» клиентов, то есть тех, кто постоянно пользуется кредитами и гарантиями. И возвращаемость клиентов у нас не плохая. В месяц в виде гарантий мы выдаем порядка 1–2 миллиардов рублей. Это огромная цифра, учитывая, что весь российский рынок гарантий оценивается в 100 миллиардов в месяц. Мы сегодня занимаем порядка 1,5–2 процента рынка. Наша глобальная задача – выйти на 10 процентов. Мы знаем, как это сделать. У нас есть план, и в нашей стратегии – стать крупнее любого банка в стране.

– Вы хоть и федеральная компания, но все-таки с самарской пропиской. В вашем пакете клиентов какое место в процентном соотношении занимают наши региональные компании?

– Их около 10 процентов, и, как ни странно, самарских клиентов

с каждым годом становится все меньше. В Самаре рынок достаточно ограничен. Уже в самом начале, когда мы только создавали «Тендер Консалт», поняли, что не получится работать только на самарском рынке. Когда только сняли первый офис, с коллегой Кириллом Артюковым задумались можно ли продавать наши услуги где-то еще. Обзванивали начиная с 6–7 утра Дальний Восток, благо, что часовые пояса у нас разные, потом уходили на работу. Удалось привлечь клиентов из Сибири. Со многими из них мы до сих пор работаем. А то, что мы находимся в Самаре, а допустим, не в Москве – это еще одно немаловажное наше конкурентное преимущество. Ведь это – экономия и на аренде офиса, и на зарплатах, хотя они у нас очень достойные. Делать классный бизнес можно и отсюда, при этом полноценно конкурировать с коллегами.

– Рамиль, в твоей книге не раз попадался термин «уставший банкир». Ты же и сам, проработав 14 лет в банках, относишься к этой категории. Ты создал собственную компанию и все равно продолжал работать в банке. Почему? Не верил в успех компании или чувство ответственности за благополучие семьи тебя сдерживало? Если бы с головой ушел в собственный бизнес, может, и развитие пошло бы быстрее?

– Могло быть, наверное, по-другому, но произошло так, как произошло. Конечно, у меня были обязательства, семья, дети – двое мальчишек, которым сегодня 10 и 15 лет. Гарантийный бизнес – это лучшее, что я умел делать в банке. Филиал банка, в котором я тогда работал, мы сумели сделать самым крупным по выдаче гарантий. В 2011–2012 годах этот рынок только начинал формироваться. Когда однажды я поехал к одному из наших крупных клиентов, он рассказал, что пришлось срочно оформить банковскую гарантию, которую за три дня ему смог сделать какой-то парень из Москвы. Этот «парень из Москвы» несколько лет не выходил из моей головы. Неужели я не смогу сделать то, что смог сделать он?! Еще работая в банке, начал предпринимать какие-то попытки в этом направлении, но понял, что лучше двигаться в партнерстве. В итоге с Владимиром мы создали то, что создали. Мы с ним вместе учились, работали в одном банке, хотя и на разных направлениях. Он хороший технарь. Еще до создания нашей компании у нас

уже было сделано CRM и мы изначально строили системный бизнес с прицелом на то, что в последующем он станет лучшей компанией. Позже он сделал сайт, оцифровал все наши бизнес-процессы. Нам никогда не хотелось делать «киоск». Это – не наша история. Когда мы входим в какой-то проект, мы должны видеть перспективы. Мы научились мыслить масштабно. Даже на наших собраниях мы не обсуждаем мелочи, по типу как нам заполнить какую-то форму гарантии. У нас всегда разговоры идут о том, как нам захватить ту или иную долю рынка. Мы говорим о стратегии. Я не думаю, что мы потеряли какое-то время. Нет, продолжая работать в банке, мы тратили время на создание основы своей компании, результаты от которой мы сегодня пожинаем. Со временем мы поняли, что это идеальная формула партнерства. Когда ты в чем-то не разбираешься, а партнер разбирается, – получается симбиоз, способствующий успеху общего дела. Мне очень повезло с партнером. И с коллективом тоже. Сейчас у нас в компании работают около 60 человек и каждый занимается своим делом. И это очень круто. У каждого есть свой участок, они друг другу не мешают, мы можем масштабироваться, строить отделы, привлекать сотрудников и строить грандиозные планы.

Основная ценность нашей компании – это свобода. Во-первых, мы создаем классные условия для работы наших сотрудников, платим более, чем достойные зарплаты. Люди могут прийти на работу чуть позже и уйти чуть раньше, если есть такая необходимость, могут вообще работать из дома, если нет острой нужды приходить в офис…

– …ну, после ковидных ограничений это становится уже всеобщей тенденцией…

– Это сейчас тенденция, а у нас этот принцип работает с 2015 года. Мы предоставляем людям свободу. Дело в том, что и я, и мой партнер Владимир, мы – выходцы из банков. И знаем, что такое ограничения, когда ты должен приходить к определенному времени на работу и также в определенное время уходить. Мы хотели создать такую атмосферу, когда люди сами хотят идти на работу. Ведь не случайно у нас есть понятие «уставший банкир». Мы набирали людей (особенно в первое время) с банковским прошлым, которые были прекрасными специалистами, но устали жить по регламенту, не видели перспектив и не знали, что с этим делать. Здесь они свободны и более эффективны.

– Для многих компаний найти компетентного грамотного сотрудника – это целый квест. Как вы решаете эту проблему? Где берете кадры? Сами их готовите или опять ждете, когда кого-то уволят из того или иного банка?

– Каждому времени своя формула и свой рецепт. В самом начале мы опирались на банковских работников, искали работников через знакомых. Так продолжалось до 2019 года. А потом «уставшие банкиры» закончились. Вскоре один из крупных федеральных банков начал интенсивно набирать людей и вскоре так же интенсивно увольнять своих сотрудников. Грамотные и дисциплинированные ребята. Кого-то из них мы взяли в отдел сопровождения. Потом закончились и они. Начали искать людей на свободном рынке. Создали свой отдел кадров. Тогда же сделали для себя открытие, что руководитель вовсе не обязательно должен быть специалистом, а классный специалист, вероятнее всего, никогда не станет хорошим руководителем. Руководители не всегда вырастают из специалистов, и с этим надо смириться. Сегодня у нас работает слаженная профессиональная команда, способная меняться и внедрять новые подходы. Меняемся и мы сами, и управление бизнесом. Ведь одно дело управлять коллективом в 10–15 человек и совсем другое, когда в команде 60 человек.

Соответственно меняются цели и ставятся новые задачи. Я уже говорил, что мы своим сотрудникам стараемся создавать максимально комфортные условия. Хороший продажник может получать у нас 300–500 тысяч в месяц. И это официально. Мы делаем светлый бизнес, чтобы у нас у всех было светлое будущее. И этим очень горжусь. Многие, когда узнавали про наши условия, раньше крутили пальцем у виска, а теперь сами перенимают наш пример. Я – патриот своей страны и считаю, что она дает классные возможности для бизнеса, кучу налоговых режимов. И в правовом поле делать бизнес намного лучше, выгоднее и спокойнее, чем с использованием каких-то серых схем. Если это интервью будут читать молодые предприниматели, пусть они об этом задумаются. Ведь играя «вбелую», ты сможешь и кредитоваться, твои сотрудники могут оплачивать ипотеки, будут развиваться и расти, принося пользу организации. В противном случае ты получаешь риски, которые рано или поздно выстрелят. Нужно платить налоги, чтобы на что-то претендовать. По-другому это не работает.

– Ты когда-нибудь задумывался о создании собственного банка?

– Мы об этом думали, но отказались. У нас другая система работы, другой подход и нам нужна свобода. Нужна она и нашим сотрудникам. Мы и так, как банк, только лучше и масштабнее небольших региональных банков

– Рамиль, ты рос в сельской местности в Новом Мансуркино. Когда ты понял, что ты хочешь стать банкиром? Это же неприсущая для сельских ребятишек ролевая модель.

– У меня был очень хороший пример – руководитель Волжского универсального банка Наиль Манцурович Вахитов, который имеет отношение и к нашему селу и которого я очень уважаю. Зная о нем, я хотел работать в банке. Тогда я еще не догадывался, что это за работа, но знал, что это классно, и стремился стать банкиром. Учась в экономическом университете, после третьего курса я попал в его банк на практику. Был под огромным впечатлением. Для меня Наиль Манцурович был человеком, воплощающим все те мечты, о которых я задумывался. Был максимально горд, что работаю в банке. Я почему-то всегда думал, что стану банкиром…

– А откуда предпринимательская жилка?

– От родителей. Они всегда торговали чем-то. Возили мясо в Альметьевск, в нашем дворе реально было можно сказать, что было действующее предприятие. Делали сани, дровни, обменивали их по бартеру на скотину. Всё это резалось в промышленных масштабах и продавалось. Конечно, вся эта атмосфера не могла не сказаться на моем формировании. Это был огромный колоссальный сельский труд. Это ведь не просто содержать 2 коровы, у нас бывали времена, когда в сарае по 40 лошадей было, я уже не говорю о другой живности. У родителей была и есть сегодня своя пасека, выращивали до 200 гусей. Огромная ферма. Мы с сестрой чем могли помогали родителям. У нас всегда был достаток, новые машины. Но это ни в коем случае не прибавляло нам какой-то гордыни, но давало ощущение свободы. Родители всегда привозили какие-то вкусняшки, которыми я угощал своих друзей. Родители неделями были в поездках. Вставали в час-два ночи и ехали. Застревали зимой, ночевали в дороге, бывало, слетали с трасс. Куча таких историй. Мотивация на деньги, на благополучие – она была с детства. В нашей семье так было всегда еще со времен дедушки и бабушки, которые тоже были очень трудолюбивыми. Я считаю, что человек должен любить деньги, потому что – это возможности и свобода в разной степени ее воплощения. Это – возможность помогать, путешествовать, развиваться. Наверное, поэтому я не хочу, чтобы у меня в компании работали люди, которые не любят деньги. Я хочу, чтобы люди приходили и зарабатывали. Просто сидеть и протирать штаны – это точно не наша история.

– Ты всегда говоришь, что деньги – это свобода. Но, судя по твоим командировкам, постоянной занятости, свободой здесь и не пахнет. Тебя в семье-то видят вообще?

– По сравнению с банком, занятость стала значительно выше.

В течение года много приходится ездить по командировкам. Вот и в этот понедельник опять улетаю. Это меня пока не тяготит, ведь командировки – это тоже своего рода свобода воплощения возможностей. Стараемся вместе с детьми проводить каникулы, съездить на море или куда-нибудь погулять. В этом году хотели в деревне Новый год отметить, но уже 3 января мне нужно быть в Москве. Что-нибудь придумаем.

– Сам ты рос в предпринимательской среде, а своих детей с супругой как воспитываете?

– Я пытаюсь не очень навязчиво им намекать, что быть самодостаточными – это круто. Но у них мозг устроен по-другому. Такого стремления у них я пока не наблюдаю. Они – спортсмены, благодаря им я сам начал заниматься спортом. Младший – Руслан считает, что всего будет добиваться через спорт, через призму своих достижений. Старший – Рустам начинает задумываться о предпринимательстве, но такой вот прям мечты нет. Он еще не определился. Они совершенно разные ребята у нас. Предпринимательского начала, мне кажется, у них пока нет в силу их возраста. Хотя был период, когда старшему платили зарплату за то, чтобы он мыл полы в офисе. Заработал себе тогда на кроссовки.

– Цену деньгам они знают?

– Нет удобного ответа на этот вопрос. У меня у самого отношение к деньгам в последнее время философское. Я стараюсь о них вообще не думать. Они отвлекают внимание. У меня всеми финансовыми делами занимается супруга Юлия (она, кстати, тоже из Нового Мансуркино) – и на работе, и дома. У меня нет бумажника. У детей также. Младший Руслан копит деньги. Они летом ездят к бабаю в деревню, помогают с пчелами. У Рустама и Руслана там есть свой улей. Бабушка мед продает и деньги от продажи отдает им. У Руслана есть своя копилка, но денег он оттуда не берет, но стабильно каждый месяц контролирует, сколько процентов «натикало» на его инвестиции. А старший как будто безразличен к деньгам, но за обновками в магазин ходить любит.

– Дети на татарском языке разговаривают?

– Старший разговаривает, младший понимает, но не говорит. У нас прямо аномалия какая-та. В деревне бабушка с дедушкой пусть и на ломаном, но всё равно говорят с внуками по-русски. Рустам говорит на татарском, эбика отвечает на русском. К сожалению, дома тоже мы больше говорим на русском языке. Хотя с супругой – исключительно на татарском.

– Рамиль, в конце нашего интервью не могу не спросить о планах компании. Когда-то вы ставили планку в ежемесячную выдачу гарантий на 1 миллиард рублей. Ее вы перешагнули. Что дальше?

– После миллиарда эта мечта перестала быть мечтой, а придумать новую оказалось очень-очень не просто. Но мы с этой задачей справились и увеличение нашей доли на российском рынке до 10 процентов, кажется хоть и амбициозной, но вполне досягаемой очередной мечтой. Тем более с той командой, которая меня окружает. Также в наших планах – объединить усилия и компетенции крупных игроков рынка и создать свою профессиональную ассоциацию. А для меня эта идея подкреплена еще и практическим опытом. Дело в том, что я являюсь еще и президентом Самарского регионального отделения бизнес-сообщества «Эквиум», объединяющим основателей с крутым бизнесом. Скажу так, что, когда у нас выручка была 50–60 миллионов, у многих членов этого сообщества уже тогда она достигала 300–500 миллионов, а у кого-то и миллиард. Круг предпринимателей разной сферы, общение, обмен опытом, разбор кейсов, связи… Все это очень ценно для любой компании. Именно там мы подчеркнули для себя такие понятия, как «стратегическая сессия», «мозговой штурм», «бюджетирование», внедрение которых позволило нам справляться с возникающими трудностями и экономить месяцы, а то и годы, для увеличения результативности нашей работы. Не зря же говорят: одна голова хороша, а две лучше. Мы понимаем, что вместе всегда можно сделать больше.

– Спасибо, что нашел время и согласился на интервью. Надеюсь вскоре увидеть продолжение вашего с Владимиром бизнес-романа.

БЕР ГАСЫР ГОМЕР. АЗМЫ УЛ, КҮПМЕ?

Красный Яр районының Яңа Кызылсу авылында яшәүче Дөрия Исхак кызы Гайнуллинага 17 октябрьдә 100 яшь тулды

Йөз ел... Ул бит әйтергә генә җиңел. Шушы дәвер эчендә ил тарихында нинди генә вакыйгалар булмаган да, халкыбызга нинди генә сынаулар аша узарга туры килмәгән! Мәкаләбезнең герое, гомеренең 40 елын балалар укытуга багышлаган хезмәт ветераны, зур сугышлар, илебезне хәрабәләрдән торгызу чорларын күргән Дөрия апаның тормыш юлы китап язарлык.

Эльмира Сәйфуллина

Юбилярыбыз 1923 елда Елховка районының Губан күл авылында Исхак һәм Хәдия Рамазановлар гаиләсендә беренче бала булып туган. Исхак абзый башта - гражданнар сугышында, аннан соң Бөек Ватан сугышында катнашкан.

Туган авылында башлангыч мәктәпне тәмамлагач, Дөрия укуын 20 чакрым ераклыктагы Тупли авылы мәктәбендә дәвам итә. Җиденче сыйныфтан соң бик тырышып укыган кызга бүләкләр тапшырып, Мәләкәс педагогика училищесына укырга җибәрәләр. Ике як әби-бабалары да, гыйлемле булып, мәдрәсәдә укыткангамы, Дөриягә укытучы һөнәре бик якын була. Мәләкәстә ул инсафлы һәм бик акыллы Хәлифә исемле мулла кызы белән дуслаша. Башлангыч сыйныфлар укытучысы дипломын алгач, кызлар Мулла авылына эшкә дә бергә кайталар. Әмма андагы мәктәптә укытучылар штаты тулы булу сәбәпле, аларны Кызылсу мәктәбенә җибәрәләр.

- 1941 ел, сугыш бара. Без, яшь белгечләр, хезмәт юлыбызны бик зур авырлыклар белән башладык. И-и-и, балакаем, без күргәннәрне яза башласаңмы!.. - дип авыр сулый Дөрия апа.

Кызылсуда бераз эшләгәннән соң, кызларны янә Мулла авылына чакырталар. Анда җәйге каникул вакытында укытучылар колхозда эшлиләр, Дөриягә «учетчица» булырга да туры килә. Ул авыл хатын-кызларының хезмәтен җентекләп язып бара. Табигате буенча бик гадел укытучы буларак, ул тол хатыннар һәм нужа тартсенә яшьли җигелергә мәҗбүр булган үсмерләрне кызгана. Шуңа күрә алар эшкәрткән җирләрнең бер сантиметрын да исәпкә алмыйча калдырмый.

Шулай, кызып китеп эшләп ятканда, яшь мөгаллимнәрне берничә айга хәрби укуларга алалар. Алар арасына Дөрия дә эләгә. Укытучыларны җыеп, Тимашево шикәр заводы янындагы хәрби лагерьга китереп урнаштыралар. 1943 елда, яңа уку елы алдыннан, мәкаләбез герое Мулла авылына кайта. Әмма аның урынына башка кешене алган булалар инде. Шулай итеп, Дөрияне кабат Кызылсуга җибәрәләр. Шул вакыттан башлап, ул бу авылдан беркая да китми. Дөрия апа Кызылсуны туган авылы, дип саный, аны бөтен җаны-тәне белән ярата, барлык кешеләрен хәтерли, бакыйлыкка күчкән барлык авылдашлары рухына изге догаларын укып тора.

Олы яшенә карамастан, аның хәтере бик әйбәт, күзләре күрә, аяк-куллары эшли, Аллаһыга шөкер. Тик менә колаклары гына бераз начар ишетә.

Дөрия апа татар матбугатын да укып бара икән. Мәсәлән, “Бердәмлек” газетасын беренче саныннан ук алдырып килә ул. Һәр санын сагынып көтеп ала, бер генә хәрефен дә төшереп калдырмыйча укып, барысын да кадерләп җыеп куя. Минем шушы газета хәбәрчесе икәнлегемне белеп алгач, ул бик зур хыялы чынга ашкан сабый баладай шатланды, йөзе яктырып, балкып китте. «Бердәмлек»кә нигез салучыларга, беренче мөхәррире Рәфгать абый Әһлиуллинга, бүгенге көндә газетаны чыгаручыларга, елый-елый, ихлас күңеленнән догалар кылды, саулык-сәламәтлекле озын гомерләр, дөньялыкта – дәүләт, ахирәттә Фирдәвес җәннәтләре насыйп булсын, дип теләр...

де. Сүз уңаеннан Кызылсу өчен бик күп изге эшләр башкарган авылдашы Шамил абый Галимовка да чиксез рәхмәтләрен җиткерде. Шулай ук Дөрия апа, кыюсыз гына, бер үтенече барлыгын да әйтте:

- Мин яшәгән дәвердә әллә ничә ил башлыгы алышынды, ә менә Владимир Путин кебек җитәкче булмады. Илебезне шулай алып барганы өчен Аллаһының рәхмәте яусын аңа! Мин үзенә исәнлеклесаулыклы озын гомер, Россияне озак еллар әйдәп баруын теләп, догалар кылам, - диде.

Искиткеч! Бүгенге көндә күз алдына да китерергә кыен булган тормыш сынауларын, күпме югалтулар, ачы кайгылар күргән кешенең никадәр көчле булуына карап сокланмыйча буламы соң?

Дөрия апаның әтисе Исхак абзый сугышта чакта, хатыны һәм ике кечкенә улы, асептик ангина белән авырып, үлеп китәләр. Училищены әле генә тәмамлаган 19 яшьлек кыз, Румия исемле 2 яшьлек сеңелесен кочаклап, япа-ялгыз кала. Үзенә ничек кенә авыр булса да, яу кырындагы әтисенә кайгылы хәбәрне ул мөмкин кадәр «йомшартып» җиткерергә тырыша. Румияне, әтиләре сугыштан кайтып, кабат өйләнеп, тормышы бераз нygыганчыга кадәр тәрбияли. Сеңелесен әтисе үз янына алгач, Дөрия 1950 елда

фашистларны тар-мар итеп кайткан сугыш ветераны Юныс Гайнуллинга тормышка чыга. Тиздән - уллары Котдус, аннары кызлары Наилә туа. Юнысны Куйбышев Югары партия мәктәбенә укырга җибәрәләр. Ул аны «5»ле билгеләренә генә тәмамлап кайта. Ул арада Кызылсу мәктәбенә күрше Михайловка авылы балалары да килеп кушылалар, урын җитми башлый. Парторг Юныс Гайнуллин тырышлыгы белән авылда зур яңа мәктәп төзелә һәм аны мәктәп директоры итеп куялар. Шулай итеп, гаилә башлыгына читтән торып педагогика институтын да тәмамларга туры килә.

Дөрия һәм Юныс Гайнуллиннар озак еллар бергә эшлиләр. Юныс ага география һәм тарих фәннәрен укыта. Аның кызыклы дәресләрен олы яшькә җиткән укучылары бүген дә сагынып искә алалар. Инде җитте-булды, дип, лаеклы ялга киткән Юныс абыйга, укучылары һәм ата-аналар үтенече буенча, янә үз эшенә кайтырга туры килә. Шулай итеп, ул соңгы сулышына кадәр һөнәренә тугры булып кала, 1994 елда яман чирдән вафат була.

Ә менә Дөрия апаны укучылары бик таләпчән, урыны белән кырыс, әмма бик гадел укытучы буларак искә алалар. «Аның «4»леләре бик күп «5»леләрдән дә югарырак иде», - дип сөйлиләр әниләре сыйныфында укыган Котдус абый белән Наилә апа.

«Үз балаларыңны, коллегаларыңның балаларын укытудан да авыррак сынау булмагандыр минем өчен, - ди Дөрия апа. – Гаделсезлек булмаса ярар иде, ул балаларны тигез күрми, дип әйтмәсәләр ярар иде, дип кайгыра идем. Минем өчен бөтен укучылар да бертигез булдылар, мин барысына да таләпчән идем».

Дөрия апа үз-үзенә карата да бик таләпчән булган. Ул һәрдаим белемен үстерү өстендә эшләгән. Камышлы педучилищесында, Куйбышевның укытучылар белемен үстерү институтында узган курсларда укыган, танылган якташыбыз Минзакир Шакир улы Нуретдиновның шәкерте булган.

Уллары - балачактан рәсем ясарга яраткан Котдус, Тольятти педучилищесының сәнгать графикасы бүлеген тәмамлагач, шул ук юнәлеш буенча Харьковта югары белем ала. Бүгенге көндә ул - Россия рәссамнары берлеге әгъзасы. Аның картиналары илебезнең төрле күргәзмәләрендә катнашалар, Япония, Финляндия, Франция кебек Аурупа илләрендәге шәхси коллекцияләрдә урын алып торалар. Газетабызның даими укучылары Котдус Гайнуллинның иҗаты белән таныштыр, дип уйлыйм. Котдус абыйның бер кызы һәм ике оныгы бүгенге көндә Самарда яшиләр. Ә үзе тормыш иптәше белән әниләре янында гомер итә.

Наилә апа да әти-әнисе юлын сайлаган. Ул, Куйбышев педагогика училищесында мәктәпкәчә белем бирү белгечлегенә укып чыгып, өченче санлы балалар йортында, аннан соң балалар бакчасында эшли.

Тормышка чыккач, Суходолга күченә һәм лаеклы ялга чыкканчы тәрбияче була. Аның да хезмәт стажы, Дөрия апаныкы кебек үк, 40 елга якын. Наилә апаның ике улы һәм биш оныгы үсеп килә. Бер оныгы әби-бабалары һөнәрен дәвам итәргә әзерләнә – педагогика көллиятендә белем ала.

Педагог һәм остаз елында үзенең 100 яшьлек юбилеен билгеләп үткән Дөрия Исхак кызы Гайнуллинага исәнлекле тыныч көннәр, җан тынычлыгы, балалар-оныклар шатлыгы телибез!

Укытучы дигән бөек исемне һәрбер кеше дә йөртә алмый. Аның өчен табигать биргән зур илаһи көч, сабырлык, зирәклек һәм акыл тирәнлеге, өмет, ышаныч һәм нык лы иман кирәк.

Дистәләгән сабыйлар күңеленә ачкыч табып, аларны мәгърифәт дөньясына җитәкләп керүегез өчен чиксез рәхмәт сезгә, Дөрия апа!

БЕЗ ПРОШЛОГО НЕТ ДОСТОЙНОГО БУДУЩЕГО

4 декабря свой 65-летний юбилей отметил Гумар Мулланурович Батршин – известный самарский предприниматель, меценат и благотворитель, основатель и руководитель культурно-исторического фонда «Булгарское наследие», человек, посвятивший свою жизнь возрождению и популяризации славного прошлого великого древнего государства – Волжской Булгарии.

Данияр Сайфиев

Фондом Гумара Батршина построена мечеть в поселке Зубчаниновка, которая получила название «Булгарское наследие», инициировано строительство и установка памятного знака «Летящий барс» на Поповой горе в селе Ширяево, на том самом месте, где примерно находилась Южная граница Волжской Булгарии. Здесь же к 1100-летию принятия ислама Волжской Булгарией установлен памятный знак, а совсем недавно историческую площадку украсила еще и конная статуя основателя древнего государства – хана Котрага. Правда, то, что на коне восседает именно Котраг, известно не многим. Установка данного памятника вызвала немало споров и исто-

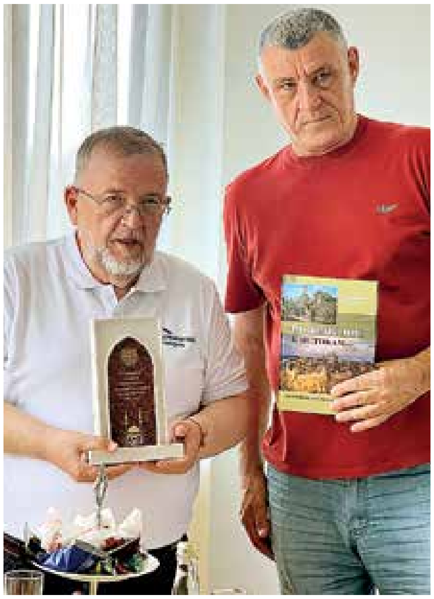

рических разногласий как среди некоторых жителей, так и местных властей. Поэтому до сих пор и нет на нем соответствующей таблички, указывающей на то, кому этот памятник поставлен.

Несмотря на возникающие трудности, Гумар Мулланурович привык доводить начатое до конца. По всей видимости, передалось это ему от его предков. И по отцовской, и по материнской линии предки Батршина в годы репрессий были раскулачены. Фигурируют в их непростых судьбах и ссылки, и тюрьмы. Несмотря на нечеловеческие условия, они сумели выжить, а позже обосноваться в Куйбышеве. Историю своего рода Гумар Мулланурович знает очень хорошо и может рассказывать о ней часами. Хотя в семье от детей тщательно скрывалось то, через какие испытания и трудности пришлось пройти их бабушкам, дедушкам и родителям. Чтобы узнать больше о своем роде, основатель «Булгарского наследия» обращался к ученым-историкам, которые помогли ему составить родословную и избавиться от многих «белых пятен» в истории своей семьи. Спустя годы эта работа нашла свое отражение в книге «Возвращение к истокам», которая, как и многие другие издания, была выпущена при поддержке фонда «Булгарское наследие». Так что в его увлечении событиями минувших дней есть очень много личного.

Страсть сына к познанию прошлого всегда поддерживалась и мамой Гумара Рабигой Харисовной, в доме которой хранилась богатая библиотека с книгами на разных языках. Повзрослев, Гумар

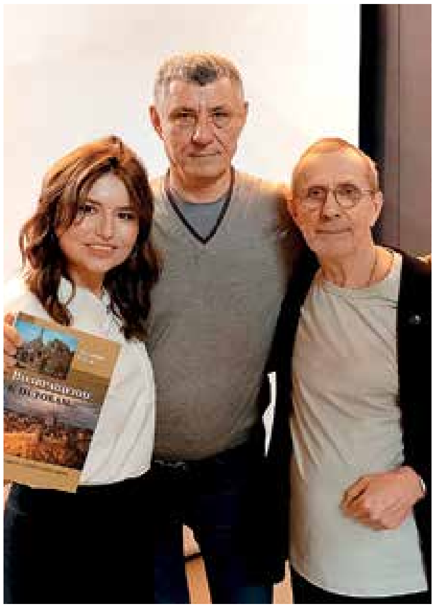

стал задумываться не только об истории своего рода, но и своего народа, родной земли.

– Я думаю, что желание познавать истинную суть истории своего народа пробилось из глубинных слоев моей души и сознания. Возможно, это некий зов наших предков, дошедший до нас как эхо тех славных времен. Ну а если объяснить более приземленно, то это началось с самого раннего детства. Когда мы переехали из города Альметьевска в Самару, я вообще не знал по-русски. При первом же выходе на улицу меня обозвали «татарской мордой» и разбили нос. В слезах пришел домой, а бабушка, разузнав, что произошло, стала успокаивать меня и сказала, что нашими предками были прославленные булгары. Именно эта весть крепко вцепилась в мою память, и с годами любопытство по этому вопросу возрастало. Познав обрывочные сведения об истории булгар, я поразился тому, что со времени завоевания Казанского ханства история булгар прервалась и вовсе исчезла, – говорит о своем увлечении Гумар Батршин.

В 2003 году меценат вместе со своими соратниками создал фонд «Булгарское наследие», и продвижение темы древнего булгарского государства стало вестись уже на системной основе.

А до этого шло становление Батршина как предпринимателя. После школы устроился работать на завод. Затем выучился на водителя и ушел служить в ар-

мию. Вернувшись, поставил себе цель – купить автомобиль. Для осуществления мечты пришлось без выходных работать водителем в облпотребсоюзе. Достигнув желаемого, понял, что нужно двигаться дальше. Поступил в плановый институт, окончив который, стал работать заведующим складом заготовительной конторы Нефтегорского района. С началом в стране перемен создал кооператив с незамысловатым названием «Урожай». Занимался сельским хозяйством, продажей и переработкой зерна, подсолнечника. Любовь к Волге и отдыху на воде определили направление его будущего бизнеса. В 1997 году ему предложили приобрести 14 гектаров земли в районе Царевщины. Там он построил дом себе, своему брату, друзьям. Тогда комплексная загородная застройка в Самаре только зарождалась, а сегодня строительная компания Гумара Батршина насчитывает уже с десяток благоустроенных коттеджных поселков на берегу Волги. Это и «Лукоморье», и «Муромский-1», «Муромский-2», «Булгари парк» и другие. Так что его можно смело отнести к первопроходцам девелоперского бизнеса.

Успехи в предпринимательстве дали возможность помогать людям и реализовывать большие общественные проекты. Одним из них стало строительство мечети в поселке Зубчаниновка, официальное открытие которой состоялось в 2010 году. Удалось привлечь к участию в богоугодном деле самарских предпринимателей.

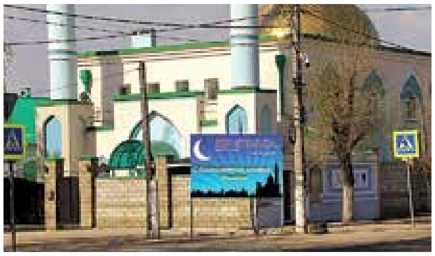

– После того, как мечеть была построена, мне предложили назвать ее именем кого-то из моих родных, но я отказался и решил дать название «Булгарское наследие», так как эта идея была более близка к моим устремлениям и чаяниям. В нем я увидел некий духовный центр, способный объединить наш народ вокруг единой веры, возродить его национальное самосознание и пробудить в душах людей гордость за наших славных предков – тюрко-булгар, – вспоминает о том времени Гумар Мулланурович.

Сегодня Гумар эфенди является, наверное, единственным из наших самарских соплеменников, кто всецело посвящает себя изучению прошлого татарского народа и делает всё возможное для того, чтобы о Волжской Булгарии узнало как можно больше людей. Вот уже несколько лет культурно-историческим фондом «Булгарское наследие» идет освоение и благоустройство площадки на Поповой горе в Ширяево. Именно здесь когда-то проходили южные рубежи Булгарского государства, о чем напоминает всем туристам и проплывающим по Волге «Крылатый барс», олицетворяющий собой талисман и символ древних булгарских племен.

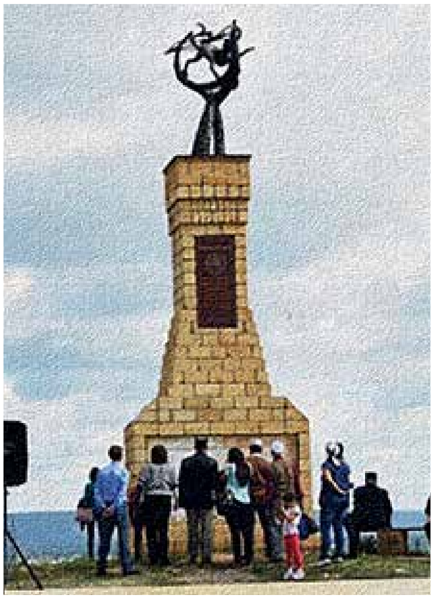

В Ширяево Гумару Батршину удалось создать достаточно красивый и познавательный комплекс, который органично вписался в туристско-рекреационный кластер нашей области. Люди, побывавшие на Поповой горе, уносят с собой не только хорошие впечатления от красот и видов, но еще и знания о татаро-булгарской истории, неразрывно связанной со всей историей страны. Все это работает на укрепление патриотизма и любви к родному краю. И это очень важно. Особенно для молодежи. Ведь не случайно на этом месте регулярно проводятся выездные открытые уроки истории для детей, которые администрация Самары включила в план мероприятий по празднованию Дня города. Говорят, что, не зная своего прошлого, не построить будущего. Для того чтобы люди не забывали свои корни, фондом Батршина издаются книги по истории Волжской Булгарии, выпускаются тематические фильмы, проводятся научные конференции и семинары с привлечением историков и краеведов как нашей Самарской области, так и Республики Татарстан.

Увлеченные люди – они всегда интересны, необычны и, к сожалению, часто бывают не поняты. То, что сделал и делает Гумар абый для возрождения правдивой истории татарского народа, многим только еще предстоит осознать. Отрадно, что работа, проводимая им, получила признание в Республике Татарстан. Решением общего собрания Международной гуманитарной академии «Европа-Азия» председатель попечительского совета культурно-исторического фонда «Булгарское наследие» Гумар Мулланурович Батршин избран ее почетным членом (академиком). А совсем недавно в Казани на форуме татарских краеведов ему вручили золотую медаль «Милосердие» (Mersi), учрежденную ЮНЕСКО. В свое время этой высокой награды были удостоены министр иностранных дел России Сергей Лавров, президенты Ирана, Турции…

Добрые дела и намерения Гумара Муллануровича находят поддержку не только среди его друзей, но и в семье. У него трое детей. Старший сын Сабир и дочь Марьям работают вместе с отцом: дочь – дизайнер, Сабир – строитель. Младший сын Ибрагим – школьник.

В ближайших планах основателя фонда – скорейшее завершение благоустройства булгарской площадки в Ширяево и организация там выездных уроков истории для лауреатов и номинантов областной исторической олимпиады, которую фонд собирается проводить. Такую же олимпиаду КИФ «Булгарское наследие» планирует организовать для студентов вузов. Не дает покоя Батршину и ситуация вокруг уникального археологического памятника Муромский городок, что в Ставропольском районе нашей области. Когда-то здесь располагался крупнейший булгарский город, не уступавший по своей значимости Болгару и Биляру. При должном подходе и поддержке властей здесь могла бы появиться еще одна туристическая жемчужина региона, напоминающая людям о славном историческом прошлом народов, населяющих сегодня поволжские земли.

Зная характер и целеустремленность Гумара Батршина, оснований сомневаться в том, что всё это осуществится, у меня нет. Главное, чтобы рядом были такие же увлеченные и неравнодушные к истории своего народа люди.

От имени нашей редакции хочется пожелать юбиляру доброго здоровья, новых открытий, творческих идей и, конечно же, всемерной поддержки его работы, направленной на восстановление справедливой исторической памяти.

«ЗАКОН ПАССИОНАРНОСТИ» ОТКРЫТ НА БАЗЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ ДРЕВНИХ ТЮРКОВ

Загадочная история тюрков, берущая свое начало с доисторических времен, всегда увлекала истинных ученых. Увлекшись этим направлением науки однажды, они шли до конца, целиком посвятив этому свои жизни.

Фарид Шириязданов

Один из них – Лев Николаевич Гумилев, сын двух удивительно талантливых поэтов Серебряного века – Николая Гумилева и Анны Ахматовой. Вопреки постулату, природа здесь не отдохнула, их уникальные способности продолжались и на их сыне. Несмотря на 4 ареста и 14 лет отсидки в тюрьмах и пребывания в лагерях, Лев Гумилев прослыл знаменитым ученым и оставил яркий след в российской культуре и науке. Он, будучи прославленным философом, историком-тюркологом, географом, археологом и востоковедом, выдвинул теорию пассионарности и оставил огромное научное наследие. А еще он сочинял стихи и поэмы. Зная шесть языков, он перевел сотни произведений различных народов, в том числе иностранных. При этом татары и другие народы с тюркскими корнями должны быть особенно благодарны ему. Ведь он по полочкам разложил сложную историю тюрков, берущую свое начало с древнейших времен. За это его преследовали, сажали в тюрьмы, но он упорно продолжал научные изыскания. В конечном итоге вывел знаменитый «закон пассионарности» («О способности тюрков к саморазвитию и самореализации»). С первых дней своей жизни он, сын двух знаменитых поэтов, оказался на попечении бабушки, матери его отца. До 5 лет он рос в ее дворянском имении, в Тверской губернии. Но в 1917 году, опасаясь крестьянского погрома, они покинули свое родовое гнездо. В 1918 году родители Льва Гумилева развелись. Его бабушка переехала к своему сыну, отцу Льва, в Петроград. У Льва Гумилева уже в школьные годы, раскрылись литературные способности. Юноша писал статьи и рас-

сказы в школьную газету. В эти годы началась его творческая биография, появились первые стихи, которые он писал, подражая своему отцу. Окончив школу, он подготовился к поступлению в Герценовский институт. Но заявление у Гумилева не приняли из-за дворянского происхождения. Затем он устроился чернорабочим на завод и встал на учет трудовой биржи. Оттуда его направили на курсы, где готовили кадры для участия в геологических экспедициях. В годы индустриализации страны различные экспедиции организовывали в огромном количестве и из-за нехватки сотрудников, тогда к их происхождению особо не обращали внимания. В 1932 году Лев отправился в экспедицию в Таджикистан, где и выучил таджикский язык. После возвращения домой он взялся переводить поэзию восточных авторов. В 1935 году Лев Гумилев поступил в университет Северной столицы, выбрав факультет истории. Здесь он оказался на голову выше однокурсников и поражал преподавателей своими глубокими знаниями и эрудицией. Но его, как сына расстрелянного «врага народа», отчислили из университета. Летом 1936-го Лев отправился в экспедицию по Дону, на раскопки хазарского городища. В октябре его восстановили в университете. Но в марте 1938-го Льва Гумилева арестовали в третий раз, дав ему 5 лет норильских лагерей. В лагере историк продолжал писать диссертацию, но без источников завершить ее не смог. Зато с кругом общения Гумилеву повезло: среди заключенных был весь цвет интеллигенции.

В 1944 году он попросился на фронт и попал в резервный зенитный полк. Демобилизовавшись, вернулся в город на Неве и окончил учебу на истфаке. В конце 1940-х защитился, но кандидатскую степень так и не получил. В 1949 году Гумилеву опять присудили 10 лет лагерей. Наказание он отбывал в Казахстане и Сибири. Реабилитировали и освободили его в 1956 году. В 1961 году ученый защитил докторскую диссертацию по истории, а в 1974-м – по географии.

В 1960-х Гумилев взялся воплощать в жизнь «пассионарную теорию этногенеза», задуманную в заключении. Именитые коллеги раскритиковали эту теорию, назвав его «лженаучной». Не признали главный труд Льва Гумилева и большинство историков, названный «Этногенез и биосфера Земли». Ведь там он придерживался мнения, что русские – потомки татар, принявших крещение, а Русь – продолжение Золотой Орды и что Россию населяет русско-тюркское братство, евразийское по происхождению. Об этом написано в популярной книге писателя «От Руси до России». Та же тема развивается и в книге «Древняя Русь и Великая степь». Правда, критики Льва Гумилева уважали его новаторские взгляды и его огромные познания. Но они были вынуждены называть его «условным историком». Однако ученики и его сторонники боготворили Льва Николаевича и считали его выдающимся ученым. К счастью, у него нашлись и талантливые последователи. Не зря говорят: «Талантливый человек талантлив во всем!» В последние годы жизни Гумилев опубликовал свои стихи.

Современники заметили, что его поэзия по художественной силе не уступает стихам его родителей-классиков. Но, к сожалению, основная часть его поэтического наследия утрачена (опубликовать многие свои сочинения Лев Гумилев не успел). Характер своего стихотворного стиля определил он сам – «последний поэт Серебряного века».

Со своей последней женой Натальей Симоновской, московской художницей-графиком, Лев Гумилев познакомился летом 1966 года. Детей у них не было: ведь они встретились, когда Льву Гумилеву исполнилось 55, а женщине – 46 лет. Он умер 15 июня 1992 года, после инсульта. Примечательно то, что своеобразной чертой личности Гумилева была неразрывная его связь с тюркологией. С 1960-х годов он подписывал свои письма «Арслан-бек» (перевод имени Лев на тюркский язык). Возможно, это влияние генов. Ведь корни происхождения его матери берут свое начало с одного из прославленных ханских родов. В последние годы все большую популярность обретают научные труды Льва Гумилева. Правда, до некоторых времен многие еще обходили их стороной. Содержание его книг поражает смелостью суждений и своей насыщенностью ранее не известными историческими фактами. А также смелостью при исследовании глубоких слоев истории тюрков, давших начало развитию многих родов, племен и народов, проживающих в мире. При чтении книг Льва Гумилева возникает такое ощущение, как будто они ведут тебя за руки по запутанным темным закоулкам к свету и знаниям, касающимся славной истории тюрко-татарского народа. При этом хочется всё больше и больше знать об этом уникальном человеке-подвижнике и его бесценном наследии, которое является неотъемлемой частью золотого фонда тюрко-татарской истории и его культурного наследия.

ДРУЖБА НАРОДОВ И ЖУРНАЛОВ

Медиахолдинг «Самарские судьбы» и татарское сообщество Самарской области уже многие годы связывают крепкие узы дружбы. Регулярно на страницах журнала появляются статьи об именитых и заслуженных деятелях культуры, бизнесменах, благотворителях и меценатах.

В Самарской области татары занимают руководящие посты, руководят крупнейшими предприятиями, создают уникальные культурные проекты. И каждый радеет не только за себя и свой народ, но за всю губернию, вкладывая душу в ее развитие и процветание.

Вспомним, кто из представителей татарского народа появлялся на страницах проекта «Самарские судьбы» в 2023 году и не только.

РАФГАТ АГЛИУЛИН
1943–2018
Заслуженный работник культуры Республики Татарстан
Заслуженный работник средств массовой информации Самарской области

Рафгат Набиулович – главный редактор первой национальной газеты в Самарской области и единственной на сей день оставшейся. «Бердэмлеком» Рафгат Аглиулин руководил 28 лет – с 1990 по 2018 год, вплоть до своей смерти. Его общий стаж в журналистике – 53 года.

С первого дня выхода газеты вместе с ней выходило и выходит религиозное приложение «Кыйбла». Редакция газеты учредила его совместно с Региональным духовным управлением мусульман Самарской области.

Еще одной важной вехой в развитии татароязычной журналистики и национального единства стало приложение «Без Бергэ». С инициативой создания такого приложения в 2010 году Рафгат Набиулович выступил на фестивале региональных и национальных СМИ в Казани. Идея была поддержана руководством Татарстана. Так с 2014 года и по настоящее время газета «Без Бергэ» выходит в виде вкладыша к татароязычным изданиям регионов России.

Многое Рафгат Аглиулин делал и для сохранения культуры, национальной идентичности своего народа. Пожалуй, главным журналистским открытием для Рафгата Аглиулина стало знакомство, а после и многолетняя дружба с татарским поэтом и художником Гакилем Сагировым.

В 2015 году по инициативе главного редактора газеты «Бердэмлек» вышла первая книга, посвященная жизни нашего талантливого земляка. В ней собраны воспоминания детства, дневниковые записи о времени становления и признания его как поэта.

Заветной, но так и не исполнившейся мечтой Рафгата Аглиулина было создание в родном селе Гакиля Сагирова дома-музея поэта. Многое было сделано, но, к сожалению, музея до сих пор нет. И это, добавим от себя, вызывает грусть не только у татар, кто гордится своим культурным наследием, но и у представителей других наций. Потому что Гакиль Сагиров – это общее достояние российского народа, межнациональный герой, «энҗе», что на русском означает «жемчужина».

«Рафгат Набиулович – Профессионал с большой буквы, – говорит нынешний **главный редактор газеты «Бердэмлек» Данияр Сайфиев.** – Он не просто хорошо делал свою работу, он был в нее влюблен. Мы будем помнить его как ПЕРВОГО редактора ПЕРВОЙ татарской газеты».

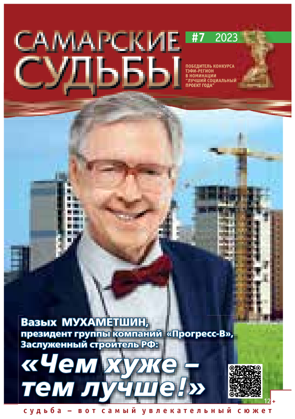

ВАЗЫХ МУХАМЕТШИН
Президент Группы компаний «Прогресс-В»
Заслуженный строитель Российской Федерации

Вазых Гатович – строитель со стажем более, чем шестьдесят лет. Начинал простым рабочим в строительно-монтажном тресте № 11, а уже в 1988 году создал свой кооператив «Прогресс», который впоследствии стал Группой компаний «Прогресс-В».

Компания построила 15 собственных офисных зданий в центральных районах города, первое в городе здание с остекленным фа-

садом. Построила и открыла собственный пятиэтажный Торговый дом «Прогресс» с двумя филиалами, организовала первое в городе ТСЖ «Ильинка», собственный Самарский Губернский банк, первые в городе три собственные производственные базы. Также первая в Самарской области построила десятки жилых домов в центральных районах области с продажей квартир.

При участии Вазыха Гатовича и возглавляемой им Группы компаний «Прогресс-В» в Самаре были возведены Соборная мечеть на пересечении улиц Стара-Загоры и XXII Партсъезда и ряд других знаковых для Самары объектов. Благодаря работе всего коллектива под руководством Вазыха Мухаметшина в преддверии чемпионата мира по футболу в 2018 году были приведены в порядок около ста зданий, проведена реставрация исторической мечети на улице Алексея Толстого.

За 35 лет существования компании построены и отремонтированы сотни жилых домов и социальные объекты не только в Самаре, но и во многих городах России.

«У Вазыха Гатовича Мухаметшина каждый сотрудник проходит настоящую профессиональную школу, – говорит **вице-президент Группы компаний «Прогресс-В» Раушания Сытдыкова.** – Если бы я проработала здесь только, например, пять лет, а не 18, то и тогда я смогла бы справиться с любой другой работой. С полным правом можно сказать, что каждый из нас прошел «школу Мухаметшина», «школу Прогресса». Он дает людям свои лучшие знания и умения. Те, кто работал под его руководством, становятся настоящими профессионалами. Вазых Гатович умеет поддержать человека. Даже в сложной ситуации он всегда говорит: «Всё получится! Не надо стоять на месте». Он и сам всё время в движении, в планах на будущее».

РАВИЛЬ АХМЕТОВ

Заслуженный конструктор Российской Федерации
Заслуженный работник авиационно-космического комплекса Самарской области

После окончания института Равиль Ахметов начал работать в ЦСКБ в должности инженера. Прошел все должностные ступеньки: от инженера до начальника отдела ЦСКБ-Прогресс.

В 2006 году Равиль Нургалиевич был назначен первым заместителем генерального директора – генеральным конструктором – начальником ЦСКБ.

Под его руководством была разработана новая ракета-носитель «Союз-2.1б».

«Самара – космическая столица – это немножечко романтичный образ», – говорит Равиль Нургалиевич. Но факты есть факты: отечественная космонавтика, и пилотируемая, и военная, и гражданская, уже много лет держится на ракетах-носителях, выпущенных РКЦ «Прогресс». Состоялось около двух тысяч пусков этой ракеты. Такой статистики нет больше ни у одной страны, ни у одной фирмы в мире. Недавно был 102-й безаварийный пуск РН подряд. Предприятием также разработано, изготовлено и запущено около 1000 космических аппаратов различного класса».

На сегодняшний день у РКЦ «Прогресс» есть достаточное количество перспективных и интересных заказов как в ракетостроении, так и в аппаратостроении, что дает полное основание говорить, что космическое знамя Самары всегда будет на высоте.

«Уважаемый Равиль Нургалиевич! Вас отличают незаурядный управленческий талант, широкая эрудиция, чувство ответственности за каждый процесс, происходящий в цехах завода. Являясь мудрым наставником для сотрудников «Прогресса», Вы заряжаете их своей энергией, активностью и огромной любовью к своему делу, – написал в поздравительном адресе **губернатор Самарской области Дмитрий Азаров.** – Всё это внушает уверенность в том, что РКЦ «Прогресс» справится с задачами стратегической важности, которые ставит перед многотысячным коллективом руководство страны. Нет сомнений, что благодаря Вам наша Родина сможет отстоять свой суверенитет, в том числе в технологическом плане».

ГАКИЛЬ САГИРОВ

Татарский поэт и художник

Жизнь великого татарского поэта и художника Гакиля Сагирова была трагична и в то же время прекрасна. Более пятидесяти лет он был прикован к постели. Парализованный после неудачной операции, преодолевая боль и страдания, Гакиль научился рисовать, зажав карандаш зубами. Им были написаны десятки графических картин, поражающих любовью к жизни, к родной природе. Этой же любовью наполнена его поэзия.

Стихи и рисунки Гакиля Сагирова часто публиковались в самарских и татарстанских СМИ, таких как «Маяк Ильича», «Северные нивы», нурлатская газета «Дружба».

В 1983 году была издана его книга «Подсолнухи», в 1994 году вышла третья книга стихов – «Неповторимая мелодия». Сборник «Два солнца» появился на свет

благодаря меценатам из Димитровграда. В Самаре на татарском и русском языках была издана книга стихов и рисунков «Неповторимая мелодия». В Татарстане вышла красочная книга стихов для детей младшего возраста.

Ирина ЦВЕТКОВА, председатель Самарской областной организации Союза журналистов России:

– Неоспорим вклад Гакиля Сагирова в развитие татарской культуры, в укрепление дружбы народов, любви к нашей Родине. Не случайно одним из первых в Самарской области он стал лауреатом общественной акции «Благородство». На стихи Гакиля Сагирова артисты татарской эстрады исполняют десятки песен. Его творческое наследие – достояние всей нашей многонациональной культуры. В Самарской и Ульяновской областях, в Татарстане на торжественных мероприятиях традиционно читают его стихи, поют песни, в школах проводят уроки и литературно-музыкальные вечера его творчества. Без сомнения, необходимо поддержать инициативу создания Дома-музея Гакиля Сагирова в селе Старое Фейзуллово.

ШКОЛА «ЯКТЫЛЫК»

Далеко за пределами Самары известна подвижническая педагогическая деятельность настоящей дочери татарского народа, заслуженного учителя Российской Федерации и Республики Татарстан Хариды Габтулзяновны Дашкиной. Благодаря ее настойчивости и целеустремленности в 1989 году в Самаре на базе вечерней школы была создана первая воскресная татарская школа, а в 1997 году на базе бывшего детского сада была открыта школа «Яктылык».

Харида Габтулзяновна Дашкина при поддержке Вазыха Мухаметшина, Анвара Бульхина, активистов Самарского областного татарского общества «Туган тел», руководства города Самары не просто построила здание школы, но и сформировала неординарный педагогический коллектив, внедрила в практику авторские образовательные и воспитательные методики, направленные на изучение татарской национальной истории и культуры в духе дружбы народов.

Уникальность школы «Яктылык» отмечают педагоги не только Самары, но и всей России. За пределами Татарстана школ с углубленным изучением татарского языка, литературы и национальной культуры не так много: в Самаре, Москве, Саратове, Димитровграде. Но такой школы больше нет нигде.

Традиционно учителя здесь относятся к учащимся, как к своим детям, делают все для того, чтобы они чувствовали себя, как дома. Здесь учат почитать старших, помогать младшим, поддерживать не только своих близких, но и соседей, знакомых и незнакомых людей, с уважением относиться к людям иных взглядов и иной веры.

Талип хазрат Яруллин, муфтий, председатель Регионального духовного управления мусульман Самарской области:

– Пророк Мухаммед говорил: «Учитесь, начиная с колыбели и до загробной доски». Каждый человек уникален, каждый по-своему интересен, каждый стремится к лучшему, светлому. Формирование личности, образование, воспитание, закладывание духовно-нравственных основ – это ежедневный труд и детей, и их родителей, и педагогов, несущих нам свет знаний. На мой взгляд, школа «Яктылык» соответствует и своему названию, и предназначению, вот уже четверть века она несет свет учения юным жителям Самары, вносит большой вклад в развитие и укрепление татарской национальной культуры, в дружбу народов в Самарской губернии. Я благодарен учителям школы «Яктылык» за их благородный труд, за любовь к детям, за любовь к татарской культуре.

Школа «Яктылык» – это гордость нашего народа!

АНВАР БУЛЬХИН

Заслуженный машиностроитель Российской Федерации
Почетный гражданин Самары и Самарской области

Анвар Кашафович начинал на Куйбышевском заводе кабелей связи. Прошел путь от рабочего, мастера, начальника цеха, начальника отдела, заместителя директора по капитальному строительству до генерального директора предприятия. Этот пост он получил в 1975 году. После перестройки завод реорганизовали в «Самарскую кабельную компанию». Более 45 лет Анвар Бульхин возглавлял это предприятие. А всего он отдал этому производству 65 лет.

Также Анвар Бульхин занимался благотворительной дея-

тельностью. Был президентом Самарского областного татарского общества «Туган тел» в 2004–2010 годах, входил в состав попечительского совета по строительству Самарской Соборной мечети, спонсировал ансамбль «Ялкынлы яшьлек», школу «Яктылык», «Радио-7».

Геннадий Котельников, председатель Самарской Губернской Думы (комментарий 2021 года):

– Таких людей, как Анвар Кашафович, единицы. Бульхин – это масштабная и творческая личность, незаурядный руководитель и стратег. И за многие годы его имя стало символом успеха. Осенью пойдет 65-й(!) год, как он работает на одном предприятии. Как пришел на Куйбышевский завод кабелей связи, так и остался там на всю жизнь. Прошел путь от рабочего до генерального директора.

Сегодня «Самарская кабельная компания» во главе со своим президентом, заслуженным машиностроителем России Бульхиным, – одно из наиболее успешных предприятий региона и всей страны. Почетный гражданин Самарской области и города Самары, Анвар Кашафович активно участвует в общественной жизни, реализации социальных и межнациональных программ. И всё это – не только его работа, но и поступки человека и патриота. Служить родному краю, самарскому народу – главное для него. И я горжусь тем, что меня с ним связывают не только десятилетия знакомства, но и крепкая дружба.

АЙДАР МИНГАЗОВ

Начальник ФГБУ «Приволжское УГМС»
Почетный работник гидрометеослужбы России

Уже сорок лет Айдар Мингазов работает в ставшем родным Приволжском управлении по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды. В его трудовой книжке только одна запись.

Сразу после окончания Казанского университета Айдар Мингазов был направлен на работу в Куйбышев. Прошел все этапы карьеры – от рядового сотрудника до руководителя. Поэтому и разбирается досконально во всех тонкостях своего большого хозяйства. Ведь ФГБУ «Приволжское УГМС», являясь официальным представителем Федеральной службы по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды (Росгидромета), осуществляет свою деятельность на территории Самарской, Оренбургской, Пензенской, Саратовской и Ульяновской областей.

Наталья Бигильдеева, ветеран организации, начальник центра по мониторингу загрязнения окружающей среды ФГБУ «Приволжское УГМС» до 2018 года:

– Мы служили с Айдаром Сарваровичем в разных подразделениях, но часто пересекались по работе. Человек активный и инициативный, будучи инспектором, он много внимания уделял нашей метеорологической сети. Это особенность нашей службы. Эту широкую и разветвленную сеть ему приходилось спасать в 90-е и 2000-е годы. Внимание и забота о людях, которые составляют костяк этой сети, были проявлены в то тяжелое время. Но они стали основополагающими принципами Мингазова как руководителя и в наше время. Он посещает даже самые небольшие подразделения, расположенные в деревнях и поселках: как правило, это хозяйство трудное, где много проблем и устаревших приборов. Он приложил очень много сил к их переоснащению и модернизации.

Людмила Анурова, начальник Гидрометцентра ФГБУ «Приволжское УГМС»:

– Мы начинали нашу производственную деятельность практически одновременно. Айдар Сарварович был у нас вначале инспектором. Должность очень ответственная. Это проверка работы наблюдательной сети, контроль над сроками и качеством наблюдений. Работа инспектора впоследствии влияет на точность гидрологических и погодных прогнозов. Мингазов объехал практически все метеостанции, расположенные на территории ответственности учреждения. Когда начался его карьерный рост, Айдар Сарварович быстро набрал опыт и знания руководителя. Это позволяет ему справляться со всеми проблемами. Я считаю, что все у него получается. Его можно назвать одним словом – хозяин. Он очень ответственный, вдумчивый и организованный человек. Он сам много работает и своих подчиненных нагружает работой, требует четкого исполнения заданий. Однако мы понимаем, что именно так добьемся наилучшего результата и воплотим в жизнь задумки нашего руководителя, которых у него очень много.

Сотрудники журнала «Самарские судьбы» от всей души поздравляют татарское сообщество Самарской области с Новым годом! Желаем каждому из вас здоровья и процветания! Надеемся на дальнейшее сотрудничество и дружбу!

ЧУВСТВИЛИЩЕ СВОЕЙ СТРАНЫ

Такое определение художникам дал Максим Горький, а в ауре его родного города, видимо, было нечто, способствовавшее восприятию приведенной формулировки. Упомянем хотя бы художественный и исторический музей, который открылся летом 1896 года в Дмитриевской (Дмитровской) башне Нижегородского кремля. И герой нашей статьи, проживший более десяти лет на родине великого писателя, уловил эти флюиды и решил встать в ряды чувствилищ, посылающих свет в глубины человеческих сердец. Сразу скажем, что с выбором дела всей жизни И.М. Халиуллов не ошибся. Уроженец самарской земли стал заслуженным деятелем искусств ТАССР, а президент Республики Татарстан М. Шаймиев написал Исмагилу Минтагировичу в послании по случаю 75-летия мастера кисти следующие слова: «Ваши картины принадлежат к лучшим произведениям татарской тематической живописи».

Рашид Шакиров

В Нижнем Новгороде Исмагил очутился в начале 30-х годов, поскольку его отец с артелью земляков-самарцев подрядился работать на рытье котлована под строительство местного автозавода – крупнейшего по тем временам в стране. 2 мая 1930 года на пустынном левом берегу Оки рядом с деревней Монастыркой состоялся многолюдный митинг, посвященный началу возведения объекта и закладке первого камня в фундамент кузнечного корпуса. После этого на всей 20-километровой площадке Автостроя закипела работа. Почти все земляные работы выполнялись вручную, а Минтагир ага и его односельчане вывозили выкопанную землю на телегах, запряженных лошадьми.

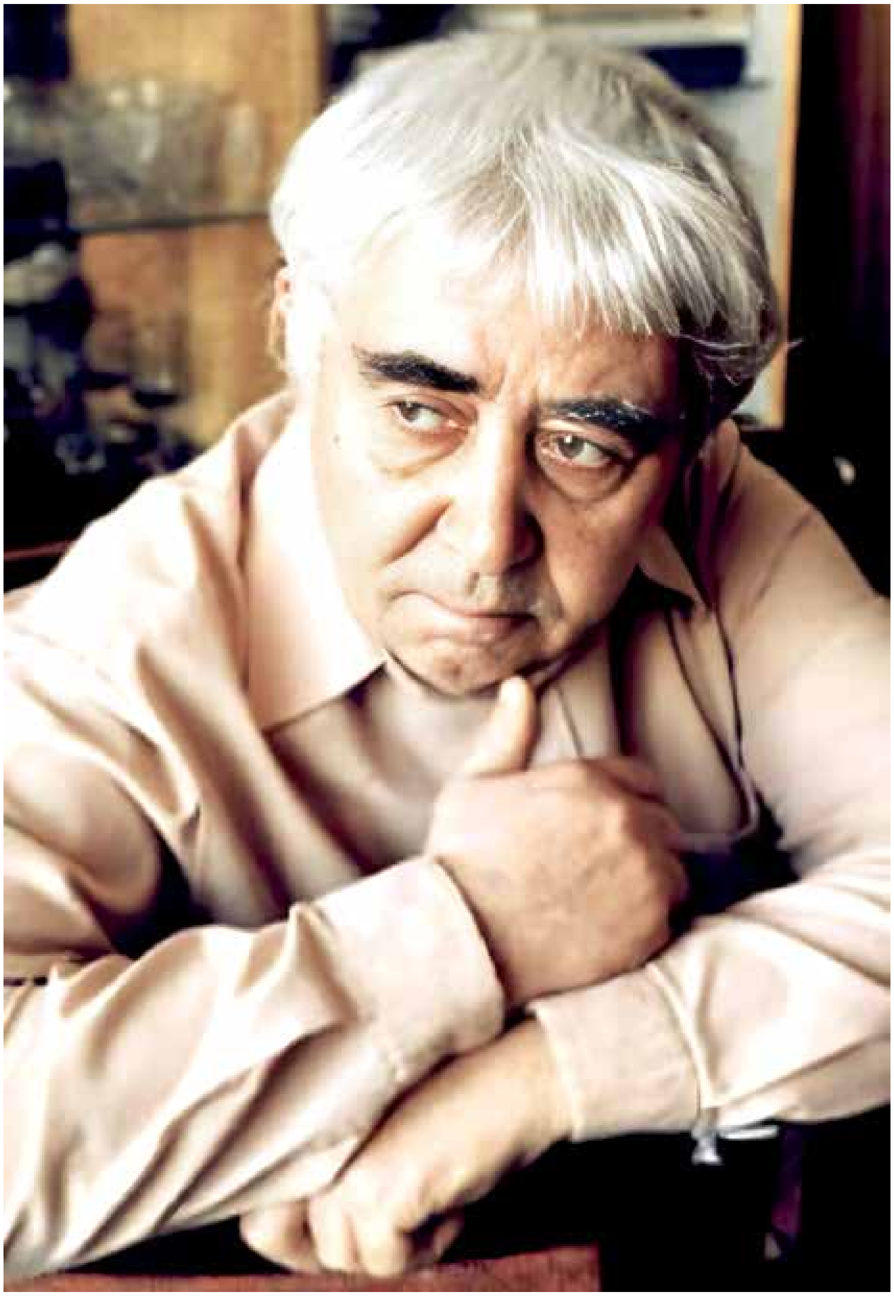

На строительстве ГАЗа

По воспоминаниям очевидцев, строительство автозавода и соцгорода велось настолько напряженно, что рабочие и строители находились на объектах круглыми сутками. У многих от долгого стояния опухали ноги. Особенно напряженным выдался 1931 год, когда из-за нехватки рабочих рук темпы созидания стали снижаться. То ли по причине тяжелых условий труда и быта, то ли по иной причине, но Минтагир абый решил обитать в Нижнем с членами своей семьи, и они вскоре тоже отправились в незнакомый город с малой родины будущего художника.

А появился он на свет 28 августа 1929 года в деревне Татарские Выселки Ставропольского района Средневолжской области, образованной годом ранее, в конце весны, на безе Самарской, Оренбургской, Пензенской, Ульяновской и части Саратовской губерний. Татарским Выселкам на тот момент было более 150 лет, и поначалу в ревизских сказках деревня фигурировала под названием Бритовка (бытовое прозвище проживавших в ней татар, которые брили головы). В 1954 году произошло слияние Светло-Озерского, Русско-Выселкского и Татарско-Выселкского сельсоветов в единый Выселкский. Поэтому ныне место рождения нашего героя называется так: село Выселки Ставропольского района Самарской области.

Судя по публикацям, в Нижний Новгород, который с октября 1933 года стал Горьким, переехали Исмагил и его мама. Хотя известно, что в семье Минтагира Халилулловича и Шакири Минсафовны Халилулловых родилось семь детей, но, к сожалению, выжил только один ребенок. Кроме того в семье воспитывалась приемная дочь – русская девочка Валя Шувалова, которая до войны вышла замуж и, вероятно, в переезде не участвовала.

После того, как Нижегородский автомобильный завод (НАЗ) имени Молотова вступил в строй 1 января 1932 года (с 1933 года – ГАЗ), глава семейства Халиуловых продолжил трудовую деятельность в этом городе. Поэтому в школу Исмагил пошел в Горьком. По собственным словам, он очень любил читать и представлять события, описанные в книгах, и их героев. Видимо, у впечатлительного подростка образное восприятие прочитанного не просто легко всплывало, но и волновало его, обогащая палитру восприятий мира.

На это же «работали» и частые посещения упомянутого художественного музея, который в те годы располагался уже не в кремлевской башне, а в доме бывшего городского головы Д.В. Сироткина. За более чем 140-летний период существования этого учреждения культуры в нем сосредоточилось немалое количество полотен мастеров живописи, в которые вглядывался наш будущий мастер кисти.

С началом Великой Отечественной войны его отца призвали на фронт. А Исмагил с мамой, оставшись в Горьком, обитали в бараке рабочего поселка на окраине, переживая голод, холод и атаки немецкой авиации. За время войны вражеские самолеты совершили 43 налета на этот город, из них 26 – ночью. Бомбардировки Горького стали самыми крупными ударами люфтваффе по тыловым районам СССР.

Но, несмотря на все трудности, любознательный тинэйджер старательно учился, продолжал много читать и посещать художественный музей, а также местный театр, где выступали эвакуированные из Москвы артисты. Мир культуры продолжал завоевывать высоты в его душе, и вскоре в Горьком у Исмагила созрело желание связать свою жизнь с искусством.

А дальше процитируем статью его сына Рафаэля об отце: «После войны, вернувшись в Тат-Выселки, он твердо решил «учиться на художника». Это решение, мягко говоря, не вызвало восторга у родных. В селе художество считалось баловством, а не серьезной мужской профессией. Но все же препятствовать Исмагилу не стали. Чтобы получить на руки паспорт, а тогда они хранились под замком в сельсовете, он пошел на хитрость. Заявил, что хочет выучиться на монтера и вернуться работать в родное село. Документ был получен. Вопрос, куда ехать, перед будущим художником не стоял. Конечно, в Горький!»

Так в 1947 году наш герой снова отправился в город «вызрева-

ния своей мечты», сев на пароход в Ставрополе (ныне – Тольятти). Но в пути он познакомился со студентом Казанского университета, который посоветовал ему укоротить удаление от родных мест и попробовать поступить в художественное училище в Казани. Исмагил прислушался к совету и сошел с судна в столице ТАССР. Найдя в незнакомом городе искомое училище, он сдал документы, а потом выдержал нелегкие вступительные экзамены и огромный конкурс. Способного деревенско-городского паренька заметил и поддержал новоиспеченный директор училища, казанский художник, фронтовик-орденоносец В.И. Куделькин.

С семьей своего дяди, 1948 год. Исмагил - справа в среднем ряду

В.И. Куделькин (сидит справа) с однополчанами

Бывший командир взвода бригады правительственной связи собрал добротную команду увлеченно работавших педагогов. Процессом художественной подготовки учащихся занимались лучшие художники Казани. Била ключом и общественная жизнь. На новогодние праздники, устраиваемые Куделькиным в училище, приглашались интересные люди. На этих вечерах приветствовались маскарады и розыгрыши, а сам Виктор Иванович, обладавший даром комического подражания, доводил выступлениями публику до слез. Один из ведущих художников-портретистов Татарстана, он умел непринужденно проводить занятия. Учащиеся, выезжавшие с директором на пленэр, вспоминали, как легко чувствовали себя с этим руководителем. Ведь он мог с необидным юмором указать на недостатки в их работах, подметить что-то смешное в этюдах.

Понятно, что в такой обстановке пять училищных лет пролетали незаметно и с большой пользой. Исмагил не только старательно «грыз гранит науки», но и занимался конькобежным спортом. Проявил он себя и на общественном поприще – был секретарем комсомольской организации художественного училища. А его дипломная композиция «Первый арест В.И. Ленина» удостоилась отличной оценки. В эти годы будущего художника опечалило лишь одно событие – уход из жизни отца, скончавшегося в 1950 году от последствий фронтовых ран.

После окончания учебного заведения в 1952 году наш герой начал работать в Татарском отделении Всесоюзного кооперативного товарищества художников («Всекохудожник»). Через год организация сменила название на Татарское отделение Художественного фонда РСФСР. Она служила материально-производственной базой Союза художников ТАССР, имея мастерские в городах республики. Также фонд исполнял заказы на художественно-оформительские работы, станковую живопись и скульптуру, монументально-декоративное и декоративно-прикладное искусство, тиражированную графику, дизайн интерьеров. Через

Исмагил (слева) с приятелем в молодости

«Крестьяне у больного Тукая»

пять лет И. Халиуллов возглавил художественный совет Татарского худфонда и исполнял эти полномочия до 1975 года.

Что касается его творчества, то важное место в нем заняли картины историко-революционного и бытового жанров, базировавшиеся чаще всего на татарском материале. Первой работой молодого художника, привлекшей внимание зрителей и коллег, было небольшое полотно «Крестьяне у больного Тукая» (1954). На кровати в сумрачном, бедно обставленном номере гостиницы «Булгар» полулежит поэт, а рядом сидят несколько крестьян. По воспоминаниям современников, к Тукаю за несколько дней до его кончины пришли земляки и долго с ним разговаривали. Этот эпизод и лег в основу произведения Ибрагима, пронизанного болью от предчувствия ранней смерти поэта.

При обсуждении картины возникли споры: нужно ли показывать национального поэта в трагическую минуту его жизни, не принижает ли обстановка убогого быта его светлый образ, почему среди посетителей нет его революционно настроенных единомышленников?

Но зритель принял картину, и она стала часто демонстрироваться на выставках, а ее репродукции можно было увидеть в альбомах и книгах о Тукае, а также на почтовой открытке. Долгие годы картина украшала стены старого помещения Союза писателей ТАССР. Но после переезда мастеров пера в другой особняк она исчезла, и автор переживал за судьбу своего тукаевского «первенца». К счастью, полотно нашлось. Некоторое время оно хранилось в экспозиции музея Тукая, а потом появилось в Национальном музее Республики Татарстан.

«Родные мои»

Среди других картин названных выше жанров специалисты выделяют следующие: «На сенокосе» (1957), «Первенец» (1960), «Отряд ушел» (1962), «Родные мои» (1964), «Хозяева земли» (1969), «Тарас Шевченко в Казани» (1970), «Хусаин Ямашев среди друзей» (1974), «Комсомольская свадьба» (1979), «Калина красная (памяти В. Шукшина)» (1979), «Именем революции» (1982), «Обоз» (1982), «Год 1920» (1989).

Особо популярным у зрителей стало полотно «Родные мои», на котором художник с любовью изобразил свою мать. Правда, его старший сын высказывается осторожнее, полагая, что «в героине этой работы узнаются черты нашей бабушки». О пожилом сельчанине, который сидит рядом с ней, в некоторых публикациях говорят только как о старике, умудренном опытом пережитого – эдаком среднестатистическом татарском бабае. Думается, ближе к истине те из журналистов, кто полагает, что

«Хозяева земли»

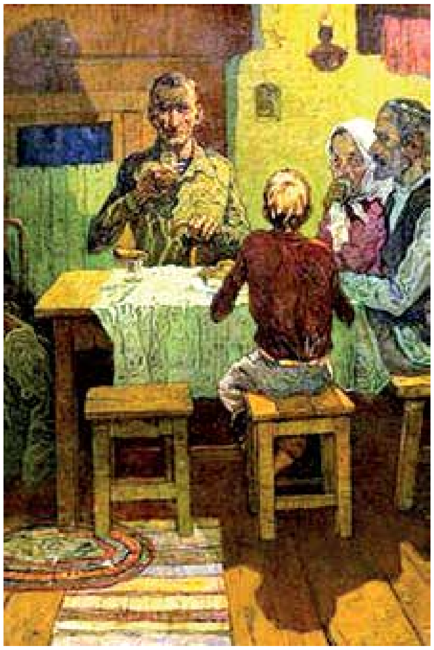

Картины И.М. Халиуллова

Халилуллов создал собирательный образ матери и отца – тружеников первой половины XX века, которые вот такими видятся благодарному представителю другого поколения. Мама художника в период написания картины была еще жива, она ушла в мир иной через семь лет.

Теме преемственности поколений посвящена и работа «Хозяева земли», первоначально задуманная Исмагилом эфенди в связи с историей первой тракторной бригады в Татарской АССР. Но она, по мнению знатоков, превратилась в монументальное произведение – и эпическое, и лирическое.

Взгляните на это полотно, уважаемый читатель, глазами одного из искусствоведов: «Художник пошел по пути широких образных обобщений. Изображены три поколения: дед, отец и сын. Поэтическая символика во всем приходит здесь на смену жанровой описательности, бытовизму. Выразителен пейзаж в этой картине: пасмурное небо, пашня и зеленеющее всходами озимых поле, виднеющаяся вдали деревушка с одиноким минаретом татарской мечети. В красках природы гармония, мягкость, тонкая перекличка зеленоватых, пепельно-серых, сиреневых и голубых тонов; живописно передано то состояние раннего утра, которое в общем образном строе картины обретает определенный символический смысл. Сюжетная завязка, действие выражены мало, но внутренняя значительность героев, сопоставленных как бы лицом к лицу со зрителем, словно смотрящих на нас из своей тревожной исторической дали, очень велика». Добавим к этой длинной цитате лишь то, что мальчишку в буденновке, изображенного на картине, наш герой писал со своего сына Рафаэля.

Уже в ранней его работе о Тукае проявились черты халилулловского стиля, названного критиками «суровым реализмом», которому были присущи сдержанно-сумрачная цветовая гамма, реалистическая манера и жесткая правда сюжета. Этот стиль он развивал в своих лучших картинах.

Отметим, что между работой над большими полотнами на историко-революционную тему, принесшими ему известность, И. Халилуллов писал пейзажи Поволжья и Нечерноземья, Сибири и Прибалтики: «Река Кама» (1953), «Пейзаж Татарии» (1959), «Балтика» (1962), «Холодный день» (1978), «Дубровка» (1979). Причем, есть мнение, что в своих небольших этюдах и пейзажах он раскрылся более всего, так как не был зажат сюжетом и смог показать все грани своего мастерства. В итоге им написаны десятки выразительных, где-то авангардных и смелых этюдов.

Супруга Исмагила Минтагировича вспоминала, как на Академической даче, куда слетались художественные «сливки» всей

страны, от героя статьи буквально не отходил один москвич-авангардист. Она однажды застала его за нюханием мазков на пейзаже Халиуллова. «Хочу понять, как он это делает», – смущенно признался столичный гость. Ну что тут скажешь?! В этой ситуации вполне бы пригодилась фраза британского художника-портретиста XVIII–XIX веков Джона Опи. Его однажды спросили: «С чем вы смешиваете свои краски?». Ответ маэстро был таков: «Я смешиваю их с моими мозгами, сэр».

Помимо пейзажей наш земляк с удовольствием писал портреты людей разных национальностей и натюрморты. Он являлся автором ряда таких работ: «Старик» (1956), «Портрет матери» (1970), «Натюрморт с ватрушками» (1968), «Грибы» (1969) и др.

Ему всегда было что предложить вниманию любителей живописи. Поэтому маэстро из Татарских Выселок являлся участником республиканских вернисажей, начиная с 1952 года. Его полотна демонстрировались и вне Татарии: на выставках изобразительного искусства ТАССР к декадам татарского искусства и литературы в Москве (1957, 1980), «Советская Татария» (Ленинград, 1972), «Большая Волга» (Куйбышев, 1964; Ульяновск, 1969; Казань, 1980), «Советская Россия» (Москва, 1960). Картины Халиуллова экспонировались также в Алма-Ате, Баку, Уфе. Познакомиться с работами мастера смогли и жители ГДР, посетив выставки советского искусства, прошедшие на немецкой земле в 1978–1979 годах.

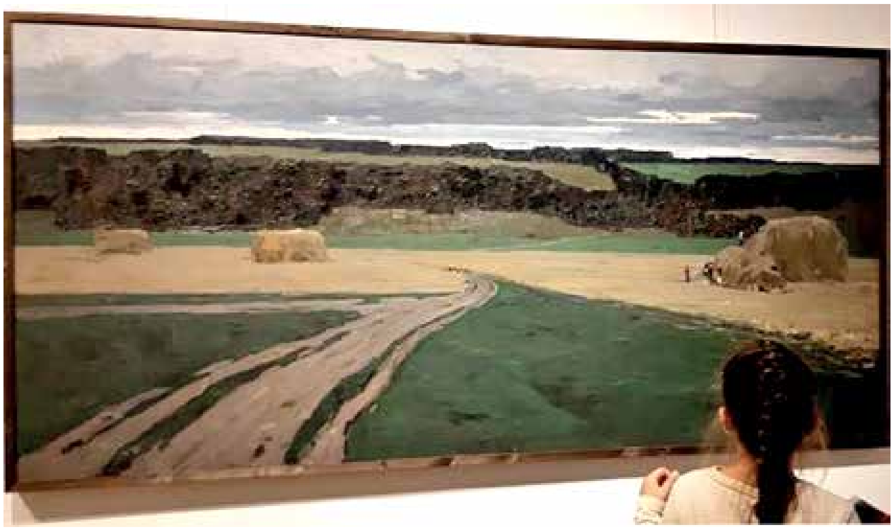

Еще при жизни имя этого живописца, члена правления Союза художников ТАССР вошло в энциклопедии и справочники, статьи и антологии изобразительного искусства Татарстана второй половины XX века. В год своего 50-летия он стал заслуженным деятелем искусств Татарской АССР. Известный советский, российский, польский искусствовед и горячий поборник татар во всем мире С.М. Червонная так писала о творчестве Исмагила Халилуллова: «В его живописи есть изумительные, ценнейшие находки, открытия, свидетельствующие о живом и богатом таланте, о тонкой интуиции художника, умеющего найти тактичное, убедительное, порой неожиданное живописное решение».

Одним словом, И.М. Халилуллов занял заметное место в череде художников, которые прославили искусство Татарстана. Героя статьи с учетом его реализованных живописных интересов можно назвать не только чувствилищем республики и страны, но и голосом своей эпохи. Возможно, ему об этом говорили, но он от таких оценок не «бронзовел», оставаясь душой компании и балагуром, который любил юмор, умел делать комплименты и всегда быть добрым и искренним. А свои работы он часто дарил в детские фонды.

Радости нашему земляку приносила не только творческая жизнь, но и семейная. Перейти в разряд мужей Исмагилу помог союз молодежи. На районной отчетно-выборной комсомольской конференции Молотовского района Казани он познакомился с красавицей Данией. Девушка ра-

ботала бухгалтером на швейной фабрике «Динамо», выпускавшей спортивную одежду. После танцев Исмагил проводил Данию до дома, но назначить свидание постеснялся. К счастью, «вмешалась» судьба, которая через некоторое время уже навсегда свела их.

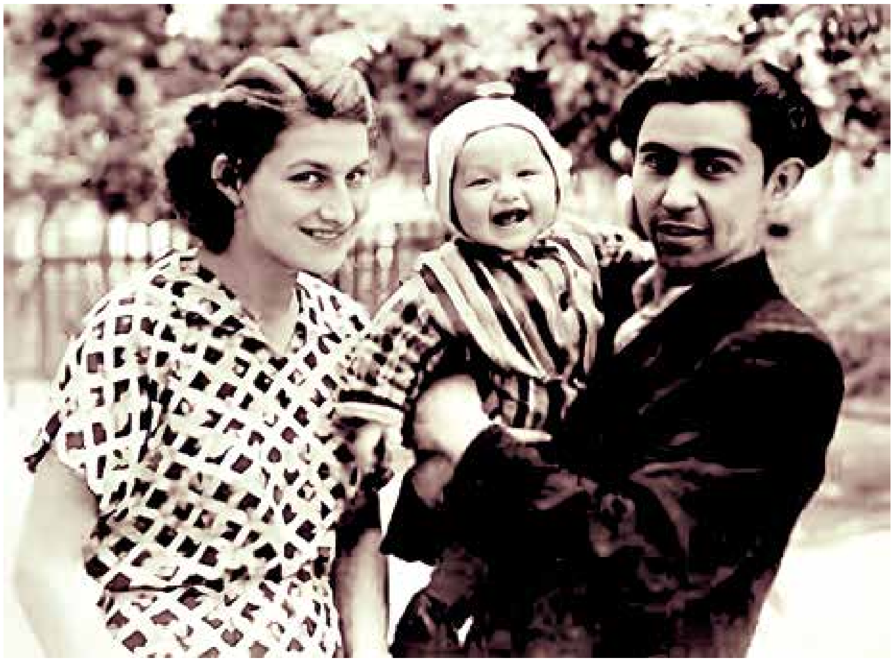

С женой и первым сыном, 1956 год

Супруга умела брать на себя все домашние хлопоты, создавая художнику благотворную обстановку для творчества. Тем не менее, он вносил лепту в решение бытовых вопросов. Например, летом наш герой каждый день в три утра выплывал на лодке к середине Волги и рыбачил. К общему подъему заядлый рыбак возвращался чаще всего с богатым уловом лещей. А после обеда он вновь уходил на реку, чтобы и на ужин была свежая рыба.

Воспитывая своих детей, Исмагил эфенди не настаивал на формировании династии художников Халиулловых. Поэтому он не натаскивал их на ремесло, не хлопотал, пользуясь именем, о пристраивании отпрысков в профессию. Живописец полагал: если суждено кому-то быть художником, то он им обязательно станет. И сыновья ныне одобряют такую позицию отца. А династия все равно сложилась, только другая – журналистская.

Начало ей положил упомянутый уже первенец Исмагила эфенди и Дании ханум по имени Рафаэль, который отметит грядущей осенью свое 70-летие. Посмотрев в детстве фильм «Журналист», он решил стать газетчиком. Но вскоре в класс пришла новая учительница истории, и паренек воспылал страстью к науке о прошлом. После окончания средней школы он трудился на заводе, служил в армии на Дальнем Востоке. Потом окончил истфак Казанского педагогического университета и работал научным сотрудником Госмузея РТ. Здесь его в 1981 году увидел сосед по даче, журналист Р. Шарафутдинов и «увел» в корреспонденты многотиражной газеты «Трибуна строителя».

Сын Рафаэль – главный редактор журнала «Чаян»

Сын Шамиль – руководитель видеостудии в ИА «Татар-информ»

Через пять лет Рафаэля, ставшего редактором этого СМИ, пригласили на работу в журнал «Чаян» («Скорпион»). Пройдя здесь по всем должностным ступенькам, он с 2010 года является главным редактором этого еженедельного журнала юмора и сатиры, выходящего на русском и татарском языках. А в середине прошедшего десятилетия Р.И. Халилуллов выпустил свою книгу юмористической проза «Весы под знаком Скорпиона».

Заслуженному работнику культуры Республики Татарстан и лауреату журналистских премий, награжденному почетным знаком Союза журналистов России «За заслуги», минувший год запомнился обилием мероприятий, связанных со 100-летием «Чаяна». Первый номер этого единственного в мире юмористического журнала на татарском языке вышел в январе 1923 года. Рафаэль эфенди считает, что юмор полезен человеческому организму, а сатира – всему обществу. При этом он не сторонник ни натужных шуток телесмехунов ниже пояса, ни такой фразы наших дней: «Не думайте, что журналистика должна воспитывать и окультуривать

людей, просвещать их. Нет! Современный журналист должен приносить доход своему хозяину». Вытекающую из этих слов вседозволенность во имя «капания» денег главный редактор «Чаяна» категорически не приемлет.

Сыновья и внук - журналисты

Его младший брат Шамиль стартовал в профессию по аналогичной схеме: школа, армия, учеба в вузе. Только в качестве альма-матер у него был Всесоюзный государственный институт кинематографии. В Казани второй сын Исмагила ага работал на телеканале «Эфир», а в 2002 году стоял у истоков создания телекомпании «Хөррият» («Свобода»). Через три года он стал руководителем видеостудии в Информационном агентстве «Татар-информ» или, по собственному определению, – «видеолетописцем». Его хобби – юмористические миниатюры, афоризмы и шаржи. Ш.И. Халилуллов был победителем республиканского конкурса «Хрустальное перо» в номинации «Взгляд через объектив» как лучший телеоператор. А еще у него есть медаль «За отвагу на пожаре», которую Шамилю вручили после спасения старушки из горящей квартиры в высотном доме.

Третьим в журналистской команде Халилулловых значится сын Рафаэля Артур – спортивный редактор ИА «Татар-информ». Он, с детства обожавший спорт и страстно болевший за казанские команды, полагает, что состоялся в профессии благодаря этому. А отец с дядей в становление продолжателя династии не вмешивались, памятуя о «кадровой политике» своего отца. После окончания факультета журналистики КГУ Артур работал в городских, республиканских и федеральных СМИ, освещая мир спорта. По мнению победителя ряда творческих конкурсов, журналистика является для него чем-то вроде ключа к личному счастью. А дорога к успеху базируется только на честности и достоверности информации. Запускать непроверенные сведения ради сенсации и высокого рейтинга для этого редактора ИА неприемлемо.

Именно Артур сделал достоянием гласности еще одно умение-увлечение Исмагила бабая – быть прекрасным рассказчиком, на ходу придумывавшим сказки и истории, в которых всегда имелись героическая и комедийная роли. Эти роли живописец распределял между внуками Артуром и Тимуром следующим образом: героем становился слушающий внук, а отсутствовавшему при сказании доставался комедийный образ. Но со временем мальчишки обнаружили хитрость деда с перестановкой ролей и попросили его рассказать одну из любимых историй им двоим одновременно. Как выпутывался из ситуации герой статьи – история умалчивает.

Наверное, он что-то придумал еще, поскольку знал жизнь и любил творчество, а также был восприимчив к интересам молодежи. Так, под влиянием сыновей Исмагил абый стал поклонником групп «Битлз» и «АББА». А вот цветные телевизоры терпеть не мог, считая, что неестественно насыщенные цвета вредны для зрения живописца.

Художник часто вспоминал свою малую родину – Татарские Выселки. «Мы – бритовские!» – с гордостью говорил он. Исмагил Минтагирович Халиуллов умер 15

На персональной выставке произведений И.М. Халилуллова, 2019 год

марта 2009 года в Казани, не дожив пяти с половиной месяцев до своего 80-летия. Он отдал искусству и творчеству всю свою жизнь, оставив множество картин, а главное – доброе имя, вписанное в историю татарской живописи, которое и поныне на слуху.

На персональной выставке произведений И.М. Халилуллова, 2019 год

В первый посмертный юбилей нашего земляка (речь о 80-летии) в газете «Казанские ведомости» появился материал о нем под названием «Суровый реализм «неровного» мастера». А 28 августа 2019 года – в день 90-летия живописца – в Национальной художественной галерее Государственного музея изобразительных искусств Республики Татарстан (Казанский кремль, музейный комплекс «Хәзинә» («Достояние») открылась персональная выставка произведений И.М. Халилуллова.

Его картина «Хозяева земли» была представлена и на виртуальной выставке «100 лет СССР». Работы мастера кисти можно увидеть также в виртуальном Русском музее, в музее А.М. Горького в Казани, картинной галерее г. Альметьевска и других местах.

В год его 90-летия статью о живописце опубликовала газета «Ставрополь-на-Волге» Ставропольского района Самарской области, а пользователи Интернета из сел этого муниципалитета разместили на всеобщее обозрение информацию о нем, препроводив ее фразой: «И хоть нет сейчас с нами нашего земляка, но мы должны знать о нем!»

Не забывают самарцы и про отца художника. К 75-летию Великой Победы у обелиска воинам-односельчанам в Выселках появилась мраморная плита, которая установлена в память о ветеранах войны, ушедших из жизни в мирное время. Но информации о них не хватает. В марте 2021 года Выселкская библиотека вывесила в «мировой паутине» такое сообщение: «Уважаемые жители с. п. Выселки! Для продолжения проекта «Стена Памяти»... нужны фотографии фронтовиков-победителей, которых мы, к сожалению, еще не разместили на Стене Памяти. Откликнитесь, пожалуйста, у кого есть фотографии. Принесите фотографию (ее отсканируем и сразу же вернем) в администрацию с.п. Выселки, по адресу: с. Выселки, ул. Победы, д. 62. Справки по телефону 8 (848 2) 23-67-36».

Мемориальный комплекс в Выселках

Далее приводится список участников войны. чьих снимков нет. В нем 92 фамилии, и под № 36 значится Халилуллов Минтагир Халилуллович. Может быть эти строчки попадут на глаза казанским Халиулловым... Тогда для них сообщаем имейл администрации с. п. Выселки: selskoepv@mail.ru

А закончим мы статью словами известного французского скульптора Огюста Родена, которые, с одной стороны, сказаны практически про Исмагила эфенди (первые два предложения), а, с другой, – адресованы нам (третье и четвертое предложения), не пишущим картины и занимающимся иными делами. Итак, цитата: «Художник подает великий пример. Он страстно любит свою профессию: самая высшая награда для него – радость творчества. К сожалению, в наше время многие презирают, ненавидят свою работу. Но мир будет счастлив только тогда, когда у каждого человека будет душа художника, иначе говоря, когда каждый будет находить радость в своем труде». Пусть же будет счастлив мир!

«Стена Памяти» в Выселках, 2020 год

Тридцать шесть лет подряд уроженец самарской земли работал главным бухгалтером НГДУ «Лениногорскнефть», и о его пунктуальности, принципиальности, а также верности букве и духу закона ходили легенды. Как бывший педагог К.Р. Шакуров был всегда нацелен на обогащение знаниями и честные действия, что он стремился культивировать и в коллегах. А на полях сражений в годы Великой Отечественной войны Карям Ризакович тщательно оберегал свою пушку, но любил вести огонь по противнику прямой наводкой. Его мужество, приводившее к желаемым результатам, дважды отмечено особо уважаемой и ценимой среди фронтовиков медалью «За отвагу». В конце жизни заслуженный экономист РСФСР стал почетным гражданином татарстанского города Лениногорск.

Рашид Шакиров

ГЛАВБУХ С ДВУМЯ МЕДАЛЯМИ «ЗА ОТВАГУ»

Родился он 19 декабря 1918 года в селе Старое Шугурово, которое входило в Спиридоновскую волость Бугульминского уезда Самарской губернии. Через полтора года этот населенный пункт передали вместе с частью уезда в состав только что образованной ТАССР. Отцом мальчика был указной мулла Риза (Ризатдин) Зиятдинович Шакуров, которого летом 1929 года арестовали по политической статье, а в ноябре раскулачили и приговорили к четырем годам лишения свободы с последующей двухлетней высылкой. С тех пор члены его семьи, состоявшей из супруги и пятерых детей, больше своего главу не видели. Спустя почти 70 лет (в сентябре 1998 года) Ризу абый реабилитировали.

Он, видимо, до ареста занимался обучением своих деток, как и его брат Гариф Зиятдинович, который тоже был муллой, но еще и учителем, проводившим дома занятия по географии, математике и правописанию. Такое соображение основано на том, что когда Карям стал учеником семилетней школы, существовавшей при Шугуровском нефтебитумном заводе, он не испытывал трудностей в усвоении материала. Особенно легко ему давались точные предметы: математика, физика и химия. Причем подработка в подсобном хозяйстве битумного завода на качество процесса познания не влияла. То ли из-за любви к наукам, то ли под впечатлением деятельности родного дяди, которого репрессии, по всей видимости, не коснулись, юноша после семилетки отправился в 1936 году на курсы подготовки учителей начальных школ, а затем в течение двух лет обучал детишек односельчан грамоте.

Дядя К. Шакурова – учитель-мулла Г.З. Шакуров (сидит слева)

Следующие четыре года наш герой провел в среднеазиатском регионе. Сначала он приехал в Самаркандскую область, образованную в составе Узбекской ССР в январе 1938 года, и продолжил учительствовать (преподавал фи-

зику и математику), был завучем и директором неполной средней школы. Не забывал и о продолжении собственного образования, окончив в 1939 году педучилище. Можно предположить, что, находясь в Средней Азии, молодой учитель трудился и в других областях Узбекистана, и в других республиках. Наверное, со временем Карям ага вырос бы в авторитетного педагога, В его семейном архиве до сих пор хранятся письма от благодарных учеников, полные искренней теплоты и любви. А для многих учителей он был примером.

Но начавшаяся Великая Отечественная война внесла корректировки в биографию Шакурова. На дворе был октябрь 1942 года, когда Камашинский райвоенкомат Бухарской области Узбекской ССР (по другим данным – Канибадамский райвоенкомат Ленинабадской области Таджикской ССР) призвал его на службу в Красную Армию. Судя по наградным документам 1943 года, можно утверждать, что герой статьи оказался в Бухаре, где к началу сталинградского наступления формировалась 156-я отдельная стрелковая бригада (156-я осбр). Ее костяк составили курсанты трех военных училищ, а остальной контингент – призывники среднеазиатских республик. Получился настоящий интернационал, и заместителю комбрига по политчасти М. Г. Халимову, нашему соплеменнику и уроженцу Уфимской губернии, очень пригодилось знание узбекского, казахского, туркменского и киргизского языков, которыми он овладел за годы службы в Средней Азии.

Дальнейший ход событий в этой бригаде описал соратник Каряма С. И. Френкель: «Очередную годовщину Октябрьской революции отметили в Бухаре, и через несколько дней полностью сформированную и оснащенную всем необходимым, кроме лошадей (все было рассчитано под конную тягу), бригаду погрузили в эшелоны и “зелёной улицей” перебросили в Астрахань. Через несколько дней прибыли монгольские лошади, и по уложенным на неокрепшем льду доскам бригада пошла через Волгу в калмыцкие степи догонять отступающее фашистское войско. Шли непрерывно длинными ночами по бескрайней, безводной калмыцкой степи, в полном боевом снаряжении, в трескучий мороз. Шли по 50–60 километров в сутки: такое расстояние отделяло колодец от колодца. Первым долгом поили лошадей, затем заливали кухни. Оставшийся мокрый песок бойцы доставали из колодца и сосали через тряпки, стараясь хоть немного утолить жажду. Совершив 300-километровый марш, мы догнали у конезавода им. Буденного (это название поселка. – Прим. Р.Ш.) отступавших немцев и вступили в наш первый бой».

Красноармеец К. Шакуров, 1942 год

Он длился с рассвета до вечера, когда противник покинул поселок. Но сражение привело к значительным потерям комсостава батальонного уровня. Тем временем к 21 января 1943 года бойцы 28-й армии, в которую входила 156-я осбр, выбили немцев из Калмыкии несмотря на их яростное противостояние. После этого перед армией поставили задачу освобождения Ростовской области. Противник, хоть и отступал, но был весьма силен и проводил контратаки. В январе 1943 года в Сальской степи два немецких танка частично раздавили на марше 2-й стрелковый батальон бригады. Тогда же погиб и ее командир полковник Г. Ф. Демурин.

Вот фраза из боевой характеристики 156-й отдельной стрелковой бригады, подписанной командованием 28-й армии 5 февраля: «Бригада вначале не проявляла должного упорства и стойкости в силу чего, а также из-за слабой подготовки понесла значительные потери, главным образом от авиации и танков противника. В дальнейшем приобрела некоторый боевой опыт, прошла боевую закалку и успешно выполняет поставленные задачи».

После участия в освобождении Сальска (22 января) и Ростова-на-Дону (14 февраля) бригада, успешно действовавшая в этих боях, двинулась к неведомому «Миус-фронту – колоссаль», о котором уже ходило немало разговоров. Так немцы назвали мощный оборонительный рубеж на реке Миус. Около двух лет они рыли здесь траншеи и ходы сообщения, возводили противотанковые и противопехотные минные поля, сооружали доты, дзоты, блиндажи и подземные укрытия. Общая протяженность траншей, окопов и ходов сообщения только на переднем крае вдоль берега, превышала расстояние от Миуса до Берлина. В среднем на 1 кв. км линии Миус-фронта приходилось до 20–30 оборонительных сооружений, около 1,8 тысяч мин. А зимой отвесные берега и склоны высоток гитлеровцы заливали водой, создавая неприступный ледяной барьер. Они утверждали, что русским его никогда не удастся прорвать.

В начале третьей декады февраля соединения и части 28-й армии вышли к этой реке, где после нескольких атак перешли к обо-

роне на восточном берегу водной преграды, так как прорвать рубеж весной не удалось. Самым страшным на Примиусье старожилы всегда считали 1942 год, когда за несколько дней все заснеженные балки, поля и холмы вокруг стали красно-черными от крови и шинелей красноармейцев. Это при том, что под снегом в этих полях уже лежали неубранными тела погибших в безуспешных декабрьских и январских попытках штурма немецких укреплений. Все склоны миусских холмов весной 1942-го были усеяны трупами.

На Миус-фронте. Июль 1943 года

Бой в Ростове-на-Дону при его освобождении, февраль 1943 года

Освобождение Сальского района, январь 1943 года

Штурм Миус-фронта, февраль 1943 года

Миусская оборона, которую бригада держала около двух месяцев, стала непомерно тяжелой и по другим причинам. Как вспоминал упомянутый С. Френкель. «Немцы закрепились на высоком правом берегу реки и нам пришлось окапываться и строить оборону под непрерывным огнем врага. Каждый метр за нашими окопами, на протяжении нескольких километров, находился под немецким прицелом. Транспорт не мог подойти к линии фронта, тонул в раскисшей весенней грязи. Каждый день с передовой снимали по взводу из роты, и бойцы шли двадцать километров в тыл и тащили оттуда к своим траншеям на своем горбу боеприпасы и продовольствие. Но в основном несли боеприпасы. В сутки солдат получал 150–200 граммов хлеба. Иногда по ночам давали треть котелка жидкого супа-баланды. И все... Голод жуткий...»

Однажды бойцы взвода связи, в котором имелась повозка и две лошади (штатная и трофейная), решили вторую лошадь съесть. И осуществили намерение, разделив еду между солдатами и угостив командование батальона. А утром выяснилось. что пропала «своя» лошадь. Это было чревато большими неприятностями, и связисты начали поиск. Пропажу (вернее, остатки пропажи) они обнаружили в землянке воинов батареи 45-мм пушек. Неизвестно, имел ли к этому какое-либо отношение артиллерист К. Шакуров, поскольку артдивизион 156-й бригады располагал и пушками 76 мм.

Кстати, как нашего героя определили в пушкари – неизвестно. Скорей всего, учли его познания и любовь к математике. Известно, что при комплектовании 156-й осбр в Бухаре там действовали курсы для связистов. Возможно, что имелись такие же курсы для будущих «богов войны». Начинал сражаться Карям наводчиком, а к концу войны стал командиром орудия.

Но это произошло позже, а пока артиллеристы ждали кары начальства за оприходованную «штатную» лошадь. К счастью, на следующее утро поступил приказ о выводе бригады в тыл на переформирование, и там о животных уже не вспоминали. Бойцам орга-

низовали помывку и «прожаривание» одежды от вшей, сносное питание. Стало прибывать пополнение, набранное из жителей освобожденных районов Ростовской области.

10 мая 1943 года на базе этого пополнения и остатков 156-й и 159-й отдельных стрелковых бригад в третий раз в ходе войны была сформирована 130-я стрелковая дивизия (130-я сд), которая вошла в состав 44-й армии. А отдельные артдивизионы названных бригад объединились в 363-й артиллерийский полк (363-й ап) – тоже 3-го формирования. Герой статьи в этом полку стал бойцом 3-й батареи 1-го дивизиона. Очевидно, что новую дивизию не только пополнили людьми, но и довооружили. По крайней мере, уже осенью Шакуров фигурировал в документах как наводчик орудия 122 мм.

Бронеколпак «Panzernest» с открытым входным люком. Вид сзади

Всего 10 дней формировалась дивизия, а затем ее бывалых бойцов снова ждал Миус-фронт. Оборона гитлеровцев здесь летом 1943 года состояла из трех полос. Первая, наиболее укрепленная, проходила по западному берегу реки, и ее глубина достигала 10 км. А общая протяженность миусского оборонительного рубежа вглубь была в пять раз больше. К началу лета здесь появилась новинка немецкой фортификации – перевозимый бронированный ДОТ под названием «Panzernest», который красноармейцы прозвали «крабом». Эти пулеметные гнезда выдерживали прямое попадание осколочно-фугасного снаряда танка Т-34–76. Линию по Миусу Гитлер называл «новой государственной границей Германии – нерушимой и неприкосновенной». Ей, по замыслу фашистов, предстояло стать фронтом мести за их поражение под Сталинградом.

Безуспешное июльское наступление наших войск продемонстрировало обоснованность этих расчетов противника. Прорвать Миус-фронт удалось лишь с третьей попытки, начавшейся 18 августа 70-минутной артподготовкой, в которой участвовали 1500 орудий и минометов. Менее чем за две недели «неберущийся» рубеж полностью пал, но по ярости атак, интенсивности боев и количеству жертв на единицу площади это было похоже на сталинградскую сечу в уменьшенном масштабе. По некоторым данным, общие потери РККА на Миус-фронте (убитые, раненые, пленные и пропавшие без вести) составили более 800 тысяч человек. По этому прискорбному показателю здешние сражения вышли на четвертое место после Ржевской, Сталинградской и Курской битв.

Участвовавшая в прорыве Миус-фронта 130-я сд затем в составе войск 44-й армии освободила 30 августа г. Таганрог, за что ей было присвоено наименование «Таганрогской». Вскоре кровопролитные бои завязались в районе Мариуполя, где 130-я и 221-я стрелковые дивизии, наступая вдоль побережья Азовского моря, встретили на подступах к городу сильное сопротивление противника. Придавая огромное значение Мариуполю, как морскому порту и промышленному центру, немцы в течение двух лет оккупации укрепляли его оборону. Господствующий правый берег реки Кальмиус, прикрывавший этот город с востока, был оборудован цепью укрепленных высот, которая получила у немецкого командования название «Миус-2».

Красноармейцы на немецком танке в освобожденном Таганроге, август 1943 года

8 и 9 сентября части названных дивизий несколько раз переходили в наступление, но успеха добиться не смогли. Некоторые населенные пункты и высоты по нескольку раз переходили из рук в руки. И только совместными усилиями морского десанта и пехоты, проведших комбинированную атаку с суши и моря, Мариуполь был очищен от фашистов в течение 10 сентября. Уличные бои в городе продолжались около 10 часов. За его освобождение и проявленные при этом доблесть и мужество 130-я Таганрогская стрелковая дивизия получила орден Красного Знамени.

Гитлеровцы хоть и начали откатываться на запад, но на некоторых направлениях оказывали серьезное сопротивление, используя для этого так называемые позиции «Ехидна Амфибия», проходившие от Урзуфа (побережье Азовского моря) через Куйбышево, Гуляй-Поле и далее на северо-запад. В бою около села Урзуф, состоявшемся 16 сентября, отличился младший сержант К. Шакуров. Несмотря на сильный артиллерийский и минометный огонь, он выкатил свою гаубицу на открытую позицию и в упор расстреливал наступающую под прикрытием танков пехоту противника. В результате было разбито два немецких пулемета и продвижение врага захлебнулось, что позволило нашим бойцам перейти к атакующим действиям. За эти действия Карям был на-

Мариуполь после освобождения, сентябрь 1943 года

Бой в Мелитополе, октябрь 1943 года

Билборд о потерях на Миус-фронте

гражден первой своей медалью – «За отвагу».

После боя его родной 363-й артполк, избежавший в тот день потерь, совершил марш на 25 км. Находилась в движении и дивизия, участвовавшая на следующий день в освобождении Бердянска, а в конце октября – г. Мелитополя, где пришлось с большим трудом прорывать еще одну линию укреплений, названную немцами «Вотан» – в честь бога древних германцев. За изгнание оккупантов из Мелитополя всем воинам 130-й сд объявили благодарность Верховного Главнокомандующего. Это была уже третья благодарность И. Сталина у Каряма и его однополчан. Первые две они получили за Таганрог и Мариуполь.

Новый 1944 год командный состав 363-го ап встречал на вечере в селе Ново-Петровка Запорожской области, освобожденном дивизией в середине сентября. Открывая мероприятие, командир полка гвардии майор П.И. Пустовой сказал, что 1944 год является годом окончательного разгрома фашизма и годом победы для Советского Союза. Но поторопился майор – до Победы оставалось еще более 16 месяцев тяжелейшей войны. И начался год с участия полка в Никопольско-Криворожской наступательной операции, проведенной с 30 января по конец февраля.

Немецким войскам была поставлена задача удержать свой единственный к тому времени плацдарм на левом берегу Днепра южнее Никополя. Он был важен для противника как в оперативном плане, так и экономическом – из-за местного марганца, необходимого Германии для производства высокопрочных сортов стали. И надо сказать, что в течение января и предшествующей осени гитлеровцам это удавалось. На их стороне оказалась и погода, поскольку как вспоминал впоследствии маршал А. М. Василевский, «… такой грязи и такого бездорожья, как зимой и весной 1944 года, не встречал ни раньше, ни позже. Буксовали даже тракторы и тягачи. Артиллеристы тащили пушки на себе. Бойцы с помощью местного населения переносили на руках снаряды и патроны от позиции к позиции за десятки километров».

Досталось в эти дни и нашему герою вместе с семью коллегами по орудийному расчету, так как их фронтовая спутница – 122-мм гаубица М-30 – в походном положении весила три тонны. Конечно, помогали машины и тягачи, но даже они порой увязали в жиже. Тем не менее, к исходу 8 февраля наши войска освободили от врага Никополь, и через три дня название этого города исчезло из немецких военных сводок. А в конце следующего месяца 130-я сд участвовала в овладении г. Николаевом и за это была награждена орденом Суворова II степени. После чего она, как и вся 28-я армия, была выведена в резерв Ставки Верховного Главнокомандования (ВГК). На доформирование в г. Новозыбков Орловской области бойцы прибыли поездом.

В конце мая армию передислоцировали пешим маршем на центральный участок советско-

Расчет 122-мм гаубицы М-30 в бою, БССР, июль 1944 года

Бои в Польше, лето 1944 года

На огневой позиции, июнь 1944 года

Фронтовые дороги, 1944 год

германского противостояния, где в первой половине лета 1944 года воины 130-й сд и 363-го ап в рядах 1-го Белорусского фронта стали участниками боев по прорыву мощной обороны фашистов в Белоруссии и освобождению городов Клецк, Слуцк, Барановичи, Брест. В тяжелейших боях под Бобруйском был эпизод, когда на батарею, в которой воевал Шакуров, немцы двинули 29 танков. Но наши «пушкари» не оробели и быстро подбили пять из них. Экипажи остальных бронемашин передумали продолжать атаку.

В конце июля дивизия вступила в Польшу и включилась в сражения по захвату плацдарма на западном берегу реки Нарев вблизи Варшавы. Потом, после месячного нахождения в резерве Ставки ВГК, ее в составе армии перебросили осенью к границе с Восточной Пруссией и подчинили 3-му Белорусскому фронту. Еще раз процитируем С. Френкеля – одного из сослуживцев героя нашей статьи: «В Пруссии, в конце 1944 года наше наступление застопорилось. Там у немцев, как говорили, было 14 «эшелонов» оборонительных линий, и «прогрызть» мы их тогда не смогли. В декабре сорок четвертого стояли в обороне».

Отметим, что за тот год бойцы 130-й сд получили пять благодарностей Верховного Главнокомандующего, а дивизия была награждена орденом Ленина. Да, судя по всему, это соединение умело доблестно и мужественно сражаться с противником, бережно относясь к доверенному вооружению.

Старший сержант К. Шакуров, 1945 год

Спустя десятки лет Карям эфенди подчеркнул в интервью журналисту: «Артиллеристы пуще жизни своей берегли свои орудия. Первым делом мы окапывали орудия, готовили их к бою, а потом уже рыли окопы и для себя».

Бои 1945-го начались для него и его однополчан 13 января, когда 28-я армия начала прорывать защитные редуты врага на гумбиненском направлении. За десять дней боев ее войска во взаимодействии с 5-й армией преодолели три сильные неприятельские полосы обороны, продвинулись вглубь Восточной Пруссии на 30–35 км и заняли свыше 100 населенных пунктов, в том числе важный коммуникационный узел – г. Гумбинен.

После этого они перешли к преследованию противника и освобождению еще ряда мест проживания местного населения. Так, 29 января с боями были заняты крупные населенные пункты Ляптау, Молленен, Зидлунг, Людвигсвальде, Альтенберг, Мансфельд, Тарау, Шромбенен, Штольценфельд, Гросс Лянгвальде, Лангхайм, Штурмхюбель, Рессель, Гизевен и ряд железнодорожных станций. Причем в боевых действиях у Штольценфельда снова отличился К.Шакуров, ставший старшим сержантом и командиром орудия 2-й батареи 1-го дивизиона. В числе первых переправившись под вражеским огнем через реку Алле, он прямой наводкой вел обстрел немцев и сорвал их контратаку, уничтожив станковый пулемет и восемь гитлеровцев. За это нашего соплеменника наградили второй медалью «За отвагу». Через день в бою на названной реке был тяжело ранен командир 130-й сд К.В. Сычев, вследствие чего расставшийся с дивизией.

А его соединение уже с новым комдивом сражалось на балтийском побережье юго-западнее Кенигсберга, а затем, проведя трехнедельный отдых и доформирование с боевой учебой, в апреле переехало по железной дороге в окрестности столицы Рейха и вошло в состав войск 1-го Украинского фронта. Здесь оно участвовало в окружении и разгроме 200-тысячной группировки противника около Берлина. Для этого 130-й сд пришлось стать фронтом на восток. Карям абый после войны вспоминал, как он и несколько артиллеристов сдерживали на лесной поляне попытки группы фашистов

Кенигсбергская операция, 1945 год

прорваться из «кольца». Чуть выступят немцы из леса – наши открывали огонь. А потом гитлеровцы пошли в психическую атаку, но и ее сумели отбить красноармейцы. Так продолжалось трое суток – до поддержки пушкарей авиацией. После этого враг начал сдаваться.

Закончила войну дивизия на территории Чехословакии, приняв участие в Пражской операции. В последнем году войны ее воинам шесть раз объявлялась благодарность И. Сталина, а 363-й артполк был награжден орденом Красного Знамени – за овладение городом Гумбиннен и проявленные при этом доблесть и мужество. В конце мая 130-я стрелковая Таганрогская, орденов Ленина, Красного Знамени и Суворова дивизия совершила пешим порядком марш в Брест. где летом была расформирована.

Вскоре наш герой вернулся на малую родину. намереваясь продолжить учительскую деятельность. Но увидев тамошние преобразования, связанные с открытием около Шугурово промышленных запасов татарстанской нефти, он отправился в январе 1946 года к начальнику недавно созданного Шугуровского укрупненного нефтепромысла. Тот, узнав, что Шакуров преподавал математику, принял его на работу бухгалтером, но предупредил: «Специалистов по бухгалтерии практически нет. Тебе придется самому вникать во все».

Так любовь к математике снова сыграла судьбоносную роль в биографии Каряма Ризаковича. Его старательность, пунктуальность и тяга к самообразованию позволили довольно быстро перейти от познания азов бухгалтерии к ее премудростям. Уже через четыре месяца фронтовика назначили старшим бухгалтером, а с июля 1950 года – заместителем главного бухгалтера Шугуровского нефтепромысла. При этом он через два месяца поступил в вечернюю школу рабочей молодежи.

Отметим, что после открытия в июне 1948 года богатейшего Ромашкинского месторождения девонской нефти возле д. Тимяшево Новописьмянского района центр нефтедобычи переместился из Шугурово в Новую Письмянку. Появились и новые нефтепромыслы: Ромашкинский № 1, Минибаевский. Когда в 1950 году на базе трех упомянутых нефтепромыслов создали нефтедобывающий трест «Бугульманефть», Шакурова перевели старшим бухгалтером на Ромашкинский нефтепромысел № 1.

Прошло шесть лет, и он стал главным бухгалтером нефтепромыслового управления (НПУ) «Бугульманефть», возникшего при реорганизации названного треста. Это НПУ, располагавшееся в районе с. Новая Письмянка, в 1961 году переименовали в «Лениногорскнефть», потому что село с августа 1955 года получило статус города с названием Лениногорск.

Офис НГДУ «Лениногорскнефть», 2017 год

Для нового города НПУ «Лениногорскнефть» (с 1970 года – НГДУ «Лениногорскнефть») стало градообразующим предприятием и главным застройщиком. Многие денежные средства шли через его бухгалтерскую службу. И все они доходили до цели, поскольку этой службе и руководству управления были присущи не только ответственность, но и кропотливость в делах. К тому же с 1966 года главбух НПУ имел высшее образование, так как окончил финансово-экономический институт.

Возглавляемая им бухгалтерия знала суммы прихода и расхода денег, связанных с добычей «черного золота», величину затрат и средств, которые можно выделить на производственное строительство, возведение новых и реконструкцию действующих социальных объектов. А суммы были немалыми – ведь в начале 60-х годов «Лениногорскнефть» стало крупнейшим управлением по добыче нефти в СССР. Когда 14 мая 1971 года нефтяники ТАССР добыли первый миллиард тонн углеводородного сырья, то вклад лениногорцев составил 20%.

Руководителям управления работать с Карямом Ризаковичем было непросто, но надежно. Надежность обеспечивал полный порядок, который имелся в документах, финансах и налоговой деятельности. А «непростоту» формировала его педантичность, которая позволяла находить разумную середину в подходе к делам, не сваливаясь ни в образ неприступного «мистера нет», ни в подобие своего парня с установкой «чего-с изволите». Благодаря этому качеству главбух давал «добро» только после скрупулезного анализа с опорой на свод законов и правил.

Возглавлявшему в конце прошлого века НГДУ «Лениногорскнефть» ОАО «Татнефть» Р.Ф. Нурмухаметову запомнились нередко случавшиеся диалоги с нашим героем, которые проходили по следующей схеме. «Карям Ризакович, надо бы решить такой-то вопрос», – говорил ему руководитель. На что главный бухгалтер, не раздумывая, отвечал: «Согласно постановлению наркома финансов Зверева от 1937 года, это будет незаконно».

«На дворе уже 90-е годы», – напоминал Рафаиль Саитович. «А Вы покажите мне документ, который его отменил», – спокойно произносил Шакуров. Но на следующее утро приходил с готовым решением, которое было законно и давало пользу как предприятию, так и городу.

Педантичность не мешала герою статьи воспринимать новации и соответствовать реалиям времени. Он первым среди коллег, трудившихся на предприятиях объединения «Татнефть», внедрил журнально-ордерную и другие новаторские системы и методы бухучета. Благодаря его усилиям бухгалтерия «Лениногорскнефти» подружилась с компьютеризацией.

Карям Ризакович пользовался заслуженным авторитетом в «Татнефти», а также в финансовых структурах и банковских учреждениях молодого города. А его подчиненные говорили, что по своему духу он продолжал быть Учителем и Наставником. Вот их воспоминания о К. Шакурове: «Мы всегда помнили его главные заповеди – ни к одному документу, ни к одной цифре не относись бездумно и безответственно. Не понимаешь – разберись сам или попроси объяснить того, кто опытнее», «Он для нас был учителем: и в работе, и в жизненных ситуациях. Всегда поддерживал наше решение учиться дальше, тактично помогал и наставлял молодых». Многие из его воспитанников возглавляли потом бухгалтерии предприятий Лениногорска и объединения «Татнефть».

А сам он со временем стал ветераном татарстанской нефти, примерная деятельность которого была отмечена медалью «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина», званием «Заслуженный экономист РСФСР» и Почетной грамотой Министерства нефтяной промышленности. Росло у Каряма абый и количество боевых наград. К упомянутым двум медалям «За отвагу» и медалям «За взятие Кенигсберга», «За взятие Берлина», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» добавились юбилейные знаки отличия и орден Отечественной войны II степени.

В 1992 году К.Р. Шакуров, возглавлявший бухгалтерскую службу НГДУ «Лениногорскнефть» в течение 36 лет, отправился на заслуженный отдых. Через три года ему присвоили звание «Почетный гражданин г. Лениногорска». А через 15 с половиной месяцев после этого – 1 декабря 1996 года – Карям Ризакович скончался, не дожив несколько дней до своего 78-летия.

Общение с этим честным человеком, беспредельно преданным своей работе, определило жизненную позицию его потомков. Так, сын Анвар Карямович создавал организации «Строитель», «Джадит», ООО «Север», ООО «ШАРЛ», наладил производство аккумуляторных батарей. В 2005 году в Казани ему был вручен диплом «Эколидер», а годом позже присвоено звание «Топ-менеджер России». В 2009 году фамилия Анвара эфенди занесена в книгу «Лучшие люди Приволжского федерального округа». Тогда же генеральный директор ООО «ШАРЛ» был отмечен как спонсор прошедшего в России и сопредельных странах Марша заповедников и национальных парков.

Сын К. Шакурова Анвар

А внук нашего героя – Рафаэль Анварович – породнился с нефтяной сферой, работая на севере. Добыча «черного золота» привлекла и правнука Артура, обучавшегося на стыке первого и второго десятилетий XXI века в Лениногорском нефтяном техникуме. Именно он подготовил в то время материал о трудовой доблести поколений Шакуровых на литературный конкурс «Труд ради жизни», посвященный 60-летию «Татнефти». В качестве эпиграфа Артур выбрал строчки из произведения испанского драматурга Лопе де Веги:

«Нет! Никогда не умирает тот,
Чья жизнь прошла светло и беспорочно,
Чья память незабвенная живет,
В сердцах людей укоренившись прочно».

Да, живет память о Каряме абый! Два года назад в газете «Лениногорские вести» была опубликована большая статья А. Габбасовой о нем под названием «Сорок лет на службе нефти и городу». В ней наш герой назван легендарной личностью, очень любившей Лениногорск и старавшейся, чтобы он был комфортным. Ныне гости города видят в нем жемчужину Татарстана, а это – результат деяний команды нефтяников, в которую входил умелый, избежавший ранений артиллерист и мудрый главбух, проработавший на бухгалтерской ниве 46 лет. Внесли лепту в дело незабвения Каряма Ризаковича и мы. Все-таки он не только наш соплеменник, но и земляк, хоть и с небольшим стажем.

И поныне с теплотой вспоминают его жители разных населенных пунктов Самарской области. Одни знали Г.З. Нафикова как камышлинского комсомольского работника, бывшего настоящим вожаком молодежи, другие – как председателя колхоза, обеспечившего радостные перемены в жизни сельчан; третьи – как многолетнего «хозяина» Челно-Вершинского района, нацеленного на его развитие; четвертые – как одного из руководителей областного объединения по плодоовощной продукции. Кроме того, известны позитивные отклики людей, «пересекавшихся» с Габдельхаем Закиевичем в иных ситуациях: при пребывании в учебных аудиториях или за шахматной доской, по соседским или фермерским делам-заботам. Чаще всего эти отклики и воспоминания самарцы завершали фразой «Всем бы такого руководителя», подкрепляя ее следующими словами: светлый человек, деятельный и добрый, умный и интеллигентный, справедливый и большой души.

Рашид Шакиров

«ПЕРВЫЙ» ДВУХ РАЙКОМОВ

Родившись 17 марта 1931 года, герой данной публикации стал пятым ребенком в бедной крестьянской семье Заки Нафиковича и Гайши Шакировны Нафиковых, проживавших в деревне Новое Мансуркино Похвистневского района Средневолжского края (ныне – Самарской области).

По поводу названия района надо сделать небольшое уточнение. Дело в том, что осенью 1930 года президиум крайисполкома утвердил ходатайство 1-го районного съезда рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов от 5 января того же года «О переименовании Похвистневского района в Сталинский». Этим же постановлением центр района перенесли со ст. Похвистнево в село Сосновка, которое переименовали в село Сталино, и возбудили ходатайство перед Президиумом ВЦИК об утверждении данного решения.

Поэтому с 8 сентября 1930 года в районных и краевых документах район назывался Сталинским, а в республиканских и всесоюзных – Похвистневским (с 1932 года – Сосновским). Разнобой в названиях завершился лишь в конце лета 1934 года. когда после отклонения упомянутого ходатайства Средневолжского крайисполкома Сосновский район был переименован в Похвистневский с центром в р. п. Похвистнево.

Получается, что почти до трех с половиной лет наш мальчуган жил, по мнению Самары, в Сталинском районе, а по мнению Москвы, – в Похвистневском и Сосновском. Так, в справочнике «Список населенных пунктов Средне-Волжского края, 1931», изданном в Самаре, его малая родина указана в Сталинском районе.

За год до появления на свет Габдельхая его родители вступили в колхоз, который тогда имел 15 лошадей и 30 коров, а также шесть конных плугов и пять борон. Затем Заки ага 14 лет работал заготовителем сельпо и в конце 40-х завершил трудовую деятельность. А мама паренька была домохозяйкой.

Сам же он с 1939 по 1946 год учился в Ново-Мансуркинской семилетней школе и в полной мере познал трудности военного лихолетья. Своих воспоминаний об этом периоде школьник не оставил, но из слов его ровесников-односельчан, поведавших потомкам о жизни в тылу, складывается довольно четкая картина существования новомансуркинцев в годы войны.

Вот некоторые мазки памяти мальчишек военного лихолетья: «После уроков в школе шел, как и все, в колхоз. Занимались прополкой, собирали колоски, сушили зер-

но на току, помогали убирать хлеб. Зимой помогал столярам в столярном цехе» (А.Ф. Сулейманов); «пас колхозных лошадей, помогал на посевных и уборочных работах. Дома таскал воду, работал на огороде, на зиму заготавливал дрова» (Г.С. Шареев).

Приведем слова и их сверстниц: «Ходила утром в школу, потом помогала маме в колхозе, на лесопилке. А по вечерам собирались женщины с девочками и вязали носки, варежки и отсылали их на фронт» (Х.Г. Гарифуллина); «Голодали, собирали по полям мерзлую картошку. Летом лесной лук рвали, лебеду, молодую крапиву. Из этой травы лепешки делали. Еще сусликов ловили, обдирали, на костре зажаривали – тем и питались» (Б.М. Каримова).

Эта триада – «школа – работа – чего бы поесть» – была знакома и нашему герою. Окончив седьмой класс, он в течение двух лет трудился на разных участках в местном колхозе «Восток». Дела в нем шли неважно, что подтверждается строчками решения исполкома райсовета: «годовой отчет колхоза за 1946 г. утвердить, а работу правления колхоза признать неудовлетворительной». Тем не менее хозяйство направило юношу на годичное обучение в Кинель-Черкасскую ветеринарную школу. Вернувшись оттуда, комсомолец Г. Нафиков почти год работал младшим ветфельдшером в родном колхозе, а осенью 1950 года стал учащимся Камышлинского сельскохозяйственного техникума.

Но в начале третьего курса его призвали в Советскую Армию и направили в пограничные войска МВД СССР, базировавшиеся в Прибалтике. Службу наш герой начал курсантом окружной школы сержантского состава. Через год он был назначен командиром отделения учебного пункта, потом – командиром маневренной группы, а после – старшиной одной из пограничных застав 8-го Вентспилсского пограничного отряда (в/ч 2335), обеспечивавшего охрану государственной безопасности на морских рубежах Советского Союза.

После распада страны отряд передислоцировался из Латвии в г. Пыталово Псковской области, где 4 мая ежегодно отмечал свой день части. К сожалению, не удалось выяснить, появлялся ли на праздничных мероприятиях 8-го Пыталовского (Вентспилского) пограничного отряда майор запаса Г. Нафиков, получивший это звание в 1977 году.

В конце рабочего дня в новомансуркинском колхозе «Восток»

Но мы забежали вперед, поэтому возвращаемся в 1955 год, когда демобилизованный и приобретший первые навыки руководства старшина приехал в Камышлу для продолжения обучения в техникуме. Здесь его сразу избрали секретарем комитета ВЛКСМ учебного заведения на общественных началах. А через год снова выбрали на это место, поскольку Нафиков с работой справлялся, оставаясь при этом способным и дисциплинированным учащимся, который пользовался авторитетом не только у молодежи, но и у преподавателей. Бывшая в то же время секретарем комсомольской организации Камышлинской средней школы Д. Валитова помнит, как они состязались с Габдельхаем по насыщенности и эффективности комсомольских дел в своих коллективах.

Летом 1957 года кандидат в члены КПСС Нафиков получил техникумовский диплом по специальности «зоотехния» с присвоением квалификации младшего зоотехника. Однако поработать в соответствии со средним специальным образованием не успел, так как тогда же был избран вторым секретарем Камышлинского райкома ВЛКСМ. В этой должности Габдельхай трудился ровно год, занимаясь организацией идеологической деятельности среди комсомольцев и молодежи. Судя по всему, это дело ему было по душе, а главное – оно у него получалось, поскольку у парня был настрой на новаторство, поддержку инициатив и конечный результат.

Так, пленум районного комитета ВЛКСМ в январе 1958 года поддержал начинание пионеров Ерилкинской семилетней школы по озеленению своего заведения и села, по закладке плодово-ягодного сада и по выезду с концертами на молочно-товарные фермы, в бригады и соседние колхозы. Тогда же получили одобрение действия школьников райцентра по созданию ученических производственных бригад в местных хозяйствах. Руководителю такой бригады и секретарю комсомольской организации школы А. Тухбатову дали слово на одном из районных комсомольских фору-

мов. Райком взял курс на организацию комсомольско-молодежных коллективов на селе. И если в 1954 году их просто не было, то к лету 1958 года в районе насчитывалось 9 молочно-товарных, 6 овцеводческих и 4 свиноводческих комсомольско-молодежных ферм. Привлекали конкретикой и годовые соцобязательства районной комсомолии: посадить и вырастить 7000 деревьев, вырастить и откормить 16 тысяч птиц, 2000 свиней и т. д.

Тем же летом камышлинские юноши и девушки, как и их сверстники страны, впервые отмечали День советской молодежи. Так что сама жизнь шла навстречу новаторским устремлениям Нафикова. Добавим, что при нем у РК ВЛКСМ появились комиссии по улучшению политико-воспитательной работы и по улучшению физкультурно-спортивной, военно-массовой работы. Вполне логично, что в августе 1958 года активного и умелого Габдельхая избрали первым секретарем Камышлинского райкома комсомола.

Более трех лет он трудился на этом посту, высвечивающем сущность человека довольно быстро, причем лучше всяких тестов и полиграфов, поскольку молодежь прививку от формализма не имеет и к политической трескотне равнодушна. Да и от внимательных глаз на деревне не спрятаться. И что заметили эти пытливые глаза? А то, что наш герой к деятельности в райкоме относился честно, был скромен и пользовался авторитетом как умелый организатор. Почетный гражданин Камышлинского района Ф.А. Зайнуллин, бывший в те годы инспектором районо и членом одной из упомянутых комиссий при РК ВЛКСМ, запомнил Нафикова как очень активного работника, который не любил шумихи и умел спокойно принимать обдуманные решения, находя общий язык с самыми разными людьми.

Продолжал Габдельхай и высказывать новые идеи, многим из которых удалось дать прописку в жизни. Например, в 1959 году в районе впервые был организован межколхозный пионерский лагерь у поселка Бузбаш, который спустя два года принял за лето 140 детей и подростков. Как отмечено в статье газеты «Камышлинские известия», вышедшей к 80-летию комсомола, в 1959 году прошли и первый конкурс «А ну-ка, девушки, а ну-ка, парни», и первый праздник проводов зимы с лучшими тройками из Байтугана. А художественную самодеятельность камышлинцев хвалили в масштабах области. Сильны были и агитбригады, поднимавшие настроение всем, занятым на посевной и уборке урожая.

После отрядного сбора пионеров 5 «Б» класса, Камышла, 1959 год. Нафиков – во втором ряду снизу

В том же 1959-м в райцентре провели показательный отрядный сбор пионеров 5 «Б» класса, на который герой этой статьи пригласил не только свой актив, но и работников районо, учителей из других сел. С его подачи в школах появились вожатые из числа активных молодых производственников. А сам комсомольский вожак района был задействован в составе оргкомитета, который готовил праздничные мероприятия в честь Сабантуя и Дня советской молодежи. Соратники же Габдельхая приступили к ведению передач «Комсомольского прожектора» по местному радио, которые звучали на татарском и русском языках, а для молодежи райцентра – еще и в «живом» исполнении перед началом танцевальных вечеров. Год спустя с подачи райкома ВЛКСМ в Камышле состоялся слет выпускников средних школ, где обсуждался вопрос их закрепления на селе.

В то время большое внимание уделялось кукурузе. Поэтому райком комсомола призвал всех молодых и юных кукурузоводов взять шефство над выращиванием высоких урожаев этой культуры и создать звенья или бригады по уходу за ее посевами. Выступая ранней весной 1961 года со статьей на эту тему в районной газете «Путь к коммунизму», Г. Нафиков отмечал, что в походе за большие сборы зеленой массы «королевы полей» заняты 52 комсомольских механизированных звена, которые участвуют в месячнике обкома ВЛКСМ по вывозу удобрений на кукурузные поля.

Подчеркнем, что первый секретарь райкома комсомола не только инициировал и организовывал, не только выступал с деловыми речами и докладами на сборах актива и пленумах. Он еще был и непосредственным участником многих действ. Назовем поездки

по комсомольско-молодежным коллективам в селах, по колхозным комсомольским собраниям, по клубным учреждениям. Впро-

С шефами из Татарского обкома ВЛКСМ, Камышла, 1960 год

чем, слово «поездки» здесь не совсем уместно, поскольку никакого транспорта у райкома не было. Ходил Нафиков и его коллеги пешком, иногда удавалось «присоседиться» на досаафовский мотоцикл или договориться с кем-то о тяге на лошадином ходу.

Бывшая вторым секретарем райкома ВЛКСМ Д. Валитова вспоминает, как она с Габдельхаем и инструктором РК возвращались зимой с комсомольского собрания из села Бакаево. Эти мероприятия тогда заканчивались поздно, и в обратный путь камышлинцы стартовали в два часа ночи под звуки усиливающейся метели. Увидев беспокойство в глазах девушки, Нафиков, исполнявший роль кучера, успокоил ее: «Не бойся, Дильбар! Лошадь дорогу найдет».

Дильбар Мухтабаровна (ныне – Шигапова) обрадовалась, когда узнала о подготовке публикации про Нафикова. «У удивительно трудолюбивого Габдельхая, – сказала она, – работа всегда стояла на первом месте. Он любил, ценил и понимал людей. Сам был разносторонне подготовленным, много читавшим и знавшим парнем с чистой душой. Находил время, чтобы играть в спектаклях на русском языке, которые ставились в РДК. И еще отмечу его принципиальность».

По поводу принципиальности можно привести такой пример: летом 1961 года Нафиков настоял в ходе пленума РК ВЛКСМ на освобождении от обязанностей секретаря комсомольской организации колхоза «Путь Ленина» с занесением строгого выговора в учетную карточку за развал союзной работы среди молодежи. Не ленинским путем шел тот секретарь.

Чтобы у читателя не сложилось впечатление, что автор захваливает героя данного материала, добавлю в бочку меда несколько ложек дегтя. Конечно, Нафикова не отнесешь к разряду суперменов, у которых в итоге получается абсолютно все. Упущения в его деятельности имелись, и порой они были весьма заметными. Так, 4 мая 1960 года газета «Волжский комсомолец» в статье «Кто противостоит мулле» сильно критиковала районную комсомольскую организацию за недостатки в антирелигиозной пропаганде. А через девять дней молодежный лидер района бледнел и краснел на бюро обкома ВЛКСМ, где ему указали пути улучшения этой работы.

Не удавалось Габдельхаю и его «штабу» в должной мере привлечь в вечерние школы работающую молодежь, имевшую только начальное образование; создать в районе футбольную и волейбольную команды, наладить должную лекционную деятельность в молодежных аудиториях, справляться в полной мере с выполнением соцобязательств и планомерным развитием движения комсомольско-молодежных коллективов в хозяйствах. Эти и другие минусы были ему известны, но свести их быстро на нет не удавалось.

Все-таки объем положительных дел заметно перевешивал, и об этом говорили приезжавшие в район представители органов власти и управления из Куйбышева. А райком КПСС, присмотревшись к Нафикову, предложил ему осенью 1961 года поработать инструктором в своем аппарате. Но уже в феврале следующего года Габдельхай, названный в характеристике способным, инициативным и дисциплинированным партработником, стал заведующим организационно-инструкторским отделом Камышлинского райкома КПСС. Говоря военным языком, он возглавил штаб районного комитета партии, обеспечивавший связь с первичными организациями, их секретарями и активом.

Каким-то образом наш герой смог в это время помочь получить квартиру упомянутому выше А. Тухбатову и его маме – вдове фронтовика и инвалиду по зрению с детства, которую неоднократно избирали депутатом районного совета и заседателем райсуда. Видимо, запомнил зав. отделом школьника-активиста, ставшего студентом Куйбышевского мединститута. А узнав про общественную активность его матери и проживание семьи в полуразрушенной избушке, решил помочь. Почетный гражданин района Атлас Мугатабарович Тухбатов, много сделавший для малой родины по части развития здравоохранения и культуры. и сегодня с волнением говорит о той неожиданной помощи Нафикова.

Заведовал отделом Габдельхай Закиевич недолго – лишь до

конца 1962 года, когда расформировали Камышлинский район, переведя его в состав другого района – Похвистневского. Поэтому

Среди комсомольских активистов северной зоны области на областном слете, Исаклы, 1960 год

следующие три месяца наш соплеменник трудился инспектором-парторганизатором партийного комитета Похвистневского производственного колхозно-совхозного управления. Он часто выступал среди населения с лекциями и докладами, общался с сельчанами и руководителями трудовых коллективов. Тем временем 14 февраля 1963 года объединили два колхоза бывшего Камышлинского района – им. Коминтерна и «Большевик», а десять дней спустя на объединенном собрании колхозников провели выборы нового председателя. Партком колхозно-совхозного управления рекомендовал на это место Нафикова, и члены хозяйства проголосовали за него.

Новый председатель колхоза имени Коминтерна, учившийся в то время заочно уже на третьем курсе Куйбышевского сельхозинститута (КСХИ), показал себя здесь не только умелым организатором, понимавшим значение боевитости парторганизации, но и руководителем новой формации: грамотным, интеллигентным и выдержанным, вдумчивым и обходительным, честным и добрым. По отзывам жителей села Старое Ермаково, такого председателя они раньше не видели никогда и не предполагали, что они бывают. «Его появление у нас тогда казалось каким-то озарением», – поделился своими юношескими впечатлениями известный самарский краевед Ф.Х. Шириязданов.

В своей книге «История села Старое Ермаково» Фарид Хамитович описал некоторые действия Нафикова и реалии того периода: «В 1963–1964 годах в колхозе строится ремонтный цех МТМ (машинно-тракторных мастерских. – Прим. Р.Ш.). Со временем там появляются токарный, аккумуляторный, слесарный цеха и цех по ремонту двигателей. Подводится тепло и создаются нормальные условия для работы. Вскоре был построен и красный уголок. ... Тяжелые работы стали выполняться с помощью механизации, и жизнь колхозников стала налаживаться. Дома с соломенными крышами перекрывались шифером и жестью. Строятся новые, большие дома. Заработная плата с трудодня переходит на денежную оплату. У людей появляется возможность приобрести одежду, мебель. Народ стал есть хлеб до насыщения. Политика привязки к колхозам закончилась. Людям стали выдавать паспорта».

В самом конце 1963 года наш председатель побывал на школьном вечере, где вручил ценный подарок 16-летнему ученику М. Юсупову, который, отработав в колхозе 435 трудодней, занял первое место среди школьников, Прошло чуть больше 20 лет, и Мазит Закиевич Юсупов стал одним из преемников Нафикова на посту председателя колхоза имени Коминтерна, сделав его одним из крупнейших и передовых хозяйств Клявлинского района. А самому Мазиту эфенди позже присвоили звание почетного гражданина Камышлинского района, снова появившегося на карте области в начале 90-х.

Г.З. Нафиков, 1963 год

Дело в том, что в 1965 году Камышлинский район передали из Похвистневского в восстановленный Клявлинский. В связи с этим началось формирование органов власти и управления Клявлинского района. На должность второго секретаря райкома КПСС был предложен Г. З. Нафиков.

Архивные документы тех лет сохранили дух нацеленности новой руководящей «команды» партийцев на мобилизацию сил жителей «воскресшего» района для достижения перемен в социально-экономической жизни. Так,

С коллегами по комсомольской работе, Камышла, 1961 год

в 1965 году был созван районный слет ударников коммунистического труда и передовиков сельского хозяйства и промышленности, Кроме того, состоялись теоретическая конференция для клявлинских членов КПСС на базе колхоза «Аврора» и районная конференция молодых коммунистов, на которой с докладом в кинотеатре «Колос» выступил наш герой. В качестве докладчика он держал речь и на трех (из пяти) семинарах секретарей первичных парторганизаций, проведенных в первый год работы.

Эти и другие усилия-мероприятия способствовали продуктивному труду сельчан. Достаточно сказать, что если в 1965 году в районе было собрано 674 тысячи центнеров зерна, то в 1966-м – 684 тыс. ц, а в 1967-м – 905 тыс. ц. Ежегодно росла и средняя урожайность зерновых с гектара, чего, правда, не наблюдалось при выращивании картофеля и кукурузы. А животноводы обеспечили нарастание удоев молока и произведенного мяса. Увеличивался ежегодно и средний настриг шерсти с одной овцы, хотя району не удавалось выполнять план продажи шерсти государству.

То есть работа шла, но с переменным успехом, и в ней нашел свое место Габдельхай Закиевич, окончивший в этот период КСХИ по специальности зоотехния с присвоением квалификации ученого зоотехника. Однако осенью 1967 года он расстался с районом и отбыл в Москву, так как стал слушателем ордена Ленина Высшей партийной школы при ЦК КПСС. Поход за вторым высшим образованием (на сей раз – партийно-политическим) закончился через два года успешной сдачей госэкзаменов.

Из столицы Нафиков прибыл в распоряжение Куйбышевского обкома КПСС и был утвержден в нем инструктором отдела организационно-партийной работы. Сотрудники этого отдела, как правило, считались первыми кандидатами на выдвижение по партийной или хозяйственной линии. В случае с Габдельхаем эфенди это сработало через 17 месяцев. В декабре 1970 года его назначили начальником управления сельского хозяйства Челно-Вершинского райисполкома. Хоть и многонациональным был район, но имя-отчество героя нашей статьи немногим удавалось воспроизвести правильно и без запинки. Поэтому он стал Григорием Захаровичем, который быстро зарекомендовал себя и здесь умелым организатором производства, требовательным к себе и подчиненным, энергичным в делах.

Уже в конце ближайшего лета его избрали первым секретарем Челно-Вершинского райкома партии. Находился на этой должности Нафиков ровно десять лет и, думается, получал удовольствие от своей деятельности, поскольку энергия 40-летнего мужчины, обрамленная немалым опытом выборной работы в районах, подкрепленная солидным багажом знаний и украшенная привлекательными человеческими качествами, позволяла вдохновлять его сторонников на преобразования и преодолевать сопротивление скептиков.

Спустя почти полвека удалось услышать и прочитать отзывы о нем бывших соратников Григория Захаровича, входивших в руководящий актив района и известных многим челновершинцам, а также в масштабах области. Приведем выжимки из их фраз об интересующем нас первом секретаре райкома КПСС (должности некоторых будут указаны ниже в статье): «этого человека я называю старшим братом, крестным отцом, сыгравшим очень большую роль в моей судьбе и судьбе района» (заместитель Главы района Г.С. Гусев), «добрейшей души человек, который во все вникал и никого не оскорблял, народ его уважал» (А.А. Кондратьев), «очень хороший специалист и умный человек, побольше бы таких руководителей» (Г.И. Комаров), «справедливый, нормальный руководитель» (А.П. Сергеев), «славный человек» (секретарь парткома колхоза «Маяк Ильича» Р.М. Галимов), «человек

с большой буквы» (Н.Ф. Бобриков), «настоящий партийный бюрократ в хорошем смысле слова и, в то же время, хваткий деловой человек» (А.Н. Окружнов), «принимал живое участие в становлении молодых руководителей, его воспитанники были востребованы и при следующих первых секретарях РК КПСС» (глава района И.М. Евдокимов).

Да, подбору и расстановке кадров опытный аппаратчик уделял большое внимание. Он приглядывался к молодым специалистам, узнавал мнение о них в альма-матер, «пропускал» их через будни партийной и хозяйственной работы, направлял в Саратовскую ВПШ, постепенно продвигая по служебной лестнице. Вместе с тем Г. Нафиков ценил умелых руководителей-фронтовиков и практиков, находя общий язык с местными «звездами». С 1976 года в районе начал действовать штаб по подготовке специалистов для хозяйств, направлявший на учебу в вузы и техникумы колхозных стипендиатов. И если в начале 70-х среди руководителей среднего звена насчитывалось лишь 16% специалистов сельского хозяйства, то к 1978 году их представительство выросло в 2,5 раза.

Высшая партийная школа при ЦК КПСС, 1968-1969 годы

В начале следующего десятилетия по решению бюро РК КПСС была создана районная школа для руководителей среднего звена. А многие коллективы поддержали почин механизаторов колхоза «Путь к коммунизму» по подготовке комбайнеров в зимнее время из числа трактористов. По инициативе Нафикова в одном из хозяйств организовали годичную школу повышения квалификации доярок, которые стали приезжать сюда на недельную учебу из других колхозов и совхозов.

По инициативе райкома КПСС был изучен и опыт некоторых передовых хозяйств страны и области по ведению животноводства. После обсуждения на пленуме районного комитета партии пу-

С делегацией района на торжествах по случаю 30-летия Победы, Куйбышев, 1975 год

Новации появились и в организации производственных работ. Так, по примеру Героя Социалистического Труда ростовского механизатора Н.В. Бочкарева и его пестравского коллеги А.У. Сычева в районе в 1976 году создали 11 уборочно-транспортных звеньев, взявших на себя повышенные обязательства. А по примеру Богодуховского района Харьковской области челновершинцы решили внедрить централизованное техническое обслуживание машинно-тракторного парка, объединив усилия хозяйств и «Сельхозтехники». Специалисты в 1974 году ознакомились с опытом этой работы в Аксайском районе Ростовской области и, убедившись в ее эффективности, вынесли вопрос на бюро райкома и собрание партхозактива. Позже состоялась поездка в Балтасинский район ТАССР, приведшая к созданию службы машинных дворов. Уже через год затраты на ремонт и техуход тракторов снизились по району на 66 тысяч рублей (в ценах того времени).

тей дальнейшей специализации и концентрации производства в этой отрасли были приняты мероприятия на десятилетие вперед, и к началу 1978 года некоторые из них уже перешли в разряд выполненных. В частности, появились специализированные хозяйства, объединение по искусственному осеменению животных и контрольно-ассистентская служба по работе с крупным рогатым скотом.

Развитию полеводства и животноводства партийный «штаб» района уделял большое внимание. Речь о сельском хозяйстве заходила практически на каждом пленуме райкома КПСС и собрании партийно-хозяйственного актива. Выступавший с докладами Нафиков анализировал ход дел, хвалил передовиков и критиковал отстающих, предлагал пути улучшения ситуации и ставил задачи коммунистам. Изложение этих докладов печатала районная газета «Авангард», а на страницах областной прессы появлялись его статьи. Наш

герой часто бывал в хозяйствах, беседовал с колхозниками, обсуждал результаты работы с доярками и скотниками перед вечерней дойкой, вручал лучшим из них награды. Для тружеников полей и ферм при Нафикове учредили три именных приза местных передовиков. Так, комбайнеры района состязались за переходящий вымпел имени Сабирзяна Алеева – патриота колхоза «Маяк Ильича», кавалера трех орденов и заслуженного колхозника.

В хозяйствах активно строились разные сельхозобъекты. Так в 1971–1975 годах возведено 70 животноводческих помещений на 22 тысячи голов всех видов скота, 45 производственных помещений, зерноскладов и кормоцехов. А за 10-ю пятилетку (1976–1980 гг.) материальная база хозяйств пополнилась 9 коровниками, 8 телятниками, 10 свинарниками, и 7 овчарниками, а также помещениями для уток на 16 400 птицемест, зерноскладами емкостью более 8 тонн и пр.

Итоги деятельности сельчан при партруководителе Нафикове можно отнести в целом к положительным. Хлеборобы в 10-й пятилетке взяли с каждого гектара в среднем за год по 16,4 центнера зерна, что на 3,2 центнера больше, чем в 9-й пятилетке (1971–1975 гг.) показатели которой были лучше предшествовавшего ей пятилетия. Достижение, конечно. не самое впечатляющее, но и спустя 35 лет урожайность в районе получалась примерно такая же – 18,8 ц/га в 2014 году.

Возросло за 70-е годы и валовое производство животноводческой продукции. Вместе с тем, руководитель района отмечал и недостатки: по урожайности зерновых план 9-й пятилетки выполнили лишь на 72%, та же история с урожайностью сахарной свеклы, картофеля и зеленой массы кукурузы. А план производства мяса был реализован на 91%. Не удалось выйти на плановые показатели продажи государству зерна, мяса и молока и в следующем пятилетии.

На празднике «Проводы русской зимы», 1978 год

Читатель, наверное, заметил, что наш герой, стремясь как можно эффективнее способствовать развитию района, активно общался с руководителями других территорий, не замыкаясь при этом только на Куйбышевскую область. Крепкое сотрудничество соединило его с легендарной личностью – Г.К. Гиматдиновым, 29 лет проработавшим первым секретарем райкомов партии в ТАССР и 22 года из них возглавлявшим Октябрьский (ныне – Нурлатский) район. Кавалер боевых и трудовых орденов, Герой Социалистического Труда Габбас Киямович к середине 80-х годов вывел свой район на первое место в республике по уровню произведенной и реализованной сельхозпродукции. Он грамотно просчитывал перспективу и ставил конкретные задачи, не боясь рисковать и портить отношения с начальством. За внешней жесткостью Гиматдинова скрывалась, по мнению знавших его коллег, чуткая душа скромного человека.

Полагаю. что ментальная схожесть двух первых партсекретарей соседствуюших Октябрьского и Челно-Вершинского районов привела к перерастанию их деловых связей в дружеские отношения. Это позволяло без обиняков обращаться друг к другу за помощью и советом для успешного продолжения общезначимого дела. «Мы равнялись на Нурлат, – вспоминает бывший председатель райисполкома А.А. Кондратьев, – и во многом брали с него пример».

Александру Александровичу после очередных междугородних телефонных разговоров-договоров Г. Нафикова с разными начальниками предстояла, как правило, дальняя дорога: то в Казахстан и Краснодарский край – за сеном в период засухи в Поволжье, то в Новокуйбышевск, Альметьевск и Москву – по строительству газопровода и водопровода, то в Саратов и снова в столицу – для прокладки межхозяйственного смежного водопровода на три района: Челно-Вершинский, Шенталинский и Исаклинский.

Оправлялся в путь и руководитель района. Так, он выезжал за кормами в Херсонскую область. Впрочем, все поездки, дававшие району положительный результат, и не перечислить. Но преемники Габдельхая Закиевича помнят, что именно с его подачи в район пришел природный газ, на который были переведены некоторые квартиры и котельные, топившиеся углем. Причем, удалось подключиться к татарстанской «нитке», что существенно уменьшило затраты.

Хорошие связи были у челновершинцев и с шефами – Железнодорожным районом г. Куйбышева.

Так, за 10-ю пятилетку он помог сельчанам на сумму 1,5 млн рублей при плане в 1,2 млн (в ценах тех лет). Практика проведения объединенных партхозактивов двух районов позволяла корректировать шефские планы и совершенствовать сотрудничество. Только в течение 1980 года горожане участвовали в механизации трудоемких процессов в четырех хозяйствах, а также в строительстве пяти машинных дворов и пяти полевых станов, шести километров водопровода и двух мостов.

При возведении мостов шефы активно подставляли плечо и в другие годы, понимая важность сооружения таких объектов для района в силу его географических особенностей. Упомянутый выше Кондратьев считает. что при Нафикове удалось возвести семь железобетонных мостов, и значение их появления трудно переоценить. Например, в колхозе имени Фрунзе река Черемшан вынуждала животноводов качать молоко с берега на берег. С появлением двух мостов эта проблема отпала.

Как гласит информация о Г.З. Нафикове, вывешенная на сайте администрации Челно-Вершинского муниципального района, он «Энергично продолжил дело по строительству жилья и других социально-значимых объектов в райцентре». Подкрепим эту фразу подборкой чисел и фактов, отражающих перемены не только в с. Челно-Вершины, но и в целом по району. Так, в течение 1971–1981 годов за счет всех источников финансирования построено 32,8 тысяч кв. метров жилья (не удалось найти данные 1974 года). В районе впервые стали появляться двухэтажные дома. За 1971–1978 годы проложено более 45 км водопроводов (без данных 1974 года), газифицировано более 4200 квартир (без данных 1974 года). В начале 1980 года газ поступал в две третьих квартир.

Десятилетие руководства героя нашей статьи районом ознаменовалось возведением нескольких школ и детских садов, а также кинотеатра и больничного комплекса в райцентре, пуском АТС на 1200 номеров, что позволило перейти на автоматическую связь с 10 хозяйствами. Если за первые четыре года 9-й пятилетки протяженность районных дорог с твердым покрытием увеличилась на 11,6 км, то только за два последних года следующей пятилетки – на 7,8 км.

Отметим, что курс на развитие сети объектов соцкультбыта первый секретарь осуществлял, используя не только привычные планово-директивные рычаги, но и другие методы. Например, он однажды сказал председателю колхоза имени Свердлова А. Кондратьеву: «Саша, надо бы оставить память на малой родине». Руководитель хозяйства, бывший тогда в комсомольском возрасте, задумался над этими словами и нашел вариант исполнения просьбы, построив новое здание школы в с. Сиделькино. 1 сентября 1971 года он в присутствии Г. Нафикова и других руководителей района, учащихся и педагогического коллектива, гостей и односельчан торжественно разрезал красную ленту, открыв доступ в просторные классы. Позже председатель возвел в своем селе и детский сад на 140 мест.

А вот другой вариант действия Габдельхая эфенди. В 1976 году районная команда по хоккею с шайбой вышла в финал первенства области, где принимала на своем корте спортсменов Сергиевского района. Встреча, прошедшая при большом стечении зрителей, среди которых был и «хозяин» района, закончилась победой челновершинцев со счетом 11:0. Искрометная игра местных хоккеистов, одетых, в отличие от соперников, совсем не по форме, а также отсутствие какой-либо соответствующей инфраструктуры подтолкнули Нафикова к «партократическому» решению. Сначала он собрал активистов оборонно-спортивной работы в районе и обсудил с ними вопросы развития спорта. А потом созвал партийно-хозяйственный актив, членам которого задал вопрос: «Кто за спорт?». В зале поднялся лес рук. «Что ж, в таком случае будем решать вопрос строительства стадиона в райцентре», – подытожил первый руководитель и обязал хозяйства выделить деньги на строительство.

По словам бывшего председателя райспорткомитета Г.И. Комарова, Нафиков сам назвал сумму вносимых средств (колхозы – по 2000 рублей, совхозы – по 4000 рублей), а предприятиям определил конкретные задания. Стройку вела районная ПМК, беговые дорожки возводил доротдел, тир – ПМК-876, а машиностроительный завод делал трибуны. Доски для них готовили председатель районного ДСО «Урожай» А.П. Сергеев и упомянутый Г. Комаров. В здании на стадионе было предусмотрено сооружение теплых раздевалок. Начали строительство челновершинцы в 1976 году и закончили в 1977-м. Сам Г.З. Нафиков и открывал этот объект, получивший паспорт спортивного сооружения – «Стадион «Колос»». В то время такой статус в сельской местности имел только стадион в Нефтегорске.

На открытии стадиона в Челно-Вершинах, 1977 год

Уже на следующий год на «Колосе» начала действовать спортивная школа. В 1979 году стадион

принял финал первенства области по футболу (ДСО «Урожай»), а через лето – финальный матч областного кубка. Тогда же здесь провели и свою олимпиаду – как своеобразную перекличку с олимпийскими играми в Москве. «Григорий Захарович при составлении плана подготовки этого мероприятия, – говорит Геннадий Иванович, – расписал всем поручения, и получился солидный праздник спорта и дружбы с хлебом-солью, духовым оркестром, девушками в национальных костюмах и многим чем еще. Нашу олимпиаду не раз потом вспоминали в Куйбышеве».

В самых разных ситуациях Нафиков проявлял себя как лидер района, готовый действовать во имя общего дела и заботы о людях. Когда летом 1972 года около одного из водохранилищ загорелся лес, то первый секретарь райкома, возвращавшийся из поездки в столицу области, возглавил штаб по борьбе с пожаром. Он организовал отправку людей и техники на противостояние с огнем, а потом сам прибыл на место возгорания и находился там допоздна, пока с бедствием не справились. Ирония судьбы – через 30 лет в этом месте снова полыхнул лес, и на третий-четвертый день пожар погасила сама природа с помощью дождя.

Или другой пример. Одна из районных комсомольских конференций завершалась поздней осенью под звуки разгулявшейся метели. Делегаты заметили, что первый секретарь райкома партии почему-то покинул место в президиуме. Но вскоре он вернулся и, взяв слово, доложил о порядке возвращения делегаций в свои села с сопровождением и о задержке многих из них на ночлег в райцентре.

В годы работы в Челно-Вершинском районе

Должность Нафикова была в масштабах района высокой и авторитетной, но, вместе с тем, ответственной и нервной. Неприятности могли выскакивать как черт из табакерки. Тем не менее, он зло ни на ком не срывал, был ровен и обходителен в общении с людьми. Даже замечания предпочитал делать в корректной форме. «Горишь по мелочам», – сказал наш герой как-то одному из руководителей района. А молодому корреспонденту-организатору местного радиовещания А.Н. Окружнову запомнилось то, что при встречах с Григорием Захаровичем ему не удавалось поздороваться с ним первым.

Поделился впечатлениями о Нафикове и бывший заместитель редактора газеты «Авангард» Р.Н. Гарифуллин, которого «хозяин» района хотел сделать редактором, но в обкоме партии ответили, что не надо Челно-Вершины превращать в Татарстан. Рашида Насыбулловича удивляло и радовало внимание первого секретаря РК КПСС к сотрудникам редакции. Узнавая через секретаршу планы посещения журналистами населенных пунктов, он звонил Гарифуллину и говорил: «Наш инструктор, выезжающий в такое-то село, заберет с собой Вашего сотрудника, собравшегося туда же». А самого замредактора Нафиков часто брал в поездки по хозяйствам и селам.

До сих пор помнит почетный гражданин района Р. Гарифуллин как прочно были связаны у партийного лидера слово и дело. Заехали они как-то в деревню Благодаровку, в которой работала единственная тогда в районе мечеть, не закрывавшаяся властями с момента открытия в начале XX века. На пятничный намаз сюда стекались не только жители окрестных сел, но и из ТАССР. Увидев состояние дорог в деревне, Нафиков промолвил: «Негоже так встречать мусульман». Через год на улицах Благодаровки появился асфальт.

Что характерно – никто из соратников не говорит о хобби Григория Захаровича и его досуговом времяпрепровождении. Ну, побывал один раз на охоте, а при посещении райкома в выходные дни мог сыграть с дежурным партию в шахматы. Встречал с соседями Новый год и проводил с ними банные дни. Не забывал камышлинский комсомольский актив и изредка встречался с его представителями в своем челно-вершинском доме. А иногда сам ездил в Камышлу. Общался дома с детьми, которых у него с женой Гамбар Валеевной было трое, пока в 1973 году неожиданно не умерла единственная дочь Лилия – старшеклассница местной школы.

15 июля 1981 года в Доме культуры села Чистовка прошло собрание партийно-хозяйственного актива района. на котором обсудили

меры по организованному проведению уборки урожая и заготовке кормов. С докладом выступил Г. Нафиков, и, видимо, это было его последнее выступление, потому что 5 августа пленум райкома освободил Габдельхая Закиевича от обязанностей первого секретаря и члена бюро РК КПСС в связи с переводом на другую работу.

Так он с ближайшего сентября на шесть лет стал начальником отдела овощеводства и садоводства – заместителем начальника областного производственного аграрно-промышленного объединения по плодоовощной продукции. Первые секретари уходили

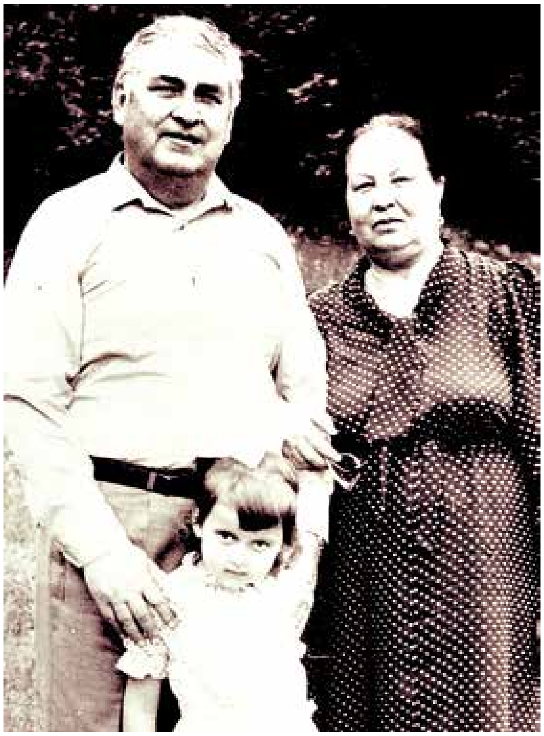

С женой и внучкой, середина 80-х годов

и на более высокие должности, но наш герой пресекал разговоры об этом в ближнем окружении фразой: «Престижных кресел в обкоме на всех не напасешься». Работу в объединении он совмещал с общественной деятельностью пропагандиста в сети партполитпросвета.

А потом с конца 1992 года Габдельхай ага начал трудиться главным специалистом только что созданного Самарского областного отделения АККОР – Ассоциации крестьянских (фермерских) хозяйств и кооперативов России. Эта компания занималась консультированием по вопросам коммерческой деятельности и хозяйственного управления сельским хозяйством. Как считает ее бывший руководитель И.Г. Нуриев, опыт, знания и связи героя статьи оказались весьма полезными при поддержке усилий фермеров. Они смогли оценить активность и деятельность Нафикова, а также его умение организовывать дело и общаться с людьми. Он и сам попробовал фермерскую долю, взяв землю в Красноярском районе. Но, несмотря на помощь близких родственников, эксперимент не удался.

Отработав в АККОР порядка десяти лет, Габдельхай абый стал полноправным пенсионером. Жил он с начала 80-х в Куйбышеве (Самаре), но близкие ему сельские места не забывал. В 2008 году челновершинцы готовились к 80-летию своего района. В связи с этим наш соплеменник попросил упомянутого выше А.Н. Окружнова, который вырос в маститого журналиста, автора нескольких книг и лауреата трех премий, подготовить поздравительный адрес руководству и жителям района-юбиляра. Сам он на торжества не поехал, поскольку плохо себя чувствовал. А 12 января 2009 года Г. Нафиков скончался после тяжелой болезни и был похоронен в родном селе.

В некрологе, опубликованном в газете «Авангард», было отмечено. что под его руководством в Челно-Вершинском районе началась реализация программы специализации и концентрации сельхозпроизводства, жилищного и производственного строительства. Этот процесс сопровождался устойчивым ростом продуктивности полей и ферм, а также благосостояния сельчан. Подписавшие некролог руководители района назвали нашего героя поистине неординарным человеком, который благодаря своей деловитости и демократичности, человечности и житейской мудрости снискал уважение всех челновершинцев.

Человеком совести и чести был Габдельхай Закиевич. Он ни на йоту не похож на многократно высмеянный с горбачевских времен образ партаппаратчика – погрязшего в «привилегиях» высокомерного функционера, который живет своим мирком, своим раем-райком. Поэтому понятно стремление некоторых бывших коллег героя статьи увековечить память о Г. Нафикове на челновершинской земле. Бывший председатель колхоза «Память Ленина» Н.Ф. Бобриков несколько лет назад выступал на страницах районки с предложением переименовать одну из улиц райцентра в улицу Нафикова и говорил об этом на встрече ветеранов труда с руководством района. Сторонники такой идеи сразу нашлись. «Почему же мы не можем сделать что-то как в Нурлате, – недоумевает Николай Фролович, – где поставили бюст Гиматдинова, а улица и Дврец культуры носят его имя».

Что тут скажешь? Конечно, до количества гиматдиновских госнаград Нафикову очень далеко – он имел лишь одну юбилейную ленинскую медаль. Но по степени насыщенности своих трудовых буден добрыми делами для людей эти первые секретари райкомов партии весьма близки. Так возможно появится все же в Челно-Вершинах зримое свидетельство людской благодарности Григорию Захаровичу?! Если не улица Нафикова. то стадион имени Нафикова – ведь это его детище! И понесет район, как челн, славу о нем, подняв ее на достойную высоту-вершину...

Последний «железный канцлер»

История и кинематограф

Превращение Орды в результате поражения Тохтамыша в вассала-марионетку Чагатайского улуса (именно Мавераннахр и Могулистан составляли основу наследства второго сына Чингисхана Чагатая) грозило не самыми приятными перспективами. Однако «знамя государственной идентичности и суверенитета» поднял «третий великий беклярбек», достойный наследник и продолжатель дел Ногая и Мамая – амир Мангытского юрта Идигу (в русских летописях – Едигей).

Дмитрий ГРЕКОВ

Снова Тохтамыш

Не будучи сам Чингизидом, он тоже нуждался в «тихих ханах», первым из которых сделал Тимур-Кутлуга, уже знакомого нам соперника Тохтамыша. Провозгласив его султаном Улуса, Идигу в 1397 году напал на Новый Сарай, разбил (и, видимо, убил – хан с тех пор из исторических источников «без вести пропал») Койричака. Благодарный Тимур-Кутлуг и наградил своего благодетеля титулом беклярбека.

В это самое время снова всплыл непотопляемый Тохтамыш (самый, пожалуй, «живучий» и «непотопляемый» из ханов Орды) – в 1396 году он захватил Крым, а зимой 1397/1398 года набрался смелости напасть на Новый Сарай и даже смог его захватить на короткое время, но подошедший с войском Идигу его выгнал и преследовал до Крыма, в котором осадил Кафу и заставил генуэзцев признать ханом Улуса Тимур-Кутлуга. Тохтамыш же снова сбежал – на сей раз к великому князю Литовскому Витовту Ольгердовичу, которого подбил выступить против Орды.

Летом 1399 года большое литовское войско стало лагерем на реке Ворскла, и испугавшийся Тимур-Кутлуг начал с соперниками переговоры. По другой версии, он просто тянул время, пока не подойдет Идигу – а когда мангыт прибыл с подкреплениями, 12 августа 1399 года состоялась знаменитая битва на Ворскле.

Русско-литвинско-польско-ордынско-тевтонское воинство потерпело сокрушительное поражение – «великое европейское рыцарство» попало в примитивнейшую «засаду с отступлением» (этому тактическому приему кочевников было, наверное, уже несколько тысяч лет «в обед»).

Погибло примерно 20 князей, в том числе киевский, полоцкий, брянский и смоленский. Тохтамыш же умудрился опять не пропасть и бежал... аж до Тюмени, где стал первым ханом Тюменского юрта (будущего Сибирского ханства), откуда смог еще много раз нападать на пределы Улуса, пока, наконец, не погиб в «эннадцатом» сражении против Идигу в 1406 году.

Снова Москва

В том же 1399 году Тимур-Кутлуг скоропостижно умер – то ли от алкоголизма, то ли будучи отравлен своим беклярбеком. Престол занял его младший брат Шадибек. Но и он тоже «вышел из доверия» – после победы над Тохтамышем стал приписывать заслугу себе, что очень разозлило Идигу. Так что в 1407 году Шадибеку пришлось бежать в Ширван, властитель какового Ибрахим отказался его выдать, но в 1409 году беглого хана в Шемахе убили «неизвестные в масках». На престол был возведен младший сын Тимур-Кутлуга – Пулад-хан (Булат-Султан русских летописей).

В 1406 году, ибо великий и ужасный Тимур уже умер, Идигу напал на Хорезм и вернул его под власть

Орды, посадив там своих наместников (с 1410/1411 года – своего сына Мубарак-шаха). В 1407 году Идигу разрешил спор за великое княжение Тверское между Иваном Михайловичем и Юрием Всеволодовичем (троюродными братьями) в пользу первого. В 1408 году ордынцы ходили на Литву, а потом помогли князю Ивану Пронскому выгнать из Рязани князя Федора Ивановича и самому там «сесть на великий стол».

Однако вдруг снова испортились отношения с Москвой – князь Василий I решил, что раз ханы опять меняются «в порядке живой очереди», то дань-выход можно теперь не платить, да еще и приютить при дворе некоторых сыновей Тохтамыша.

Тогда хитрый мангыт сперва стравил Василия I с великим князем литовским Витовтом и королем Владиславом II Ягелло Польским (двоюродными братьями), а когда началась война – не пришел, хотя и обещал помощь. Именно тогда случилось 1-е стояние на Угре (московские полки против литовских) в 1408 году, про которое «любящие историю своей великой родины» россияне ничегошеньки даже не слышали...

Кино и немцы

Воспользовавшись всем этим, беклярбек неожиданно нападает на Москву с большой ратью. Василий I свято блюдет завет отца (повторяя историю 1382 года во время нападения Тохтамыша) — берет семью и бежит в Кострому «войско собирать» (даже отговорку придумывать уже не надо...), а в столице остается князь Владимир Серпуховской (тот самый, ветеран Куликова поля – Храбрый), которому на старости лет, видимо, стало стыдно снова бегать, со своим-то прозвищем.

Три недели москвичи сидели в осаде, пока не договорились откупиться за 3 000 рублей (тогда это было много денег), после чего Идигу ушел обратно. Но «в целом» ордынцы во время похода сожгли Ростов, Переславль-Залесский, Серпухов, Верею, Клин, Дмитров, Коломну, Нижний Новгород, Городец и Рязань (при любом нападении на Русь жги Рязань!), показав в очередной раз, кто на Руси хозяин.

К счастью, небольшое число образованных россиян про всё это уже «кое-что слышали», ибо смотрели фильм Тарковского «Андрей Рублев».

Покладистость Идигу под Москвой объяснялась тем, что на Новый Сарай набежал очередной претендент – Керим-Берды, сын Тохтамыша (и скорее всего, по наущению Василия I из Костромы). Идигу отгоняет его обратно в степи, но на Русь уже более не возвращается. Некоторые российские историки даже расхрабряются до такой степени, что называют «поражением» и «провалом похода на Москву», из-за которого-де Идигу лишился поста беклярбека, отданного... его старшему брату Исе.

Хотя с таким же успехом это могла быть просто «рокировочка» в ходе сложных интриг при дворе. Которые закончились в 1410/1411 году тем, что Пулад-хана сверг его старший брат Тимур-хан, который вскоре напал на Идигу, разбил его и вынудил бежать в Хорезм. Войска султана преследовали беглецов по пятам и осадили в Ургенче...

Погибоша аки обре

Окончание. Начало в № 40

Кто такие авары, откуда взялись и куда исчезли

Оружие франков

Авары – прямые потомки тюркоязычного народа жужаней (жуаньжуаней), от которого произошли, к слову, и татары (китайские), и монголы. Так что нынешним татарам они – далекая родня «по прадедушке». Двести лет держали они в страхе всю Европу, а потом внезапно потерпели поражение и исчезли без следа – с тех пор и повелась в русском языке поговорка «погибоша аки обре»...

Дмитрий ГРЕКОВ

Знакомство с франками

В 782 году авары впервые напали на владения династии Каролингов – герцог Тассилон III хотел сделать Баварию независимой от франков, опираясь на них. Кочевники и их германские союзники вторглись в Италию и дошли до Вероны, но королевские полководцы Грахам и Одоакр победили их около Энса. Вторжение второго войска авар также было отражено. В 788 году авары, как ранее договорились Тассилон и их каган, одну рать отправили во Фриули, а вторую – в Баварию. В обеих странах они были разбиты и обращены в бегство, понесли значительные потери непосредственно в битве, много их погибло и при переправе через Дунай.

> Летом 791 года франки сами отправились в поход против авар. Они вторглись в каганат и дошли до рек Рааба и Дуная. Король Карл I Великий отправил две колоны войск: одна севернее Дуная по берегу реки, вторая – по южному берегу.

Войска добрались до реки Энс, которая служила границей между баварцами и аварами. После трехдневного сбора сил франки взяли укрепления Камб и Комагену и дошли до места впадения Рааба в Дунай. Гарнизоны аварских крепостей были вырезаны, а земли опустошены.

В 793 году Карл совершил новый поход против авар и опустошил их страну. Хотя в «Анналах королевства франков» под 793 годом записано, что Карл готовился к походу на авар, но войско графа Теодорика было уничтожено саксами, и это внесло изменения в планы. В «Малых Сен-Жерменских анналах» сообщается, что Карлу были подчинены гунны (авары). Однако в других источниках об этом не сказано.

Крестом и мечом

В «Лоршских анналах» рассказывается о прибытии в Аахен царька по имени Тудун с родными и близкими. Король франков крестил их и щедро одарил. В 796 году Карл отправил своего сына Пипина с лангобардами, баварцами и алеманами в страну авар. Франкское войско дошло до ринга (столицы кочевников) и нашло там «множество сокровищ». По данным «Анналов королевства франков», в Аахене сокровища аваров

Монета Карла Великого

передал королю маркграф Эрик Фриульский. Источники отмечали, что кочевники были обессилены внутренней усобицей – хакан и его соперник Югур были убиты. Согласно письму Карла Великого римскому папе Адриану, часть добычи была передана понтифику.

После удачной экспедиции 796 года к франкам прибыло посольство от авар с предложением принять их в подданство и крестить. Пипин обратился к христианским

церковным иерархам по поводу обращения авар в христианство. Патриарх города Аквилея был резко против и называл кочевников «бранными словами». Зальцбургский епископ же был рад возможности проводить миссионерскую

деятельность в земле Платензе среди авар и славян.

> Однако уже в 797 году авары восстали против франков и христианизации, за что их разбил фриульский маркграф Эрик, и они были вынуждены отправить своих послов снова просить мира.

В 799 году авары убили Тудуна, ставшего их правителем, и баварец Герольд был отправлен на восток для подавления восстания. Он погиб, когда строил войска для битвы. Также погиб маркграф Эрик Фриульский – в войне против авар, которых поддерживали славяне, в засаде в Либурнии. Ему написал посмертную оду патриарх Аквилеи Паулин. Франки дали много сражений и пролили много крови. Паннония стала необитаемой, а место обитания кагана превратилось в пустыню. Все знатные кочевники были перебиты, а франки обогатились серебром и золотом.

В 802 году от рук авар погибли некие Кадолах и Готеран. Тогда Карл послал в Баварию значительное войско, которое двинулось на Паннонию и сломило сопротивление кочевников. Франки привели к власти нового правителя, который присягнул на верность императору. В 805 году авары просили места для поселения между Саварией и Карнунтомом, не перенося враждебности славян. Их правитель был упомянут без царского титула.

Последние времена

По сведениям «Анналов королевства франков», в Аахен прибыл каган Теодор, которому франки и предоставили земли между Саварией и Карнунтумом. Он пришел к императору, чтобы обеспечить себе безопасность, поскольку подвергался нападениям со стороны славян. Теодору было позволено жить по обычаям авар, а славянами, которые угрожали ему, вероятно, были чехи, против которых в том же году Карл Великий совершил поход. В 806 году власть у авар была передана кагану Аврааму.

В «Ведастинских анналах» под 811 годом говорилось, что Карл совершил поход против гуннов (авар) и славян. В «Фульдских анналах», напротив, сообщалось, что франки вторглись в Паннонию, чтобы урегулировать распри между славянами и «гуннами». В «Анналах королевства франков» рассказывалось, что к франкам прибыли новые правители кочевников, и Карл отправил войска для примирения споров славян и авар.

> Вероятно, франки защищали уже своих вассалов. Аварские правители находились вместе с франкскими командующими в походе против славян.

Каган, пришедший к власти после Авраама, имел имя Исаак. Последнее франкское вторжение в его земли состоялось в 813 году. В 817 году император Людовик Благочестивый разделил владения своих сыновей, и удел Лотаря граничил со славянами и аварами, как и земли Людвига Немецкого. В 822 году, согласно «Анналам королевства франков», послы аваров находились на франкском сейме с какими-то просьбами.

Император Людовик I Благочестивый и король Германии Людвиг II Немецкий подтверждали свои пожалования монастырям и епископиям в землях бывших кочевников. В «Обращении Баварцев и хорутан» упомянуто об аварах, крещеных в 871–873 годах. Они жили в Венгерской марке, организованной для того, чтобы противостоять венграм, и отбили набег кочевников в 863 году. После этого всякие сведения об аварах в европейских письменных источниках исчезают.

Халык хәтере... Хәтер – тарих ул. Хәтер төпкелендә онытылмаслык вакыйгалар саклана... Сүзем илебездә булган репрессияләр турында. Аларның 1920 елларда башланып китүен исәпкә алсак, корбаннарның саны бихисап бит... Язмам шәхес культы корбаны – Зәйнәп ханым Галимова турында булыр.

Нурсинә ХӘКИМОВА

СӨЮ – МӘҢГЕЛЕК!

Әле дә хәтеремдә, безнең балачак елларында тормыш бик гади иде. Авылда һәр йорт саен подваллар, биредә иген-икмәк, өйдә холодильниклар булмау сәбәпле, сөт-катык, май-каймак, яшелчәләр, бәрәңге һәм башка күптөрле әйберләр саклана иде. Җәйге кызу көннәрдә, ут-күздән саклау өчен, хәтта кием-салым, документлар, кулдан сугылган аллы-гөлле паласлар да шунда чыгарыла.

Көннәрдән беркөнне әбием:

– Кызым, подвалдагы икмәкне чыгарып, кояшта җиллләтеп алыйкчы, – дип үтенде. Билгеле, мин берсүзсез риза булдым. Без, авыл балалары, бик иртә кул арасына кереп, хезмәткә өйрәнеп үстек.

Эшебезне төгәлләргә генә тора идек, шулчак урам капкасы ачылып китте һәм йортка башына аклы яулык бәйләгән, өстенә бала итәкле күлмәк кигән, җилкәсенә ак челтәр шәл япкан мөлаем йөзле, сөйкемле генә бер әби килеп керде. Үзе култык астына ак төенчек кыстырган иде. Көтмәгәндә килеп кергән кунакны башта танымый торып, әбием бераз аптырап калды.

Шулчак теге карчык:

– Фатыйма, бу синме?! Юлымда очраган кешеләрдән сораша-сораша килдем. Мин Зәйнәп булам, – диде.

Әбием исә:

– Зәйнәп! Чынлап та, син Зәйнәп буласыңмы?! – дип җаваплады.

Алар елашып күрештеләр. Аннан соң әбием кунакны өйгә алып керде. Зәйнәп әби аңа намазлык белән шәлъяулык бүләк итте. Әбием самавыр куеп җибәрде. Мин шул арада бакчадан кыяр, помидор, яшел суган өзеп кердем. Өстәл өстенә сөт-катык, май-каймак, кәрәзле бал, каклаган каз ите, пешкән йомры бәрәңге, йомыркалар да куелды.

Ә чәй эчкәндә, әбиләр сөйләшүенә караганда, менә ниләр аңлап алдым мин.

Зәйнәп авылда иң чибәр кыз булып үсеп җитә. Әлбәттә, егет халкы шундый гүзәлкәйне бик тиз күреп ала.

Беркөнне озын, шомырттай кара, икегә аерып үргән чәч толымнарына тагылган чулпыларын челтерәтә-челтерәтә, иңенә көянтә-чиләген асып, кыз елгага кер чайкарга төшә. Яр буенда үсеп утыручы агач ботаклары елга өстенә салынып төшкән. Әйтерсең лә, су тирәсе яшел хәтфә белән әйләндереп алынган! Агачтан-агачка кунып, кошлар сайрый. Зәйнәп, шушы матур күренешкә сокланып карый-карый, кер чайкый.

Кинәт:

– Исәнмесез, гүзәлкәй! Аллаһ ярдәм бирсен! – дигән сүзләрне ишетеп, башын күтәреп караса, су мичкәсе куелган ат арбасындагы егетне күреп ала. Оялудан кызның бит алмалары кызара. Менә шулай танышалар Зәйнәп белән Ибраһим.

Күпмедер вакыт үткәч, Зәйнәп, су алырга дип, елга буена килгәндә, егет, ыштан балакларын сызганып, мунчала ясар өчен, агач кайрыларын суга батырып, алар агып китмәсен дип, өсләренә авыр ташлар бастыру белән мәшгуль була.

Зәйнәпкә бер күрүдән гашыйк булган Ибраһим, кызның чиләкләрен алып, сөйләшә-сөйләшә, аны тау башына кадәр озатып куя.

Нәкъ шулчак алар каршында елгага ат эчерергә төшеп килүче Мөнир пәйда була. Аулак өйгә баргач, үзенә сагыздай ябышырга торган әрсез, усал егеттән тәмам гарык булган кыз күз карашын читкә юнәлтә.

Ә Ибраһим белән Зәйнәп арасындагы хисләрне сизеп алган Мөнир:

– Миннән котыла алмаячаксыз, күрәселәрегез алдарак әле, күгәрченкәйләр, – дип яный һәм, черт иттереп төкереп, китеп бара.

Шуннан соң бик озак та үтми, илебездә сәяси үзгәрешләр барлыкка килә башлый. Авылларда колхозлашу чоры тотына. Иртәннән, маңгай тирен агызып, караңгы төннәргә кадәр хәләл икмәген үстереп яшәгән кешеләрнең үз байлыкларын беркемгә дә бирәселәре килеп тормый шул. Авыл өстендә ызгыш, талаш килеп чыга. Хәллерәк тормышта яшәүче кешеләрнең маллары тартып алынып, үзләренә "халык дошманы", "кулак", дигән ямьсез ярлык тагып, Себергә озатулар башлана. Кызганычка, шушы исемлектә Зәйнәпнең әтисе Вәлиулла хәзрәт тә була. Авылдагы активистлар арасында куштан Мөнир дә катнашып йөри.

Ошбу вакытта Зәйнәп белән Ибраһим, никахлашып, гаилә корып җибәргән булалар инде. Аларга Аллаһы Тәгалә малай бүләк итә. Аңа Сөләйман исеме кушалар.

Авылдашларының кайберәүләре, Зәйнәпне кызганып:

– Яшь ананың нинди гаебе бар икән соң?! Өстәвенә, бичара, хәзрәт йортында түгел, үз гаиләсе белән яши. Ә хәзрәтебезгә килгәндә, аңа тел-теш тидереп булмый. Чөнки ул гомере буе авыл халкына тугры хезмәт итте, өстәвенә, үз җир кишәрлегендә генә түгел, авылыбыздагы атсыз яки ирсез карчыкларга гел ярдәм итеп, җирләрен эшкәртеп бирде. Кеше хакына калмады, – дип сөйләнәләр.

Ләкин, ни кызганыч, кайда да куштан Мөнир сүзе йөри.

Вакыт бик тиз үтә. Менә инде башка авылдашлары белән Вәлиулла хәзрәтнең гаиләсенә дә авылдан сөрелү көне килеп җитә. Аларны озатырга бик күп кеше җыела.

Укымышлы, зыялы хәзрәт берничә тел белә торган була. Ул, чекист янына килеп, рус телендә нидер әйтә. Тегесе, ризалык биреп, баш кагып куйгач, хәзрәт ат олавы янына килеп баса да:

– Хөрмәтле авылдашларым! Аллаһы Тәгалә ризалыгыннан башка агач яфрагы да өзелеп төшми. Ул язган тәкъдиргә иман китерми хәлебез юк. Динсезлек чоңгылында батып калмагыз, Ислам динебезне дәвам итеп яшәгез һәм аны ерак буыннарга васыять итеп калдырыгыз! Рәнҗеп калмагыз, бәхил булыгыз! – дип әйтеп кенә өлгерә, шулчак Мөнир:

– Авызыңны яп, кулак тәре! – дип кычкыра.

Аның сүзләреннән соң чекистлар, китүчеләрне камчы белән кыйнап, ат олауларына утырырга мәҗбүр итәләр. Кычкырып елаган балалар тавышлары ишетелә, озатырга килүчеләрнең күз яшьләре түгелә.

Ә Зәйнәпкә килгәндә, ул, сабыен күкрәгенә кысып, елый да елый. Ибраһим Зәйнәбе утырган олауга ияреп бара. Басу капкасына җиткәч, хатын кечкенә нарасыен, йөрәк пәрәсен иренә бирә дә:

– Ибраһим, бәхил бул! Күңелем сизә, без синең белән беркайчан да кавыша алмаячакбыз! Улыбызны әманәт итеп сиңа тапшырдым, күз карасыдай сакла!

Ибраһим сабыен күкрәгенә кыскан килеш, елап, тилмереп басып кала. Ара ерагая барган саен Зәйнәпнең йөрәге түзә алмаслык булып әрни.

Ул, үз-үзен белештермичә, олаудан сикереп төшеп, гаиләсенә таба йөгерә башлый, тик атлы казаклар аны камчылап, үз урынына барып утырырга мәҗбүр итәләр.

Яшь ана, түзә алмыйча:

– Йа, Раббым! Нинди гөнаһларыбыз өчен җәзалыйсың безне! – дип, кулларын сузып, күккә карап кычкыра.

Шулвакыт Мөнир, шатлыктан балкып-елмаеп:

– Менә күрдегезме инде! Мин сүземне җилгә ташлый торган кеше түгел! – дип әйтә.

Һушы китеп егылган Зәйнәпне газиз әтисе, елый-елый, ат олавына күтәреп сала.

Бераз алгарак китеп, шуны әйтеп узасым килә: бер гөнаһсыз Зәйнәп белән Ибраһимга, аларның кечкенә нарасыйларына һәм авылдашларына хәсрәт дәрьясы “бүләк иткән”, көнче, хөсетле Мөнир үзе дә, дөнья бәхетен татып, матур итеп яши алмый. Бик озак та үтми, аның канга баткан үле гәүдәсен ур-

мандагы “аю аланы” дип аталган җирдән табып алалар.

Киттеләр. Үзләре белән бөтен авыл халкының шатлыгын, яшәү ямен алып киттеләр. Тик аларның, язмышларына буйсынып, Аллаһы ризалыгы өчен әйткән тәкбир тавышлары гына тирә-якка яңгырап калды: Аллаһу әкбәр, Аллаһу әкбәр. Лә иләһе иләллаһе валлаһу әкбәр, Аллаһу әкбәр вә лилләһил хәмде...

Озакламый җир йөзенә кичке тынлык иңә башлый. Күк йөзенә алсу шәфәкъ кызыллыгы җәелә. Юк! Юк! Алсу гына түгел, күк йөзе кып-кызыл кан төсенә кереп, батып баручы кояш: “Их, адәм балалары! Аллаһы Тәгалә сезне җир йөзенә дус-тату туганнар буларак, яшәү ямен татып, дөнья йортының гүзәллеген, рәхәтен күреп яшәр өчен җибәрде. Ә сез ни кыланасыз бит, әй!” – дигән сыман, бераз җир йөзенә текәлеп карап тора да төн пәрдәсе артына кереп югала.

Икенче көнне таң атканда сөргенгә сөрелүчеләрне, поездга утыртып, Себер якларына озаталар. Берничә тәүлек баргач, ачлы-туклы әсирләрне, зур, тирән елга портына алып килеп, пароходка төииләр.

“Хуш, газиз туган ил! Без көннән-көн синнән ерагая барабыз. Тагынниләр күрәсебез бар икән”, – дип уйланып, сагышка батып утырган вакытта, судно капитаны, палубага килеп, Зәйнәпкә текәлеп карап тора да китеп бара. Күп тә үтми, кечкенә сабыен имезә алмаганга, күкрәкләренә тулышып сөт төшүдән чәнчешеп авыртканга, өстәвенә, йөрәк ярасы сызлавына көч-хәл белән түзеп утырган яшь хатын янына ике матрос килеп басалар һәм үзләре белән барырга боерык бирәләр. Алар аны капитан янында калдырып китеп баргач, капитан:

– Йа, Раббым, булса да булыр икән шундый чибәр татар хатын-кызы! – дип, маңгаена чәч бөдрәсе төшеп торган, озын чәчләрен ике толымлап үргән, өстенә бала итәкле күлмәк, аякларына чабата кигән, түгәрәк йөзле, кызарып пешкән сусыл чиядәй иренле Зәйнәпкә сокланып карап торгач:

– Әй, гүзәлкәй! Син миңа бик ошыйсың. Әгәр минеке булсаң, мин синең гомереңне саклап кала алачакмын! Иртәгә сезне бер-бер артлы суга ташлаячаклар. Мин сиңа өйләнәчәкмен, дип әйтермен.

Зәйнәп, аның сүзләрен ишетеп, катып кала һәм ризалашмый, елый-елый, әти-әнисе янына йөгерә. Юк! Юк! Ул үз гомерендә мондый адымга барачак түгел! Гөнаһын кая куймак кирәк! Ничек итеп сөйгәне Ибраһимга, кечкенә улына хыянәт итсен ди ул!

Балачактан тугрылык, вөҗдан газабы турында ишетеп үскән яшь

хатын: “Мондый адымга барганчы, үлүең артык”, – дип уйлана.

Аннан, ул матурлыкның бәхет китермәвен дә ачык аңлый.

Әйе, мондый түбән дәрәҗәдәге тормышны кабул итә алмый Зәйнәп. Ул Аллаһ язган тәкъдире белән килешә.

Ә икенче көнне, дөрестән дә, кара кучкыл төскә кереп, күбекләнеп, бөҗраланып аккан, көчле агым турысына җиткәч, тоткыннарны бер-бер артлы елгага бәреп төшерә башлыйлар. Зәйнәп этисе Вәлиулла хәзрәт артыннан иман кәлимәсен кычкырып укып өлгерә: “Лә иләһе илләллаһ, Мөхәммәдән рәсүлүллаһ...”

Куркыныч елгага бәреп төшерелгәч, су Зәйнәпне үз чоңгылында әйләндереп ала һәм түбәнгә өстери. Салкын су бөтен җиренә үтеп кереп, аның халәтен яулап ала. Менә шулай батып барган вакытта кинәт бер могҗиза барлыкка килә: күпмедер су йоткан хатынны нәрсәдер эләктереп алып, зур җитезлек белән ярга таба сөйри, су читенә алып чыга.

Ии, газиз Аллаһы Тәгаләкәем! Тәкъдирнең яхшысын да, яманын да Син үзең язучы бит!

Дини китапларда болай бәян ителгән: Аллаһының әмере белән, гомере бетмәгәннәргә – суда батып баручыларга – Ильяс пәйгамбәр, ә Хозыр пәйгамбәр җир өстендә адашып йөрүчеләргә туры юл күрсәтүдә ярдәм итүче, дип язылган.

Салкыннан курышкан Зәйнәп, кинәт аңына килеп, күзләрен ачып, зәңгәр күк йөзенә карый. Торып утыргач, тирә-юньнең куе урман белән әйләндереп алынганын күргәч, коты оча.

Шулчак: “Тизрәк качарга кирәк моннан, качып котылырга. Беркемнең күзенә чалынырга ярамый”, дигән уйлар үтә аның башыннан.

Ач, хәлсез Зәйнәп, әкрен генә торып, куе урман эченә кереп китә. Тик тоташ басып киткән куе урман, аны җибәрергә теләмәгәндәй, башындагы яулыгын, киемнәрен йолыккалый.

Бераз шулай адашып йөргәч, ул чарасызлыктан елап җибәрә һәм, агач төбенә утырып, хәл алырга була. Гаҗиз булып, Аллаһы Тәгаләдән ярдәм сорап утыра торгач, шулчак агачлар арасыннан ап-ак сакаллы бер карт килеп чыкмасынмы?!

Карт, яшь хатынга бераз текәлеп карап торгач:

– Кызым, борчылма! Син бары тик “Әлхәм” һәм “Кульхуаллаһы” сүрәләрен генә укы. Ә үзең гел уңга таба бар, – ди.

Зәйнәп, нидер сорарга дип, авызын ачкан гына иде, ак бабай инде күздән югалган була.

Зәйнәп, сикереп торып, догаларын укый-укый, гел уңга таба атлый. Шулай бара торгач, ул тар гына сукмакка килеп чыга. Беравыктан соң шушы сукмак аны бер кичкенә генә авылга китереп җиткерә. Кич җитеп, караңгы төшкәч, Зәйнәп авыл читендә бер якка кыйшая башлаган салам түбәле өй тәрәзәсеннән эчкә күз сала. Ә анда сәләмә генә киенгән бер әбекәй сукыр лампа яктысында утырып тора. Зәйнәп тәрәзә шакыгач, ул, көч-хәл белән киез каталарын киеп, ишекне ачып җибәрә.

Төнге кунак, өйгә кергәч, әбекәй белән танышып, ни эшләп йөргәнен, беркая да сыенырга урыны юклыгын һәм, гомумән, тормыш юлын сөйләп бирә. Бәхеткә, карчык мөселман булып чыга, ул Зәйнәпкә үзендә яшәргә рөхсәт итә. Ә күршеләренә, ерак туганымның кызы кунакка килде, дип әйтә.

Менә шулай итеп, язмам герое, икенче кешегә әйләнеп, башка тормыш белән яши башлый. Тора-бара хуҗабикәнең туганы ярдәмендә паспорт алу бәхетенә ирешә. Чәч толымын кистереп, киемнәрен үзгәртеп, шәһәргә китеп, төзелештә эшкә урнаша.

Ә аның хәләл җефетенә килгәндә, Ибраһим улын бик яхшы тәрбияләп карый. Булып үткән куркыныч хәлләрдән соң, бичара, бик озак яши алмый, Зәйнәбен югалту хәсрәтеннән исәнлеге какшап, фани дөнья белән хушлаша. Биш яшьлек улын балалар йортына озаталар. Тик Ибраһимның агасы Галиулла баланы ташламый, гел янына барып, хәлен белеп тора.

Ул теле урыслашып килүче сабыйга:

– Улым! Саша булып йөрсәң дә, шуны бел, син хәзрәтләр нәселеннән. Авылыбыздагы данлыклы Вәлиулла хәзрәт синең – оныгына Сөләйман дип исем бирде. Синең чын исемең Сөләйман була, онытма!

Безнең динебез – Ислам! Бары тик Аллаһы Тәгаләгә генә буйсынабыз, ә Пәйгамбәребез Мөхәммәд салләллаһу галәйһи вә сәлләм була. Тик бу турыда беркемгә дә сөйләмә! – дип әйтеп тора.

Сөләйман бик зирәк бала була. Ул, барын да күңеленә сеңдереп, йөрәгендә саклый. Үсеп җитеп, балигъ булгач, укып, һөнәр үзләштерә. Ә үзенең күңелендә сөекле әнкәсен эзләп табу өмете яши.

Шушы бәхеткә ул күп еллардан соң гына ирешә. Ошбу вакытта ул, ятимнәр йортында бергә тәрбияләнгән сөйгәне Валентина (соңрак ул ул үзенә Вәлия дигән исемне ала) белән гаилә корып, балалар үстерә торган була инде.

Әнисе Зәйнәпне эзләшүдә Вәлиянең дә өлеше зур. Әниләрен эзләп табып, үзләренә яшәргә алгач, тормыш авырлыклары әкрен генә артка чигенгән көннәрнең берсендә шушы матур гаилә әтиләре Ибраһимның каберенә чәчәкләр утыртырга бара.

Дөньяны гүзәллеккә күмеп, җир йөзендә матур, җылы яз тантана итә. Табигать кышкы йокыдан уянган мәл. Тирә-як шау чәчкәгә күмелгән.

Зәйнәп әби иренең рухына “Коръән” укып утыра, нәкъ шушы вакытта, чардуган өстенә басып, кечкенә генә, бик матур кош сайрап җибәрә! Әйтерсең лә, Ибраһимның җаны, нәни кошчыкка әйләнеп, сөйгәне Зәйнәп белән язмыш чоңгылында батып калмаган туры мәхәббәтләренә сокланып: “Сөю – мәңгелек... Сөю – мәңгелек”, – дип мәдхия җырлый...

СУЛТАН БЕЙБАРС

Раб, ставший правителем Египта и оплотом ислама

В западноевропейских странах Средние века считали темным временем – годами застоя и мракобесия. А в мусульманских странах это была эпоха резкого взлета культуры, науки, искусства, экономического роста и процветания, начиная от Дальнего Востока и до Египта.

Фарид Шириязданов

Особенно примечательно то время, когда в Египте правили мамлюки и во главе государства стоял султан Бейбарс. А правителем могущественного государства Золотая Орда, охватывающего территории Евразии, тогда был хан Берке. Эпоха правления Бейбарса – это еще одно яркое доказательство того, какой яркий след в истории оставили тюрки-булгары (предки современных татар), царствующие роды которых назывались «серебряными барсилами». Их история овеяна загадками, связанными с эпохой зарождения всего человечества, сохраненная в сказках, легендах и дастанах древнего татаро-булгарского народа (до появления классической исторической науки, то есть до начала XVIII, века сведения об истории назывались «сказками». Например, «ревизские сказки». Сведения об уникальной истории владычества «мамлюков» берет свое начало с эпохи правления султана Байбарса и длится до начала XIX века, то есть до момента завоевания Египта Наполеоном. Период правления Египтом султана Байбарса примечателен и тем, что он установил прочную связь с империей Золотая Орда.

При заключении взаимовыгодного союза Египта с Золотой Ордой султан Бейбарс отправил делегацию с дорогими подарками, среди которых был Коран, сшитый золотом и подписанный самим халифом Мухтадиром. Его приветственное письмо было написано на тюркском языке, что особенно поразило хана Берке. В итоге сложился прочный союз между этими мощными тюркскими державами, который продлился на века. В ту эпоху Египет и Золотая Орда определяли вектор цивилизационного развития стран и народов, которые населяли территории Азии, Европы и Северной Африки. Эти территории были единой экономической зоной с единой денежной системой. Дирхем был конвертируемой валютой и имел хождение во всем мире. А тюрко-татарский

язык был интернациональным средством общения. Египетский султанат, которым правил Байбарс, тогда называли империей тюрков – Даулат-аль-Аттюрк. Вся документация в империи и переписки велись на тюркско-татарском языке. Это было время, когда огромная империя Чингисхана уже была поделена между его четырьмя сыновьями: Джучи, Хулагу, Хубилаем и Чагатаем. Каждый из них управлял отдельными завоеванными территориями. Хулагу завоевал Иран и другие страны Ближнего Востока и Северной Африки. Завоевав халифат, он казнил и убил халифа. Следующей его целью было завоевание Египта. Поскольку Хулагу был ярым противником мусульман, тогда также велась война и между двумя представителями чингизидов – ханом Золотой Орды Берке, который был мусульманином, а Хулагу – буддистом. После завоевания многих стран, в том числе и Ирана, монгольский завоеватель Хулагу стал задуматься о покорении Египта. Но благодаря коалиции и содружеству правителей Египта и Золотой Орды удалось предотвратить эту угрозу. К тому времени султан Бейбарс одержал уже немало побед, в том числе он освободил Ближневосточные земли от насилия крестоносцев и прослыл непобедимым воином и искусным правителем, заключив союз с ханом Золотой Орды Берке.

Про Золотую Орду мы много наслышаны и сейчас кое-что знаем о событиях, которые происходили тогда. Но о том времени, когда Египтом правили кипчаки-мамлюки, мы вряд ли можем сказать что-то вразумительное. А о загадочной империи тюрко-кипчаков Деште-Кипчак – тем более. Так кем же были кипчаки-мамлюки с тюркскими корнями? Слово «мамлюк» в переводе с арабского означает «раб». И как же рабы оказались на вершине власти Египта? Как они среди арабов-бедуинов создали мощную тюрко-татарскую державу? Я на всю жизнь запомнил фильм «Мамлюки», который посмотрел в 1960-е годы, будучи юношей. Особенно в память врезался эпизод из фильма, когда в смертном бою столкнулись два бойца: один – мусульманин, мамлюк, а другой – француз. Когда мамлюк сразил француза, тот упал с лошади и умер, произнося слово «мама» на их родном языке. Мамлюк по имени Мухамед по необычной форме уха узнал своего друга детства и навзрыд плакал, обнимая его уже мертвое тело. При этом он вспоминал, как когда-то их вместе угнали в рабство и продали на невольничьем рынке. Этот фильм потряс меня до глубины души и запомнился навсегда. Всю жизнь слово «мамлюк» и сюжет фильма для меня оставались непознанной тайной. Второй загадкой было имя Бейбарса – правителя Египта, то есть мусульманской страны. Ведь оно не подходит ни под стандарты арабизма, ни мусульманской терминологии. Оно явно имеет древнетюркские, то есть кипчакские корни и относится к тюрко-булгарским «барсилам». В-третьих, мне совершенно непонятно было то, как тюрок-кипчак, будучи рабом, смог стать правителем Египта и превратил арабскую страну в тюркскую?! Познать суть этих вещей тогда просто было невозможно. Многое стало ясно лишь потом, после детального изучения одного из славных периодов тюрко-кипчакской татарской истории. В XI–XII веках огромная страна Дешт-Кипчак, которую по-другому называли Великой Степью, была растянута от Дальнего Востока, то есть от китайского Хингана и до Черного моря. Хозяевами Великой Степи были кипчаки-тюрки. Великая Степь – это не географическое понятие, а название мощной

тюркско-кипчакской державы и кочевой цивилизации. Кипчаки – прирожденные воины, которых в разное время нанимали Византия, Иран и другие империи для ведения различных войн. Секреты высокого боевого духа, храбрости и бесстрашия тюрков, в частности кипчаков, заключается в их особом душевном устройстве, строгих правилах воспитания и непоколебимой вере в Небесного Тенгре. Это отчетливо проявилось в истории мамлюков. Сейчас кажется уникальным явлением то, что кипчаки, будучи даже в самом бесправном положении, смогли подняться на вершину власти и создать могучую державу, способную спасти мир от двух страшных зол – нашествий крестоносцев и непреодолимой силы монгольских войск Хулагу. Возможно, это кажется чудом. Но история тюрков-татар сплошь пронизана подобными фактами и явлениями. Например, даже тогда, когда этот народ был полностью подавлен, стоило подняться и воспрять духом одному из родов и племен тюрков – приходил в движение

весь тюркский мир. Вот и историю мамлюков, вопреки здравому смыслу, сейчас хочется сравнить с таким явлением: вдруг сплотились бы все пески в пустыне и они превратились в огромную каменную глыбу. Когда то вот такими глыбами были огромные тюркские державы, которые придавали мощные импульсы в ходе цивилизованного развития истории всего человечества. История мамлюков начинается так: поскольку кипчаки прослыли непревзойденными воинами, в эпоху нашествия крестоносцев правитель Египта султан ас Салих Наим-ад-Дин стал формировать войска из числа рабов – кипчаков. Семи-восьмилетних мальчиков они покупали на невольничьих рынках и воспитывали их настоящими воинами. При этом они давали им достойное образование. Со временем мамлюки становились военной элитой. Из их среды вышли даже знаменитые полководцы. В их числе был и Бейбарс – будущий султан Египта. Бейбарс был выходцем из кипчакского рода эль Бария. Еще ребенком он попал в рабство монгольским завоеаателям. На невольничьем рынке его купили египтяне за 800 дирхемов и воспитывали в школе воинов-мамлюков. Мамлюки – наемные воины, в основном состояли из кипчаков. Они считались самыми храбрыми и искусными воинами в мире. Со временем Бейбарс стал военачальником. Затем, свергнув Туран шаха. стал султаном Египта. Бейбарс правил Египтом на протяжении 17 лет. Ну а государство мамлюков, созданное им, просуществовало начиная с XII века и до начала XIX века, вплоть до завоевания Египта Наполеоном. Эпоха правления Бейбарса стала яркой страницей не только в истории Египта. Когда происходило невиданное до того времени столкновение двух цивилизаций – мусульманского и христианского миров, он укрепил границы Египта, создал боеспособную армию, флот, восстановил крепостные сооружения, В систему вооружения впервые ввел артиллерию. Будучи искусным политиком, он заключил мирный договор с византийским императором Михаилом Палеологом, а затем – с Золотой Ордой, взяв в жены дочь хана Берке. Он подчинил Ливию, Судан. Под его контролем тогда были торговые пути, проложенные из Европы, Малой Азии, Ближнего Востока к Индийскому океану. А также торговые пути, идущие из Китая, Монголии, Средней Азии и Индии – в страны Европы. Благодаря доходам от торговых путей он прослыл правителем самой богатой страны в мусульманском мире того времени. Он ввел и развивал банковские системы и финансовые институты и отменил джизью – налог на немусульманское население. Байбарса тогда считали защитником ислама и его мечом. Он освободил Палестину, Сирию, Иорданию от захвата крестоносцев, а затем и другие мусульманские государства. Он восстановил халифат, после того как многие мусульманские страны были завоеваны крестоносцами и монголами – войсками хана Хулагу, который казнил халифа Мухтадира. Тогда уже стали говорить о закате всей мусульманской цивилизации. Однако при султане Бейбарсе халифат как бы обрел второе дыхание. Возобновилось интенсивное строительство в Каире, Александрии. По всему мусульманскому миру развернулось строительство ирригационных сооружений. Было построено свыше 150 мечетей, медресе, мавзолеев. За это нарекли его именем Рукн-ад-Дин (Опора исламской веры). Современники сравнивали его Александром Македонским. Султан Бейбарс по праву был признан тогда самым великим правителем в мусульманском мире. В огромном крае он повсюду запретил спиртные напитки и уничтожил все запасы вина, заменив их кумысом. С корнем вырвал мятежи. Запретил проституцию и способствовал развитию многоженства. При Бейбарсе воины, инвалиды получали пожизненные пенсии. Под свое покровительство он взял ученых, артистов, музыкантов и представителей искусства.

Монета эпохи Байбарса

Чтобы усилить армию, он привлек кочевых туркмен. Помногу покупал кипчакских рабов и воспитывал их настоящими воинами. Византийский ученый Вильгельм Трипольский назвал его «эмиром эмиров» и сравнивал с Юлием Цезарем. Он говорил, что Бейбарс отличался храбростью, могуществом и красотой тела, изяществом черт характера и благородством. Эпоха правления мамлюков, особенно эпоха султана Байбарса, была ознаменована резким подъемом уровня культуры, образования и экономики. Широко развернулось строительство дворцов, мечетей, караван сараев, научных центров и школ. Широкое развитие получила медицина, особенно офтальмология. Уже тогда в Египте успешно лечили катаракту. Таким образом, Египет дал новый толчок для развития исламской цивилизации во всем мире. Тогда мамлюки стали защитниками и мечом ислама. Примечательно и то, что султанов тогда стали избирать. И это означало, что страной стали управлять самые достойные люди. Например, со временем правитель ибн Хальду стал первым социологом и политологом в нынешнем понятии. Он стремился к всенародному счастью, считая, что только тогда может быть мир и спокойствие в стране, когда все люди, живущие там, будут довольны своей жизнью.

ДАСТАННАР - ХАЛЫКНЫҢ РУХИ МИРАСЫ САГЫНДА ТОРУЧЫ БОРЫНГЫ ӘСӘРЛӘР

Суларында - балык,
Урманында – киек.
Җырын саклап калган
Халык җаны бөек.
Г. Афзал.

Татарстан Җөмһүрияте 2023 елны «Дастаннар елы» дип игълан итте. «Дастан» сүзен ишеткән булсак та, күпләребез аның татар халкы язмышында никадәр зур урын алганлыгын белмибез. Чөнки чынбарлык тарихыбызны һәм эпос-дастаннарны пропагандалау тыелгач, алар озак еллар дәвамында тоткынлыкта булдылар.

Фәрид Шириязданов

Соңгы елларда галимнәр тарафыннан дастаннарны өйрәнү киң җәелсә дә, халык арасында аларны пропагандалау әлегә тиешле дәрәҗәдә түгел.

Ә менә Урта Азиядә яшәүче төрки телле халыкларда дастаннар әлегәчә кулланышта булдылар. Бу уңайдан үземнең Үзбәкстанда эшләгән елларда Памир тауларының өч мең метр биеклектәге кар таулары итәгендәге җәйләүләрдә маллар көтеп яшәве, кыргызлар белән аралашкан вакытлар искә төшә.

Берзаман кыргыз юртасы алдына атының сыртына зур-зур капчыклар аскан бер кыпчак килеп туктады. Аның бөтен кыргыз көтүлекләрен әйләнеп чыгып, шуларга тормыш кирәк-яраклары сатып йөрүче алып-сатар – «Автолавка» хуҗасы икәнлеге беленде.

Хуҗалар үзен зурлап кабул иткәч, ул табын янында, думбрасын алып, дастан «әйтә» башлады. Шунда бу кешенең төрки халыкларда дан казанган чичән-акын икәне дә беленде.

Бу – мәзәк тә, мавыктыргыч та тоелган күренеш әллә кайсы борынгы заманнарга кертеп җибәргәндәй булды. Аның ашкынулы «җыруында» ургып чапкан атларның тояк тавышы, ирекле дала җиленең сызгырып үтүе, һавада

Акын чачан

очкан бөркетләр, ат пошкыруы, кылычлар чыңлавы, ниндидер каһарман егетнең батырлыклары да күз алдыннан узды кебек. Бу чәчәннең дәртле «җыруында» ялкынлы мәхәббәт, саф сөю хисләре дә яңгырады.

1970 еллар башында булган бу вакыйгада мин беренче тапкыр «дастан», «чичән», «акын», «җыру» кебек серле сүзләр ишеттем. Шунда күңелемә дастаннарга карата кызыксыну «корты» кереп калды, һәм ул, гел кыймылдап, бу хакта күбрәк белү теләген көчәйтә торды. Тик бу еллар, халкыбызның милли үзаңын тәрбияләүче дастаннар онытылып, искелек калдыгына әверелгән һәм тарихыбызны ялганнар баскан заман иде.

Ни кызганыч, хәзер киң мөмкинлекләр ачылса да, халыкта үз милләтенең үткәндәге язмышы хакында нидер белү теләге инде шактый сүрелгән, сүнгән хәлдә бит.

Дөрес, галимнәр арасында бу юлда җанлы эшчәнлек бара. Тик шуларны пропагандалап, халык тарафына җиткерү эшләре генә куандыра алмый шул.

Хәзер дастаннар турында сөйләгәндә: «Нәрсәгә кирәк инде бу үткән-беткәннәр, искелек калдыклары өстендә казынулар?!» – диючеләр дә табылыр. Чынлап та, нәрсәгә кирәк соң болар хәзерге заманда? Нәрсәсе белән алар мондый игътибарга лаек булып торалар?

Милләт буларак, халыкны күп нәрсә берләштерә: аның теле, гореф-гадәтләре, дине, уртак тарихы, сәнгате һәм әдәбияты. Менә шул эпос-дастаннарда халкыбызның милли байлыгы гасырлар буена камилләшеп һәм сакланып килгән дә инде.

Дастаннар – татар халкының яшәү рәвешен тулысынча үз эченә сыйдырган рухи хәзинәләр. Алар, халыкның конституциясен, яшәеш программасын тәшкил итеп, аның милли үзаңын тәрбияләп, дөньяга карашын киңәйтеп, рухын үстергәннәр. Монда намус, әхлак һәм башка кыйммәтле кешелек сыйфатлары тәрбияләүче кануннар да тупланган.

Идегәй

Дастаннар – борынгы бабаларыбызның тормышка фәлсәфи, дини карашы нигезендә барлыкка килгән әдәби эпос жанры. Эпос – грек теленнән алынган, «сәнгатьле сөйләм», «хикәя» мәгънәсендә.

Эпос-дастаннар – әдәбиятның иң борынгы жанры. Аларда экиятләр, мифлар, тарихи вакыйгалар, мәхәббәт романтикасы, каһарманнар батырлыгы чагылдырылган. Анда кыйммәтле тарихи вакыйгалар, сугышлар, табигатьтәге серле күренешләр турында да сөйләнә. Ул шигъри, чәчмә әсәр яисә катнаш рәвештә була.

Бик борынгы халык буларак, татарлар – дөньяда дастанлы булып танылган милләт. Бу, татарларның зур сынаулар аша үтеп тә, бүгенгәчә исән калган, бөек халык булуын тагын бер кат исбатлый. Милләтебез бөеклеген дәлилли торган күп нәрсә хәзер инде югалган, юк ителгән булса да, дастаннар – халкыбызның үлемсез иҗат байлыгы. Мәсәлән, «Идегәй», «Кисекбаш кыйссасы», «Чура батыр хикәяте», «Таһир белән Зөһрә», «Ләйлә белән Мәҗнүн» һәм башкалар.

Дастаннарда чал тарих һәм милләтебезнең асылын ачыклаучы дәлилләр – артефактлар да саклана. Аларда халыкның тормышка карашы, бар булдыгы, рухи бөеклеге сурәтләнә. Зур урынны батырлык һәм мәхәббәт темалары алып тора. Мәсәлән, каһарман ир-егетләрнең, батырларның үз илен, халкын яклау юлында күрсәткән батырлыклары.

Дастаннарны телдән әйтү күчмә тормыш шартларында бик борынгыдан киң таралган. Алар, меңнәрчә еллар буена сакланып, тагын да тулыланып, баеп килгәннәр. Дастан әйтүчеләрне зурлап, шагыйрь, чәчән, акын, дип атаганнар.

Чичән һәрвакытта туйларда, төрле мәҗлесләрдә халыкны үзенең оста сөйләве белән җәлеп итүче кадерле кунак булган. Ул музыка коралларында да уйный белгән данлыклы шәхес саналган.

Чичән матур җырлый, сөйли һәм көйли белүче генә түгел, ул яттан, тоткарлыксыз һәм көчле хисләр уятырлык итеп сөйләүче шагыйрь-импровизатор. Ул, сүз кодрәтен музыка тембры белән көчәйтеп, аны халыкның күңел түренә җиткерә алган. Татарларда дастаннарны музыка коралында уйнап, телдән әйтү гадәте күптән сүрелгән булса да, эпос-дастаннар татарның язма-китап культурасын үстерүгә зур өлеш керткәннәр. Алар халкыбызның әдәби-мәдәни мирасын үстерүдә һәм саклауда да зур роль уйнаганнар. Аларның иң камил булган өлеше, кулъязмаларга язсә китапка әверелеп, халык арасында киң таралган. Шулай итеп, дастаннар көйләү-сөйләү формасында да яшәүдән туктаган. Дастан әйтүчене (сказитель) сөйләүче (чтец) алыштырган. Татар халкы үз тарихы дәвамында эпос-дастаннарны күп иҗат иткән. Аларны кулдан язып һәм күчереп, үзара таратканнар. Авыр чорларда дастаннар халыкның милли үзаңын, гореф-гадәтләрен, телен, милли мәдәниятен, мәгърифәтен үстерү һәм саклау чарасы булып та хезмәт иткәннәр. Алар, гарәп язулы кулъязмалар булып, басма китапларга әверелеп, хәзерге көнгәчә сакланып килгәннәр.

Язма дастаннарда халыкның тарихы, гасырлар дәвамында тупланган акылы, тормыш тәҗрибәсе, тел байлыгы, сүз сәнгате дә лаеклы урын алган.

Эпос-дастаннар хәзер дә, милләтебезнең бай мирасын яшь буынга тапшыру өчен, кыйммәтле рухи чыганаклар булып хезмәт итәләр. Бүгенге көндә дастан батырларының исемнәре, данлыклы вакыйгалары опера-балет, театр сәхнәләрендә, җырларда һәм әдәбият мәйданында яшәвен дәвам итә.

Озак вакыт эзәрлекләүләр аша үтеп тә, исән калган һәм тормышыбызга яңадан әйләнеп кайткан бер генә әсәрне, мәсәлән, «Идегәй» дастанын алсак та – анда катлаулы хакыйкәть ачыла.

Бу тарихи дастан Алтын Урда дәүләтенең таркалу елларындагы серләрне ачыклый. Шул заманда зур роль уйнаган шәхесләрне ул халык каһарманы дәрәҗәсенә күтәрә.

Иң әһәмиятлесе – бу дастанга халкыбызның күз яше, тире, каны түгелгән язмышы сеңгән. Ул туган җир төшенчәсен, аның асылын аңларга өйрәтә.

Бу әсәр мәкер, хыянәт, ялганның әшәкелеген, дуслык, мәхәббәт кебек изге хисләрнең сафлыгын һәм биргән вәгъдәгә тугрылыклы булуның асылын аңлата.

Явызлык үзе белән явызлыкны ияртә. Яманлыкка каршы кылынган яманлык аны үстерә. Бу әсәр менә шуны раслый.

Дастаннар, тормышка карашны киңәйтеп, зуррак масштабта фикерләргә, кешене яшәү мәгънәсенә төшенергә өйрәтәләр. Аларны укыгач: «Ил, Ватан, Ата-Ана, Милләт төшенчәләренең үзкыйммәтен тирәнтен аңлаган кеше үз гомерендә аларга хыянәт итмәячәк!»- дигән фикер туа.

Татар дастаннары үткән юл бик озын һәм катлаулы. Гомумән, дастаннарыбыз, милләтнең үзе кебек, үлемсез. Нинди генә шартларга юлыкса да, татар эпосы үлмәгән, югалмаган. Зур сынаулар үтсә дә, исән калып, камилләшә барган.

Дөньяда эпос-дастаны булмаган күп халыклар бар. Шуны исәпкә алсак, татарларның нык тамырлы бөек халык булуы тагын да ачыграк күренә.

Евразия далаларында таралып яшәүче халкыбызда дастаннар гасырлар буена, рухи азык, күңел юату чарасы гына булмыйча, тарихның хәлиткеч этапларын да чагылдырып, әлегәчә саклап калганнар. Моның өстенә, рухи байлыгыбызның ышанычлы сакчысы буларак, алар, тәрбияви яктан да көчле идеология коралы булып, халыкка хезмәт иткәннәр.

Йомгаклап әйткәндә, дастаннар халыкның үткәнен тирәнрәк белергә, аның рухи матурлыгын тоярга ярдәм итәләр.

Как беженцы от погромов создали государство Израиль

Мы продолжаем рассказ об интересной, но не очень любимой в нашей стране теме – зарождении мирового сионистского движения, создании Израиля и той роли, которую сыграли в этом выходцы из России

Дмитрий ГРЕКОВ

Россия – родина сионизма

(Продолжение. Начало – в предыдущих номерах)

Соображение на троих

Первая мировая война наконец-то сдвинула «еврейский вопрос» из сферы интересов самих евреев в «плоскость мировой политики». 16 мая 1916 года был подписан документ, получивший название «Соглашение Сайкса – Пико» (по фамилиям британского дипломата Таттона Бенвенуто Марка Сайкса и французского дипломата Франсуа Жоржа-Пико). Началось всё еще 10 апреля 1915 года, когда Россия, Франция и Великобритания подписали секретное соглашение о передаче после победы Черноморских проливов Российской империи.

После чего возник законный вопрос о разграничении сфер влияния будущих победителей на территории упраздняемой ими Османской империи. Была сформирована рабочая группа как раз из Сайкса и Пико, которые обсудили вопрос в Лондоне, а в марте 1916 года приплыли в Санкт-Петербург, где получили одобрение царя.

Суть соглашения была в разделе «шкуры неубитого османа». Великобритания получала территорию, соответствующую современным Иордании и Ираку, а также районы вокруг городов Хайфы и Акко. Франция забирала юго-восточную часть Турции, северный Ирак, Сирию и Ливан. Россия должна была получить Босфор и Дарданеллы, Константинополь, Западную Армению и часть Северного Курдистана (район Хаккяри).

Палестину решили не делить (очень уж тут всё сложно…) и оставить под «международным контролем». Каждая из держав имела право определить государственные границы в своей зоне влияния – основывать новые страны, присоединять к себе или оставить туркам «на своих условиях».

От ослов – к фузилерам

Соглашение держалось в тайне, ибо существовали стороны, которые были бы сильно недовольны его содержанием. Например, Италия – как-то всё-таки прознав о соглашении, она начала требовать, чтобы и ее территориальные интересы также

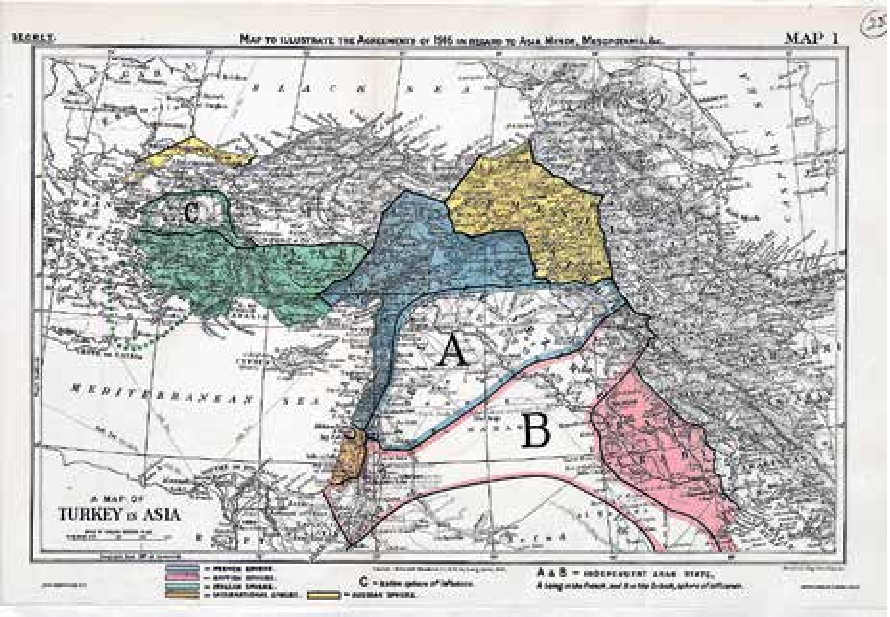

были учтены. Премьер-министр Великобритании Ллойд Джордж, нуждаясь в помощи Италии на Ближнем Востоке, предложил уступить ей Смирну и часть других османских владений. В апреле 1917 года на встрече в Сен-Жан-де-Морьен англичане и французы согласились на передачу итальянцам Смирны.

Итальянцы, однако, продолжали претендовать на дополнительные территории, населенные греками и турками. Переговоры затянулись до августа 1917 года. Наконец была достигнута договоренность о зоне влияния в Юго-Западной, а также части Западной и Центральной Анатолии.

К этому времени в качестве отдельного политического игрока на «шахматной доске» выступили и евреи. Еще весной 1915 года в рядах британской армии появилось необычное подразделение – Отряд погонщиков ослов.

Командовал ими подполковник Джон Хенри Паттерсон – ирландец, сын протестанта и католички, участник войны с бурами и известный охотник на львов (по его книге позднее снимут известный кинофильм «Призрак и Тьма»). Он дружил с «агентами мирового сионизма», особенно с уже знакомыми нам Зеэвом Жаботинским и Йосефом Трумпельдором. Все они оказались в апреле 1915 года во главе 500 «сынов Израилевых», которые участвовали в боях на полуострове Галлиполи под командой Паттерсона (после ранения его сменил Трумпельдор). Формально отряд действительно доставлял из мест разгрузки на фронт припасы с помощью ослов, фактически часто находился в гуще боевых действий.

В мае 1916 года, после эвакуации английских войск в Египет, отряд был расформирован, но Жаботинский не сдался и попробовал уговорить на «Еврейский легион» французов – однако тщетно. Затем Паттерсон познакомил своего друга с Лео Эмери, помощником премьер-министра Ллойд Джорджа, и идея внезапно обрела второе дыхание. А третье пришло, когда в июне погиб фельдмаршал Херберт Китченер, главный «антиеврей» британской армии — и уже в ноябре 1917 года началось формирование 38-го батальона фузилеров из английских и проживавших в Великобритании российских евреев...

Состоятельные евреи и нищие бедуины

9 ноября 1917 года была опубликована декларация главы британского МИДа Артура Бальфура, которая провозгласила «создание в Палестине очага еврейского народа» после войны. Вовсе не потому, что английская армия нуждалась в батальоне евреев – нуждался Ллойд Джордж, и не в отряде экзальтированной молодежи, а в банкирах США и Сити, спонсорах сионистского движения, которым нужен был «свой профит» для вложения средств в мировую войну (и влияния на президента США Вудро Вильсона, чтобы тоже уже быстрее поворачивался) — им и стало фактическое провозглашение создания Палестинской автономии.

Артур Бальфур

К тому же английское правительство жалело о том, что в соглашении Сайкса — Пико позволило французам получить Палестину в «совместное пользование» (русских после 7 ноября 1917 года можно было открыто списать со счетов), и рассчитывало после войны с помощью «ручных евреев» добиться «перевеса на местах» или же вообще (как оно и случилось в действительности) отказа французов от «святых мест». Но воодушевленный мировой сионизм в эти материи не вникал и тут же проспонсировал создание еще трех батальонов «королевских фузилеров» – 39-го (из евреев США и Канады), 40-го и 42-го, которые были сформированы уже в 1918 году и вместе с 38-м составили-таки «Еврейский легион».

Существовали, правда, люди, которые сочли появление декларации Бальфура «ножом в спину», «коварным вероломством гяуров» и «бесчестным предательством» — естественно, арабы, и конкретно Хашимиты, правители Мекки, уже год как воюющие за обещания англичан отдать им весь Ближний Восток в «безвременное пользование».

Несмотря на то что официальных соглашений никаких заключено не было, агент Томас Эдвард Лоуренс (будущий Аравийский) и прочие «представители власти» совсем не то обещали шерифу Хусейну и его сыновьям, когда звали на борьбу с османами. Арабы всерьез считали Палестину своим «родным домом», Иерусалим – священным городом, а евреев – понаехавшими, и именно в 1916 году родился арабо-израильский конфликт, вот уже более ста лет «жгущий напалмом» жизнь всего Ближнего Востока, а также его окрестностей...

ТУГАН ҖИР ИЗГЕ, ТУГАН ҖИР ГАЗИЗ

Шенталы районындагы Шенталы авылында Ислам динен тотып яшәүче мөселман кардәшләребез бик күп. Хәзер бәян ителәчәк язмам Наил Абдрахман улы белән Суфия Рәшит кызы Дәүләтказыйннар турында булыр. Алар икесе дә Үзбәкстанның Ташкент шәһәрендә дөньяга килгәннәр. Наил абыйның тамырлары Мордовиядәге татар авылыннан, ә Суфия ханымның төп чыгышы Денистән. Аларның әби-бабайлары тирән язмыш кичергән кеше буларак билгеле.

Нурсинә Хәкимова

Суфия апаның бабасы Мөхәммәтсафа белән әбисе Зәйнәпнең яшьлеге бик авыр чорга туры килгән. Авылларда коллективизация чоры башлангач, авылда ике: хәллерәк һәм ярлылар төркеме барлыкка килә. Шул арада ярлылар комитеты да төзелә. Хәллерәк кешеләрнең җирләре, маллары тартып алынып, үзләрен Себергә – каторгага озатулар башлана.

Мөхәммәтсафа белән Зәйнәпнең һич кенә дә газиз туган авылларыннан китәселәре килми. Алар, йорт-җирләрен калдырып, көзге, караңгы бер төндә, качып, авылдан чыгып китәргә мәҗбүр булалар. Иң кадерле булган уллары Рәшит белән берничә айлык кызлары Әсманы алып, Шенталыга килеп, урманда землянка казып яшәүче бер качак кеше янына килеп сыеналар. Хокук саклаучы органнар аларны эзлиләр. Яшь гаиләнең ач килеш, көзге суыкта, яңгыр астында өшеп, урман-кырларда качып йөрүләре аяныч хәлгә китерә. Кинәт салкын тидереп, Мөхәммәтсафа үлеп китә. Зәйнәп, елый-елый, сабыйларын кочаклап, авылга әйләнеп кайтырга мәҗбүр була. Ул авылда фатиргә кереп, шунда яши башлый. Берничә ел азаплана торгач, Бөек Ватан сугышы башлана. Ирлектәй ирләрне фронтка алып бетерәләр. Зәйнәп яшүсмер улы Рәшит белән колхоздагы бөтен авыр эшләрдә катнашалар, аларны урман кисәргә, окоп казырга җибәрәләр. Ә 1943 елда унҗиде яшьлек Рәшитне сугышка алалар. Бик каты барган бәрелешләрнең берсендә яшь егет каты яралана. Аны госпитальгә озаталар. Озак кына дәваланып чыккач, егеткә туган авылына кайтып, сөекле әнкәсе белән кечкенә сеңелесен күреп килергә рөхсәт бирелә, һәм ул авылга кайтып төшә. Якыннарының кеше өстендә, фатирда яшәүләрен күргәч, ул, искерәк булса да, өй һәм сыер сатып ала. Үзе бик озак тоткарланып калмый, яңадан фронтка китеп бара. Билгеле, әнисе Зәйнәп белән сеңелесе Әсма аны елап озатып калалар.

Гомерләр үтә тора. Озакламый фашист мәлгуньнәрне үз илләренә кадәр куып барып, аларны дөмектергәч, сугыш тәмамлана. Авылга батыр сугышчылар әйләнеп кайта башлый. Ә бичара Зәйнәп белән Әсма никадәр өзелеп көтсәләр дә, Рәшит кайтмый. Чөнки тәпле, акыллы, сүзендә тора торган, намуслы егетне хуҗалары бик тиз күреп алган булалар. Алар аны башка солдатлар белән бергә өенә кайтарып җибәрмиләр. КГБда эшкә урнаштыралар. Озак та үтми, спецзадание биреп, Иранга командировкага озаталар. Менә шулай итеп, бер ел гомер үтеп китә.

Зәйнәп ханым, борчылып: “Йа, Раббым! Баламнан бер хәбәр дә юк. Аның үлекме, тереме икәнлеге дә билгесез”, дип хәсрәтләнә. Өстәвенә, өйнең матчасы череп, ул өзелеп төшә. Бәла игезәк була, диләр бит. Сыерлары да үлә. Яшәргә - өй, сөт-катык ашарга сыер юк. Шулхәтле бөлгенлеккә төшкән Зәйнәп, ничек яшәргә, дигән сорауларына җавап эзләп, күршеләренә барып керә. Күршесе, Ташкенттагы туганнарыннан хат алып, шуны кычкырып укый торган чакка туры килә ул. Ә анда: “Кадерле туганнарым, ятмагыз анда, Россия суыгында өшеп, өстәвенә, ачлы–туклы. Бирედә һава торышы бик җылы, рәхәт. Ризык та күп. Монда тормыш итәргә җиңелрәк. Бирегә күчеп килегез!” – диелгән була. Барын да ишетеп торган хатын бик озак тоткарланып калмый, күршеләреннән тизрәк чыгып китә. Бераз уйланып йөргәч: «Торырга - өй, ашарга ризык булмагач, туган җир турында уйлап торырга яра-

мый. Улым Рәшиттән бер хәбәр дә юк, кызым Әсма өчен яшәргә, аның тормышын саклап калу турында уйларга кирәк», – дигән фикергә килә. Шулай итеп, авылда озак тоткарланып тормый, кызы Әсманы ала да, поездга утырып, Ташкент шәһәренә юл тота. Биредә сәяси репрессиядән качып, үзләренә бер мәхәллә булып, Ислам диненә буйсынып яшәгән авылдашлары, аларны ачык чырай белән каршы алып, хәләл икмәкләре белән бүлешәләр.

Зәйнәп эшкә урнаша, гел куркуда торган Әсма тынычланып кала. Шулай, тормыш әкрен генә үз җаена төшә.

Ә Рәшиткә килгәндә, ул, авылга кайтып төшкәч, аптырап китә. Аны биредә каршы алырга беркеме дә булмый. Күршеләре сөйләвен тыңлап торгач, югалып калмый, поездга утыра да якыннары артыннан ерак сәфәргә чыгып китә.

Зәйнәп ханым белән Әсманың шатлыгы чиксез зур була. Пәһлевандай Рәшит гомере буе аларның яклаучысы, ярдәмчесе булып тора.

Тормыш алга китә. Тора-бара Рәшит Мөхәммәтсафа улы төп тамырлары Денис авылыннан чыккан, Минсара исемле унсигез яшьлек чибәр кызга өйләнә. Мәхәббәт нигезендә корылган гаиләдә бер-бер артлы сабыйлары: Рафаэль, Суфия, Хәлил дөньяга киләләр. Рәшит, Ташкент дәүләт университетында укып, юрист, ә Минсара медицина хезмәткәре һөнәрләрен үзләштерәләр.

Тормышлары бик әйбәт булса да, Мостафиннар гаиләсе, гомер буе җирсеп, туган илләрен сагынып яши. Аларның бу турыда искә алмый калган вакытлары бик аз булгандыр. Телләрендә һәрчак бер сүз була: туган илгә кайтырга кирәк!

Мостафиннар гаиләсе безнең туганнарыбыз булгач, шунысы билгеле миңа. Оныклары укудан җәйге каникулга туктагач, Зәйнәп әби алар белән еш кына кунакка кайтып килә, ә Рәшит абый белән Минсара апа чираттагы отпускаларында ял итеп китәләр иде.

Кызганычка, Зәйнәп әби белән Әсма апа, якты дөнья белән хушлашып, мәңгелеккә киткәч, аларның җәсәде чит җирләрдә җирләнеп кала. 1994 елда Рәшит абый белән Минсара апа, лаеклы ялга чыккач, туган якларга күчеп кайттылар. Ахыргы сулышларына кадәр балалары һәм оныклары тәрбиясендә, аларның яратуын тоеп, гамәл кылып яшәделәр. Байтак еллар яшәгәч, бер-бер артлы дөнья куйдылар һәм Денис авылы зиратында җирләнделәр.

Рафаэль абый, Суфия апа һәм Хәлил бүгенге көндә үзләре әби-бабайлар инде. Алар бабаларын, әбиләрен, апалары Әсманы, әти-әниләрен тирән хөрмәт белән искә алалар. Ошбу дус гаилә әгъзаларының сүзләренә караганда, Зәйнәп әби:

– Туган җир изге һәм газиз! Бәхетле кеше генә үз илендә яши! Беркайчан да шуны онытмагыз, туган илебезгә кайтыгыз! – дип, балаларына һәм оныкларына васыять әйтеп калдырган булган.

Суфия апа:

– Әтиебез: «Йа, Раббым! Туган илебезгә кайтып үлсәк кенә ярар иде», - дип тели иде. Аллаһыга шөкер, теләге кабул булды. Шуның өчен, лаеклы ялга чыгуга, бөтенебезне ияртеп кайттылар да инде. Хәзер туган туфракта яталар. Без Ташкентта туып-үссәк тә, күңелебез һәрчак бирегә тартылды. “Җан тартмаса, кан тарта”, дип әйтүләре бик дөрес икән, – дип сөйләде.

Ә мин өстәп шуны әйтер идем.

Рәшит абый: «Кызым, читтә яшәгән вакытта һәрчак күз алдыма бик матур бина килеп баса иде. Ә анда үзе уйнаган пианинога кушылып, матур, йөрәккә үтеп керерлек тавышы белән минем кызым Суфия җырлый дип хыяллана идем», - дип әйткән иде. Дөрестән дә, Рәшит абыйның хыялы тормышка ашкан. Чөнки Суфия апа, гомере буе мәктәптә балаларга музыка дәресеннән белем биреп, шуннан лаеклы ялга да китте. Ә аның тормыш иптәше Наил абый, лаеклы ялда булса да, Шенталы районындагы газ хуҗалыгында инженер булып хезмәт итә.

Әйтергә кирәк, зур югалтулар аша әби-бабасыннан мирас булып калган Ислам динебезне тотып, намаз укып яшәгән Наил абый белән Суфия апабызның тудырып үстергән балалары да дини.

Әминә, Шенталы мәктәбен бетереп, Самар дәүләт педуниверситетында филология факультетын тәмамлагач, Самар шәһәренең данлыклы”Яктылык” мәктәбендә укытучы булып эшли.

Бераз гомердән соң Әминә, мәчеткә килеп, Самар өлкәсе мөселманнарының Региональ диния нәзарәте рәисе, мөфти Талип хәзрәт Яруллинның сеңелесе - хөрмәтле мөгаллимә Сания ханым Мингачевадан дини белем үзләштерә. Сания апа белән яшь кыз арасында дуслык җепләре, бер-берен ихтирам итү хисләре барлыкка килә. Ә көннәрдән беркөнне Әминә һәм Талип хәзрәтнең улы - Ислам очрашалар. Алар бер-берсен беренче күрүдән үк бик ошаталар. Тора-бара гаилә корып җибәрәләр. Аллаһыга шөкер, бүгенге көндә ошбу матур гаиләдә сөекле кызлары: Кәримә, Хәмидә, Шакирә үсеп киләләр. Хәзерге көндә Ислам хәзрәт Самар мәчетләренең берсендә имамлык итә, ә Әминә дини белем бирә.

Наил абый белән Суфия апаның Самар дәүләт политехник университетын тәмамлаган уллары Булат, Сәлимә исемле, югары белемле кыз белән кавышып, гаилә учагын тергезеп җибәрә. Алар Самар шәһәрендәге “Нур” мәдрәсәсен тәмамлаганнар. Хәзерге вакытта ике кызлары: Сәидә белән Мәрьям, тормыш чәчәге булып, матур гына үсеп киләләр.

Балалар һәм оныклар - әти-әнинең, әби-бабайның юанычы, шатлыгы, диләр бит. Дәүләтказыйннар гаиләсе – Наил абый белән Суфия апа, кулга-кул тотынышып, кызлары Әминә белән Ислам хәзрәттән, уллары Булат белән киленнәре Сәлимәдән һәм оныкларыннан канәгать булып, тормыш юлыннан бергә атлыйлар.

Язмам ахырында шушы күркәм гаиләгә:

«Бәхетегез дәвамлы булсын!» – дип телисе килә.

Җиренә җиткереп эшләгәндә генә, җир дә уңышын мул бирә

Советлар Союзы чорында эш кешесенә хөрмәт күрсәтү дәүләт идеологиясе нигезендә ятса, хезмәткә дан җырлау яшәү гимнына әверелгән иде. Шуңа да һөнәр осталары, уңган кешеләр һәрвакытта дан һәм хөрмәт казанып яшәделәр.

Фәрид Шириязданов

Кәрам Ганниев

Һәр җитди хезмәт, көч куеп, чын күңел биреп эшләүне һәм зур җаваплылыкны таләп итә. Ә авыл хуҗалыгын алып бару – бигрәк тә. Монда ял көннәре, бәйрәмнәр дә онытыла, ару-талулар да исәпкә алынмый. Кыр эшләрен – «Битва за урожай», уңыш җыю вакытын – «Страдная пора» һәм игенчеләрне «Страдники» дип юкка гына атамаганнар бит инде. Чөнки игенче һәрвакытта, көнен төнгә ялгап, вакытының һәр минутын кадерләп, үз-үзен аямыйча эшли. Шуңа да җир эшенә жаны-тәне белән бирелгән кешене хөрмәтләп: «Ул буразнада туган!» – диләр.

Татарлардагы Җир-Анага карата хөрмәт «кан заманнардан» килгән. Борынгы бабаларыбыз төгәл белгән: Җирне Аллаһы Тәгалә барлык җан ияләренә дә туклану һәм шунда яшәү өчен яралткан.

Җир йөзендә нинди генә кодрәтле түрәләр, патшалар һәм ханнар хакимлек итмәсен, җирләр беркайчан да аларның шәхси милке булып саналмаган. Аллаһы Тәгалә аны бары шулар кулындагы дәүләткә, алар идарә иткән халыкларга яшәү дәверендә куллану өчен генә бирелгән икәнлеген белеп яшәгәннәр.

Ни кызганыч, тик хәзер җиргә караш тамырдан үзгәрде. Ул шәхси милеккә, товарга әйләнгәч, аны тереклек чыганагы буларак зурлау, хөрмәтләүләр дә тукталды.

Ул әллә кайдагы бай җир биләүчеләр кулына күчкәч, шунда көн күргән авылларның киләчәген кайгыртулар да бетте. Күбесе таркалып, шул урыннарда шаулап чүп үсүе дә инде гадәти хәлгә әверелде.

Авыллар хәлсезләнеп, элгәре алар кулындагы җирләрнең җилеген чит-ятлар суырганны күргәндә, ирексездән Крыловның «Свинья под дубом» мәсәле искә төшә. Авылларның тамыры корый торгач, дөньялар кайда барып терәлер икән соң?!

Менә шундый борчулы уйлар биләгәндә, хәзерге вакытта үз авылының җирләрен үзләре эшкәртеп көн күрүче хезмәт батырлары булуы безне тулы өметсезлектән коткара. Аларны ирексездән аждаһаларга каршы сугышка чыккан әкияти батырлар белән чагыштырасы килә.

Җирдә эшләү өчен, никадәр тәвәккәллек, түземлек кирәклеге һәм, кетмәгәндә бәла килеп, куйган хезмәтнең юкка чыгу мөмкинлеге күпләргә билгеле. Бу – табигый хәл. Ә моның өстенә шундый хезмәт ияләренә хөсетләнеп яисә туган авылның җирләрен читләргә сатып, өч тиенлек табыш алырга тырышып, этлекләр эшләүче вак җанлы кешеләрнең дә булуы җанны әрнетә. Бу очракта, үзләренә аяк чалучы корткычларга бирешмичә, җир эшен уңышлы алып барган эшмәкәрләргә сокланмыйча һич тә мөмкин түгел.

Иске Ярмәк авылында яшәүче Ганниевлар нәселе – шундыйлардан.

Түбәндә эшмәкәр Габдулхак улы Кәрам Ганниев һәм аның уллары белән булган әңгәмәбез.

– Авыл хуҗалыгын алып бару иң борынгы хезмәт булса да, бу өлкәдә яңа эш алымнары, фәнни ачышлар туа тора. Ә Сез, махсус югары белемегез булмаса да, ничек болай җирнең пульсын, сулышын тоеп, аның бар булган ихтыяҗларын белеп эшләргә өйрәндегез?

– Бу очракта мин «Крестьян академигы" Мальцевны телгә аласым килә. Язын җирнең чәчүгә җитлеккәнен ул, яланаяк йөреп, утырып торып, «арт саны» белән дә тоя белгән. Биле үзен сизгертмәсә, димәк, орлык чәчәргә вакыт җиткән.

Җир белән үзара тыгыз бәйләнеш һәм шундый эчке тоемлау булып, бар куәткә тырышып эшләгәндә генә, җир дә уңышын мул бирә.

Дөрес, монда яңа технологияләрне дә куллану өчен, бай эш тәҗрибәсе булуы да кирәк. Мин үземне белгәннән бирле, әтиемнең бар булдыгы белән җиргә бирелгәнлеген күреп, аңа булышкан чакта җир эшенең серләрен өйрәнеп үстем.

Олы малае - Ганниев Илдар

Әтием, үсмер чактан ук тракторчы һөнәрен үзләштереп, авылда иң беренче механизаторлар исәбендә булган. Тора-бара - трактор бригадасын, аннан соң комплекслы бригаданы җитәкләгән. Аның хезмәтен зурлап, район һәм өлкә тарафыннан Хөрмәт грамоталары, Куйбышев өлкәсенең күчмә Кызыл байрагы, премияләр бирелде. Ул үзе алдынгыларның эш тәртибен өйрәнсә, аның тәҗрибәсе белән уртаклашырга да халык төрле җирләрдән килде.

Мин бабамның да, һөнәр иясе булып, күп атлар, маллар тотканын һәм уңган кеше булуын беләм. Бүгенге көндә үзем һәм өч улым да, ата-бабалар үрнәгендә туган җиргә тугрылыклы булып, бар куәткә тырышып эшләп, туган авылыбызда яшибез.

Мин унөч яшемнән ук мәктәптәге каникул вакытларында олылар белән беррәттән тракторда эшли идем. Ә уналты яшьтән инде тулысынча колхоз эшенә җигелеп, киң профильле тракторчы булып эшли башладым.

Тырышып эшләвемне күреп, баш агроном Зыя абзый Ваһаҗев мине яңа технологияләр кулланып эшләргә өйрәтте. Беренчеләр булып, без элгәре кул белән эшләнгән эшләрне механизацияләүгә алындык. Мәсәлән, суган, кишер, чөгендер, кукуруз, карабодай, мәк кебек яңа культураларны чәчеп үстерә башладык.

Хәзер культивация эшләре яңа техникалардагы компьютерлар ярдәмендә башкарыла. Ә ул чакта күз чамасы белән эшләү зур осталык, төгәллек һәм аеручa җаваплылыкны таләп итә иде. Бу эштә үсемлек белән культиватор арасын киң калдырсаң – чүп баса, нәтиҗәдә уңыш югала. Ә артык якын булса – аларны кисү куркынычы яный.

Шундый катлаулы һәм җаваплы эшләр башлангач, безнең колхозда район һәм өлкә күләмендәге семинарлар үткәрелде. Башка җирләрдән дә тәҗрибә уртаклашырга киләләр иде.

Мин, яшьтән үк тәҗрибәле механизаторларның эш күрсәткечләрен уздырып, һәрвакытта иң алдынгылар исәбендә булдым. Күпсанлы мактау грамоталарына лаек булып, социалистик ярышларда җиңүче дип танылгач, премияләр, медальләр бирелде.

Югары нәтиҗәләргә ирешкән өчен, баш агроном Зыя абзый Ваһаҗевка хөкүмәт тарафыннан Хезмәт Кызыл Байрагы ордены бирелде. Безнең колхозның югары табыш алучы, бай хуҗалыкка әверелүенә ул керткән өлеш дә бик зур булды. Ул чакта, аның кебек, югары белемле, тәвәккәл, новатор агрономнар әле сирәк күренеш иде шул.

Моның өстенә, ул, халык уянганчы, көтүдән алда торып, иртәнге нарядка, бөтен кырларны әйләнеп, төгәл планнар белән кайта. Төнлә дә, комбайннар эштән туктаганчы, ул әле эштә була иде.

Новатор-белгеч һәм үз эшенең остасы буларак, ул миңа да игенче эшенең күп серләрен өйрәтте. Шуңа күрә мин аңа үз гомеремә рәхмәтле булдым.

– Алдынгыларны матбугат чыганакларында язып, җыелышларда мактап, бүләкләр бирү – билгеле хәл. Ә менә халык арасында тирән ихтирам казану Сезгә кайдан килде?

– Үткәндәге дәверне мин куанып искә алам. Ул чакта эштә югары уңышларга ирешү, тормышны җайлы итеп көйләү һәм авыл халкына ярдәм итеп яшәү өчен, бөтен мөмкинлекләр дә бар иде.

Авыл, район һәм өлкә советларына депутат булып сайланган чакларда, мин, кулымнан килгәнчә, халык ихтыяҗларын да исәпкә алып, аларның теләкләрен һәм үтенечләрен гамәлгә ашыру өчен дә, бар куәткә тырыштым.

Элгәре шәхси хуҗалыкларда бакча чәчү эшләре гел атлар ярдәмендә башкарыла иде. Авылга техника кайтарылып, барлык эшләр дә механизацияләнә башла-

Кече малае - Ганниев Илшат

гач, атлар саны кими торды, һәм шәхси бакча эшләрен башкару да зур проблемага әверелде. Шунда мин сөреп-чәчү һәм бәрәңгене күмү эшләрен трактор белән эшкәртүне башлап җибәрдем.

Бәлки, моңа карата күпләрнең рәхмәте миңа киләчәктә дә уңышлы эшләр башкарып яшәргә киң мөмкинлекләр биргәндер.

Колхоз производствосын индустриаль эзгә салу юлында һәм авылдагы социаль мәсьәләләрне хәл итүгә үз өлешемне кертә алуымны да мин хәзер горурланып искә алам.

Мәсәлән, авылдагы барлык эшләр механизацияләнгән чорда халыкны эш белән тәэмин итү мәсьәләсе алга баскач, сөт җитештерү комплексы төзү турында карар кабул ителде. Бу мәсьәләне хәл итү юлында миңа да, Куйбышев өлкә советы депутаты буларак, күп булышлык күрсәтергә туры килде.

Авыл читендә сөтчелек комплексы төзелгәч, иллеләп доярка караңгыда, яңгырлы-пычраклы, карлы-буранлы вакытларда җәяү йөргәндә, миңа, Куйбышев өлкәсенең авыл хуҗалыгы идарәсенә барып, колхозга махсус автобус кайтару мәсьәләсен дә хәл итәргә туры килде.

Кәрамның хатыны - Сәрия

Тора-бара колхоз производствосы алга китте. Һәр көнне унар тонна сөт җитештерелә иде. Елына йөзләгән тонна ит, күп ашлык саткач, колхоз миллионлаган табыш ала башлады. Нәтиҗәдә авыл тормышы да гөрләп торды, колхоз исәбенә күп корылышлар барды. Бу бит – башка колхозлар бурычка батып, хөкүмәт кредитлары исәбенә яшәгән чорлардагы хәл!

Ганниев Кәрам һәм кече малае Илшат

Элгәре, колхоз киң җәелгән төзелеш эшләре алып барганда, төзү материалларын булдыру да авыр мәсьәлә иде. Монда шулай ук миңа депутатлык мөмкинлекләрен кулланырга туры килде.

– Элгәре һәм хәзер дә үзегез, балаларыгыз авылда күпләргә үрнәк булырлык тормыш алып барасыз. Моның сере нәрсәдә?

– Мин ишле гаиләдә тугызынчы бала булып туганмын. Мондый шартларда үскән балаларның, бер-берсен тәрбияләп, эштә чыныгып, тормышка яраклашып үсүе сер түгел.

Монда мин бер нәрсәне ассызыклап үтәсем килә. Әтиебез, җиде яшеннән тулы ятим булып үскәнгә, гаҗәп тормышчан кеше иде. Ул үзе дә, эшнең рәтен белеп, батырып эшли һәм башкаларны да эшкә көйли белә иде.

Сугыш яралары, авыр елларда колхозның җимерек авыл хуҗалыгын сөйрәп бару, халыкны эшкә күндерү кыенлыклары тәэсирендәме, ул кайвакытта эчкәли дә иде. Бервакыт шуны күргән күрше апа: «Моның бер көтү баласы надан, тормышка яраксыз булып үсәр инде!» – дигән сүзләрен ишетү миңа бик нык тәэсир итте. Шуңа да мин үз гомеремә бу сүзләрнең урынсыз булуын исбатларга тырышып яшәдем. Аллаһыга шөкер, балаларым да уңган, акыллы, тәртипле һәм күпләргә үрнәк күрсәтерлек шәхесләр булдылар. Хәзер бит күп кешеләр, киресенчә, балаларын авыл проблемаларыннан коткару өчен, үзләрен тизрәк читкә җибәрү юлын карыйлар.

Аллаһыга шөкер, минем өч улым да туган авылыбызда, җир эшенә тугрылыклы булып, әле үзләренең йорт хуҗалыкларын да уңышлы алып баралар. Мондый хәл авылда да, тирә-як җирләрдә дә әлегә күренми кебек.

Дөрес, хәзер безгә бик кыен. Монда шунысы үкенечле – хәзерге авырлыкларның күбесе ясалма рәвештә тудырыла. Мәсәлән, авылга нindидер чит-ят кешеләр килеп, халык кулындагы җирләрне сатып алу өчен, актив хәрәкәт башланды. Элгәре колхозны җитәкләгән һәм башка җор телле кешеләр сәер рәвештә, өйдән-өйгә кереп, халыкны үзләренең «пай» җирләрен сатарга күндереп йөрүләр башланды. Бу хәрәкәт әле дә дәвам итә.

Хәлле кешеләрнең, үз акчасына җир алып, аны ышанычлы капиталга әйләндерү максатын аңлап

була булуын. Тик менә элгәре авыл милке булган җирләрне читләргә сатып, авылның киләчәгенә балта чабуны һәм киләчәк буыннарны җирдән мәхрүм итүне берничек тә аңлатып булмый, – дип сөйләде Кәрам Ганниев.

Ганниев Кәрамнең әтисе - Ганниев Габдулхак

Хәзер зур холдинглар, корпорацияләр кискен үсеш алып, җирләр алар кулына күчә бара. Бу очракта фермер хуҗалыкларының алар басымына каршы тора алуы – гаҗәп хәл.

Әлбәттә, мондый гаделсезлекне хөкүмәт үзе хәл итәргә тиеш. Бөтен дөньядагы илләрдә уртача бизнес һәм фермерлар эшчәнлеге даими рәвештә хөкүмәт сагында тора. Мәсәлән, Европа илләрендәге һәм Америкадагы фермерлар җитештергән продукциягә дәүләт тарафыннан 40–50% дотация бирелсә, Япониядә ул 70 процентка җитә. Алардагы урта хәлле фермерларның хөкүмәт сагында булуы дәүләт куркынычсызлыгы сәясәтенең нигезе булып тора. Бу – дөнья күләмендә сыналган, тарихи факт.

Татарлар, үз тарихында нинди генә изүләр, кимсетүләр, золымҗәберләүләр кичермәсен, меңнәрчә еллар дәвамында үз йөзен, үз бәрәкәтен югалтмыйча, тарихта сакланган халык. Милләтебез бүген дә үзен бөтен дөньяга танытып яши.

Ни кызганыч, тик халык белән аралашканда еш кына:

«Хәзер авылда пенсионерлар гына кала. Буш өйләр торган саен арта. Мәктәптә укучы балалар саны кими. Мал тотуның, җир эшкәртүнең бер файдасы юк. Бар нәрсәне дә базардан бер мәшәкатьсез алып була», – дигән сүзләре ишетелә.

Тик тормышның мондый хәтәр юлга басуын хәл итү чаралары турындагы нинди дә булса уңай фикерләр, җылы сүзләр бөтенләй дә ишетелми.

Авылыбыз тарихын барлаганда, борынгы бабаларыбызның мәхәлләэчендә барлык авыр хәлләрне бергә, киңәшеп хәл иткәннәре күренә.

Кызганычка, хәзерге таркаулыкны, үзара дошманлыкны һәм башка түбәнчел кешелек сыйфатларын булдыру юлында күп нәрсәләр эшләнде.

Тик шулай да, авыл администрациясе, авыл мәктәбе, Мәдәният йорты, социаль хезмәт күрсәтү оешмасы вәкилләре, авыл аксакаллары, мәчет картлары хәзер дә борынгылар үрнәгендә киләчәкне бергәләп кайгыртуны гадәткә кертерләр, дип ышанасы килә.

Бай традицияләре булып, үзендә татар халкын данлаган, бөек шәхесләрне тудырган авыл, үз җирләреннән мәхрүм булып, юкка чыкса – бу киләчәк алдында җинаять һәм берниндиди дога да коткара алмастай зур гөнаһ булачак.

Бу очракта Ганниевлар нәселедәй батыр хезмәт иясләренә аяк чалуны туктатып, алар кебекләрне бергә туплап, үзләренә теләктәшлек, ярдәм һәм хөрмәт күрсәтергә өйрәнүдән башларга кирәктер.

Озакламый Кәрам Ганниевның олы юбилее якынлашып килә. Бу уңайдан аңа иң изге теләкләребезне белдерәбез.

Кәрам малае Илдар белән Ярмәк Сабан туенда бүләк алгач

Нурания Абзалова

БАЙТУГАННЫҢ ДАНЛЫ, ГОРУР, ТУГРЫ БЕР УЛЫ

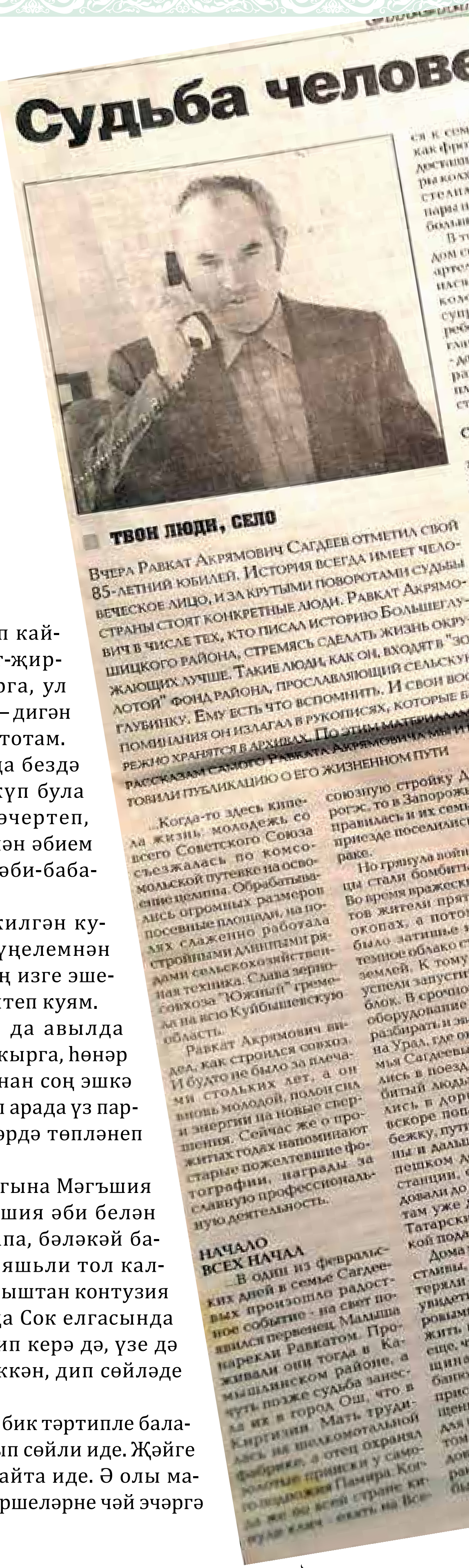

Судьба челове

ТВОИ ЛЮДИ, СЕЛО

Вчера Равкат Акрямович Сагдеев отметил свой 85-летний юбилей. История всегда имеет человеческое лицо, и за крутыми поворотами судьбы страны стоят конкретные люди. Равкат Акрямович в числе тех, кто писал историю Большеглушицкого района, стремясь сделать жизнь окружающих лучше. Такие люди, как он, входят в "золотой" фонд района, прославляющий сельскую глубинку. Ему есть что вспомнить. И свои воспоминания он излагал в рукописях, которые бережно хранятся в архивах. По этим материалам и рассказам самого Равката Акрямовича мы и подготовили публикацию о его жизненном пути

Елгаларның башы – чишмәләрдә,
Сукмакларда була юл башы,
Гомерләрнең башы - туган туфрак,
Туган нигез – күңел юлдашы.

Харрас Әюп.

Әлеге шигырь юлларын бер тапкыр укып чыктым да, алар минем күңелемә мәңгелеккә сеңеп калдылар. Беренче карашка, гади генә юллар, ә аларда искиткеч тирән мәгънә саклана, бер генә артык сүз дә юк.

«Гомерләрнең башы – туган туфрак»... Чыннан да бит, ата-бабаң туган, аннан соң бу дөньяга үзең аваз салган нигезне онытып буламы соң? Юк, булмый һәм булмаячак та! Ул үзенең җиләкле аланнары, горур таулары, зифа каеннары, яшел шәл ябынган таллары, җәйге әрем исе, кышкы бураннары, ләйсән яңгырлары, челтерәп аккан чишмәләре белән һәрвакыт безнең истә булачак. Боларның барысын да искә алу читтә яшәүче ул-кызларның күңеленә сагынудан дәва була.

Туган якларын сагынып кайтучылар күп. Алар музей-йортыбыз капка төбендә урнашкан самавырдан чишмә суы алалар, истәлекләре белән уртаклашалар. Берараз күңелләренә җылылык өстәр өчен, мин аларны чәйгә чакырам, ә алар рәхәтләнеп ризалашалар.

«Безнең йортыбыз әнә шунда иде, кызганыч, әмма хәзер нигез ташлары гына калган», – диючеләр дә байтак.

Саубуллашканда күп рәхмәтләр әйтеп, «туган йортыбызда булдык сыман», диючеләр дә аз түгел.

Әйе, олы кешеләргә берни дә кирәкми, бары игътибар һәм чын күңелдән сөйләшәсөйләшә эчкән бер чынаяк чәй дә җитә.

Әниемнең: «Кызым, кайтучылар булса, беркайчан да чәй эчермичә җибәрмә. Хәзер бит өстәлдә бар да бар. Ә чит җирләрдән зарыгып, туган якларын сагынып кайтучыларга, аеруча йорт-җирләре инде таралганнарга, ул бик зур хөрмәт булачак», – дигән сүзләрен һәрчак исемдә тотам.

Мин бәләкәй чакта да бездә кótелмәгән кунаклар күп була иде. Үзләрен ашатып-эчертеп, юлга озаткач, әнием белән әбием аларның нәсел-ыруын, әби-бабаларын искә алалар иде.

Музей-йортыбызга килгән кунакларны озатканда күңелемнән генә газизләремә, сезнең изге эшегезне дәвам итәм, дип әйтеп куям.

Шулай шул, барысы да авылда кала алмый. Яшьләргә укырга, һөнәр үзләштерергә кирәк, аннан соң эшкә урнашырга. Күпләре, шул арада үз парларын табып, чит җирләрдә төпләнеп калалар.

Бездән бер йорт аша гына Мәгъшия апа Сәгъдиева әнисе Гашия әби белән яшиләр иде. Мәгъшия апа, бәләкәй балаларын кочаклап, бик яшьли тол калган. Ире Әкрәм абзый сугыштан контузия алып кайткан. 1948 елда Сок елгасында бер баланы коткарам дип керә дә, үзе дә батып үлә. Упкынга эләккән, дип сөйләде халык.

Әнием, Мәгъшия апай бик тәртипле балалар үстерде, дип, сокланып сөйли иде. Җәйге ялга янына оныклары кайта иде. Ә олы малае Рәвгат кайткач, ул күршеләрне чәй эчәргә чакыра иде.

Рәвгат абый белән хатыны Роза апаны мин яхшы хәтерлим. Алар бик чибәрләр иде. Роза апа гел чишмәдән су ташый иде. Мәгъшия апа: «Озакка кайта алмыйлар шул», – дип сыкрана иде.

Җитәкче булып эшләгән Рәвгат абыйның «бобик» машинасы да гел хәтеремдә.

Алардан чәйдән чыккач та, әнием белән әбием, сокланып: «Бигрәк кешелекле балалар үстерде инде Мәгъшия! Кара син аны, ашлык та уңган, Рәвгат тагын капчыгы белән апак кардай он кайтарган», – дип сөйлиләр иде.

Ул вакытта авылда бер капчык онны авыл советы эшчеләренә килограммлап бүләләр иде.

– Вакыты бер дә юк шул Рәвгатнең. Нишлисең бит, җитәкче булгач, җаваплылыгы зур. Кырлар да бик күп. Хуҗалыгының фермасы да бик зур, 400 баш савым сыеры гына. Төзелеш тә алып бара, – дип сөйли иде Мәгъшия апа.

Кайвакыт үзе улына кунакка барып кайта иде. «Рәвгат өйгә төнлә генә кайтып керә», – ди иде ул.

Бүгенгедәй хәтеремдә: 1975 елда мин медучилищега укырга кердем, апам белән китәргә җыенып йөрибез. Рәвгат абый килеп керде. Озын буйлы, төз гәүдәле, кап-кара чәчләре бөдрәләнеп тора. Ә елмаюы... Хуштан яздырырлык.

– Күршеләрне чәйгә чакырырга кердем. Хуҗабикәләрнең вакыты юк – табын әзерлиләр. Урып-җыю эшләре тәмамланды, балалар мәктәпкә киткәнче кайтып килергә булдык, – ди.

Безгә карады да, елмаеп: «Эх, сез матур кызлар, хәлләрегез ничек?» – ди. «Гөлфия апам медучилищены тәмамлады, ә мин шунда укырга барам», – дидем оялып кына. «Молодецлар! Молодецлар! – диде ул, хуплап. – Укырга, укырга! Әти-әниегезгә укырга туры килмәде, сугыш нужаларын бик күп күрделәр алар».

Рәвгат абыйның карашы моңсуланды. «Шулай да, үз көчләре белән нинди йорт салдылар! Нинди чибәр, уңган кызлар үстерделәр! Ак юллар сезгә, кызлар!» – диде ул, әтиләрчә аркабыздан чәбәкләп.

Бу хәлгә 48 ел вакыт узып киткән инде. Бер елны җәен Рәвгат абый, гаиләсе белән кайтып, Корбан мәҗлесе уздырган иде. Безне чакырды. Әмма без, ялда булу сәбәпле, ашка бара алмадык.

Туган урам бигрәк якын бит ул җаннарга. Урамымда мин бик еш булам. Яз көннәрендә әтием утырткан юкә агачы тирә-якны хуш искә күмә. Мәчеттән азан яңгырый, урамны алтын башлы тузганаклар аланнары келәмдәй түши. Аларны, балалар да, маллар да булмаганлыктан, таптаучы юк. Минем туган йортымда һәм Рәвгат абыйлар йортында апалы-сеңелле Мәдинә апа белән Фәния апа яшиләр.

Күңелемдә күптән инде бер хыял яши: Рәвгат абый белән очрашып, сөйләшеп утырасым килә. Рәвгат абый бик зур уңышларга ирешкән, хөкүмәт тарафыннан зур бүләкләргә лаек булган. Шуңа күрә дә күршем белән ничек тә булса очрашасы иде, дигән уй миңа тынгылык бирмәде. Һәм безне очраштыручы бер сәбәп килеп чыкты...

Берничә ел элек Сок елгасы ярында бер һәйкәл куелды. Язын ул яшеллеккә күмелеп утыра, ә көзләрен тирәсендә чүп үләннәре күренгәли. Үткән елны язын мин шушы һәйкәл янында тукталдым. Бу һәйкәлне шушы урында 1948 елда батып үлгән этиләре Әкрәм Фатыйх улы Сәгъдиев истәлегенә балалары куйган икән. Күңелем шулкадәр тулды, күз яшьләремне һич тә тыя алмадым. Шулчак Харрас Әюпның сүзләре исемә төште:

“Бер гадәти кеше генә түгел,
Мин – дәвамы туган ягымның.
Бу тормышка шул тарафтан
килгән
Ярсу дулкын булып кагылдым”.

Әкрәм Сәгъдиев – 50 елга якын Байтуган авылында хәзрәт вазифаларын башкарган бик данлыклы Фатыйх хәзрәтнең улы. Бүгенге хәзрәтебез Мөхәммәтнур аны бик хөрмәт итә. Фатыйх хәзрәт бик тәрбияле кеше булган, күпләрне дин юлына бастырган. Уфа шәһәренең мөфтие белән тыгыз элемтәдә торган, аны безнең мәчеткә кунакка чакырган, халыкка аң-белем тараткан.

Сок елгасы буенда, иң беренчеләрдән булып, Байтуган авылы мәчете барлыкка килгән. Фатыйх хәзрәттән соң аның вазифаларын – энесе Сарим, аннан Саримның улы Сәит башкарган.

Рәвгат абый – хәзрәтләр нәсе-

леннән. Мөхәммәтнур хәзрәт, аны бик хөрмәт итеп, еш искә ала. Алар икәү артельдә эшләгәннәр, арба тәгәрмәчләренә тешләр ясаганнар, икесе дә ятимнәр булганнар. Хәзрәтебез дә Рәвгат абыйны бик акыллы, төпле кеше буларак искә ала.

... Икенче көнне Сок ярындагы һәйкәл янына ирем белән икәү барып, нарат үсентеләре, чәчәкләр утырттык. Бу урынга 9 майда, 22 июньдә мәктәп укучылары белән бергә килеп, аларны авылдашыбыз тарихы белән таныштырырга, бәйрәмнәрдә чәчәкләр салырга кирәк, дигән уй туды башымда.

Теләгән таба, диләр халыкта. Рәвгат абыйның телефон номерын эзләп таптым да элемтәгә кердем. Ул безне бик яхшы хәтерли икән. Минем шалтыратуыма бик куанды.

Рәвгат абый Әкрәм һәм Мәгъшия Сәгъдиевлар гаиләсендә 1937 елның 11 февралендә беренче бала булып туа. Яшь гаиләне туганнары Ош шәһәренә чакыралар. Мәгъшия апа ефәк фабрикасында эшли, ә Әкрәм абзый Памир тавы янында алтын прийскалары саклый. Бервакыт алар ДнепроГРЭС төзелешенә чакыру ишетәләр һәм бик күп яшь гаиләләр белән Запорожье якларына китәләр.

Тиздән, аяз күктә яшен суккандай, Бөек Ватан сугышы башлана. Алар яшәгән шәһәрне фашистлар утка тота. Халыкны Урал ягына озаталар. Алар барган поездны шартлаталар. Бу дәһшәтләр бәләкәй Рәвгатнең күңелендә бик тирән уелып калганнар. Алар, көч-хәл белән исән калып, кайтып җитәләр. Әмма торыр урыннары юк. Бер апа кечкенә генә мунчасын бирә гаиләгә. Озак та үтми, Әкрәм абыйны сугышка алалар. Икенче кызлары Асия апа туып кына кала этисеннән. Берникадәр вакыттан этиләре сугыштан яраланып, контузия алып кайта. Аларга подвалда бер бүлмә бирәләр. Тиздән өченче балалары Фәргат туа. Әкрәм абый артельгә эшкә урнаша. Ә 1948 елда суга батып үлә...

Быел су буенда басып торганда, 86 яшьлек Рәвгат абыйның йөрәк яралары кабат яңарды. Ятим үскән балачагын ул күз яшьләре белән искә алды.

Урта мәктәпне тәмамлагач, ул Камышлы авыл хуҗалыгы техникумында укып чыга һәм аны юллама буенча Большеглушицкий районына агроном итеп җибәрәләр. Бу 1957 елның җәй башы иде. Без егетләр белән Сабан туена яулыклар җыеп йөрдек. Туганым Ривгат Нәзахов, Рәшид Кәлимуллин, Әктәс Минаҗев һәм башка гармунчылар белән җырлашып, һәр өйгә кереп йөрдек. Рәвгат абый да ул көнне бик яхшы хәтерли, чөнки шуннан соң ул юллама буенча башка авылга күчеп китте.

Хезмәт юлын «Южный» совхозының бер бүлегендә агроном булып башлый ул. Ятим, бөтен кыенлыкны үзе җиңеп, кешеләрнең ярдәмен күреп үскәнгәме, үзе дә бик кешелекле булып буй җитә. Аның оештыручы таланты яңа авыл кешеләре белән уртак тел табарга, уңышлы гына эшләп китәргә ярдәм итә. Авыл халкы

аны беренче көннән үк бик җылы кабул итә. Рәвгат абый турында «Степные известия» район газетасында төрле елларда бик җылы һәм матур мәкаләләр, туган көннәре, юбилейлары белән котлаулар басылып килә.

Большеглушицкий районына шалтыраткан идем, авылдашым турында шулкадәр хөрмәтләү, мактау сүзләре ишеттем, горурлыгымнан күзләрем дымланды. Ятим үсеп, чит җирләрдә шулкадәр зур дәрәҗәләргә, уңышларга ирешкән бит ул! Байтуган авылын да беркайчан да онытмаган.

Рәвгат абый үзенең сөйгән ярын, Розасын да монда очраткан. 1959 елда бөтен кунаклар йөк машинасына төялеп кайтып, ике як туганнары, күршеләр, дуслар җыелышып, туй уздырганнар иде. Аллаһы теләсә, киләсе елга аларның гаилә корып яши башлауларына 65 ел тула.

1960 елда – беренче уллары Марат, 1963 елда – кызлары Рузалия, 1967 елда уллары Ринат туа. Рәвгат абый белән Роза апаның балалары барысы да укымышлы, тәртиплеләр. Рузалия инглиз телен укыта, оныгы Ринат Ринатович – Самарның «Яктылык» мәктәбендә укыту эшләре буенча директор урынбасары. Ринатның тормыш иптәше дә шунда ук укытучы булып эшли. Рәвгат абый белән Роза апа 5 оныклары һәм бәләкәй оныкчыклары Әминә өчен кадерле, яраткан әби бабай инде.

«Киленнәрдән дә, кияүдән дә бик уңдык, – диләр алар. – Кайталар, булышалар. Бик зур рәхмәт!»

Балыклы авылында яшәүче сеңелесе Асиянең улы Рамил һәм аның хатыны Зиләгә дә Рәвгат абый бик рәхмәтле. Алар, абыйларының хәлен белергә дип, бик еш киләләр, һәрдаим шалтыратып торалар. Асия апа үлгәч тә, туганлык җепләрен саклап калу – зур бәхет ул.

Быел алар, барысы да бергә җыелып, Байтуган авылына кайттылар. Музеебыз йортына килеп керүгә, Рәвгат абый күз яшьләрен тыя алмады. «Бик зур хезмәт куйгансыз монда», – дип, эшебезне югары бәяләде. Үзе зур эшләр башкарган кеше генә мондый хезмәткә бәя бирә белә, минемчә.

Рәвгат абый балалары һәм аларның гаиләләре, туганы Фәрһат һәм аның улы, Балыклыдан Рамил белән Зилә килгәч, без аларны, әниләре Мәгъшия апа кебек, җылы итеп каршы алдык. Апам Гөлфия зур бәлеш салып, мин балан пирогы пешереп, сыйладык үзләрен.

зы итеп гомер буе минем әниемнең бертуган энесен - Нуркашиф абый Нургали улы Ваһаповны санаган ул. «Без укыганда, Нуркашиф ага районның баш хисапчысы иде. Ул биргән белемнәрне гомерем буе кулландым, – дип сөйләде Рәвгат абый. – Бик акыллы, кешелекле, ярдәмчел иде Нуркашиф абзый. Мин аның рухына һәрвакыт дога кылам».

Рәвгат абый белән ризалашам. Нуркашиф абыебыз, чыннан да,

Алар бик яратып ашадылар безнең сыйларны. «Әниебез йортына кайткандай булдык», – дип, зур рәхмәтләр әйтеп киттеләр.

Музейдан соң, иң элек, әтиләренең һәйкәле янына барып, газизләренең рухына дога кылдылар.

Салмак кына сөйләшеп утырабыз Рәвгат абый белән. Аның йөзләрендә, кояш нурлары балкыгандай, куаныч чагыла. Ул үзенең яшьлек елларын, аннан соң техникумда, институтта укыган чакларын искә алды. Үзенең остакиң күңелле кеше иде. Кыен елларда ул бик күп гаиләләргә ярдәм иткән. Рәвгат абый миңа Нуркашиф абый турында бер ачыш ясады. Абыем Бөек Ватан сугышында Главнокомандующийның писаре булып хезмәт иткән икән, бөтен яшерен документлар аның аша үткән. Ул 1949 елда гына туган якларына әйләнеп кайткан. Урыны җәннәттә булсын!

Аннары без бергәләп күл буена бардык. Аның матурлыгына сокланып туймаслык. Бу – Наил Гайзул-

ла улы Кәлимуллинның истәлеге, дип таныштырдым кунакларны. Төзекләндерү эшләрен Мәсгүт Сәгыйт улы Ибәтов алып барды. Алар булмаса, бу күл беркайчан да безне шатландырып торырдай урынга әверелмәс иде.

Рәвгат абыйның бик яхшы хәтеренә сокланмаслык түгел, хатирәләр сандыгы, диярсең. Эшли башлагач, ул һәр көнне көн эчендә нәрсәләр булганны көндәлегенә язып барган. Эш көне җәйләрен – иртәнге сәгать дүрттә, ә язларын тагын да иртәрәк башланган. Көн саен һава торышын, күпме сөт савылган, күпме привес алынган, күпме чәчелгән, күпме урылган, гектардан уртача күпме ашлык җыелган, кемнәр өйләнешкән, кемдә бала туган, кемнең гаилә туе, юбилее, кем беренче көн – эшкә, кем лаеклы ялга чыккан – барысы да Рәвгат абыйның көндәлегендә теркәлгән. Менә мондый кеше – чын җитәкче, минемчә! Шуңа күрә ихтирам һәм игътибарга лаек та инде ул. Рәвгат абыйга шагыйрь Ирек Габдрахмановның сүзләре бик туры килә сыман:

“Яхшы йөрәк – бакча,
Яхшы уй – тамыр,
Яхшы сүз – чәчәк,
Яхшы гамәл – җимеш ул”.

Рәвгат абыйның яхшы гамәлләрен сөйләп тә, язып та бетерерлек түгел.

Байтуганның таулары, болыннары – һәрбер почмагы якын аңа, ул бит – шушы авыл малае. Без аның белән горурланабыз һәм сокланабыз. Гомумән, безнең якларда андый кешеләр шактый. Байтуганның бер ятим улы, чит җирләрдә тилмереп яшәп, татар дөньясына, миллионлаган кешегә белем ачкычы – «Әлифба» һәм күпсанлы башка китаплар бүләк иткән, икенчесе – күпме икмәк үстергән, авыл халкы өчен күпме уңайлыклар булдырган. Рәвгат абый - иң беренче бүләгән Куйбышевның беренче секретаре кулыннан алган өч орден кавалеры, күпсанлы Рәхмәт хатлары иясе.

Рәвгат абый 11 яшендә әтисез кала. 8 яшьлек сеңелесе Асия, 5 яше дә тулмаган энесе Фәрһат һәм әнисе белән алар подвалда яшәгәннәр. Илдә ачлык, ялангачлык. Әнисе белән бөтен эшне бергә башкарганнар, колхоз өмәләреннән дә читтә калмаганнар. 12 яшендә ике яклы пневмония белән авырып китә героем. 45 көн хастаханәдә ятып, тернәкләнеп чыга, Аллаһыга шөкер.

«Шушы яшемә җитүемнең сере яшьтән актив, һәрвакыт саф һавада булуымда, гел кул хезмәте белән шөгыльләнүемдә”, – ди Рәвгат абый.

«Җитәкче булып эшләве кыен булдымы?» – дип кызыксындым үзеннән.

– Бер дә кыен булмады. Халык белән бер булып эшләдек. Кешеләр мине тыңлыйлар иде. Авыл халкы нинди генә сорау белән килсә дә, бормаска тырыштым. Интекмәсә, кеше җитәкчегә мөрәҗәгать итми бит инде. Розам бик әйбәт булды. Минем эшемнең никадәр катлаулы булуын яхшы аңлый иде. Мин кайткан вакытка өйдә тәртип, җылы, өстәлдә тәмле ризык, балалар караган, маллар, йорт җирләр дә тәртиптә. Бу бит – үзе зур бәхет. Минем орден-медальләремдә дә тормыш иптәшемнең өлеше зур», – дип елмая Рәвгат абый.

Рәвгат абый һәм аның якыннары кунакка буш кул белән килмәгәннәр, алар музей-йортыбызга садака биреп калдырдылар. Ул акчага бик матур эскәмия ясатып куйдым. Сәгъдиевлар гаиләсенә чиксез рәхмәтләребезне җиткерәбез.

Рәвгат абый бик тыйнак, сабыр, таләпчән, шаян сүзле, һәрвакыт көләч йөзле. Аңа карауга, Флера ханым Шәрипованың сүзләре күңелгә килә:

“Үткән вакыт һич үкенеч түгел,
Кабул итәм һәрбер көнемне,
Нурлы йөзле,
матур эзле картлык -
Үзе олы бәхет түгелме?”

Бу юллар нәкъ Рәвгат абыйга багышлап язылган сыман.

Балачагы ачы ятимлек шулпасында кайнап узган, гомере буе игелекле тормыш алып барган кеше менә шундый матур, кадерле картлыкка лаек, дип уйлыйм. Рәвгат абый белән Роза апага карап сокланам һәм барлык авылдашлар һәм шәхсән үз исемемнән иң изге теләкләремне юллыйм.

Рәвгат абый, Роза апа! Сезгә исәнлек-саулык, гаилә тигезлеге, балаларыгызның игелеген күреп, оныкларыгызның шатлыгын тоеп, уңышларына куанып яшәргә язсын! Алсу таңнарны бергә каршылап, алдагы елларда да сезнең белән күрешергә насыйп булса иде!

СПОРТ – ЭТО САМЫЙ ЛУЧШИЙ ЖИЗНЕННЫЙ МОТИВАТОР

Первого января исполнится 65 лет почетному президенту Самарской региональной федерации фудокан карате-до, вице-президенту федерации Сулейману Утюшеву, а буквально на днях в Тольятти завершился Всероссийский традиционный турнир, мемориальный кубок имени Мераби Окуджавы, посвященный памяти выдающегося сенсея, старшего тренера сборной России, обладателя черного пояса 6-го дана. По итогам мемориала и накануне личного юбилея мы встретились и поговорили с Сулейманом Утюшевым и президентом Самарской региональной федерации фудокан карате-до Алексеем Варламовым. Речь шла о развитии этого стиля карате не только в нашей губернии, но и во всей стране, а также о воспитании наших детей и формировании у них культа здорового образа жизни, патриотизма и уважении к старшим.

Сергей Татаренков

Надо сказать, что Сулейман Хусяинович в Тольятти – это не только авторитет в спорте, но и в общественной жизни. Он известный меценат и уже несколько десятков лет активно помогает местной татарской городской общине. При его непосредственном участии построили тольяттинскую мечеть, организовали работу двух татарских воскресных школ. Недавно построенное здание татарской автономии стало действительно городским центром национальной культуры. Без участия и поддержки Сулеймана Утюшева сегодня не обходится ни одно более или менее значимое мероприятие, проводимое Тольяттинской татарской городской автономией. Это и национальные праздники, и семинары, и конечно, спортивные турниры и чемпионаты по фудокан карате-до.

– В следующем году наша региональная федерация будет отмечать 30 лет со дня ее основания. А вы помните, как это всё начиналось?

Сулейман Утюшев: Первую секцию карате в Тольятти мы организовали ещё в 1980 году. Я тогда жил в общежитии ВАЗа, работал на конвейере, а по вечерам тренировал молодых ребят из общежития. И сам тоже тренировался. Мы тогда по брошюркам самиздатовским занимались. У нас был хороший спортзал и от желающих тренироваться не было отбоя. Собиралось по триста человек. Тогда был бум, мода на карате, сразу после «Пиратов XX века». Правда, через год карате попало под запрет. В Москве и Ленинграде нескольких инструкторов даже посадили в тюрьму, поэтому занятия пришлось прервать. В начале 90-х все поменялось: единоборства официально разрешили, и мы опять организовали секцию. Сначала появилась тольяттинская городская федерация, затем и региональная. К тому времени я уже познакомился с основоположником стиля фудокан, главой мировой федерации фудокан карате-до сенсеем Илией Йоргой из

Сербии. Честно говоря, понравился щадящий в плане тренировочных методов подход этого стиля, техника и своя особая философия, дающая четкое понимание, зачем и как необходимо заниматься карате. Поэтому именно этот стиль мы и стали развивать в Тольятти. А теперь и по всей Самарской области. Сейчас в Самарской области фудокан карате занимается около 500 человек.

С другом и земляком Рамисом Терегуловым

– А насколько стиль фудокан можно считать популярным и распространенным в нашей стране и мире?

Алексей Варламов: Это мировой стиль. Его культивируют практически везде. В России, наверное, в каждом крупном городе есть секции фудокан карате-до. Очень много народа: тренируются и дети, и взрослые. Вообще если говорить о популярности, то в карате, по большому счету, есть два основных, классических стиля – это шотокан и фудокан. Они зародились больше тысячи лет назад. Но официально стиль оформился в 1980 году, когда сенсей Йорга создал международную федерацию фудокан карате-до.

Турнир «Непобедимая держава»

– В чем принципиальное отличие этого стиля от других направлений?

А. В.: Мы сильны традициями. Есть, например, спортивное карате, там традиций, прямо скажем, маловато. Мы же здесь изучаем не только спортивные приемы, а всё карате в полном объеме. Это и философия, и воспитание, и образ жизни. Например, на соревнованиях в определенных видах нельзя наносить удары коленями и локтями, мы же всё это изучаем и тренируем. Но на соревнованиях не применяем. О карате у нас принято судить по спортивным боям. Но это же шоу-бизнес. По боям нельзя судить о карате. Для настоящих мастеров карате – это когда два человека сошлись и один упал. От одного удара. Сразу. А когда по полчаса люди дерутся – это не карате, а смех какой-то.

С. У.: Мы сейчас проводим занятия в обычных школах. Арендуем спортзал и там тренируем ребят. То есть занимаются в секциях ребята фактически по месту жительства. Рядом с домом. У нас есть детский спортивный клуб «Боевые перчатки», на базе которого мы и развиваем карате. Нашим стилем дети могут заниматься с пяти лет. И при должном усердии и таланте через 10 лет уже можно получить черный пояс. Но детей в секции сейчас приходится чуть ли не силой затягивать. Большинство сидит дома перед компьютерами. Однако мы пытаемся до них достучаться. Иногда удается.

С чемпионами мира по фудокан

– Какими достижениями может похвастаться Самарская региональная федерация фудокан карате-до?

С. У.: За почти 30 лет своего существования наши спортсмены выигрывали турниры всех уровней. Есть у нас чемпионы мира, чемпионы Европы, победители международных турниров, первенств России и т. д. Если говорить об именах, то это – Сергей Решилов, Дмитрий

Чигенев, Алексей Третьяков, Азизов Султан, Игорь Дарьин, Сергей Салдаев и другие.

А. В.: Мы выигрывали всё и по несколько раз. В разных возрастах. Каждый год у нас появляются фамилии новых чемпионов. Мои первые ученики уже начинают ко мне своих внуков приводить. Сейчас у нас секции работают примерно в 20 школах. Нашу школу знают во всем мире. И к мнению Сулеймана

Основатель фудокан – сенсей Илия Йорга

Хусяиновича везде прислушиваются. К нам в Тольятти всегда все едут с удовольствием и на соревнования и просто так пообщаться, обсудить тенденции развития нашего стиля. Посоветоваться.

С. У.: У нас с Алексеем Анатольевичем черные пояса и шестой дан по фудокан карате-до, поэтому мы автоматически входим в состав международной федерации и постоянно участвуем в ее мероприятиях. И сенсей Илия Йорга не только наш учитель и наставник, но и большой друг.

– Есть куда Вам еще расти?

А. В.: Вообще в карате 10 данов. У сенсея Йорга 10-й дан по карате и джиу-джитсу, у нас пока только шестой дан. Значит, есть куда стремиться.

– Сейчас в Тольятти завершился традиционный мемориал памяти Мераби Окуджавы. Можно сказать несколько слов о нем, как о человеке?

А. В.: Мераби Окуджава родился в Грузии, занимался карате в школе Тадеуша Касьянова. Если помните фильм «Пираты XX века», то Касьянов там в кадре нунчаки крутил. Я тоже был инструктором в этой школе. Фактически это была советская школа рукопашного боя, основанная на базе карате. В начале 90-х в Россию приехал Илия Йорга, Мераби с ним познакомился и начал развивать здесь стиль фудокан. Он был первым президентом нашей федерации. А одно время Окуджава возглавлял личную охрану президента Грузии.

– Какие еще соревнования по карате проводятся в Тольятти?

А. В.: Чемпионаты города, области. Несколько раз мы проводили здесь первенство страны. Организовывали и международные турниры. К нам приезжают представители Узбекистана, Казахстана, Армении, Грузии и др. Сами постоянно выезжаем на соревнования в другие города.

С. У.: Стиль фудокан развит почти по всей стране. Секции есть практически в каждом крупном городе. Но есть, конечно, безусловные лидеры. Это Башкирия, Краснодар, Татарстан, Санкт-Петербург,

Имам Ислам Гумеров, муфтий Талип Яруллин, Сулейман Утюшев

На тренировке с сенсеем

Москва. В Набережных Челнах проходил чемпионат Европы.

– За счет чего или кого содержатся ваши секции?

С. У.: Спонсоров у нас сейчас практически нет. Очень трудно найти заинтересованных людей. АвтоВАЗ, когда управлялся иностранцами, тоже перестал нас финансировать. Сейчас завод потихоньку начинает нормально работать: может, какое-то сотрудничество со временем и наладится. А пока всё держится в основном на родителях.

А. В.: В основном это заслуга Сулеймана Хусяиновича, но и родителей, конечно.

С. У.: Мы пробовали получить поддержку от государства, писали письмо в Москву Тарпищеву, но нам сказали, что карате не олимпийский вид спорта, поэтому отдельное финансирование не предусмотрено. А в программу Олимпийских игр карате пока включить не получается, поскольку представители разных стилей никак не могут договориться о единых правилах.

– На что делается упор во время занятий?

А. В.: У нас практически всё как в школе. Как только ученик приходит, вне зависимости от его возраста он изучает программу на белый пояс. Через три месяца или полгода, в зависимости от усвоения программы, он сдает экзамен на белый

пояс. Если сдал, начинает обучение на желтый пояс, потом на красный. И так в течение 10 лет можно дорасти до черного пояса. При этом на занятиях много времени отводится воспитанию. Ребенок должен вырасти не только здоровым. Это, кстати, обязательное условие, но и гармонично развитым человеком. И достойно представлять потом Россию везде. Хоть в армии, хоть в полиции, или в любой мирной профессии.

– А насколько сейчас детям важен посыл – я иду в карате, чтобы научиться драться?

А. В.: Я говорю всегда и детям, и родителям: я не учу вас драться. Мы учимся защищаться. Карате – это в первую очередь защита. Защита, здоровье и учеба – вот три основные вещи, на которых стоит наш стиль. Родители мне тоже всегда говорят: нам главное, чтобы ребенок был здоровым. Мы стараемся сохранить ребенку здоровье. Травмы, конечно, могут быть как в любом другом виде спорта. Но мы пытаемся этого не допускать.

– Как вы популяризируете свой стиль?

С. У.: Проводим показательные выступления на праздниках, на различных мероприятиях. Выступали на День города. Мэру очень понравилось.

– Карате считается персональным видом единоборств или есть командные варианты?

А. В.: Конечно, есть командные соревнования. На чемпионатах выступают команды по три-пять

человек. Есть выступления с разными видами оружия. Нунчаки, ножи, шесты и др. Есть командный зачет. Все это у нас присутствует. Есть несколько своих команд, которые успешно выступают на соревнованиях.

– А как происходит сдача на черный пояс. И кто вправе присваивать даны?

А. В.: Это может делать только глава международной федерации Илия Йорга, мы все сдавали ему. Сейчас такое право также есть у главы российской федерации фудокан карате-до Василия Савранского. Раньше принимал только Йорга. Он приезжал, устраивал семинар, а потом принимал экзамен на пояс и дан. Приезжали со всей России все желающие и сдавали экзамен. По периодичности проходили такие экзамены примерно раз в год.

Илия Йорга на базе спецназа в Тольятти

– Помогает спорт учебе или все-таки отвлекает от нее?

А. В.: Я всем ученикам говорю, что учеба – это главное. Всегда на этом акцентируем внимание. Бывает, что ребята пропускают тренировки, потому что отстали по каком-то предмету и нужно подтянуть учебу. Бывает, родители говорят: будешь плохо учиться – на тренировку не пущу. Здесь спорт выступает как мотиватор к хорошей учебе. Иначе говоря – в наших секциях двоечников нет.

– Насколько сильно влияют занятия карате на выбор будущей профессии?

А. В.: Если Вы намекаете на силовые структуры, то такого перекоса нет. У всех судьба по-разному складывается. Среди наших учеников очень много людей с гражданскими и мирными профессиями. Есть строители, экономисты, даже чиновники. Есть и полицейские, кто-то служит в армии по контракту.

С. У.: Много ребят ушли служить сейчас в зону СВО. Мы примерно посчитали – около 50 человек сейчас воюет на Украине. Мы с ними на связи. Они говорят, что навыки, полученные ими на тренировках, очень помогают в боевой обстановке.

Мы надеемся, что все они после нашей победы вернутся домой живыми.

САЙТУ – 10. ЖУРНАЛУ – 11.

Информационный медиа-портал Самарские татары

22 октября в самарском Дворце культуры «Заря» медиахолдинг «Самарские татары» отпраздновал двойной праздник – 10-летие сайта и 11-летие журнала.

Данияр Сайфиев

Уже на подходе к Дому культуры стало понятно, что зал пустым не будет. Водители искали место для парковки своих машин, мужчины в тюбетейках кучковались у входа, а женщины и девушки (а они у нас, как известно, самые красивые) спешили побыстрее сдать верхнюю одежду в гардероб и пройти в малый зал, где гостей встречали неизменный и супер энергичный руководитель ансамбля «Идель» Мидехат Аминов и очаровательная саксофонист этого любимого многими коллектива Эльвина Халимуллина.

От известных всем татарских мелодий под гармошку ноги самовольно стремились пуститься в пляс. И если поначалу люди как-то еще пытались сдерживать эти порывы, то уже совсем скоро создалось ощущение, что ты присутствуешь на татарском «пятачке» или татарской дискотеке: зажигали и стар и млад. Причем, было замечено, что самарские эбики, когда речь заходит о танцах под гармошку могут дать фору любому молодому танцору. Особенно, если это гармошка Мидехата Аминова и если это праздник медиахолдинга «Самарские татары».

Однако предвкушение праздника создавало не только традиционное музыкально-танцевальное сопровождение, но и само оформление малого и большого залов Дома культуры. Гости могли ознакомиться с деятельностью татарских СМИ, просмотрев информационные баннеры. Была возможность прибрести журналы «Самар татарлары» и газету «Бердэмлек», сделать памятные снимки на фоне тематической фотозоны и, конечно же, прикупить домой традиционные баурсаки и чак-чаки от известных гуру этого кулинарного искусства – семьи Низамовых. Здесь же все желающие могли полюбоваться работами мастера декоративно-прикладного искусства народных промыслов и ремесел Гульнары Насыйровой. В главном же зале сцену украсил красочный электронный баннер медиахолдинга «Самарские татары», объединивший газету, журнал и сайт. На этом же экране до официального открытия мероприятия зрители могли увидеть небольшие фильмы о работе старейшей татарской общественной организации «Туган тел» и самарском татарском журнале.

И вот в зале приглушили свет и на сцену приветствовать гостей праздника вышел ансамбль «Идель» с очень подходящей случаю песней «Ассалэмалейкум». И пока зрители аплодисментами провожали артистов на сцену вышли ведущие Фарзяна Махмутова и Рафаэль Яросланов, которые ознакомили собравшихся с историей, работой и достижениями журнала и сайта.

В частности, они напомнили, что первый номер журнала вышел в свет в декабре 2012 года, а спустя год начал свою работу сайт Samtatnews.ru. Оба проекта созданы благодаря председателю правления НК «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области», президенту Самарского областного татарского общества «Туган тел» Ильясу Шакурову.

Журнал «Самар татарлары» является единственным в российских регионах ежеквартальным полноцветным изданием на русском и татарском языках. За достаточно короткий срок он сумело обрести своего постоянного читателя не только на территории Самарской области и России, но и далеко за пределами страны. Каждый номер журнала почтовой рассылкой доставляется в крупнейшие библиотеки Российской Федерации, татарские национальные объединения на территории нашей страны, стран ближнего и дальнего зарубежья, бесплатно передается в школы Самарской области и библиотечную сеть. Что же касается одноименного портала, то за 10 лет работы его редактору Римме Нуретдиновой удалось превратить его в настоящее интернет-представительство самарского татарского сообщества в мировой сети, в котором отражается жизнь татар, проживающих на территории нашего региона. Сегодня на публикации этого сайта ссылаются многие татарстанские интернет-издания. А еще он три года подряд становился призером Всемирного конкурса татарских интернет-проектов «Белем җәүһәрләре» («Драгоценности знаний»), а в 2020 году вышел в финал данного конкурса и удостоился Гран-при и ценного подарка.

Поздравить виновников торжества – учредителя медиа-проектов Ильяса Шакурова, главных редакторов журнала – Данияра Сайфиева, сайта – Римму Нуретдинову а также редакционные коллективы пришли председатель Регионального духовного управления мусульман Самарской области Талип хазрат Яруллин, представители администрации губернатора Самарской области, администрации Самары, губернской и самарской городской Думы, камышлинской районной администрации, общественных организаций. Ведущими были зачитаны поздравительные и приветственные слова в адрес коллектива от первого президента Республики Татарстан Минтимера Шаймиева, губернатора Самарской области Дмитрия Азарова, сенатора Совета Федерации РФ Фарита Мухаметшина. Поздравить самарских коллег приехал и представитель Республиканского агентства по печати и массовым коммуникациям РТ, редактор газеты «Шахри Казан» Радик Сабиров. А вот Всемирный конгресс татар дни рождения самарских национальных СМИ не заметил. Что, впрочем, никаким образом не сказалось на атмосфере праздника. Юбиляров и зрителей радовали выступления татарстанских артистов Гульсирин

Абдуллинной и Азата Абитова, наших местных звезд – ансамблей «Идель» и «Ялкынлы яшьлек» и звездочек – ансамбля танца «Йолдыз» школы «Яктылык», детского фольклорного ансамбля «Заман» под руководством Васимы Фардиевой и детского коллектива «Манаджат Нур» под управлением Альфии Гениатуллиной.

Ну и какой же праздник без награждений?! Активным авторам медиапроектов были вручены Благодарственные письма и грамоты Губернатора Самарской области, Самарской Губернской Думы, Администрации городского округа Самара, Думы г. о. Самара, Республиканского агентства «Татмедиа», администрации Камышлинского района, культурно-исторического фонда «Булгарское наследие» и СОТО «Туган тел».

Несмотря на то, что все награды заслуженные, мы будем их рассматривать как аванс под нашу будущую работу, которой у нас еще очень и очень много. А о том, как мы с ней справились, надеюсь, расскажем на следующем нашем юбилее, который, уверен, пройдет не менее ярко.

ЯХШЫ СҮЗ КҮҢЕЛГӘ МАЙ БУЛЫП ЯТА

Әзерлеккә күп көч куелса, бәйрәме дә шәп була!

22 октябрьдә Самарның "Заря" Мәдәният йортында "Самар татарлары" сайтының 10 еллык юбилее һәм шул ук исем астында ике телдә чыгып килүче журналның 11нче туган көне уңаеннан зур бәйрәм үткәрелде.

Залия ДИНМӨХӘММӘТОВА

Нинди сүзләр кеше күңеленә ятышлырак, ә нindиләре ошап бетми? Һәркем үзенчә аңлыйдыр, дип уйлыйм. Ләкин яхшы сүздән песи йөрәге дә эреп китә бит. Менә бу бәйрәмдә дә котлаулар, җылы сүзләр, мактаулар һәм бүләкләүләр күп булды. Ә миңа, бу бәйрәмгә әзерлек барышында катнашкан яңа кешегә, бәйрәм алды мәшәкатьләрен дә күрергә насыйп булды – җыелышларда һәркемгә биремнәр таратылды, үтәлеше тикшерелде, җитешсезлекләр өстендә дә эшләргә туры килде. Кыскасы, зур юбилейга әзерлек ыгы-зыгысы өере татар оешмалары әгъзаларын, редакцияләр хезмәткәрләрен һәм җитәкчеләрен бөтереп алды һәм бәйрәм көненә кадәр ычкындырмады. Юбилей тантанасының бик җаваплы чара булуын яхшы аңлап, йөкләнгән вазифаларны зур тырышлык белән башкардык. Нәтиҗәдә юбилей кичәсе бик җылы бәйрәм кичәсе булды.

...Мин "Заря"га килгәндә, бәйрәм алдыннан өч сәгать вакыт бар иде әле. Мәдәният йорты ишеге

алдында, сакчы кебек, “Туган тел” җәмгыяте президенты, сайт һәм журналны гамәлгә куючы Ильяс Гомәр улы Шәкүров каршы алып тора. Данияр, Римма, Гүзәл, Фәрзанә, Рафаэль, Флорида, Илдар, Эльмира, “Идел” ансамбле җитәкчесе Мидхәт Әминов, “Ялкынлы яшьлек” ансамбле җитәкчесе Рәшит Гыйззәтуллин һәм тагын әллә күпме миңа таныш булмаган кешеләр гөж килеп бәйрәмгә әзерләнәләр – банерлар эләләр, һәркемгә дә җайлы булсын дип, өстәлләрне матур итеп тезәләр...

Һәм инде менә татар камыр ашлары һәм тегү-чигү осталарының өстәлләре беренче тамашачыларны каршы алырга әзер. Римма, Гүзәл, Гөлнара соңгы штрихларны төзәткәлиләр, һәркем үзе белән татар матбугаты бәйрәменең бер өлешен өенә алып кайтып, гаиләсен дә куандырсыннар, дип тырышалар. Эльмира, Дана, Роберт, Ильяс татар журналлары һәм газеталары җәеп салынган өстәлләр янында халык белән очрашалар, газета-журналлар һәм календарьлар тараталар, киләсе яртыеллыкка “Бердәмлек”кә яздыралар. Шунда ук, матбугат чараларын тагын да яхшырту ниятеннән, теләкләр һәм котлаулар язып салу өчен тартма да куелган.

Кара-кара! Әнә, кочагына чак сыйган розалар һәм дипломнар күтәргән Гүзәл Рамазанова очып килә. Бүген бит мөхтәрәм кунаклар да көтелә, ә моның өчен барысы да әзер булырга тиеш. Уф-ф, барысын да аңлап эшләргә, кайсы котлауны яңадан язарга, кайсын сызып ташларга, кайдадыр барып кул куйдырырга, пичәтен дә онытмаска... Хәтта башыбыз да

әйләнә башлады инде. Иң мөһиме, барысына да өлгерергә һәм беркемне дә онытмаска! Һәр бүләк үз хуҗасын табарга тиеш!

Әнә, тамашаны алып баручы Фәрзанә белән Рафаэль сценарий өстенә иелгәннәр, соңгы төзәтмәләрне кертәләр бугай. Эх, нинди матурлар алар бүген, күз генә тимәсен, Голливуд артистлары, диярсең. Юк, Голливуд түгел, Самар татарлары артистлары бит алар.

Ә костюмерный тирәсе балалар һәм ата-аналар белән тулган. Бу милли татар киемнәренә киенгән “Яктылык” мәктәбенең “Йолдыз” бию ансамбле укучылары чыгыш алдыннан дулкынланалар. Самар татарлары галактикасына җыелган йолдызлар һәм йолдызчыклар, диярсең... Аллаһ бирсә, сәхнәләребезгә яңа талантлар чыгар, яңа биюләр, яңа җырлар белән яңа бәйрәмнәребез узар. Ә хәзер без, бу йолдызчыкларның беренче адымнарына шатланып, кул чабабыз. Без аларның самимилегенә, сәләтенә, милли гореф-гадәтләребезне балачактан сеңдереп үсүләренә сокланабыз. Уңышлар сезгә, йолдызчыкларыбыз!

Ә фойеда халык мәш килә, Мидхәт Әминов гармунын сузып җибәрергә өлгермәде, түгәрәккә яше-карты чыгып, өздереп бии башлады. Көне дә бит нинди матур, алдан һава канцеляриясенә заказ бирелгән, диярсең. Сабан туена җыелганнармыни, күпме дуслар, күпме туганнарны күрдем!

Барысын да кочып сәламләргә дә өлгермәдем, сәхнә артына чакырдылар, бүләкләүләр башлана икән. Кунакларның котлауларында татар тарихы да, казанышлары да. Утыз дүрт ел элек барлыкка килгән татар оешмасы тырышлыгы юкка түгелдер: Самар халкы туган телен белә, газета-журналларын, сайтны укый, динне тота, милләтләргә үсеш биргән шәһәр һәм өлкә хөкүмәтенә рәхмәтле булып, хезмәттәшлектә яши.

Залдагы халык күңеленә дә сайт та, журнал да, газета да ошыйдыр, шуңа да бәйрәм бик җылы, туганнар бәйрәмедәй узды, минемчә. Тормышны бит без үзебез шундый дәртле, аралашуларга бай итәбез, бер-беребезгә мактау сүзләре әйтеп, куандырырга онытмыйбыз, җылы сүзләребезне кызганмыйбыз. Беләсез бит инде, яхшы сүз песи күңеленә дә май булып ята...

ОНЫТЫЛМАС БӘЙРӘМ МИЗГЕЛЛӘРЕ

22 октябрьдә татар дөньясы өчен онытылмас бәйрәм – «Самтатньюс» сайтының – 10 еллыгы, «Самар татарлары» журналының 11 еллыгы узды. Безне шундый матур бәйрәмгә хөрмәт итеп чакырганнары өчен оештыручыларга бик зур рәхмәт.

Нурания Абзалова

Сәхнәдәге һәрбер чыгыштан соң, милләттем өчен горурлыгым арта барды.

Без - һәвәскәр хәбәрчеләр өчен бер җылы сүз дә - зур бүләк. Ә инде безнең хезмәтне бәяләп, «Туган тел» иҗтимагый оешмасы инициативасы белән Губерна Думасының Рәхмәт хатына лаек булу – онытылмаслык матур хатирә. Минем хезмәтне күрә һәм бәяли белүчеләргә зур рәхмәт!

Залда утырганда, мине татар журналистикасына алып керүче остазларым - А. Минәхмәтов, Ф. Шәфигуллина, Л. Шәфигуллина, Р.Әһлиуллин күз алдыма килеп бастылар. Тормыш юлымда Фәния апа Шәфигуллина очрамаган булса, мин татарча яза башламаган булыр идем. Минем язмаларым басылып чыккач, аларны укып, миңа шалтыратучыларга бик рәхмәтлемен.

Бәйрәм кичәсендә Рәшид Шакиров белән очрашуыма бик шатмын. Ул минем кызымның язмаларына югары бәя бирде, бу инде минем өчен икеләтә шатлык булды. Кызыма алга таба да язарга киңәш итте. Рәшид Шакиров кебек тәҗрибәле журналистлардан шундый мактау сүзләре ишетүе бик кыйммәтле.

Чарада «Әлифба» авторы Сәләй Вагыйзовның укучысын - Нурзидә ханым Фәйзуллина белән очраштык. Ул остазы турында бик матур истәлекләр сөйләде.

Балаларның биюләре, «Заман» фольклор ансамбле чыгышы кәефне күтәрде, туганыбыз Артур Абзаловның моңлы тавышы, «Агымсу» җыры күзләрне яшьләндерде. Артур, чыгышларың дәвамлы булсын, уңышлар сиңа! Казан артистлары да бик матур музыкаль номерлар бүләк иттеләр.

«Бердәмлек» газетасында эшләүче бик күп журналистлар белән эшләргә туры килде.

Миләүшә Газимовага бик зур рәхмәтемне әйтәсем килә. Кайчан шалтыратсам да, нинди сорау белән мөрәҗәгать итсәм дә, бик матур, йомшак кына тавышы белән барысын да аңлатып, сөйләп бирә. Ул сәхнәгә чыккач, яңгыраган көчле алкышлар залдагы халыкның аның никадәр яратуын дәлилләде. Тик менә: «Миләүшәнең бүләге килеп өлгермәде», - дигән сүзләр күңелне сыкрандырды. «Өлгермәгән» булгач, башка оешмадан да биреп булгандыр бит. Кайберләре, бөтенләй аз гына эшләп тә, әллә ничә бүләк алдылар. Миләүшә бит - зур стажлы журналист, бүләккә лаек,

дип саныйм аны. Озакламый аңа тиешле бүләк килеп ирешер, дип өметләнеп, үзем һәм барлык кунаклар исеменнән язам.

Бу кадәр зур масштабтагы юбилейны уздыру өчен, оештыручыларга бик күп көч куярга туры килгәндер.

«Самар татарлары» журналына, сайтка, «Бердәмлек» һәм «Сәлам» газеталарына озын гомер телим. Алар бит милләтебезнең яшәеше, уңышлары, авыл тормышы, аның тугры халкы, әби-бабаларыбызның якты истәлекләре, халкыбызның гореф-гадәтләре, изге дин дәресләре белән таныштырып торалар. Боларның барысы да безгә бик якын. Без аларны онытмаска тиеш, киләсе буынга тапшыру - безнең изге бурычыбыз. Юбилей кичәсеннән илһамланып кайттым, алга таба яңа язмаларым белән куандырырмын әле үзегезне, кадерле, хөрмәтле халкым.

Сайтыбызның туган көненә

Сайтыбыз туган көненә
Күпме кунак җыелган!
Ана телен яратырга
Йөрәкләрдә уелган!

Бөтен өлкә татарларын
Бергәләп берләштерде.
Көчле марка цемент белән
Барыбызны укмаштырды.

Татар халкын таратырга,
Телебезне корытырга,
Гореф-гадәтне бозарга
Юл куймабыз беркемгә!

Андый көчләр юк та әле
Дөньябызда, галәмдә.
Дошманнарны тотындырмам
Кулымдагы каләмгә.

«Әннә» белән ачылган тел
Беркайчан даябылмас.
Безнең сайттан да көчлерәк
Беркайда да табылмас.

Татар яши, яшәде дә,
Тагын да яшәячәк.
Кара көчләргә бирешмик,
Якты безнең киләчәк!

Милләтебез йөзек кашы -
«Туган тел» җәмгыяте.
Алар булгач, яшәр әле
«Самар татарлары» сайты!

Журналыбызның туган көненә

11 яшь тулды
Татарлар журналына.
Яхшы хәбәрләр тарата
Мөэмин мөселманнарга.

«Бердәмлек»кә энекәш булып,
Атлый шулай янәшә.
Телебез дә яшәр әле,
Алар шулай яшәсә.

Ислам динен хөрмәт итеп,
Киябез без түбәтәй.
Туган җирне яратырга
Өйрәтте әткәй, әнкәй.

«Туган тел» оешмасына
Башыбызны иябез.
«Халкыбызның йөзек кашы,
Йолдызыбыз син», - диябез.

Сайтыбыз да беренче бит
Дөньялар күләмендә.
Булсыннар бөтен татарлар
Һәрвакыт бергә-бергә.

«Ипозембанк» ярдәм итте
Аларны булдырырга.
Булышканны беркайчан да
Ярамый онытырга!

Бүген дә без җыелыштык
Журнал туган көненә.
«Самар татарлары»быз
Яшәсен мәңге-мәңгегә!!!

Рөстәм НУРТДИНОВ

Татар Әбдекие - Денис авыллары, Шенталы районы

Этот уроженец самарской земли посвятил свою жизнь театральному искусству, добросовестно и успешно служив ему актером и режиссером, драматургом и педагогом, а также руководителем артистических коллективов. В багаже кавалера ордена Ленина, заслуженного артиста РСФСР и народного артиста ТАССР Х.И. Уразикова около 160 сыгранных ролей и 31 поставленный спектакль. В соавторстве и самостоятельно он написал две драмы, инсценировал два романа, перевел с русского и узбекского языков три пьесы. А стартовала сценическая деятельность Хусаина Ибрагимовича в годы Гражданской войны, и произошло это в Самаре.

Рашид Шакиров

ПОЛУВЕКОВОЕ СЛУЖЕНИЕ СЦЕНЕ

Появился он в нашем городе осенью 1919 года, еще весной записавшись добровольцем в Красную Армию. Парня, успевшего испытать тяготы Первой мировой войны и немецкого плена вследствие ранения и контузии под Варшавой, к которым добавилось заболевание тифом при возвращении на малую родину после Брестского мира, определили в 1-й Самарский Интернациональный караульный полк. Он был создан годом ранее из Самарской караульной команды, именовавшейся до этого Югославянским отрядом Красной гвардии Эмиля Чоппа, бойцы которого прибыли на Волгу из Киева. Чопп возглавил в Самаре югославянскую секцию РКП(б) и секцию по формированию югославянских войск Красной Армии.

Напомним, что Самарская губерния до весны 1918 года входила в Казанский военный округ, занимавший второе место в стране по количеству военнопленных на его территории и лагерей для них. После провозглашения советской власти в губернском центре была создана организация военнопленных социал-демократов интернационалистов. А 5 мая 1918 года в Самарском клубе коммунистов на Заводской улице (ныне – ул. Венцека) состоялся съезд военнопленных округа, после чего началась работа по формированию вооруженных интернациональных отрядов. Так, в упомянутом 1-м Самарском караульном полку было 4 батальона, причем 1-й и 2-й состояли из мадьяр, немцев, сербов и китайцев, а 3-й и 4-й – из русских, татар и других народов Поволжья. В начале 1919 года полк насчитывал 2200 бойцов.

Службу в нем рядовой красноармеец Уразиков вскоре по поручению комиссара полка начал совмещать с культурно-просветительной и пропагандистской работой среди татарских солдат, так как по тем временам он считался неплохо образованным молодым человеком. Хусаин окончил один из мектебов, существовавших при мечетях в родной деревне Сафаровке (Сәфәр авылы, Новопенделка) Осиново-Гайской волости Новоузенского уезда Самарской губернии (ныне – Дергачевского района Саратовской области).

Кроме того юноша провел три года в медресе «Ракыйбия» Габдул-Ракыйба хазрата Тулбаева, которое вместе с еще двумя аналогичными учебными заведениями («Гайния» и «Мутыйгия») действовало в Уральске. Этот город Оренбургской губернии (ныне он в Республике Казахстан) в годы первой русской революции стал одним из самых заметных очагов татарской общественно-политической мысли и просветительства. Учиться в его медресе приезжали как из

Здание русской школы для детей мусульман. Уральск, начало XX века

близлежащих городов – Самары, Саратова, Оренбурга, Астрахани, так и из отдаленной Казани. Любивший чтение и испытывавший жажду знаний самарец для овладения русским языком начал посещать и «Мутыйгию» Мутыгуллы хазрата Тухватуллина, при котором действовали русские классы (в отдельном здании).

Наш герой появился в Уральске в 1908 году и не застал в нем двух шакирдов-ровесников с одинаковым именем Габдулла, покинувших город годом ранее. Одного из них, занимавшегося в медресе «Мутыйгия», со временем назовут великим татарским поэтом Г. Тукаем, а другого, учившегося в медресе «Гайния», – «отцом татарского театра». Этого титула удостоился Г.Хайруллин, взявший себе сценический псевдоним Кариев. Еще не в качестве «отца», но уже руководителя труппы «Мосафир артистлар җәмгыяте» («Товарищество актеров-передвижников») он после вояжа с актерами в столицу привез их в 1908 году в Уральск.

Неизвестно, смог ли увидеть выступления труппы наш герой, которая вскоре с подачи Г. Тукая стала называться «Сайяр» (по-арабски – передвижник, странствующий), но отголоски от гастролей татарских артистов и растущий интерес людей к театральному искусству, видимо, запали ему в душу. Поэтому он охотно вошел в состав драмкружка, имевшегося в 1-м Самарском караульном полку, где сыграл свою первую незначительную роль. А как активист культпросветработы Хусаин начал посещать в Самаре татарский клуб, созданный к 1918 году и одно время называвшийся Мусульманским рабочим клубом им. Вахитова. В нем дважды в неделю устраивались политические митинги, работали агитационные курсы, театральная, культурно-просветительская и агитационная секции, а также библиотека-читальня и группа переводчиков, занимавшихся переводом агитматериалов.

Однажды в марте 1920 года артист и режиссер упомянутой театральной секции Алмаев предложил Уразикову сыграть роль учителя в сатирической комедии Ш. Камала «Хаджи женится», которую ставили для показа горожанам. Таковы были первые шаги нашего героя на любительской сцене. А дальше в его судьбу снова «вмешался» комиссар полка Сологубов, отличавшийся умением с большим вниманием и уважением относиться к людям. Он заметил актерские способности у Уразикова и направил его на учебу в татарскую театральную студию, открывавшуюся в Самаре.

Актеры труппы «Сайяр» Г. Кариев (сидит), К. Тинчурин, З. Султанов, А. Мангушев (слева направо). 1916-18 гг.

Объявление о ее создании напечатала в 1920 году газета «Кызыл Армия» («Красная Армия»), выпускавшаяся Центральной мусульманской военной коллегией (ЦМВК) в Казани. Оно гласило: «Вниманию любителей татарской драмы и музыки!.. По решению мусульманской секции политотдела Заволжского военного округа в Самаре с 15 июня открываются 4- и 6-месячные студии татарской драмы и музыки». Далее говорилось, что для работы в студии приглашены известные педагоги и театральные деятели из ряда городов страны и приводился список учебных предметов.

Казалось бы – идет Гражданская война, и ситуация на ее фронтах весьма напряженная и неоднозначная. Ну, до театров ли и студий в это время военным ведомствам и бойцам советской России?! Однако на этот счет имелось постановление Совета Труда и Обороны от 7 апреля 1919 года, в котором было записано, что «все граждане РСФСР без различия пола и возраста, принадлежащие к числу сценических и театральных работников, подлежат точному учету на предмет использования их по обслуживанию фронта и тыла Красной Армии по профессии».

Поэтому театр с такой же оперативностью, как и поэзия, начал выполнять свое назначение коллективного агитатора и пропагандиста. По данным Политического управления, РККА в 1920 году имела 1800 клубов, а в них – 1210 профессиональных театров и 911 драматических кружков. В войсковых частях создавались театральные труппы и концертные бригады, состоявшие в большинстве случаев из опытных актеров. Для работы в них при красноармейских частях привлекались и любители из числа военнослужащих.

Организацией таких трупп для выступлений перед бойцами-мусульманами и мирными единоверцами в прифронтовых территориях заправлял политотдел

ЦМВК. Художественным руководителем и режиссером одной из них – Передвижной драматической труппы № 13, созданной при ЦМВК, был утвержден К.Г. Тинчурин – ученик Г. Кариева, актер и автор уже восьми пьес к тому времени.

Именно его назначили худруком и завучем открывающейся самарской студии, которая должна была помочь преодолеть появившиеся «узкие» места в деятельности фронтовых трупп. Проблем имелось несколько: нехватка мастеров сцены, поскольку многие актеры-профессионалы не смогли приспособиться к неудобствам военной обстановки, слабая подготовка любителей и большая текучка среди них, а также дефицит режиссеров.

Кстати, в публикациях об этой студии, действовавшей в нашем городе, ее называют по-разному: Первая татарская музыкально-драматическая студия, первая татарская драматическая студия, первая татарская студия, Самарская студия татарской драмы и музыки, Самарская драмстудия, Самарская театральная студия, Татарская театральная группа, актерская студия при Первом татарском театре в Самаре и пр. Имеет смысл учесть, что, завершив обучение в ней, Х. Уразиков получил на руки документ, который назывался так – удостоверение об окончании Мусульманской драматической студии Заволжского военного округа (ЗВО) от 8 декабря 1920 года.

А первой татарской драматической студией специалисты считают ту, которая открылась в начале 1919 года в Астраханском драматическом татарском театре. Ее организатором стал местный актер и режиссер Зайни Султанов (Зайнелгабидин Губайдуллович Сулейманов). Для обучения студийцев актерскому мастерству он привлек русских артистов, но и сам был в ней педагогом и режиссером

К. Тинчурин (стоит) и Г. Кариев

учебных постановок. Несмотря на короткий срок обучения, деятельность студии дала определенные результаты. Но она была небольшой по составу и не могла удовлетворить потребности татарских трупп в кадрах.

В Самаре же на учебу набрали 120 человек (в некоторых публикациях пишут даже о двухстах студийцах). Руководителями студии стали упомянутый выше З. Султанов и И. Рамиев – с учетом, видимо, наличия двух отделений. Поэтому в паре с К. Тинчуриным режиссерской работой занимался П. Талбузин. Занятия на русском языке вели московские и петроградские педагоги, в том числе профессоры Левировская, Гондобин, Альбозин. В качестве переводчицы была привлечена актриса Р. Ахмерова.

В студии уделяли внимание не только обучению технологии актерского ремесла, но и развитию общей культуры и гражданских чувств слушателей. Поэтому вместе со специальными предметами («Творчество и работа актера и режиссера», «Дикция и декламация», «Постановка дыхания и голоса», «Практика актерского искусства» и т. д.) преподавались общественные науки («История общественного движения», «Понятие социализма и коммунизма», «Конституция Советской власти»), сокращенные курсы истории древнего и русского театров, теории драмы. Предусмотрена была и подготовка импровизированных сцен, этюдов и отрывков из пьес татарских драматургов. Отрепетированные в процессе занятий спектакли – «Первый шаг» Ш. Усманова, «Первые цветы» и «Последний привет» К. Тинчурина были представлены дипломными работами. При этом в «Последнем привете» участвовали как педагоги – К. Тинчурин (Вахит), З. Султанов (Мухамматша), З. Ахмерова (Ольга), так и учащиеся – будущий Герой Труда М. Абсалямов (Мустафа) и Х. Уразиков (Шакирзян).

Значительное количество часов уделялось и военным занятиям, которые тоже были востребованы временем, вскоре предложившим студийцам испытание на решимость и политическую зрелость. Дело в том, что в разгар учебы в окрестностях Самары появились мятежные части бывшего краскома А. Сапожкова.

Об этой фигуре, которую можно рассматривать в качестве предшественника неудавшегося мятежника наших дней по фамилии Пригожин, стоит сказать несколько слов. Выходец из зажиточных крестьян Самарской губернии и земляк Х. Уразикова по Новоузенскому уезду, он, как и Ибрагим, вернулся после Первой мировой войны на малую родину. Здесь подпоручик и георгиевский кавалер стал «главным руководителем Октябрьского переворота в уезде» (так позднее напишут в документах следствия) и первым председателем Новоузенского уездного совета.

Весной 1918 года Сапожков был избран членом Самарского губревкома. В родном уезде он создал красногвардейские отряды и вместе с ними в составе 4-й армии Восточного фронта участвовал в боях против уральских казаков и войск Комуча. Талантливый командир вскоре возглавил 22-ю дивизию этой армии. В апреле 1919 года дивизия была окружена в Уральске белоказаками и выдержала 80-дневную осаду. За это три ее полка наградили Почетными революционными Красными Знаменами, а еще один полк и свыше 100 бойцов – орденами Красного Знамени. В. И. Ленин телеграфировал Сапожкову, что за удержание Уральска Республика его не забудет.

Однако дальше героическая биография не задалась. Вскоре 22-ю дивизию перебросили на Южный фронт, где комдив (тогда говорили – начдив) «за неумелое командование и за разлагающую политику… был убран с фронта и послан в тыл для формирования частей из собранных дезертиров». Так в 1920 году он снова появился в Новоузенске, который годом ранее вместе с уездом вернулся в лоно Саратовской губернии. Здесь Сапожков, выражая сомнения в политике большевиков, советовал партийным работникам остановить продразверстку и вернуть свободную торговлю. Поэтому его решили «изъять» из родных мест, где он был весьма популярен, и отправить в Бузулукский уезд Самарской губернии. Там новоиспеченный начдив занялся комплектованием 9-й кавалерийской дивизии, которая готовилась для Юго-Западного фронта.

Самарские студийцы, 1920 год

Но в начале июля его сняли и с этой дивизии за низкую дисциплину в ней и антисоветскую агитацию. Сапожков не подчинился приказу командующего войсками ЗВО и 14 июля на утреннем митинге в селе Погромное, что в 25 верстах от Бузулука, зачитал свой приказ № 1 о переименовании 9-й кавдивизии в 1-ю Красную армию «Правды». В приказе также содержался призыв выступить против буржуазии и «других элементов, которые недавно под мощным ударом Красной Армии сложили оружие, и в настоящее время занимают видные ответственные посты, как-то: в совнархозах, райпродкомах, штабах».

В тот же день Сапожков отправил один из отрядов в Пугачевский уезд для формирования второй повстанческой дивизии, а сам во главе основной части армии «Правды», имевшей 500 штыков, столько же сабель, два орудия и три пулемета, двинулся к Бузулуку. Через час город был взят, и сапожковцы в ходе агитационных мероприятий на тему «причины политического восстания» начали объяснять жителям свои взгляды. На вопрос о том, как Сапожков смотрит на перспективы восстания, он ответил, что не сомневается в успехе, и через три дня будет взята Самара, а двумя неделями позже на его сторону перейдет все Поволжье.

Но уже на первой неделе сентября 1920 года с мятежом и его организатором было покончено, Хотя надо признать, что за время восстания он в четыре раза увеличил количество сабель своего отряда и удвоил-утроил число орудий и пулеметов. И это неудивительно, поскольку главный лозунг армии «Правды» звучал так: «Да здравствует Советская власть, да здравствует III Интернационал, долой буржуазных спецов и лжекоммунистов». Поэтому сильный уклон в сторону сапожковщины отмечался даже в отряде Шпильмана, направленного из Самары против мятежников. А ведь в отчете следственной комиссии ВЦИК по итогам разгрома сапожковского восстания он назван одним из самых лучших и отборных отрядов ЗВО.

Брожение по отношению к мятежу имело место и в частях, прикрывавших Самару. Студийцы же в этой ситуации не колебались и в течение трех дней вместе со слушателями политкурсов охраняли город от возможного нападения сапожковцев. А потом они с помощью наставников продолжили усваивать реалистические традиции кариевской школы. «Учеба у таких мастеров сцены, как Зайни Султанов и Карим Тинчурин, – вспоминал позже Хусаин Уразиков, – дала много полезного, интересного… Они старались полнее раскрывать способности каждого студийца…»

Преподаватель сценической речи Зайни эфенди помог ему избавиться от мишарского акцента, из-за которого нашего героя могли и не принять в студию. На всех занятиях этот стройный парень с большими выразительными глазами отличался пытливостью и вдумчивостью. Он старался ничего не брать на веру, не подвергнув предварительно своему анализу совет или полученное знание. После выдачи в декабре 1920 года удостоверения об окончании драмстудии с оценкой «очень хорошо» Хусаина включили в только что организованную «Первую пролеткомовскую труппу имени Г. Кариева» (другое название – «Труппа памяти Г. Кариева»), в которую вошли 53 из 75 (или 78) выпускников.

Спустя неделю, 15 декабря, труппа начала свою деятельность в Оренбурге, где уже работал сильный коллектив опытных и талантливых актеров. Приехавшие из Самары выпускники мусульманской студии привлекли всеобщее внимание обилием новшеств, неизвестных доселе татарскому театру. Так, актеры играли без суфлера, без разделения на «ведущих» и «второстепенных». К. Тинчурин решил сплотить коллектив единой целью, создать в нем атмосферу творческого содружества единомышленников. На первый план было выдвинуто требование ансамблевости спектакля. Все артисты и режиссеры несли равную нагрузку и получали одинаковую зарплату.

Оренбург, 1-я половина XX века. Часть этого дома занимал кинотеатр «Фурор», где выступали самарские студийцы

Труппа вела систематическую работу в воинских частях, школах и клубах, ставя спектакли для красноармейцев и учащихся, рабочих и сельчан, а также давая концерты и проводя беседы, обмены мнениями и диспуты-дискуссии на различные темы. Кроме того, три раза в неделю она выступала в старом здании кинотеатра «Фурор». Зрители с одобрением встретили работы молодого коллектива. Пьесы «Первый шаг» Ш. Усманова и «Первые цветы» К. Тинчурина стали премьерами. «Судя по двум поставленным спектаклям, труппу ожидает светлое будущее, – писала упомянутая газета «Кызыл Армия»», – и она достойно займет подобающее ей место среди лучших татарских театральных коллективов».

Хусаину доставались небольшие возрастные роли. В спектакле «Первый шаг» он исполнил роль муллы, в драме «Последний привет» – старика Мухамматши, а в сатирической комедии «Юсуф и Зулейха» – хозяина гостиницы. По мнению переводчицы самарской студии Р. Ахмеровой, он вписался в актерский ансамбль, демонстрируя широкий диапазон и яркий темперамент. Но до полного раскрытия таланта было еще далеко.

А летом 1921 года в Оренбурге началась эпидемия холеры. В целях сохранения труппы губОНО решил отправить ее в Ташкент. Но там местный отдел Наркомпроса не стал субсидировать артистов и не предоставил им помещение для работы. Поэтому осенью того же года труппа «Памяти Г.Кариева» прекратила свое существование.

Нашего героя направили в труппу 4-й татарской бригады, располагавшейся в г. Пишпек (ныне – Бишкек). В довольно сильном актерском коллективе наш герой продолжил набираться опыта, исполняя в основном ответственные роли. В репертуаре этой труппы, возглавлявшейся известным певцом и актером С. Айдаровым, были такие спектакли, как «Галиябану», «Первое представление», «Живи, Зубайда, живу и я» и др. В первом спектакле Уразиков исполнял роль Бадри, во втором – хазрата Мифтаха, в третьем – богача Хамзы. Советами по работе над образом Бадри ему оказала помощь А. Синяева – первая татарская актриса, получившая профессиональное образование в драматической школе при Императорском Александринском театре в Петрограде.

А. Синяева и С. Айдаров в спектакле «Галиябану», 1918 год

Демобилизовавшись в 1922 году, Хусаин начал работать воспитателем одного из детских домов г. Алма-Ата. Однако любовь к театру вскоре привела его в местную полупрофессиональную актерскую труппу имени Г. Тукая, и через некоторое время он стал ее руководителем. Здесь наш действующий артист приобрел первый режиссерский опыт, поставив комедию «Берегись, взорвется!» К. Тинчурина и спектакль по трагедии Ф. Бурнаша «Тахир – Зухра», в которых сыграл и сам. Желая помочь начинающим коллегам, Уразиков начал

практиковать индивидуальные занятия с исполнителями ролей. Самарский багаж знаний помогал ему в данном деле.

А в это время вернувшемуся из Ташкента в Казань Тинчурину власти ТАССР поручили реализовать задание Наркомпроса РСФСР – создать в городе Первый государственный показательный драматический татарский театр имени Красного Октября. Сформировать труппу ему было легче, чем кому-либо, поскольку главреж нового театра, открывшегося в ноябре 1922 года, лично знал практически всех ведущих татарских актеров, где бы они ни жили. Через год приглашение из столицы Татреспублики получил и наш земляк. В договоре, подписанном Тинчуриным и Уразиковым, было зафиксировано, что Хусаин поступает в театр на амплуа «характерного» актера с обязательным ежемесячным участием в 24 спектаклях. По итогам трех «отчетных» спектаклей его признали удовлетворительным для работы в коллективе на сезон 1923–1924 годов, но не сумевшим показать себя.

К сожалению, формулировку, состоящую из последних четырех слов предыдущего предложения, Уразикову в течение сезона не удалось «опровергнуть». Видимо, парню мешали робость и неуверенность в себе. Ни в одной из рецензий его не упоминали и на очередной год в состав театра не ввели. Недовольный собой он уехал в Астраханский татарский театр, который в то время возрождался после временного кризиса начала 20-х годов.

Однако в низовьях Волги Хусаин провел лишь один сезон, а затем его снова позвали в Казань. На сей раз дела в команде Тинчурина пошли успешнее. Впервые имя Уразикова в качестве отличившегося в спектакле появилось в печати осенью 1925 года. И с тех пор почти все его работы удостаивались внимания театралов. Судя по рецензиям критиков, актер Уразиков пошел в рост, переходя от эпизодических ролей к более крупным,

Здание ТГАТ в 1920-80-е годы

а затем и к таким, которые приближались к главным действующим лицам. Эти роли были разноплановыми, но наблюдательность нашего героя и жизненный багаж позволяли ему с ними справляться. Причем, лучше удавались те. где Хусаину можно было проявить свой комический дар. Как пишет М. Г. Арсланов (автор двух книг, ряда статей и кандидатской диссертации по искусствоведению о Хусаине Ибрагимовиче), «в образах, созданных Уразиковым, зритель как бы постоянно видел чуть ироничные, грустные или злые, умудренные опытом жизни глаза самого актера. Через призму юмора или сатиры Уразиков наблюдал за действиями своих героев, анализировал их поступки, выносил на суд зрителя».

Одним словом, творческий процесс у нашего земляка пошел. Он был занят в 44 спектаклях из 80, показанных Татарским государственным академическим театром (ТГАТ) в течение сезона 1926–1927 годов. Но на следующий сезон Хусаин в список артистов ТГАТ не попал, поскольку из коллектива уволился его учитель и наставник – главный режиссер Тинчурин. Тогда Уразиков принял приглашение Московской труппы татарской драмы и отправился в столицу страны. В первопрестольной он исполнял в основном те роли, которые были подготовлены и сыграны на сцене ТГАТ. Весьма полезным для него было общение с известными мастерами труппы, а также регулярное посещение спектаклей других московских театров, воспринимаемых им как своеобразные мастер-классы, о лицезрении которых можно было только мечтать.

Отработав год в Москве, наш земляк снова отбыл в Астрахань, потому что ставший главрежем местного государственного татарского театра К.Тинчурин объявил сбор своих питомцев. Среди призванных им значились и самарские студийцы Х. Уразиков с А. Мазитовым (тоже, кстати, уроженец Самарской губернии), и другие актеры, и выпускники Татарского театрального техникума, открытого в 1923 году в Казани. Карим эфенди сумел создать обстановку для творческого роста собранной команды. В местной прессе отмечалось, что ценность актера Уразикова, быстро завоевавшего признание зрителей, в его способности понимать и исполнять самые разные роли. Кроме того, в Астрахани Хусаин попробовал себя и в литературной деятельности. Здесь была поставлена его первая драма «Черное пятно», написанная в содружестве с артистом Г. Капкаевым.

Продолжал наш герой набираться опыта и режиссерской деятельности. В 20-е годы актеры приглашались в театры только на сезон, а с конца мая на все лето они становились свободными людьми, которые объединялись в небольшие группы и, самостоятельно ставя спектакли, отправлялись на гастроли. Уразикову в таких микро-коллективах часто выпадала роль режиссера. Этим делом он иногда занимался и вне гастрольных групп. Так, приехав в 1929 году в родную Сафаровку на месячный отдых, он силами земляков поста-

вил спектакль по пьесе Ф. Бурнаша «Тахир – Зухра». Репетиции длились 20 дней, а потом на премьеру в клубе собрались не только сафаровцы, но и жители окрестных деревень.

Говорят. что сельчане потом долго вспоминали добрыми словами это представление. Гордились они и своим земляком, которого многие помнили мальчишкой-пастухом из бедной, но многодетной крестьянской семьи, насчитывавшей 12 человек. Хусаин, родившийся 7(19) января 1894 года, был восьмым ребенком. С 9–11 лет он за мизерную плату целыми днями пас быков местного богача Ильяса. И вот этот бывший пастушонок, сбегавший на учебу в Уральск, ставит спектакль в сельском клубе и сам в нем блестяще играет!

Тем временем в Казани, вероятно, поняли ошибочность расставания с Тинчуриным и перед началом сезона 1929–1930 годов провели в ТГАТ смену руководства. Главным режиссером стал известный уже читателю статьи З. Султанов, а пост художественного руководителя предложили К. Тинчурину. Тот вернулся в столицу ТАССР и приступил к работе. Предполагалось, что следом отправится и Уразиков, но актерский штат в театре был уже скомплектован. Так что его появление в ТГАТ перенеслось на лето 1930 года, но с тех пор Хусаин Ибрагимович этот коллектив больше не покидал до конца своей сценической деятельности.

Поначалу он впечатляюще сыграл разнохарактерные роли в спектаклях по произведениям Тинчурина, ставшие вехами его роста. Некоторые из них – Утяш («На Кандре», 1932) и Киям («Первые цветы», 1935) – вошли в сокровищницу татарского театра. Также в 30-е годы герой статьи создал много запоминающихся образов в русских, советских и зарубежных пьесах. Специалисты выделяли среди них такие роли, как Тихон («Гроза» А. Островского), Дыбов («Междубурье» Д. Курдина), Левшин («Враги» М. Горького), Вурм («Коварство и любовь» Ф. Шиллера).

Афиша ТГАТ, 1931-32 гг.

В это время началось и режиссерство Хусаина эфенди в профессиональном театре, ставшего представителем третьего поколения режиссеров традиционной школы Г. Кариева. Вместе с Р. Ишмуратом он в 1935 году поставил драму Тинчурина «Первые цветы», заставив актеров в течение полутора месяцев изучать биографии героев, их дедов и прадедов. Это вызывало недовольство занятых в спектакле, но столь углубленный анализ пьесы дал свой результат. Постановка полюбилась зрителю, а Тинчурин отметил «выдумку и своеобразие режиссеров».

Примерно через год Уразикову поручили самостоятельную постановку – по пьесе Т. Гиззата «Славная эпоха». Три штатных режиссера театра отказались ее ставить из-за недоработанности и новизны материала о делах колхозной животноводческой фермы. А нашего героя недоделки не смутили. Он высказал Гиззату, вместе с которым учился в Самарской военной студии, свои пожелания, и тот доработал пьесу.

Спустя годы Тази ага написал в своих воспоминаниях: «Хусаин Уразиков, будучи актером-реалистом, и режиссерскую работу начинал в реалистической манере... Особое внимание уделялось им слову, доведению авторской мысли до зрителей». Зная актерскую психологию, Хусаин эфенди не торопился предлагать коллегам готовые решения, а предпочитал расшевелить их. Свои варианты он озвучивал только тогда, когда у артистов ничего не получалось. Часто

Х. Уразиков (слева) с коллегами по сцене, 1935 год

Г. Газизов, Х. Уразиков и З. Басырова в спектакле «Бишбуляк», 1938-39 гг.

Астраханский татарский драматический театр, 1-я половина XX века

режиссеров делят на «диктаторов» и «умирающих в актере». Уразиков в рамках такой классификации явно относился ко второй группе.

К работе над «Славной эпохой» он привлек многих учащихся 4-го курса Татарского техникума искусств, так как был у них с 1935 года руководителем производственной практики. Понимая, что ребята волнуются, репетируя рядом с мастерами сцены, наш режиссер «очень умело, тактично, то шуткой, то смехом или метким словом снимал напряжение, подбадривал» (слова дебютантки Р. Зиганшиной, в будущем народной артистки РСФСР и ТАССР).

Премьера постановки прошла с огромным успехом. После трех ее показов в ТГАТ собрали зрительскую конференцию с участием артистов и писателей. Выступая на ней, Тинчурин отметил, что «спектакль возвестил о рождении нового талантливого самобытного режиссера». А жители сельских районов Татарии большими группами начали прибывать в Казань для просмотра «Славной эпохи».

В 1940 году театр взялся за спектакль «Ходжа Насретдин» по пьесе Н. Исанбета. Имя Уразикова в списке постановщиков не значилось, но на репетициях бразды правления непроизвольно перешли к нему. После выпуска спектакля дирекция объявила ему благодарность «за участие в работе режиссера в спектакле «Ходжа Насретдин», что помогло создать хороший спектакль». «Оказывается, очень полезный человек. Его смело можно ставить на режиссерский пост. Он работал день и ночь над пьесой «Ходжа Насретдин», – вспоминал позже неповторимый исполнитель роли Ходжи Х. Абжалилов (двоюродный брат Мусы Джалиля), ставший в 1957 году первым народным артистом СССР среди татарских актеров.

В последующем Хусаин абый несколько раз ставил «Насретдина», который «жил» в репертуаре театра около 25 лет. А 40-е Уразиков-актер провел больше как режиссер, театральный деятель и драматург. Так, в период Великой Отечественной войны он вместе с Е. Амантовым поставил пьесу К. Симонова «Парень из нашего города». Она шла всего 4 раза и не получила зрительского признания. Герой нашей статьи изменил своему принципу – браться только за тот материал, который знаешь сам – и потерпел неудачу. После этого он два сезона ничего не ставил. Огорчение постигло его и как исполнителя роли Васина в пьесе Симонова «Русские люди». Причина та же – нехватка жизненной фактуры, возникающей по двум каналам: из личного опыта и наблюдений. Увы – в данных случаях каналы были не заполнены.

С января 1944 года Хусаин Ибрагимович почти на пять лет стал художественным руководителем ТГАТ имени Г. Камала. Он выбирал произведения национальной, русской и зарубежной классики, не ставя заурядные вещи. Ощущалась нехватка современных пьес, и Уразиков старался искать их. За год работы худруком им были открыты два новых имени драматургов – М. Амир и М. Гали. Появились при нем в театре постановки для детей. Осенью 1944 года 25 талантливых молодых людей направили на учебу в ГИТИС. А годом позже начала работать студия при театре для 30 человек.

Режиссерские действия худрук возобновил в середине марта 1944 года, приступив к работе над пьесой М. Амира «Минникамал» о тыловой жизни колхозников в военное лихолетье. В Татарии к концу войны было 320 женщин-председателей колхозов, и в «Минникамал» рассказывалось о судьбе одной из них. Уже через месяц с небольшим в ТГАТ состоялась премьера этой пьесы, которая прошла с огромным успехом. Потом были летние гастроли с ней по селам ТАССР. Произведение вскоре перевели на русский, чувашский и башкирский языки и ставили во многих театрах страны.

Осенью 1944 года Уразиков приступил к постановке комедии «Банкрот» по произведению Г. Камала. Это было третье обращение театра к названной вещи классика татарской драматургии (через 18 лет Хусаин ага сделал новую редакцию пьесы, преодолев излиш-

Х. Уразиков в спектакле «Рабиндар», 1931 год

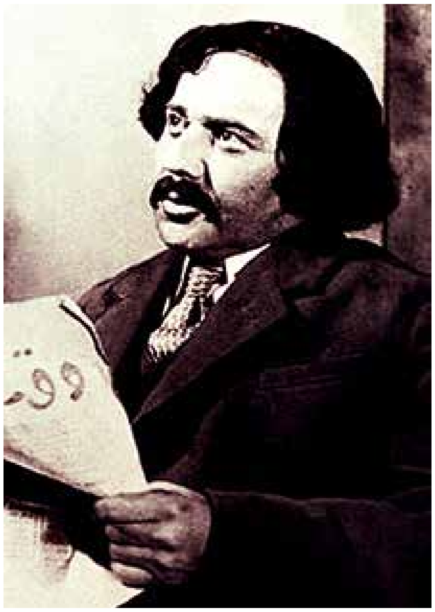

Х. Уразиков в спектакле «Первые цветы», 1935 год

Х. Уразиков в спектакле «За вторым фронтом», 1949 год

ний комизм и увлечение внешними элементами). А в начале последнего года войны началась работа нашего земляка над пьесой М. Гали о татарском этнографе, литераторе и просветителе XIX века К. Насыри. Материал был сырой, поэтому Уразиков фактически заново написал пьесу, которая охватывала всего одни сутки из жизни ученого. Спектакль стал значительным событием в театральной жизни республики.

В 1969 году коллектив вернулся к этому произведению, и опять спектакль, поставленный Хусаином эфенди, привлек внимание. Причем в одной из ролей зрители могли видеть и режиссера, так отметившего свое 75-летие. А ведь тогда ни один татарский артист не выступал на профессиональной сцене даже до 70 лет!

Завершая повествование о 40-х годах, отметим две послевоенные постановки нашего героя, подготовка которых шла с большим трудом. Проблемы подготовки спектакля по пьесе «За тех, кто в море» Б. Лавренева объяснялись техническими трудностями (реквизит и декорации надо было делать заново –морской тематике они не соответствовали), а еще тем, что среди артистов отсутствовали знатоки морской службы. К тому же уволился директор театра, и Уразиков был вынужден совмещать три должности: директора, худрука и режиссера-постановщика. Тем не менее, спектакль сдали в срок, и премьера его состоялась 8 ноября 1946 года.

Трудности же подготовки представления по драме Н. Исанбета «Мулланур Вахитов» возникли из-за требовательного отношения партийных, советских и общественных организаций к созданию облика этого революционера. Пришлось погрузиться в исторические материалы, организовывать для актеров лекции о жизни и деятельности Вахитова, а также о событиях Гражданской войны в Казани. Пьесу несколько раз рецензировали ученые. По ходу работы сменились не только исполнители ролей, но и художник спектакля. Но Хусаин ага не сдавался, хотя до этого ему не доводилось ставить героико-революционную драму. Он стремился создать портрет конкретной личности и вместе с тем художественный образ, позволяющий делать обобщения. И это ему удалось – зрители и театральная критика с восторгом приняли спектакль, который долгие годы оставался одним из лучших в репертуаре ТГАТ.

Одним словом, Хусаин Ибрагимович в 40-е годы был в числе ведущих театральных деятелей Татреспублики. Актерскую и режиссерскую деятельность он продолжил в 50-х и 60-х годах. Поставленные им спектакли «Одинокая береза» (М. Карим, 1951), «Зифа» (Н. Исанбет, 1954), «Горный цветок» (М. Ибрагимов, 1957), «На заре» (Ш. Шахгали, 1958), «Свобода» (М. Амир, 1960), «Зубайда – дитя человеческое» (Ш. Хусаинов, 1965) и другие получили одобрение театроведов. А актеры шутили: «Не страшно, если на сцене жуткий холод, ведь можно согреться у телогрейки Уразикова». Дело в том, что когда он ставил спектакль, то не знал ни сна, ни отдыха. Всегда подтянутый и задорный герой статьи заражал актеров процессом творчества, создавал на сцене приподнятую обстановку.

Трудился наш соплеменник достаточно плодотворно и равномерно, о чем можно судить, используя данные, которые собраны упомянутым М. Арслановым. Так, в 50-е годы режиссер подготовил 8 спектаклей, а в 60-е – 9. При этом более

Х. Уразиков в спектакле «Первое представление», 1952 год

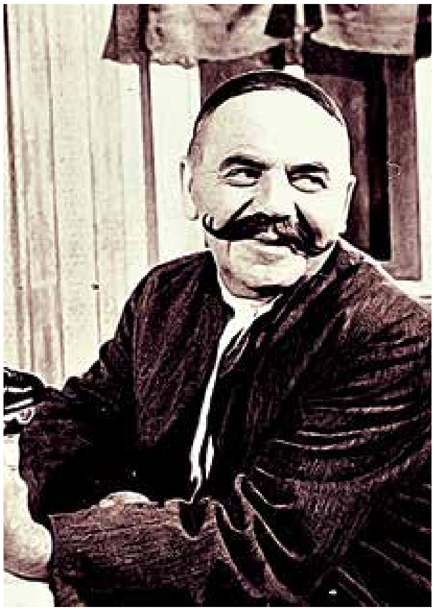

Х. Уразиков в спектакле «Зифа», 1954-55 гг.

Х. Уразиков и А. Галеева в спектакле «Под нашим небом», 1958 год

половины его постановок в каждом десятилетии проходили с участием в них актера Уразикова. Эти показатели в принципе соответствуют и цифрам 1940-х годов – 9 спектаклей с появлением Хусаина эфенди на сцене в четырех из них.

Кроме того, Х. Уразиков постоянно был задействован в спектаклях, которые ставили другие режиссеры. В преамбуле статьи названо количество сыгранных им ролей, подсчитанное тем же доктором наук М. Арслановым. Правда, авторы некоторых публикаций оперируют более внушительными числами – свыше 300 ролей, почти 400 ролей. При этом называется и качественный параметр творчества нашего героя – около сотни незабываемых образов, созданных им на сцене. Отмеченный разнобой в данных, возможно, связан с тем, что в некоторых статьях упоминается актерская деятельность Уразикова в Бухаре и Хиве в начале 20-х годов.

Укажем еще одно интересное число – 30 лет. Именно столько Хусаин абый занимался педагогической деятельностью, работая в Казанском театральном училище, которое ранее именовалось Татарским театральным техникумом, техникумом искусств (были и другие названия). Он учил здесь молодежь актерскому мастерству, созданию образов, знанию выстраданных законов сцены. Его занятия становились праздником мысли и опыта, которые привлекали в аудиторию и русских учащихся. «Чтобы стать артистом, мало быть талантливым, – говорил педагог. – Нужна способность на протяжении всей жизни совершенствовать свое актерское мастерство и прививка от головокружения после первых успехов».

Державший себя просто, прямодушно и по-дружески с работниками сцены, с опытными и начинающими артистами Уразиков стал настоящим другом училищной молодежи. Ее представители потом вспоминали, как, придя на репетиции в ТГАТ, сидели на галерке, а если доводилось в зале встретиться с известными актерами, то вежливо здоровались и старались отойти в сторону, потому что помнили слова Хусаина эфенди: «Нельзя первым протягивать руку старшему человеку». Но увидев его, мчались к нему, забыв про наставления. Да и сам он шел им навстречу с улыбкой, жал руки и спрашивал об учебе и делах, рассказывал о театре, искусстве и актерах, отвечал на все вопросы.

Однако демократичность Уразикова не означала его мягкотелость. Он не любил лентяев, был сторонником честных оценок и суждений. Выпускнице Татарского техникума искусств 1936 года З. Басыровой (будущей заслуженной артистке ТАССР) Хусаин абый написал такие слова в творческой характеристике: «Свойственны хорошие актерские данные, дисциплинирована, хорошо понимает образы, в то же время есть некоторые капризы». Добавим, что кроме училища он преподавал еще в студиях при ТГАТ им. Г. Камала и при Казанском Большом драматическом театре им. В.И. Качалова.

Помимо выпестованных учеников мастер сцены оставил и драматическое наследие. Так, совместно с режиссером Ш. Сарымсаковым и самостоятельно он инсценировал романы «Весенние ветры» К. Наджми (1954) и «Настанет день» М. Ибрагимова (1957), перевел с русского и узбекского языков пьесы «Хлеб» и «Чудесный сплав» В. Киршова (1932, 1934), «Сердечные тайны» Б. Рахманова (1955).

А как воспринимали Уразикова его коллеги по сцене? На этот счет располагаем несколькими

высказываниями. Вот мнение заслуженной артистки РФ и народной артистки ТАССР Н. Гараевой: «Он так любил артистов, верил в них, приближал. Был хорошим учителем, настоящим наставни-

Режиссер Х. Уразиков, 1964 год

ком. Он работал и с любителями из художественной самодеятельности, помогал им. Многим молодым людям дал совет и благословение идти на профессиональную сцену. Его квартира была недалеко от театра, на площади Свободы. Нас, артистов, очень часто приглашал в гости. Он был человеком большой души, приветливым от природы, глубоким, очень умным. Его человечность была видна. Он понимал душевное состояние людей. Помню, как говорил со мной, когда у меня были перемены в личной жизни, заботился как отец, давал советы, спрашивал – не ошибаюсь ли я, хорошо ли подумала».

С уважением говорил о нашем герое и народный артист ТАССР Х. Залялов: «На сцене он был удивительно жизненным артистом. Душа у него была молодая, не хотел с театром расставаться. Умел дружить с молодежью. Во время спектакля не терпел никаких неточностей. Ошибающихся артистов мог потом упрекнуть суровым словом или так посмотреть своими большими глазами, что уже и не нужны были слова».

А народный артист и заслуженный деятель искусств ТАССР Ф. Шарафиев в газетной статье «Многогранный талант», вышедшей к 75-летию Х. Уразикова, задает вопрос: «Кого бы из татарских советских актеров можно выделить не только как артиста и режиссера, но и как человека?» И предлагает свой вариант: «Я бы ответил – Уразикова. Он очень человечный, не делит людей по званиям».

К сожалению, в публикациях о Хусаине Ибрагимовиче практически ничего не говорится о его личной жизни. И это можно понять, поскольку ее по сути и не было в привычном понимании. Своей семьи Хусаин абый не со-

Памятная доска Х. Уразикову. Казань, ул. Театральная, 13

здал, а в квартире с ним жили два племянника, которых он воспитывал. На его глазах они выросли, окончили вузы и начали работать, а один из них успел стать отцом. Потом герой этой статьи скончался и был похоронен на Ново-татарском кладбище в г. Казани, которое считается главным национальным некрополем, принявшим тела многих татарских деятелей культуры. Произошло это горестное событие летом 1977 года. День и месяц ухода в мир иной Х. Уразикова назвать не рискуем, поскольку в масс-медиа имеют хождение три даты: 24 июля, 15 августа и 24 августа.

Хусаина абый – талантливого и вдумчивого актера, серьезного и глубокого режиссера, драматурга и заботливого театрального педагога – до сих пор вспоминают в культурном сообществе. Так, в январе 2019 года появилось несколько статей к его 125-летию. А пятью месяцами ранее заслуженный артист РФ и народный артист РТ А. Хафизов вспоминал свой уход в армию с третьего курса Казанского театрального училища в середине 60-х годов. Наш герой дал ему тогда такой совет: «Если не хочешь себя потерять, старайся много читать. Не найдешь татарскую литературу – бери русскую». «И я прочел много книг, до сих люблю это дело», – сказал мастер сцены, начинавший жизнь, как и его наставник, восьмым ребенком в семье и пастухом.

Вот таким был наш земляк и соплеменник, не заступавший за кулисы правды и не глохнувший от оваций. Некоторые его фразы со сцены уходили в народ. Он мог выйти, взять пространство зала и увести его в измеренье сопереживаний. Или своей режиссурой настроить на аналогичное действо

Ново-Татарское кладбище в Казани

коллег. Он многое знал-пережил, и таких людей называют «ходячей историей». Он любил общаться, но мало говорить о себе, хотя первым из татарских артистов получил орден Ленина. В наступающем году исполняется 130 лет со дня его рождения. Пусть наша статья станет скромным откликом на этот юбилей Хусаина абый!

МӨНӘҖӘТЛӘР – ХАЛЫКНЫҢ ҖАН АВАЗЫ

Быел язын Самарда малайлардан торган “Мөнәҗәт Нур” төркеме оешты. Ул музыка укытучысы Харис кызы Әлфия Гыйниятуллина инициативасы белән барлыкка килде. Әлфия ханым беренче көннәрдән үк шәһәребезнең “Ялкынлы яшьлек” җыр, бию һәм шигърият ансамблендә катнаша. Талантлы пианистка үз вакытында ансамбльнең инструменталь төркемен, хорын да җитәкләгән.

Миләүшә Газимова

Милләттәшебез Самарның педагогика училищесында, музыка бүлегендә белем алган. Укуын тәмамлагач, бер ел – Тупли, ике ел Кошки мәктәбендә музыка дәресләрен алып барган. Аннары Самарга кайтып, балалар бакчасында үз һөнәре буенча эшләгән.

– Балаларны бик яратам мин. Шуңа күрә укытучы белгечлеген үзләштердем дә. Ә инде кечкенәдән җыр-моңга мөкиббән кеше буларак, музыка бүлеген сайлап алдым.

Төп хезмәтем белән бергә, “Ялкынлы яшьлек” ансамблендә дә нарасыйлар белән шөгыльләндем. Әлһәмдүлилләһ, ул балалар татар телен белүче, милли җанлы кешеләр булып үстеләр. Кайберләре (мәсәлән, Гүзәл Рамазанова) бүгенге көндә Самар татар милли хәрәкәтендә актив катнашып, ана телебезне, мәдәниятебезне, гореф-гадәтләребезне саклап калуга һәм аларны үстерүгә үз өлешләрен кертәләр.

Лаеклы ялда булсам да, музыкасыз яши алмыйм, тик утырып торырга яратмыйм мин. Шулай, ямьле яз көннәренең берсендә башыма мөнәҗәтләр көйләүче, салаватлар әйтүче малайлар төркемен оештыру идеясы килде. Анда катнашырга теләүчеләр дә шунда ук табылды. Бер ай эчендә үк дүрт мөнәҗәт өйрәндек!

Кешеләрдә, ни өчен төркем малайлардан гына тора икән, дигән сорау туарга мөмкин. Эш шунда ки, мөселман дине буенча, нәкъ ир-атларның догалар кылуы, сүрә-аятьләр укуы, вәгазьләр сөйләве, мөнәҗәтләр әйтүе хуплана төшә. Хатын-кызлар боларны ир-ат булган җирдә башкармыйлар. Шуны истә тотып, малайларга өстенлек бирдем дә инде. Аннары, минемчә, егетләрнең тавышлары көчлерәк, үтемлерәк тә, җитдирәк яңгырый да. Шуңа күрә кешенең күңел түренә үтеп керергә тиешле мөнәҗәтләрне алар башкарса, отышлырак булыр, дип уйладым.

Шунысы куанычлы ки, балалар сәләтле, зиһенле булып чыктылар, бөтенесен дә шунда ук оталар, креатив фикер йөртәләр, тыңлаучаннар. Алар шәһәребезнең төрле мәктәпләрендә гыйлем алалар, барысы да “5” билгеләренә генә укый. Әле бит төрле түгәрәкләргә дә йөриләр, музыка мәктәбендә дә шөгыльләнәләр, кайсыберләре мәдрәсәдә дини гыйлем үзләштерә.

Коллективта биш малай – алтынчы сыйныфта укучы Дамир Әхмәтшин, дүртенче класста белем алучы Гаяз Сабирҗанов, өченче сыйныф укучылары – Тимерлан Демидов һәм Ибраһим Газизов, икенче класс баласы Ислам Моратов.

Дамир Әхмәтшин (сулдан уңга), Гаяз Сабирҗанов, Ислам Моратов, Тимерлан Демидов, Ибраһим Газизов

Аларны үз оныкларымдай якын күрәм мин, һәр чыгышларыннан соң, башларын сыйпап, үбәм. Бу нарасыйлар – алтын фондыбыз, безнең киләчәгебез, – дип, әниләрчә наз белдереп сөйли үз тәрбияләнүчеләре турында “Мөнәҗәт Нур” төркеменең җитәкчесе Әлфия Гыйниятуллина.

– Ә ни өчен нәкъ мөнәҗәтләргә тукталдыгыз? – дип кызыксындым аңардан.

– Иң беренче ниятем – нарасыйларга тәрбия бирү. Ә аны динебез Ислам кануннарына, халык педагогикасына нигезләргә кирәк, дип саныйм. Дин юлыннан атлаган бала тәртипле, тәүфыйклы була ул.

Мин үзем дә дини мохиттага тырышып үсә.

“Мөнәҗәт Нур” төркеме малайларының да әти-әниләре, әби-бабалары гыйбадәт кылучылар исемлегендә.

Мөнәҗәт (гарәпчәдән) ялгызлыкта үз-үзең белән сөйләшү, Аллаһы Тәгаләгә мөрәҗәгать итү, Аңа сыену, ялварып, ярдәм, ярлыкауны сорау, ихлас күңелдән эчеңне бушатып, җиңеллек һәм котылу эзләү дигәнне аңлата. Шактый борынгы заманнардан ук татар язма әдәбиятының һәм халык иҗатының үзенчәлекле жанры булып формалаша.

Фани дөнья һәм ахирәт турында сөйләгән, кешенең эчке кичерешләрен, яшәү рәвешен, дөньяга карашын чагылдырган мөнәҗәтләр, еллар узу белән дә, үз әһәмиятен югалтмыйлар. Алар электән үк яшь буынны тәрбияләүдә, яхшылыкны, пакьлекне, тәкъвалыкны пропагандалауда иң үтемле чара булганнар. Гомумән, халкыбызның күп кенә гореф-гадәтләре динебезгә бәйле.

Малайлар Әлфия апаларын юбилее белән котлыйлар

үстем, Аллаһыга шөкер. Әби-бабаларым, әти-әнием шәригать кануннарын үтәп яшәделәр, бездә дә Исламга мәхәббәт тәрбияләделәр.

Гомумән, бар нәрсә дә әби-бабайдан, әти-әнидән килә. Балалар аларның үрнәгендә, аларга охшар-

Шунысы куандыра – соңгы елларда фольклорның мөнәҗәт жанрына игътибар арта башлады. Аларны мәҗлесләрдә дә, сәхнәдән дә яңгыраталар. Бу – бик күркәм күренеш. Мөнәҗәт – халыкның җан авазы ул, дип әйтер идем.

Төркемне оештырганда, үзалдыма шулай ук балаларга татар телен, гореф-гадәтләребезне өйрәтү максатын да куйдым.

Репертуарыбызга татар халык җырларын да кертергә булдым. Менә әле “Әпипә”, “Эх, алмагачлары”, “Сарман” җырларын өйрәнеп киләбез.

– “Мөнәҗәт Нур” төркеме нинди чараларда катнашты?

– “Яктылык” мәктәбендә Ураза гаетенә багышланган бәйрәмдә, “Заря” Мәдәният йортында “Самар татарлары” журналының юбилее уңаеннан үткән чарада, Самарда, Иске Мәчәләй авылында узган Сабан туйларында чыгыш ясадылар.

Менә әле “Ялкынлы яшьлек” ансамбле җитәкчесе Рәшит әфәнде Гыйззәтуллин безне концертта катнашырга чакырды. Аны коллективның элеккеге җитәкчесе, арабыздан бик иртә китеп барган Альбина Мәхмүтова истәлегенә багышлыйлар. Без, әлбәттә, бу тәкъдимне бик теләп кабул иттек.

– Малайларның һәрберсен тасвирласагыз иде.

– Дамир Әхмәтшинның тавышы бик матур. Ул җырчы булырга хыяллана. Репитицияләргә бик теләп

Дамир Әхмәтшин

йөри. Тырыш, зирәк, җаваплы, игътибарлы малай.

Гаяз Сабирҗанов саф татар сөйләменә ия, тембры матур. Аның бабасы, “Сәлам” гәҗитәсенең җаваплы сәркатибе Шамил Баһаутдин, әнисе Наилә Сабирҗанова – бик күп еллар татар милли хәрәкәтендә актив катнашучы, татар милләтенә хезмәт итүче кешеләр, икесе дә татар чараларын алып бардылар, ана телен камил беләләр. Шамил абый – өлкә “Туган тел” татар җәмгыяте ветераны, күп еллар оешманың директоры булып торды. Мин мөнәҗәтләрдә, җырларда очраган әдәби татар сүзләренең дөрес әйтелешен Наилә ханымнан сораштырып торам. Гаязга, династияңне дәвам итеп, син дә алып баручы булырсың инде, дим.

Ибраһим Газизовның да тавышы бик матур. Җырлау сәләте аңа әтисе, “Яктылык” мәктәбенең директоры Радик әфәндедән, әнисе Гөлия ханымнан күчкәндер инде. Төпле малай, сәхнәдә үзен олыларча тота, карашы да җитди аның.

Ислам Моратов бер репетицияне дә калдырмый. Мөнәҗәтләр башкарганда барлык хәрәкәтләрне дөрес итеп ясый. Аның куллары да “җырлап” тора. Дәресләр вакытында да, сәхнәдән чыгыш ясаганда да бөтен күңелен бирә. Зирәк малай. Самар Җәмигъ мәчете коменданты Рәшит Кәримовның оныгы ул.

Тимерлан Демидовның хәтере бик яхшы, зиһенле. Мөнәҗәтләрнең, җырларның сүзләрен шунда ук исендә калдыра. Сабыр, басынкы, әдәпле, чын интеллигент.

Аның әтисе безне үз машинасында Иске Мәчәләй Сабан туена алып та барды, өйгә кайтарып та куйды. Улының татар телен, татар мөнәҗәтләрен, җырларын өйрәнүенә сөенеп туя алмый.

Гомумән, барлык балаларның да әти-әниләре ярдәмчелләр. Улларының “Мөнәҗәт Нур” төркемендә катнашканнарына бик шатланалар алар. Миңа һәрвакыт рәхмәтләрен белдереп торалар.

Мин дә үзләренә нарасыйларын йөрткәннәре өчен рәхмәтләремне әйтәм, чөнки аларны дәрескә китерү, аннары алып китү мәшәкатьле эш бит, моңа вакыт табарга кирәк.

Шуны да әйтәсем килә, үзем дини текстларны берәр атна өйрәнеп утырам әле, ә балалар бер дәрестә барысын да үзләштерәләр!

Малайлар булгач, шаяннар, шуклар инде. Әмма репетицияләр барышында, чыгыш ясаганда зур җаваплылык күрсәтәләр, үзләренә бер кисәтү ясарга кирәкми.

Аларның психологиясен күздә тотып эш итәм. Дәресләр вакытында, ял итеп, уйнап алсыннар, дип, тәнәфесләргә тукталам.

– Балалар, чыннан да, җырлаганда бик матур хәрәкәтләр ясыйлар. Моны да аларга сез өйрәтәсезме?

– Әйе. Әһәмиятлесе шул – тамашачыларга мөнәҗәтләрнең, җырларның эчтәлеген, мәгънәсен җиткерү. Шуңа күрә хис-тойгыларны, кичерешләрне сүз белән әйтеп кенә түгел, хәрәкәтләр аша да күрсәтү кирәк, дип саныйм. Ә иң мөһиме – мөнәҗәтләрнең тирән мәгънәсен шушы балалар үзләре аңласыннар, әхлакый кыйммәтләрне сеңдерсеннәр, үзләренә дини орлыклар салынсын, дип телим.

– Мөнәҗәтләрне үзегез көйгә саласыз. Ә аларны кайлардан аласыз?

– Китаплардан, интернеттан сайлыйм. Җирле шагыйрьләребез язган шигырьләрне кулланам. Мәсәлән, Гали авылында яшәүче Саимә ханым Морзаханованың “Бер Аллаһым”, Самар Җәмигъ мәчетендә китапханәче булып эшләгән, мәрхүм Мурат абый Сафинның “Туган телем моңнары” шигырьләрен көйгә салдым. Иске Ярмәк авылы мәчетенең имамы Габдулла хәзрәт Мөхәммәдкәримов та миңа бик булыша, рәхмәт инде үзенә. Күп мөнәҗәтләр, салаватлар җибәрә. “Туры юлны таба алмасаң, Коръән укы” дигән искиткеч тирән мәгънәле мөнәҗәтне дә миңа ул язып салды.

– Әлфия ханым, сез бу хезмәтегездән канәгатьме?

– Сүз дә юк! Балалар белән рәхәтләнеп, ләззәтләнеп эшлим. Бу мине илһамландыра, канатландыра, күңелсез уйлардан арындыра. Әйткәнемчә, аларның һәрберсен ихластан сөям.

Репетицияләргә җентекләп, бер атна буена әзерләнәм. Малайларга күбрәк мәгълүмат бирер, сәгать ярым вакытыбыз бушка узмасын өчен, бар көчемне куям.

Минем өчен иң мөһиме – һәр хезмәтнең уңай нәтиҗәсе булу. Ничек тә булса вакытым узсын, дип түгел, гамәлем файда, игелек китерсен, дип, җанымны биреп, җиренә җиткереп эшләргә тырышам.

Укучыларыбыз игътибарына

Ислам Моратов (сулдан уңга), Тимерлан Демидов, Ибраһим Газизов

Ибраһим Газизов (сулдан уңга), Ислам Моратов, Гаяз Сабирҗанов, Тимерлан Демидов

“Мөнәҗәт Нур” коллективы малайларының әниләре әйткән фикерләрне дә җиткерәсем килә.

Исламның әнисе – Лилия Моратова:

“Малаебыз төркемгә шулкадәр яратып йөри. Репетиция буласы көнне, әни, өйдән иртәрәк чыгыйк әле, мин беренче барып җитим, әзерләнә торырмын, ди.

Моңа кадәр без аның тавышына ничектер игътибар да иткәнебез булмады. Ә “Мөнәҗәт Нур”да җырлый башлагач, аның моңлы тавышлы булуы ачыкланды. Әлфия апа, улыгызны музыка мәктәбенә бирергә кирәк, ди. Бу турыда уйлап карарга булыр инде. Ә болай Ислам кайларга гына йөрми – футбол, көрәш, робототехника белән шөгыльләнә. Шундый актив үзе.

Әлфия ханым, шундый төркем оештырып, бик дөрес эшләгән, дип саныйм. Бу балаларга рухи яктан үсәргә ярдәм итә. Динебез белән бәйле булгач, тагын да яхшы ул.

Үзебез дә, безнең эти-әниләребез дә, әлһәмдүлилләһ, шәригать кануннарын үтәп яшибез. Шуңа күрә малаебызга дин бик якын, дип әйтәсем килә. Ул мәдрәсәгә йөри, гарәпчә укый. Анда аларга Ислам турында күп сөйлиләр. Шуңа күрә улым мөнәҗәтләрнең мәгънәсен аңлап, сүзләрен белеп башкара. Яратып, шулкадәр бирелеп җырлый! Миңа нык ошый, әни, ди ул.

Әлфия апа – бик ачык, юмарт, үзенә җәлеп итә торган, искиткеч яхшы кеше. Малайлар да моны сизәләр, аңа тартылалар, үзен сөяләр.

Репетицияләргә Әлфия ханымның өенә барып йөргәнебез дә бар. Балаларны үз оныкларыдый якын күреп каршы ала ул, аларны тәм-томнар белән сыйлый. Безгә, әниләргә дә, туганнарча мөнәсәбәт күрсәтә. Дәрескә килгән кебек тә түгел, әйтерсең лә кунакта җырлап утырабыз.

Олы йөрәкле Әлфия апага Аллаһы исәнлек, озын, хәерле гомерләр насыйп итсен”.

Гаязның әнисе – Наилә Сабирҗанова:

“Улыбыз әлеге төркемгә зур теләк белән йөри. Малайлар үзара дуслар, репетицияләрдә бик җыйнак, ә тәнәфестә матур итеп ял итәләр, татар көйләренә биеп тә алалар.

Әлфия апабызга чиксез рәхмәтлебез. Ул безнең балаларыбызга милли моңнарыбызны өйрәтә,

Әлфия ханым һәм «Мөнәҗәт Нур» төркеме малайларының әниләре

«Самар татарлары» журналы юбилеенда

туган телебезне камилләштерүгә зур көч куя, милли аңнарын үстерә.

Дәресләргә әниләр дә рәхәтләнеп йөри, чөнки Әлфия ханым жылы мохит тудыра белә, очрашуларыбызда бер-беребезгә карата хөрмәт һәм мәрхәмәтлелек чәчәк ата".

Дамирның әнисе – Лилия Әхмәтшина:

"Улым Әлфия ханымга да, татар жыр-моңнарына да бик соклана. Төркемдә бик зур теләк белән катнаша, рәхәтләнеп шөгыльләнә. Ул, гомумән, жырларга ярата. Ә инде татар моңнарыбызны аеруча сөя.

Дәресләрдән шундый илһам алып кайта ул, әле өйдә дә дуслары, Әлфия апалары турында озаклап сөйли, мөнәжәтләрне кабатлый.

Әлфия ханым – гажәеп шәхес, чын остаз, югары профессионал укытучы. Малайларның һәрберсенә үз жаен таба белә, аларның холыкларын исәпкә алып эшли, үзләрендә әхлаки сыйфатлар, динебезгә мәхәббәт тәрбияли.

Аллаһыга шөкер, татар әдәби телендә мөнәжәтләр, жырлар башкарып, салаватлар әйтеп, балаларыбыз ана телен, гореф-гадәтләребезне өйрәнәләр, Ислам нигезләрен үзләштерәләр.

Әлфия ханымга бик рәхмәтлебез. "Мөнәжәт Нур" төркеме, озын гомерле булып, тамашачыларны куандырып яшәсен!"

Тимерланның әнисе – Нурсинә Демидова:

"Юлыбызда Әлфия ханым Гыйниятуллина очраганга Аллаһыга рәхмәтлебез. Зур хәрефтән язарлык Кеше ул! Репетицияләрдә өйдәгечә мохит тудыра, малайлар белән татар телендә аралаша, кирәкле сүзләрен таба белә. Ул аларга белем дә, тәрбия дә бирә, тәжрибәсе белән уртаклаша.

Һәр әти-әни үз баласына иң яхшысын гына сайлап алырга тели бит. Без дә улыбызны үз эшен бөтен күңелен биреп башкаручы Әлфия апа карамагына тапшыруыбызга шатланып туя алмыйбыз. Тимерлан төркемдә шундый зур теләк белән, рәхәтләнеп катнаша!

Әлфия ханымга югары профессиональлеге, балаларыбызны татар мәдәниятенә жәлеп иткәне, һәр нарасыйның йөрәгенә юл таба белгәне, игътибарлы булганы, фидакарь хезмәте өчен зур рәхмәт.

Аның кебек йомшак күңелле, миһербанлы, әдәпле, сабыр кешеләр күбрәк булсын иде!

Әлфия ханымга, аның тәрбияләнүчеләренә һәм аларның ата-аналарына иң изге теләкләрем».

Ибраһимның әнисе – Гөлия Газизова:

"Әлфия ханым Гыйниятуллинаны мин күптәннән, "Ялкынлы яшьлек" ансамбленә йөргән чакларымнан беләм инде.

Үз вакытында "Яктылык" мәктәбендә музыка дәресләрен алып барды ул. Кызыбыз Камиләне дә жырларга өйрәтте. Хәзер менә улыбызда да дини жырлар аша – Исламга, татар халык жырлары аша милләтебезгә, ана телебезгә мәхәббәт тәрбияли.

"Мөнәжәт Нур" төркемен оештырып, Әлфия апа үзенең музыка эшчәнлегендә яңа, тагын да дәрәжәле биеклеккә күтәрелде, дип саныйм.

Бу уй-фикерне аның күңеленә Аллаһы Тәгалә салгандыр инде.

Ибраһим улыбызга бик тә ошый. Тимерлан белән алар күптәнге иптәшләр, төркемдәге башка егетләр белән дә бик дуслашып киттеләр.

Әлфия ханым – киң күңелле, мәрхәмәтле кеше, балаларны өзелеп ярата. Шук малайлар белән уртак тел таба белүенә шаккатам мин.

Аллаһы Тәгалә үзенә исәнлек бирсен, игелекле гамәлләре өчен савапларын кайтарсын".

Командалар биш төп һәм ике махсус номинацияләрдә көч сынаштылар.

Самарның "Заман" балалар фольклор ансамбле, өч меңнән артык тавыш җыеп, Интернет аудиториясендә иң популяр коллектив, дип аталды.

Соңгы ярты ел эчендә Самарның татар җәмәгатьчелеге оештырган мәдәни чараларда әлеге төркем еш күренә. Алай гына да түгел, күптән түгел генә оешкан "Заман" тиз арада шәһәр һәм өлкә күләмендә оештырылган милләтара чараларның актив катнашучысына әверелеп китте.

2022 ел ахырында Вәсимә Фәрдиева «Заря» Мәдәният сараенда татар балалары ансамбле оештырылуы турында игълан иткән иде. Ни гаҗәп, күп тә үтми, ансамбль

Самарның татар фольклор ансамбле "Халыклар мирасы" бәйгесендә җиңү яулады

ВӘСИМӘ ФӘРДИЕВА "ЗАМАНЫ"

Әлеге конкурсны «Татарстан - Яңа Гасыр» телерадиокомпаниясе уздырып килә. Чара башта Татарстанда иҗат итүче коллективлар өчен генә ниятләнгән булса да, башка төбәкләрдә яшәүчеләр дә катнашырга теләк белдерделәр. Гаризалар Мәскәүдән, Пермь краеннан, Башкортостан һәм Марий Эл Республикаларыннан, Самар һәм Оренбург өлкәләреннән килгән.

Эльмира Сәйфуллина

оеша һәм шактый җитди уңышларга да ирешеп өлгерә.

– Октябрьдә кастинглар, сайлап алулар үткәрелде, ә инде декабрь азагында без беренче репетициябезгә җыелдык.

2023 елның мартында "Заман" ансамбле "Бала-фест" дип аталган чарада беренче чыгышын ясады, – дип сөйли ансамбльнең сәнгать җитәкчесе Вәсимә Фәрдиева. – Без, Дәүләтколда һәм Иске Ярмәктә җырлана торган ике халык җырын башкарып, алкышларга күмелдек.

Бүгенге көндә коллективыбызда унөч бала шөгыльләнә. Иң олысына – 13, ә иң кечесенә 6 яшь. Нәни Кәримебез – ансамблебезнең йолдызчыгы. Беренчедән, бердәнбер

малай, икенчедән, яшькә дә, буйга да кечкенә булуына карамастан, бик оста артист булып чыкты.

Җитәкче сүзләренә караганда, ансамбльгә малайларны тартып китереп тә булмый. Берәм-сәрәм килгәннәре дә бераздан: “Миңа скучно”, – дип китеп баралар.

– Вәсимә, ансамбльнең костюмнары башка коллективларныкыннан бик нык аерылып тора. Ник алай?

– Ансамбль оештыру теләге миндә әле студент елларымда ук туган иде. “Заман” төркемен чын татар фольклорын, халык киемнәрен, уен кораллары, җыр-такмакларын таныту максатыннан тупладым. Шуңа күрә безнең костюмнарыбыз да, бизәнү әйберләре дә, уен кораллары да – борынгы татар халкының көнкүреш әйберләре. Шуңа да “Заман” артистлары, кайда гына барсалар да, тамашачыда зур кызыксыну уяталар.

– Борынгы костюмнарны тергезергә кем ярдәм итә?

– Ансамбль оештыру идеясы белән беррәттән, мин халык киемнәре мәсьәләсе белән дә мавыгып киттем. Интернетны аркылыга-буйга гиздем, төрле тематик чатларда әңгәмәдәшләремә сораулар биреп, үзләрен җәфалап бетердем. Әмма күбесе миңа тилегә карагандай карадылар, синең кебек яшь кызларны башка нәрсәләр

кызыксындырырга тиеш, вакытыңны бушка уздырасың, синең фольклорың беркемгә дә кирәк түгел, диючеләр дә булды. Әмма мин бирешмәдем, эзләнүләремне дәвам иттем. Бәхетемә, Казанда, белгечлеге буенча табиб, ә күңеле белән татар милли костюмнары коллекционеры һәм реконструкторы Гөлшат Ногайбекова (Шәмсетдинова) яши икән. Мин аның белән интернет аша таныштым, һәм без бүгенге көнгә кадәр хезмәттәшлек итәбез. Аның архивындагы “байлык” бәяләп бетергесез, искиткеч! Ул безгә бик нык ярдәм итә, моның өчен мин аңа чиксез рәхмәтлемен.

Гөлшат ханым татар халкының борынгы киемнәре, бизәнү әйберләре, һәрбер төймә, җөй, тукыма һәм башка элементлары турында сәгатьләр буе сөйли ала. Ә мин, үз чиратымда, аңардан ишеткәннәрне балаларга сөйлим. Алар кигән киемнәренең ни өчен нәкъ менә шундый фасонда булуын, изү, хәситә, чулпы, калфак кебек бизәнү әйберләренең тарихын һәм асылын аңларга, кадерен белергә, горурланырга тиешләр. Киләчәктә үзләре дә дусларына, туганнарына, балаларына бу мәгълүматны җиткерә алсыннар иде, дип тырышам. Милли хәзинәләребез югалмасын иде. Күп көч, тырышлык белән җыелган архив материаллар, буыннан-буынга күчеп, мирас булып саклансын иде.

– Кием-салым тулысынча ата-аналар акчасына тегелә. Кызганыч ки, әлегә иганәчеләребез юк.

– Ә халык уен кораллары кайдан алына?

– Барысы да авыллардан, этнографик экспедицияләр вакытында җыелган. Самавыр торбасы, кер тактасы, чиләк, агач кашыклар, шак-шок, бөтенесе дә – халык музыкасы кораллары. Ансамблебездә скрипкачы кызыбыз Әминә бар. Аның белән борынгы көйләрне уйнарга өйрәнәбез. Камышлы районындагы Иске Ярмәк, Чулпан авылларында элек өч скрипкачы яшәгән. Аларны белгән кешеләр аша борынгы көйләрне, скрипканы ничек итеп тотарга кирәклеген (чөнки җилкәгә түгел, терсәккә куеп уйнаганнар) сораштык, хәзер инде тамашачыга күрсәтергә әзерләнәбез.

Гомумән, этнографик сәфәрләр искиткеч файдалы, ләкин гаять күп вакытны ала торган нәрсә. Әмма сәяхәт барышында тупланган мәгълүмат, онытылып барган яки бөтенләй кулланылыштан чыккан җырлар, такмаклар, биюләр, көнкүреш кирәк-яраклары, киемнәр – татар халкының бәяләп бетергесез мәдәни мирасы бит ул.

Сүз уңаеннан, шундый бер сәфәрдән XX гасыр башында ук юкка чыккан кыл-кубыз табып кайттык. Ул казах, башкорт, төрки халыкларының музыка коралы булып санала, бик үзенчәлекле моңга ия: ике кыллы скрипканы да хәтерләтә, думбра белән дә охшаш. Аны

Гомумән, минем бер хыялым бар. Шәһәребездә үзебезнең “Татар үзәге” булсын иде. Иҗат төркемнәре анда репетицияләргә җыела, костюмнарын, уен коралларын бер урында саклый алырлар иде. Шунда ук милли музей оештырырлык, бәләкәй генә булса да, кинозал ясарлык мөмкинлек булса, искиткеч шәп булыр иде. Татар җәмәгатьчелеге вакыт-вакыт шунда очрашулар, күргәзмәләр һәм башка чаралар уздыра алыр иде.

Минем студент елларында ук башланган этнографик эзләнүләрем нәтиҗәсендә шактый милли кыйммәткә ия булган экспонатлар җыелды. Аларны, беркемгә дә күрсәтмичә, каядыр саклау “җинаять”, минемчә. Аларны шәһәр музейларына тапшырырга кулым күтәрелми, күпсанлы экспонатлар арасында “безнекеләр” югалырга мөмкин, дип куркам. Хәзерге вакытта экспедицияләр вакытында тупланган такмаклар, җырлар, биюләр төшерелгән видеоларны «Самар фольклоры үзәгенә” тапшырам. Андагы архивтан мәгълүматлар югалмаячак, һәм эшебез бушка булмаячак. Без башлаган изге эш дәвамлы булыр, дип ышанасы килә.

Форсаттан файдаланып, мине этнографик эзләнүләр белән таныштыручы мөгаллимнәрем, Самарның мәдәният университеты профессорлары – Андрей Михайлович Давыдовка һәм Тамара Ивановна Ведерниковага өлкәбез татарлары һәм шәхсән үз исемемнән зур рәхмәтләр җиткерәсем килә. Алар миндә милли культурага мәхәббәт уяттылар һәм үземнең халкым тормышына күбрәк игътибар итәргә өйрәттеләр. Бүгенге көндә дә алар миңа һәртөрле ярдәм итеп торалар.

– Ә костюмнарны кем тегә?

– Бу четерекле эшне Самарда яшәүче профессиональ тегүче Наталья Хәйруллинага тапшырдык. Ул, Самарның традицион рус мәдәнияте үзәге хезмәткәре булабарак, тарихи костюмнарны реконструкцияләү белән шөгыльләнә. Төбәгебезнең милли костюмнары турында өлкәнең халык сәнгате, һөнәр һәм кәсеп остасы Наталья Хәйруллинадан да яхшырак белүче юктыр, мөгаен. Ул русларның гына түгел, башка Идел буе халыкларының традицион киемнәре белән дә кызыксына.

– Финанс чыгымнарны кем каплый?

Исаклыда яшәүче Максим Радионов исемле оста ясап бирде. Ул борынгы уен коралларын ясау белән шөгыльләнә икән.

Башка милли уен коралларына килгәндә, курай, кубыз, тальянка, гармун, барабан һәм думбрабыз бар. Аларның барысы да – хөрмәтле Мидхәт абыебыз Әминов җыйган инструментлар. Аның осталыгы, халык музыкасына бирелгәнлеге турында сөйләп торасы да юк, дип уйлыйм. Самар өлкәсендә аны белмәгән кеше юктыр. Форсаттан файдаланып, башлангычымны хуплап, "Заман"-ны оештырырга ярдәм итүе, репе-

тицияләр уздырырга зал кайгырткаңы, аккомпаниатор булырга ризалашуы һәм бөтен буш вакытын безгә багышлавы өчен бик зур рәхмәт әйтәсем килә. Аның кебек, ихлас күңелле, ярдәмчел, эчкерсез, беркатлы кешеләр бу дөньяда бик сирәк. Ул булмаса, ансамбль җыелмас иде.

– ***Балалар белән эшләве кыен түгелме?***

– Юк-юк! Мин балаларны бик яратам. Иң зур кыенлык – тел мәсьәләсе. Күпчелек балалар туган телен чит ил теле кебек өйрәнә. Дөрес, тора-бара алар сүзләрне аңлый башлыйлар, акцент шомара. Шулай да, тел проблемасы эш барышына гел аяк чала.

Бернинди авырлыкларга да карамастан, ярты ел дигәндә "Заман" үзен Самар тамашачысына таныта да, Венера Ганиева, Илшат Шаехов кебек Татарстанның танылган сәнгать эшлеклеләренең, Казанның "Ресурслар үзәге" белгечләренең югары бәясен алырга да өлгерде. Танылган артистлар һәм этнография белгечләре бертавыштан: "Ниһаять, Самарда чын фольклор ансамбль барлыкка килде. Андый коллектив Казанда да юк әле. Ялтыр-йолтыр

кием киеп, сәхнәгә чыккан төркемнәр бихисап, ә менә халкыбыз көндәлек тормышта киеп йөргән күлмәк-камзулларын, ыштан-ыштырларын, борынгы көй-моңнарын, биюләрен эзләп табып, бүгенге заман тамашачысына җиткерүче ансамбльләр юк, диярлек. "Афәрин!" – дип "Заман" өчен куандылар һәм уңышлар теләделәр.

- "Ресурслар үзәге" этнографлары һәм белгечләре безне искиткеч җылы каршы алдылар, ансамбльнең чыгышын тын да алмыйча карап, алкышларга күмделәр, костюмнарын җентекләп тикшерделәр һәм бик тә югары бәя бирделәр. Безгә шулкадәр игътибар булыр, дип уйламаган да идек, – дип сөйли Мидхәт Әминов. – Билгеле инде, без аннан канатланып, горурланып, алга омтылырга әзер булып кайттык. Мондый үзенчәлекле, хәтта Татарстанда да булмаган уникаль фольклор төркемебез булу белән бөтен Самар халкы горурлана ала, дип уйлыйм. Безне шәһәр чараларында катнашырга чакыралар, 12–14 ноябрьдә Казанда узган «Туган тел» форумында катнаштык. Оештыручыларга бик зур рәхмәт. Ә сәхнәдә басып торган "матурлыкны" булдыру өчен, күпме көч куелган, күпме финанс чыгымнар киткән, аны без һәм ата-аналар гына белә.

Мин 25 елдан артык үзешчән ансамбль җитәкчесе булып эшлим, сәхнә арты тормышын бик яхшы беләм. Татар активистларына, милли җәмәгатьчелеккә мөрәҗәгать итеп, "Заман" ансамбленә игътибарлырак булуыгызны, кечкенә артистларга һәм җитәкчеләренә милли мәдәниятебезне саклауда ярдәм итүегезне сорыйм. Ә Вәсимәдәй "самородок"ны сакларга кирәк. Шундый яшь булуына карамастан, нинди генә эшкә алынса да, азагына кадәр башкарып чыга, кемгә генә мөрәҗәгать итсә дә, сүзе үтә, молодец! Олылар белән дә, балалар белән дә бик тиз уртак тел таба. Искиткеч талантлы (тавышы бик моңлы, берничә уен коралында уйный), милли җанлы, ару-талуны белмәс кеше ул.

Кыска вакыт эчендә ансамбльне шундый дәрәҗәгә күтәрү, таныту өчен, искиткеч тырышлык, осталык, үҗәтлек кирәк. Әгәр ансамбльгә ярдәм кулы сузучылар да булса, Вәсимә тау-ташны күчерергә дә әзер, минемчә.

БЕЛЕШМӘ

Вәсимә Фәрдиева, 2014 елдан башлап, татар мәдәниятен өйрәнү белән шөгыльләнә, күпсанлы халыкара һәм бөтенроссия конкурслары лауреаты, мәдәният институтының соло һәм халык җыры белгечлеге бүлеген тәмамлаган, өлкә күләмендә узган масштаблы чаралар оештыруда катнаша, спектакльләр сәхнәләштерә. Ул моңа кадәр дә, балалар ансамбле җитәкчесе буларак, зур эшчәнлек алып барды, Самарның "Яктылык" мәктәбендә, башка гомум белем бирү учреждениеләрендә, Ялтаның (Кырым) Ренат Ибраһимов исемендәге халыкара музыка мәктәбендә педагог булып эшләде. Хәзерге вакытта «The players» caver төркеме солисты булып тора.

Сорауларыгыз булса,
8 (927) 011–14–75 телефоны буенча мөрәҗәгать итә аласыз.

КАК ОСТАНОВИТЬ ТРАВЛЮ ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ ПРИЗНАКУ?

Римма НУРЕТДИНОВА,
психолог-консультант, клинический психолог, арт-терапевт

Травля недопустима ни по какому признаку. Но особенно опасной она становится, когда ребенка упрекают его национальностью. Разбираемся в теме, болезненной для многих детей, родителей и учителей

ПЕРВЫМ ДЕЛОМ

Если ребенок услышал в своей адрес нечто обидное и посвященное национальности, то первым делом его нужно успокоить. Важно ему объяснить, что его вины в произошедшем нет.

Помочь понять, что ребенок не виноват, очень важно. Если этого не сделать или отмахнуться фразой «не слушай дураков», эти абстрактные «дураки» могут победить в эмоциональной схватке за спокойствие. Их родители, возможно, тоже не планируют обсуждать столь важные вопросы, как национальность и расизм, думая, что этому научат в школе или «такое моему даже в голову не придет».

Расскажите ребенку, что в его происхождении нет ничего постыдного. Что его национальность – это повод для гордости. Интегрируйте ребенка в национальную культуру.

Национальность – это часть нашей идентичности. Сложные эмоциональные реакции, спровоцированные травлей за внешность, имя или традиции, могут повлиять на восприятие ребенком себя самого в целом. «Я не такой, я плохой», «Я неправильный, ненавижу себя» – такие слова могут быть следствием поврежденной личной идентификации.

Расскажите ребенку, что его право – открыто утверждать, что он гордится своей национальностью, тем, что принадлежит к определенной культуре. Попытка развести «внутреннюю гордость» с внешними проявлениями идентичности может приводить к кризисам и психологическим проблемам. Стесняться говорить о том, какой вы национальности, нельзя.

Обязательно избегайте ксенофобии по отношению к другим культурным кодам и традициям. Выстраивайте рассказ на выделении уникального, не противопоставляя субъективных «хороших» и «плохих», иначе эта публикация уже понадобится родителям других детей.

ЭТО НЕ ЯБЕДНИЧЕСТВО

Научите ребенка сразу же противостоять любым нападкам. Не нужно это терпеть и ждать систематических оскорблений.

Кто должен разбираться в подборных конфликтах? Разумеется, взрослые. Сразу же, как только случился инцидент, ребенку нужно обратиться к родителям/воспитателю/учителю/завучу/директору. Обидчику необходимо объяснить его неправоту и, возможно, наказать. От этого ребенок не станет «ябедой». Ябедничать – это жаловаться взрослым по пустякам. А в этом случае он пользуется своим правом на защиту. Помощь взрослых здесь необходима.

Администрация учебного заведения должна немедленно включиться и взять на себя ответственность за прекращение травли. Школа – это безопасное, максимально нейтральное место для каждого ребенка.

Если ситуация критическая и не подлежит исправлению, резонно будет сменить образовательное учреждение.

НАЛОЖЕНИЕ ДВУХ ВОЛН

Может быть наложение двух волн друг на друга: с одной стороны – ксенофобия, с другой – школьная травля как давний и неприятный феномен.

Иногда кажется, что травля плоха только для того, кого обижают. Ему обидно, он расстраивается. Он не хочет ходить в школу, он даже иногда не хочет жить на свете. Да, ему действительно несладко.

Но травля – это плохо не только для пострадавшего. Если в группе людей стало можно издеваться над кем-то, если это становится правилом, если те, кто травят, думают, что так и надо, и никто их не останавливает, – это меняет

всю жизнь класса. Больше никто не может чувствовать себя в безопасности. Сегодня травят Дамира – но завтра им покажется, что Женя «не такой». Потому что здесь привыкли получать удовольствие от издевательств.

Когда человек постоянно боится, ему сложно жить. И учиться сложно, и радоваться, и дружить. Психологи проверяли: если в классе есть травля, дети в нем хуже учатся. Все дети, не только те, кого обижают!

Именно страх самому оказаться жертвой часто заставляет участвовать в травле неплохих, в общем-то, ребят. Им вроде и стыдно, и противно, и неловко, но пока они с теми, кто издевается, пока они смеются вместе со всей толпой, они чувствуют себя хоть немного, но в безопасности. «Сегодня жертва – он, а не я. И очень важно, чтобы всё так и осталось».

Заступиться еще страшней – получится, что я не со всеми, значит, и мне достанется. И, скорее всего, достанется…

Всем неприятно, но все продолжают. Потому что сложилось правило: есть те, кого травят, и есть те, кто травят. Выбирай свое место. Жизни без травли, жизни в дружном классе уже никто себе и представить не может.

Иногда, став старше, люди с болью и стыдом вспоминают, как травили кого-то в детстве. Но тогда это казалось им единственным выходом. Или они просто не понимали до конца, что происходит.

ТРАВЛЮ НАЧИНАЮТ НЕ ОТ ХОРОШЕЙ ЖИЗНИ

Нужно понимать, что корни этих конфликтов – в психологическом неблагополучии конфликтующих. «Трудные чувства» ищут подходящую мишень. Большинство выбирает в качестве мишени тех, кто на них не похож.

Конечно, травлю начинают не от хорошей жизни. Может быть, у человека плохо на душе из-за того, что дома родители ссорятся, и ему хочется слить на кого-то свое раздражение.

Может быть, он очень хочет быть первым и главным, но не уверен, что на это у него хватит талантов, вот и изобретает такой способ самоутвердиться.

Может быть, над ним самим раньше издевались, и теперь он совсем не хочет оказаться на месте жертвы и побыстрее занимает место обидчика. Когда он вместе с приятелями обижает кого-то, он чувствует силу, защищенность, правоту. Только в эти минуты ему и хорошо, спокойно, не страшно. Поэтому хочется повторить их снова и снова.

АДЕКВАТНЫЙ ОТВЕТ

Отвечать насилием или травлей не следует. Иногда придется признать, что в мире существуют отвратные личности, и с ними приходится жить рядом. Поэтому следует разработать адекватный ответ, способный защитить себя, и не стать постоянной целью обидчика.

Необходимо обучать детей противостоять буллингу – научить их ассертивному поведению. Это очень важный навык в любой ситуации, а в ситуации травли – просто необходимый. Это, в первую очередь, умение отстаивать свои права и границы и настаивать на своем. А также это: честное, открытое, прямое и уверенное общение; умение сказать «нет», не вызывая агрессии и сильно не расстраивая собеседника; выражение как положительных, так и отрицательных эмоций (в экологичной форме); принятие критики; уверенность в своих действиях и словах; спокойствие в трудной ситуации; самоуважение и уважение к другим людям; поиск компромисса и решения конфликтной ситуации.

Важно научить задавать обидчикам взрослые вопросы психолога: «Ты сейчас так себя ведешь, чтобы компенсировать какие-то свои проблемы?», «Ты сейчас так себя ведешь, чтобы испытать состояние, которое позволит чувствовать себя более счастливым и успешным?», «Через свое такое поведение ты надеешься стать популярнее/показать свою силу/власть, похвастаться, выглядеть лучше на фоне меня» и т. д.

Не правильно: спорить («Я совсем не толстый, просто крупный»); отвечать тем же («Ты сам дурак!», «Ты сама с помойки»); делать вид, что не слышишь, но при этом краснеть и прятать глаза; делать вид, что тебе смешно, если это не так, убегать и прятаться; плакать и жаловаться; бросаться в драку и вообще пытаться непременно все это остановить.

Правильно: пожать плечами («Может, и так»); улыбнуться («Я так рад, что вам весело!»); перевести внимание на обидчиков («Да, я знаю, что тебе нравится так говорить»); задать встречный вопрос («Тебе хочется так думать?»); согласиться («Да, у меня полно недостатков, ты верно заметил»); дать разрешение («Ты можешь так думать, если хочешь»).

Смысл любых правильных реакций – показать, что то, что происходит, – дело обидчиков, а не объекта насмешек. Это они что-то думают, чего-то хотят, скачут-прыгают-кричат, какие-то имеют мнения и интересы. Объект насмешек этим если и интересуешься, то из вежливости.

Поначалу обидчики могут еще больше разойтись. Попробуют кричать погромче и пообиднее. Но если гнуть свою линию, им быстро надоест. Потому что им правда нет никакого дела ни до внешнего

вида Дамира/Жени, ни до его качеств. Им хотелось получить удовольствие от его обиды и от своей власти над ним. А нет обиды – нет и власти, и смысла продолжать тоже нет.

Словом, для профилактики межэтнических (да и любых других) конфликтов нужно учить детей не только толерантности, но и вполне ясным навыкам: рефлексии и самопознанию; держать устойчивую самооценку; не впадать ни в агрессию, ни в жертвенность; правильно реагировать на негативный опыт; уверенно отстаивать собственные права, не нарушая прав других.

ЭКСПРЕСС-ТЕСТ

Для того чтобы оценить, насколько сильно ребенок или подросток пострадал от травли по национальному признаку, можно воспользоваться экспресс-тестом. Он состоит из 6 вопросов с вариантами ответов. В каждом вопросе допускается один ответ. В конце подсчитывается общее количество баллов (возможный диапазон – от 6 до 24 баллов).

Примечание: Если ребенок сомневается и не может сделать выбор между двумя пунктами, можно задать ему наводящие вопросы; если это не помогает определиться, можно поставить промежуточный балл, например, 2,5.

Как оценить результаты?

6–12 баллов – ребенок или подросток достаточно неплохо справляется с ситуацией самостоятельно; вероятно, он не придает большого значения происходящему, имеет устойчивую самооценку, владеет навыками уверенного поведения, получает поддержку от сверстников. Тем не менее, важно «держать руку на пульсе» и все же провести профилактическую беседу.

13–18 баллов – вероятно, травля принимает более крупные масштабы или у ребенка или подростка недостаточно собственных ресурсов для противостояния единичным нападкам. Взрослому необходимо немедленно вмешаться и провести серьезную работу с коллективом. Возможно, также «жертве» травли понадобится помощь психолога.

19–24 балла – ситуация очень серьезная! Необходима длительная работа со всем коллективом, а «жертве» травли – индивидуальная работа с психологом.

1. Слышал ли ты обидные замечания со стороны сверстников по поводу своей национальной принадлежности?
Нет (1 балл).
Да (2 балла).

2. Как сильно ты расстроился (оцени по шкале от 1 до 5 баллов)?
Совсем не расстроился (1).
Немного расстроился (2).
Это расстроило меня и напугало (3).
Это сильно расстроило, напугало, и я опасаюсь повторения (4).
Настолько сильно расстроило, напугало, что я не могу думать ни о чем другом (5).

3. Как часто ты слышал обидные замечания и/или оскорбления на национальной почве?
Один раз (1).
Несколько раз (2).
Слышу их постоянно (3).

4. Кто из сверстников изменил к тебе отношение из-за твоей национальной принадлежности?
Незначимые люди, с кем я обычно не общаюсь, чье мнение не важно (1).
Люди, которые и до этого плохо относились, не являющиеся авторитетом в группе (2).
Те, кто раньше относился хорошо, но изменил свое мнение в худшую сторону (3).
Те, кто и раньше плохо ко мне относился, и они имеют значительный авторитет и влияние в группе (3).
Многие близкие друзья от меня отвернулись (4).

5. Есть ли в окружении сверстники, которые продолжают дружить и поддерживать тебя?
Да, большинство (1).
Да, многие (2).
Да, несколько (3).
Да, один-два человека (4).
Нет (5).

6. Случались ли подобные ситуации раньше?
Нет, впервые с таким сталкиваюсь (1).
Да, но я быстро поставил обидчика на место (2).
Да, если бы не помощь взрослых, я бы не справился (3).
Да, меня все время кто-то обижает, я не знаю, что с этим делать (4).
Да, постоянно так происходит, наверное, я этого заслуживаю (5).

Наступает новый год, символом которого является дракон. Это очень многогранный персонаж. В данной статье мы рассмотрим некоторые представления, связанные с драконом, его образ в фольклоре разных народов.

Михаил Кржижевский

КРЫЛАТЫЙ СИМВОЛ ГОДА

Существа, напоминающие драконов, прослеживаются еще в мифологии древних народов.

В русских сказках крылатый дракон – Змей Горыныч, у которого может быть три, шесть, девять, двенадцать голов – персонаж отрицательный, с ним борются храбрые богатыри и побеждают его. Аналогичная ситуация прослеживается в фольклоре разных народов Европы, а в индийской мифологии есть змей Вритра, которого побеждает главный бог ведического пантеона Индра, о чем повествует «Ригведа».

В другой древней книге – «Авесте», являющейся священной для зороастрийцев, говорится о злом коварном драконе Дахаке, которого победил богатырь Трайтаона. На основе Дахаки возникли поверья про дракона-аждаха в фольклоре татар, башкир, казахов и многих других мусульманских народов. В одних вариантах он прилетает из-за далеких гор, в других живет в водоемах со стоячей водой, но обычно приносит вред – глотает или всех подряд, или требует в жертву красивых девушек. В сказаниях разных народов есть богатыри, победившие указанного дракона. Иногда аждаха приносит и пользу – сторожит спрятанные сокровища по просьбе их хозяина, а потом возвращает ему их в указанный срок.

Совсем другим является дракон в традиционной китайской культуре, а также в культуре стран, испытавших сильное китайское влияние. Здесь это доброе существо, где бы он ни обитал – в водоеме или в пещере. О добрых драконах повествуют местные легенды и сказки. Одна из китайских сказок называется «Глаза дракона». В ней рассказывается о том, как бедный человек Цуй Хэй-цзы подобрал маленького дракона, выкормил и вырастил его, а затем отправил жить в отдаленную пещеру. Впоследствии этот человек перестал быть добрым и стал, как говорится, злоупотреблять своим положением – обращался к дракону с разными просьбами, напоминая при этом, что когда-то помог ему. Так, Цуй попросил дракона отдать ему женьшень, который рос около указанной пещеры. Все это, однако, было еще ничего, но вот у императрицы заболели глаза и было объявлено, что исцелить ее может только глаз дракона. Император обещал должность министра тому, кто принесет такой глаз. Жадный, корыстный Цуй отправился к дракону и уговорил того пожертвовать глазом, вновь напомнив ему о своей былой доброте. Так этот человек стал министром и принялся притеснять народ. Однажды он, подобно старухе из «Сказки о рыбаке и рыбке» Пушкина, совсем потерял

рассудок из-за алчности и пришел к дракону с требованием отдать ему и второй глаз – пришлось дракону его съесть, поскольку всякому терпению приходит когда-нибудь предел.

Среди высоких гор, по соседству с Индией и Непалом, расположился Бутан – один из последних экзотических уголков, который и сегодня посещает немного туристов в силу его труднодоступности и высокий платы за пребывание в стране. Живут здесь разные этнические группы, наиболее многочисленной из которых является бхотия. Они называют свою страну Друк-Юл – «земля дракона», изображения этого существа можно встретить там повсюду.

В Юго-Восточной Азии находится Вьетнам. Как и соседние государства, он многоэтничен. Основной национальностью Вьетнама являются вьеты (кинь), по имени которой страна получила свое название.

Ронг – вьетнамский дракон – считается здесь, как и в Китае и других соседних странах,

добрым, полезным существом. Он может жить в водоеме, пещере, на небесах. Дракон, приносящий дождь, в прошлом символизировал правящего монарха, а также силу и процветание народа. Во время традиционного новогоднего праздника Тэт устраиваются шествия с изображением дракона.

Вернемся в наши края, в Поволжье.

Скульптурный памятник дракону установлен на месте поселения волжских булгар в Елабуге – об этом уже писалось в нашем журнале.

В легендах об основании Казани также говорится о крылатом драконе, который обитал под землей. По одной из версий, он до сих пор живет в озере Кабан.

Здесь следует отметить, что образ дракона является в татарском фольклоре неоднозначным. Помимо указанного отрицательного персонажа аждаха в татарских сказках есть Белый змей шахмара, который помогает героям. Символом Казани стал крылатый змей-дракон Зилант – в литературе есть упоминание о том, что этот образ восходит к временам Волжской Булгарии. После взятия города войсками Ивана Грозного изображение такого змея было включено в царскую печать. В XVIII веке, при императрице Екатерине II, был утвержден герб Казанского наместничества с изображением дракона. На основе этого герба возник герб современной Казани. Символом этого города признан дракон, олицетворяющий такие качества, как мощь, величие, мудрость, а также бессмертие и вечное возрождение. Изображения дракона встречаются в разных местах в Казани.

Так что в Республике Татарстан изображений дракона немало. Статуи, запечатлевшие подобные персонажи, есть и в нашей области – в комплексе «Замок Гарибальди», находящемся в селе Хрящевка и воссоздающем атмосферу средневековой Европы.

Что послужило основой для подобных легенд и сказаний? Наверняка кости вымерших динозавров, которые находили в разные времена. А, может быть, также и встречи с живыми существами – похожими, но менее крупные. Называют же иногда варана с острова Комодо драконом!

В джунглях Юго-Восточной Азии обитают ящерицы, получившие название летучих драконов. От других ящериц они отличаются широкими кожными складками по бокам, которые во время прыжка раскрываются и позволяют этим существам планировать по воздуху на десятки метров. Хоть эти ящерицы и невелики ростом – взрослое существо достигает в длину немногим более 20 сантиметров, но все они – настоящие живые драконы, и притом крылатые.

На представления о драконах непосредственно повлиял и культ змей – этому будут посвящены другие статьи.

Приближается Новый год – праздник, любимый и детьми, и взрослыми, объединяющий всех членов семьи. В этой связи стоит вспомнить о некоторых семейных традициях башкир – наиболее близкого по культуре народа к татарам.

Михаил Кржижевский

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ БАШКИРСКИХ СВАДЕБНЫХ ТРАДИЦИЙ В ПРОШЛОМ И НАСТОЯЩЕМ

Как известно, знакомство с традициями своего народа, приобщение к родной культуре обычно начинается в семье. Семейно-брачные обычаи являются важной составной частью традиционной духовной культуры любого народа. Их изучение представляет большой интерес не только для этнографов, но и для руководителей и активистов национально-культурных объединений – организаторов и участников различных мероприятий, направленных на сохранение и поддержание традиционной культуры своего этноса.

Семейно-брачные обряды башкир представляются достаточно изученными. Их описание встречается в фундаментальном исследовании С.И. Руденко, посвященном этнической истории и особенностям культуры башкир, к которому часто обращаются на страницах нашего журнала. Традиции семьи и брака подробно исследовал башкирский этнограф Н.В. Бикбулатов – сам родом из Челябинской области, объездивший много башкирских поселений. Особенности свадебного фольклора обстоятельно описала Р.А. Султангареева. О башкирской свадьбе много писала Ф.Г. Галиева – одна ее статья, например, посвящена специфическим чертам башкирской свадьбы в условиях современности.

Вместе с тем, данные обряды, подобно другим, имеют свою локальную специфику и разных групп башкирского населения. В данной статье автор использовал материалы полевых исследований, проведенных в разные годы среди башкир Самарской области.

Как и в других местах расселения башкир, здесь свадьба состояла из трех основных этапов. Каждый из этих этапов включал в себя целый комплекс ритуалов. Первый этап – сватовство, когда отец жениха посылал сватов к родителям предполагаемой невесты и в случае согласия стороны договаривались о свадебных расходах, калыме за невесту и о приданом

невесты. Второй этап – обряд бракосочетания, назначаемый после уплаты женихом большей части калыма и проходивший в доме невесты. Третий этап – собственно свадьба. Она устраивалась после полной выплаты калыма и сначала проходила в доме невесты. Традиционная свадьба сопровождалась пиром и всевозможными состязаниями. Затем молодая жена покидала родительский дом, а ее отъезд сопровождался исполнением песен и обрядовых причитаний – сенляу, многие из которых имеют местное происхождение.

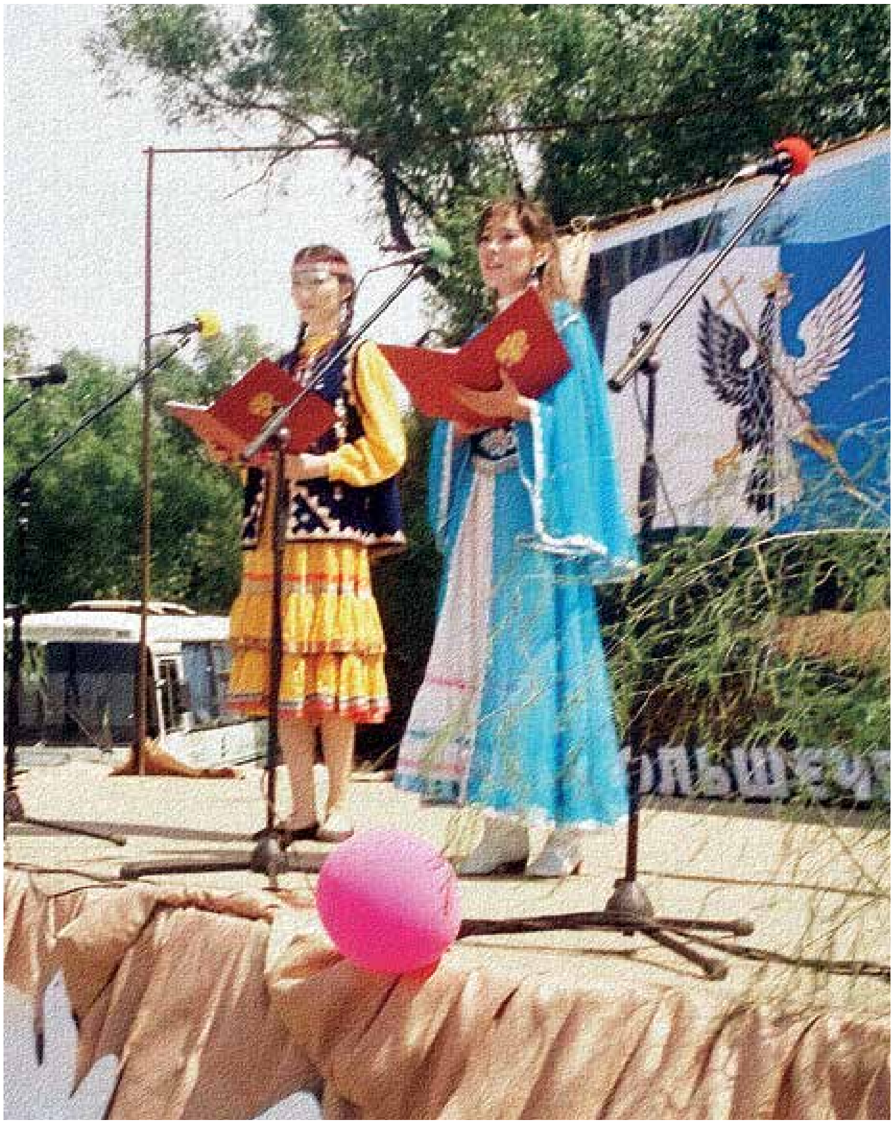

Обычно девушек выдавали замуж с их согласия. Молодые люди обоих полов, даже если они жили в разных деревнях, часто встречались на праздниках, во время проведения игр и т. д. Все это способствовало укреплению знакомств и возникновению взаимных чувств. В некоторых фольклорных произведениях говорится даже о том, что девушки из знатных родов сами выбирали себе женихов. Так, различные варианты эпоса «Алпамыша» бытовали у разных групп башкир, в том числе у самарских. Главной героиней этого эпоса является дочь Айляр-хана по имени Барсынхылу – красавица, которую в эпосе называют подобной Солнцу и Луне. Кроме того, она была умной, прилежной и к тому же с детских лет считалась настоящей богатыршей и побеждала в борьбе многих мужчин-батыров. Барсынхылу решила сама выбрать себе жениха. Девушка гордо заявила отцу, что не пойдет замуж ни за хана, ни за другого знатного человека, а выйдет только за того, кто сможет одолеть ее в борьбе. Многие пытались состязаться с Барсынхылу, но девушка побеждала каждого. Лишь могучий прославленный батыр по имени Алпамыша сумел одержать над ней победу и взять красавицу Барсынхылу в жены. Впоследствии, правда, она помогла своему мужу выбраться из плена, что в какой-то мере явилось ее реваншем за поражение в состязании.

Вместе с тем жители башкирских поселений Самарской области отмечают, что иногда родители все же выдавали замуж дочерей без их согласия. Так, одна местная жительница рассказала автору о том, как в середине прошлого века мать выдала ее замуж за человека, которого она прежде никогда не видела, и поэтому вначале не хотела выходить за него. Случалось и так, что на смотрины приводили не саму невесту, а ее младшую сестру, отличавшуюся большей красотой, поскольку, согласно традиции, старшая сестра должна выйти замуж раньше младшей. Во время свадебного пира невеста была с закрытым лицом, поэтому подмена обнаруживалась слишком поздно…

В башкирских селах Самарского края значительную роль в обрядах брачного цикла играли дети. Так, во время посещения женихом невесты они в шутку утаскивали у него обувь, а потом возвращали за подарки. Дети пели на свадьбах, участвовали в играх «ак тирек» («белый тополь») и других. Эти традиции сохраняются и сейчас.

Среди послесвадебных обрядов и сегодня большое значение имеет обряд хождения за водой, совершаемый молодой женой на второй день после переезда в дом мужа. Она должна была прийти с ведрами и с коромыслом к водному источнику, которым пользовалась семья мужа, набрать воды и аккуратно принести ее в дом мужа, ставший и ее домом. Проливать воду нельзя – иначе семья будет несчастливой. И сейчас этот обряд соблюдается самарскими башкирами, правда, за водой обычно ходят теперь не к естественному водоему, а находящемуся поблизости колодцу или даже к колонке. Обычно на территории области башкирские парни женятся на девушках из других деревень, в чем прослеживается отголосок традиции брать жену из другого башкирского племени, хотя сегодня в одном и том же поселении проживают представители разных башкирских племен и родов.

Наряду с браками, заключавшимися с соблюдением всех вышеупомянутых традиций, имели место так называемые «браки уволоком», происходившие в результате похищения невесты. Иногда такое похищение, как пишут исследователи, происходило даже без ведома девушки, но чаще она давала согласие. Причиной похищения обычно служило нежелание родителей девушки выдавать ее замуж за данного юношу (до революции это часто мотивировалось принадлежностью юноши к более бедному слою населения), а также слишком большой калым, запрашиваемый за невесту. Обычай похищения существовал и у самарских башкир: по свидетельству стариков, для жениха считалось более престижным похитить невесту, нежели жениться путем официального соглашения. Исследователи указывают, что такой обычай существовал у башкир и в начале XX в. После похищения родители девушки были вынуждены согласиться на брак, и свадьба проходила по упрощенному образцу.

О практике похищения невест повествует также художественная литература. В романе известной башкирской писательницы Х.Л. Давлетшиной «Иргиз» события разворачиваются в башкирских поселениях Самарского края в начале XX в. Главному герою романа – простому труженику Айбулату его старший брат Котлояр предложил похитить любимую девушку – дочь местного богатея.

Подобный обычай существовал и у соседних народов многонациональной Самарской области – например, у татар и чувашей.

В прошлом у башкир существовал обычай левирата, когда после смерти мужа его вдова становилась женой младшего брата мужа или его племянника. Не случайно младший брат мог иногда назвать жену своего старшего брата «запасная», что также нашло отражение в литературе. В песенном творчестве башкир также содержатся сведения о левирате. Такой песней является песня под названием «Шаура», известная в различных вариантах разным группам башкир, в том числе жителям Самарской области. Легенда к этой песне рассказывает об упомянутом выше обычае.

Уже давно «браки уволоком» и обычай левирата ушли в прошлое, так же как и обычай выплачивать калым, хотя сохранилась традиция вручения невесте подарка (махр или мэхэр) со стороны родителей жениха.

На башкирской свадьбе можно увидеть традиционные танцы, услышать национальные песни, попробовать блюда этнической кухни.

Башкиры Самарского края, как и жители других регионов, обычно вступали в брак с представителями своего народа, иногда с соседями-мусульманами – казахами и татарами. Сегодня также заключаются браки с русскими, чувашами и другими народами нашей многонациональной страны. Дети в таких семьях приобщаются к традициям как материнского, так и отцовского этноса. Все это способствует взаимодействию культур в регионе, в том числе взаимовлиянию семейно-брачных традиций.

Наилә Хөсәенова: “ШИГЫРЬЛӘРЕМ, СЕЗГӘ МИН ҖАН ӨРДЕМ...”

Әйе, Наилә апа, шигырьләрен нарасыйлардай күреп, аларны назлап үстерә. Шагыйрәнең шигырьләре кәгазьгә генә язылып калмыйлар, алар, аның хис-тойгылары аша үтеп, җанланалар.

Миләүшә ГАЗЫЙМ

Иҗат җимешләрендәге “Мин – авыл баласы”, дигән юллары бу ханымның туган ягы – Ульян өлкәсе, Иске Мастяк авылы турында язган шигырьләренә шигарь (девиз) булып тора. Өзелеп ярата ул туган авылын, аның халкын!

Иске Мастякның сихри табигате бишегендә тибрәлеп үскән Наилә ханым туган җиренә мәдхия җырлый, аңа соклана, гомере буе аны сагынып яши. Туганнарын, күршеләрен кадерли, зурлый.

Ана теле, милләт, әхлак, тәрбия, тарих – төрледән-төрле шундый темалардан торган киңкырлы иҗатны зыялы ханым гына булдыра ала. Медицина белгече булып, шушы өлкәдә 25 ел хезмәт иткәнен белгәч, ә поэзиягә таланты кайдан барлыкка килде икән, дип гаҗәпләнергә мөмкиннәр. Сере гади. Аның күңеле хисләрдән һәм моңнан тукылган, тамырларында дәрт-дәрманлы татар каны ага.

Наилә Хөсәенова - соклануга лаек ханым. Ул, иң беренче чиратта, шәхес, аннары гына шагыйрә, язучы. Иренә тугры хатын, улларына – яхшы ана, оныкларына – үрнәк әби.

Декабрь аенда Наилә апа 65 яшьлек юбилеен билгеләп үтә. Иҗат чишмәгез саекмасын, кадерле Наилә ханым!

Түбәндә шагыйрәнең кышкы темага багышланган иҗат җимешләрен тәкъдим итәбез.

Буран җырлый үз көйләрен

Буран җырлый бүген үз көйләрен,
Карлар ява иркә, җилбәзәк.
Ике якта язмыш сөргәннәргә
Нинди ялкын тагын соң кирәк?

Ап-ак карлар чолгый сыныбызны,
Урый-урый безне ак төскә.
Күңелләр дә кире кайтты бүген
Онытылып барган ак хискә.

Икебез дә озак еллар инде
Давыл, җилләр аша үткәнбез.
Туган тойгыларны әле яшерәлми,
Ниләр күтеп икән яшибез?

Рәхмәт, язмыш, бер генә кич
Кайтарсаң да безгә үткәннән.
Ике бала кебек, җитәкләшеп,
Без йөредек хисләр чигеннән.

Ә хәзер мин, үз-үземне онытып,
Йомшак ак карларга уралам.
Күзләреңдә бәхет төсе күреп,
Назлы кочагыңда югалам.

Табигатьнең төнге җыры

Кышкы төн... Тәрәзәгә карап
Утырамын пәрдә артыннан.
Тынган авыл... Әллә инде ул да
Буран улавыннан куркынган.

Усал җилләр карны урый-урый
Өеп куя өйләр өстенә.
Кар таулары булып йортлар калган,
Җемелдәшә “күзләре” генә.

Җанга рәхәт җылы өйдә миңа,
Тыңлап торам морҗа улавын,
Мич астына качкан чикерткәгә
Песиемнең кушылып мырлавын.

Тышта суык, өйдә мич кабызган,
Сикерә утның кызыл телләре.
Шартлап өйнең бүрәнәсе туңа,
Тынып калган чана эзләре.

Сирәк кенә эт тавышы кушыла
Табигатьнең төнге җырына.
Ә мин һаман гашыйк булып карыйм
Сихерләнгән кышның юлына...

Хуш кил әле, Яңа ел!

Акбүз аттай атлап, Яңа елым,
Хуш кил әле, үт син түрләргә.
Синең белән без бәйлибез бүген
Якты көннәр алда үтәргә.

Алып килче ап-ак карың белән
Җир йөзенә тыныч иртәләр.
Дуслык чәчәк атсын Җир йөзендә,
Калыкмасын һич тә киртәләр.

Куанычлар өстәп адәм күңеленә,
Иман нуры иңсен Күкләрдән.
Табын тулы ризык Раббым бирсен,
Ямь табылсын эшләп яшәүдән.

Җил тузгытып, көмеш юлдан атлап,
Чылтырат син бәхет моңнарын.
Яңа елга өмет белән керик,
Теләкләрнең теләп зурларын.

Кышкы әкият

Яңа елда, Җирне акка күмеп,
Канатларын җәеп, сихерләп,
Йомшак кар ява, табигатьне кочып,
Энҗе юрган ябып, кадерләп.

Назлы җил дә, әкрен генә исеп,
Җирне үбеп, карны иркәли.
Әйтерсең лә алар, бер җай табып,
Кышкы җырны бергәләп көйли.

Энҗе кар бөртеге куна керфегенә
Ак каенның, бизәп карашын.
Төз имәнне сынап җиле өрә,
Бозга күмеп инеш агышын.

Болыт арасыннан, шаян күзен кысып,
Тылсымлы ай юллый сәламне.
Якты йолдызларны як-ягына җыеп,
Могҗизадай нурлый галәмне.

Буран, алып китеп балачакка,
Текә таудан чана шудыра.
Хисләр аша, эретеп кочагында,
Яшьлек төне учак кабыза.

Аяк астында шыгырдаган ак кар
Әкият сөйли ялгыз юлчыга.
Чыршы тирәсенә җыелганнар төсле
Әулияләр чынга ашарга.

Түзеп кара шушы матурлыкны
Күзәтергә тәрәз артыннан.
Кулдан тотып, күңел алып китте
Энҗе сипкән чана юлыннан...

Күз алдымнан китмисең, балачак

Җил үкереп елый. Ачык капка
Шыгырдап сыкрый кебек суыктан.
Әллә кайда усал бүре улый,
Нидер сизеп шушы шомлыктан.

Тышта кышның зәһәр төне,
Өйдә җылы, мич яккан.
Тәбәнәк өй түшәменә
Керосин лапмасы таккан.

Балчык өйнең тәрәзәсен
Кыш бизәп, пәрдә таккан.
Төнге күктән якты ай
Ызбага нур тараткан.

Ишек ачыла. Әнкәй керә.
Кулындагы чиләктән
Сөтнең хуш исен сизәм,
Аң җуярлык шул истән.

Мич каршындагы почмакта
Сөт көтә нәни бозау.
Сарык, кәҗә бәтиләре,
Песи дә тора уяу.

Аклап куйган мич башында
Морҗа сызгырган моңга
Әбием кушылып сөйләгән әкият
Ашарга тора чынга.

Күз каршымнан үтеп китә
Җен, пәри, әулияләр.
Басмадагы Су анасы,
Урманда – Шүрәлеләр...

Әкият булып истә калган
Ул сөйләгән чал чорлар.
Ачлык, сугыш, үлән ашап
Үткәргән авыр еллар.

Кочагына кысып, үбеп маңгаемнан,
Бар уйларны юрап яхшыга,
Дога укып, китә идек икәү
Мич башында татлы йокыга.

Әле дә булса бу хатирә
Күңелдән югалмаган.
Сәлам башлы өй эчендә,
Балачакта тик калган...

Өч җен күрдем...

Яңа ел җитәр алдыннан яшьлектә булган бер хәл искә төште. Туган авылыма каладан кунакка кайткан идем. Иртүк мунча ягып җибәрдем. Монысы әле мунчаны җылытыр өчен генә. Кичкә табан ныклап яктым. 31нә каршы рәхәтләнеп юынып чыгарга уйладым. Әбием белән әнием үзләрен шундый сабыр тоталар, ә минем, юынып, чәчләр киптереп, клубка тансага чабасы бар бит!

Түтәне, әчесе беткәндер инде, дип, әнкәйнең теңкәсенә тиеп беттем. Ул мунчаны тикшереп кайтты да, барсаң ярый, дип, кулыма сөлге тоттырды. «Курыксаң, син юынганда, мунча ишегалдында утырып торырмын», - дип тә өстәп куйды.

«Син нәрсә инде, нидән куркыйм, мунча тәрәзәсе өй тәрәзәсенә карап тора бит, аннары, юк-бар хорафатларга ышанмыйм мин», - дип, кул селтәдем.

Мунча ишегалдында керәчин лампасын кабыздым да эчкә кереп киттем. Лампаның яктысы сәкегә төште, ә анда...

Күз алларым караңгыланып китте. Нәкъ сәкенең уртасында чәчәкле, чуклы күлмәкләргә киенгән өч хатын утыра.

Алар үзара нидер сөйләшәләр кебек тоелды миңа. Шул мизгелдә хәлем китте, кулымдагы лампа төште, кычкырып җибәреп, өйгә атылдым.

Әбием белән әнием, сикереп торып, ни булды, дип, мине тынычландырырга тотындылар.

«Анда сәкедә өч шайтан хатыны юына», - дип итәкләренә башымны куйдым да үксеп елыйм.

Әбием, башымны сыйпый-сыйпый, мунчага өч мендәрне киптерергә куйганын әйтте. Алырга онытканн икән. Ул, догалар укып, мине озаклап өшкерде. Аннары өчәүләп мунча кердек. Кайткач, бал белән чәй эчтек. Тансага бару теләгем югалды.

Озак кына сөйләшеп утыргач, әни урынымны җәйде. Ә мин, үз караватыма ятмыйча, әби белән әниемнең уртасына кереп ятып, изрәп йокыга киттем.

Бик озак еллар, авылга кайтып, мунча керергә баргач, иң элек, теге "өч җен" утырган сәкегә карый торган булдым.

КАР БӨРТЕГЕ, КУН КУЛГА...

Ак кар бөртекләре әйләнә-әйләнә, әкрен генә җиргә төшә. Урамда аклык, пакьлек, сихри тынлык. Мондый көнне өйдә утырып буламы соң? Саф һавага чыгып, йөгерәсе, дуслар белән уйныйсы, чана шуасы, кар бабалары әвәлисе килә! Киемгә, бияләйгә төшкән кар бөртекләренә сокланасың: гаҗәеп матур алар, кояш яктысында җемелдәп торалар, карап туймаслык! Нәкъ Шәукәт Галиев шигырендәгечә: «Кар бөртеге, кун кулга, бераз ял ит син шунда», дип әйтәсе килә.

Гөлназ Таипова әзерләде

Шәукәт Галиев

КАР БӨРТЕГЕ

Кар бөртеге,
Кун кулга,
Бераз ял ит
Син шунда.
Бер карасам,
Гел боз син,
Бер карасам,
Йолдыз син.
Искитәрлек,
Матур син.
Ничек җирдә
Ятарсың?
Ашыкмачы,
Очынма!
...Кар бөртеге
Учыма
Төште дә
Бөтерелеп,
Мактаудан
Бетте эреп.

Әминә Бикчәнтәева

БУРАНДА

Тышта ыжгырып
Җил-буран дулый,
Күзеңне ачып,
Карап та булмый.
Шундый буранда
Нәни энесен
Бакчага илтә
Апасы Гөлсем.
– Курыкма, энем,
Җилдән-бураннан,
Батырлык яхшы
Куркак булганнан.

Фирая Зыятдинова

АЙНУР ҮПКӘЛӘДЕ...

Ап-ак кына, йомшак кына
Кар явып киткән кичтән.
Мондый матур, йомшак карны
Ул көтә иде күптән.
Тәгәрәтеп җепшек карны,
Ясап куйдык Кар бабай!
Менә, малай, бабай инде –
Бар бабайларга бабай!
Иртәгесен Айнур, торып,
Тәрәзәгә караса,
Кар бабайдан җилләр искән –
Эреп беткән ләбаса!
Айнур аңа үпкәләде –
Үзен ташлап киткәнгә...
«Чын кыш түгел икән лә бу, –
«Алдакчы» кыш икән лә!

Җәүдәт Дәрзаман

ҖЕПШЕК КӨНДӘ

Бүген иртән көн җепшеткән,
Кар явып үткән иде.
Без, малайлар, мондый көнне
Зарыгып көткән идек.

Йөгереп чыктык урамга, –
Кар атышып уйнадык.
И уйнадык, и уйнадык,
Тик барыбер туймадык.

- Әйдә, - диде шунда кемдер,
- Кар бабай ясыйк бергә!
Вил чапты кишер алырга,
Нил йөгерде күмергә.

Ә дигәнче үсте бабай -
Үзебездән дә биек.
Эчкә сыймый шатлыгыбыз –
Киттек тирәли биеп.

Күмер күзләр янып тора,
Тап-таман чиләк бүрек.
Кар бабабыз җанлы кебек,
Китеп бармасын берүк.

Абдулла Алиш

КУЯН КЫЗЫ

Бер соры куянның үзе төсле зур колаклы, бик иркә, бик кадерле бер кызы булган. Ул аны бик-бик ярата икән.

Көннәрдән беркөнне куян иркә кызына өр-яңа киез итекләр алып кайтып биргән.

– Мә, бәбкәм, аякларың туңмасын, сызламасын, – дигән.

Кызы бу бүләкне бик шатланып алган. Әнисенә рәхмәтләр укыган. Хәзер инде ул, яңа киез итекләрне киеп, рәхәтләнеп йөри икән. Ләкин куян кызы җылы итекләргә өйрәнмәгән булган, ул алардан бик тиз туйган, салып ташлаган. Әнием тапмасын дип, аларны яшереп куйган. Әнисе аларны эзләп табып, баласына кигезә, ә ул салып ташлый икән. Әнисе кигезсә – ул салган, әнисе тагын кигезгән, ә ул тагын салып ташлаган.

Кар өстеннән дә, боз өстеннән дә яланаяк йөгерә икән. Бер көн буе шулай йөгергән, икенче көнне дә шулай яланаяк йөргән, өченче көнне инде аксый-аксый әнисе янына килгән.

– Әни, әни, минем аягым бик авырта! – дигән. Әнисе аның аякларына караган да аптырап калган.

– Кызым, кызым, якты йолдызым, синең аягың шешкән ич, – дигән.

«Инде ни эшләргә?» – дип уйга баткан куян. «Бу баланы кая алып барырга, ничек дәваларга?» – дип кайгырган.

Шулвакыт нәрсәдер кычкырган. Куян агач башына күтәрелеп караган икән - тиенне күргән. Ул куянга болай дигән:

– Кайгырма, туганкай, йомшак куянкай, кызыңның аягын бик тиз төзәтеп була. Моның өчен «доктор Айболит»ка барырга, аңардан киңәш сорарга кирәк, – дигән.

Куянга чын-чынлап булышырга тотынган, «доктор Айболит»ның өенә үзе илтәргә булган.

Куян кызын күтәргән дә «Айболит доктор»га киткән, тиен, агачтан агачка сикереп, аңа юл өйрәткән.

Барып җитсәләр, «доктор Айболит»ның эше бик күп икән, аңа урманның төрле ерткычлары дәваланырга килгәннәр. «Балаларны чиратсыз карыйм мин», – дигән «доктор Айболит». Куян кызын доктор бүлмәсенә алып кергәннәр, нәрсә белән авыруын сөйләп биргәннәр. «Доктор Айболит» куян кызының аягына дарулар сөрткән һәм шулвакытта куян кызына:

– Аягың төзәлгәч, киез итекләрне инде салкын көннәрдә бер дә салма, сүзне тыңла, тагын начар хәлгә калма, – дигән.

«Доктор Айболит»ка алар бик зур рәхмәтләр әйткәннәр, саубуллашып, өйләренә кайтып киткәннәр. Өч көн дигәндә, куян баласының аягы төзәлгән. Ул инде хәзер киез итеген бер дә салмыйча киеп йөри икән.

ТАБЫШМАКЛАР

Тышка куйдым – таш булды,
Өйгә керттем – су булды.
Инде нихәл итәрмен,
Утка куйдым – пар булды.
(Боз)

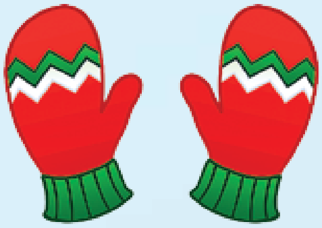

Баш–аягы булмаса да,
Үзен кирәк саныйлар.
Бик яратканга сабыйлар,
Кышын кулдан салмыйлар.
(Бияләй)

Ике агай тездән,
Калышмыйлар бездән.
(Ишек)

Йолдыз, йолдыз вак кына,
Яфраклары ак кына.
Өс киемеңә куна,
Тәнгә тисә – су була
(Кар бөртеге)

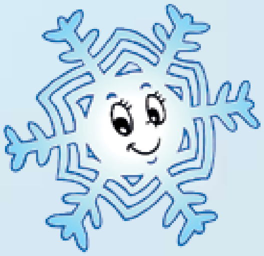

Пирог «Бялиш Кайнар»

Подготовила Гюзэль Абдрафигова

Ингредиенты:

Тесто:

- Сметана . . . . 2 ст. л.
- Маргарин . . . . 200 г
- Яйцо. . . . . 1 шт.
- Соль, сахар по вкусу
- Сода, гашенная уксусом . . . . 1/2 ч. л.
- Мука

Начинка

- Творог . . . . 500 г
- Яйцо . . . . 5 шт.
- Рис (крупа) . . . . 1/2 ст.
- Манка (крупа) . . . 2 ст. л.
- Масло сливочное . 150 г
- Соль . . чуть менее 1 ч. л.
- Сахар . . . . 2 ч. л.

Рецепт приготовления:

Ингридиенты простого теста на сметане смешать без долгого вымешивания, поместить в холодильник на 25 мин.

Для начинки сварить рис до готовности, остудить. Творог перетереть через сито, перемешать до однородности с яйцами и солью. Добавить свареный рис и растопленное сливочное масло, скорректировать соль. Жидкую начинку из влажного творога можно подправить добавлением манки. Для жирного рыночного творога можно уменьшить количество сливочного масла. Начинка готова.

Охлажденное тесто разделить на две неравные части. Большую часть раскатать до толщины 5 мм

и выложить в формы так, чтоб свисали края. Выложить начинку и уплотнить. Из второй меньшей части теста раскатать пласт, ориентируясь на диаметн формы и накрыть начинку. Края защепить и сделать в центре надрез для выхода пара. Выпекать в предварительно разогретой до 180 °С духовке примерно 40-50 минут. Пирог получается очень нежный, поэтому желательна разъемная форма.

Подавать можно как теплым, так и холодным. Приятного аппетита!